

Jonas
Kadžionis-
Bėda

Per skausmo pelkes

Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras

Jonas Kadžionis-Bėda

Per skausmo pelkes

Jonas Kadžionis-Bėda

Per skausmo pelkes

Pirmoji knyga

Lietuvo gyventojų genocido ir
rezistencijos tyrimo centras

Vilnius, 2021

Antroji pataisyta laida

ISBN 978-609-8298-05-5

© Jonas Kadžionis, 2020, 2021

© Lietuvos gyventojų genocido
ir rezistencijos tyrimo centras, 2020, 2021

2001 m. gruodžio 8-oji,
Šv. Mergelės Marijos Nekalto Prasidėjimo šventė

Pasiprašęs Dangaus pagalbos, prisiverčiau pradėti prisiminimus. Rašysiu juos be pagražinimų, taip, kaip buvo. Visi žinome, kad Lietuvoje bolševikų okupacijos metais vyko kraupūs dalykai, o žmonės, kiekvienas savaip, išgyveno tas negandas.

Ilgi metai daug ką apnešė užmaršties sluoksniu, bet dar daug ką ir prisimenu. Suprantu, kad nepasiseks visiškai tiksliai atkurti prisiminimų, todėl iš anksto atsiprašau. Jau seniai žmonės ragina mane parašyti, ką esu išgyvenęs, kad nenusineščiau į kapą to, ką per ilgus bedieviškos okupacijos metus esu patyręs ir aš pats, ir mano artimieji bei bendražygiai.

Dabar, kada jau iškeliavo į Amžinybę mylimiausieji žmonės, kada širdis sugėrė visą Žemės skausmą, kai suprantu, kad ir mano eilė jau čia pat, jaučiu pareigą papasakoti, per kokį skausmų liūną teko pereiti man, mano artimiesiems ir daugybei Lietuvos vaikų.

Visi mes buvome žmonės - su savo dorybėmis ir silpnybėmis. Troškome gyventi, mylėti ir būti mylimi. Visi jautėme baimę, šaltį, alkį, skausmus, visi bėgome nuo nelaimės, nuo giltinės. Deja, daugumai nepasisekė išvengti kraupaus likimo. Esu vienas iš to nedaugelio, ištrūkusių iš mirties glėbio. Suprantu, kad buvau paliktas ne todėl, kad būčiau geresnis už žuvusius, bet gal todėl, kad turėčiau iškentėti už savo - o gal ir ne vien už savo - nuodėmes ir kad perėjęs žemiškąjį pragarą papasakočiau žmonėms, kokias kančias atnešė bedievių siautėjimas mūsų Tėvynei.

*Jonas Kadžionis,
Bebrūnai*

Vaikystės dienos

Gimiau 1928 metais Ukmergės apskrities Kavarsko valsčiaus Piktagalio kaime. Šeimoje augome šeši broliai ir penkios seserys. Su tėvais - trylika asmenų. Iš tėvų pasakojimų žinau, kad 1928-ųjų žiema buvo labai šalta ir labai brangūs tais metais buvo linai. Gimiau per pačius šalčius, sausio 29-ąją. Mamos mergautinė pavardė - Petronėlė Kalibataitė, ji kilusi iš Budrių kaimo, kuris nuo mūsų buvo už kokių trijų kilometrų. Tėvo vardas - Aleksas. Broliai - Petras, Aleksas, Karolis, Kazys, Jonas ir Antanas. Seserys - Monika, Bronė, Kaziūnė, Petrutė ir Palmirutė. Kadžionių šeima kaime turėjo valaką žemės - vadinasi, ne vargšai. Tačiau tai buvo bendra Kadžionių giminės žemė, o kai tėvai kėlėsi į vienkiemius, veikiausiai, 1935 m., jiems atiteko tik šeši ha dirbamos žemės ir keturi - miško, kuris buvo gal už septynių kilometrų nuo namų, Troškūnų girioje. Piktagalio kaimas buvo įsikūręs už pusės kilometro nuo vieškelio Kavarskas-Traupis. Iki Kavarsko buvo apie penkis kilometrus, o iki Traupio - apie vienuolika. Kaimo gyvenvietę menkai teprisimenu, vaikystės laikai liko miglose, bet kai ką vis dėlto atsimenu puikiai. Gyventojus išskirsčius po vienkiemius, vietoje pasiliko keletas kaimiečių, todėl buvusio kaimo liekanų esama ir dabar, tas pats ir kelias, ejęs per kaimą. Kadangi tebėra kelias, kelios sodybos ir net vienas kitas vienkiemis, po daugybės metų viskas atrodo kaip buvę, net nakties metu nepasiklystum.

Iš pietų pusės palei visą kaimą teka upelė Pienė. Iš vakarų stūkso medžiais apaugęs kalnelis, kurį vadina Piliakalniu, iš pietryčių - šilas, iš šiaurės - miškelis, vadinamas Beržyte, iš rytų - Pienionių dvaras, kurį valdė ponas Siesickas. Vėliau, savininkui mirus, dvaras atiteko Juozapui Šablevičiui, buvusiam Siesicko tarnui, nes ponas buvo nevedęs. Dar yra ir garsusis Klembelis, ties kuriuo kelias sukrovosi Piktagalin. Klembelio topoliai ir dabar dangų remia, o jų storumas neišpasakytas... Prie Klembelio stovėjo didelis medinis kryžius, o prie jo - ar ne keturi akmeniniai, į žemę įkasti stulpeliai - suolai. Mes, vaikai, ant jų sėdėdavom per Šv. Jono atlaidus laukdami, kada į namus grįžtantys žmonės pames mums saldinių. Žmonės kalbėjo, kad kryžių statant dalyvavęs ir pats ponas, kuris po pamatais kažką padėjęs. Manyta, kad tai galėjęs būti auksas. Kai kryžius jau buvo nugriuvęs, - tai atsitiko bolševikmečiu - kažkas toje vietoje kasęs duobę ir ieškojęs lobio. Tik ar ką suradęs - nežinia.

Mūsų kaimas įspraustas tarp upelės, miškelio ir kelių, kurie tiesėsi lyg kokios sienos. O ir pačiame kaime būta daug istorinių vietų. Pavyzdžiui, per mūsų sklypą iš pietų pusės tekėjo upelė Pienė. Iš vakarų per kaimynų Klemenso Gi-

niečio sklypą grioviu šniokštė Paravelys, ištekantis iš Beržytės. Pavasariais Paravelys keldavo triukšmą šniokšdamas, almedamas į paplūdusią Pienę. Kaimo pradžioje telkšojo bala, apaugusi ajerais, vadinta Telėtniku. Keista, bet ir dabar tebėra tas Telėtnikas, tik dar paslaptingesnis, dar daugiau jame kemsų ir krūmų priaugę. Tebėra ir Ličgalys - tai kelio pradžia iš kaimo vieškelio link. Pavasariais Ličgalį apsemdavo vanduo ir važiuoti juo būdavo pavojinga, nes iš abiejų kelio pusių žiojėjo iškasti grioviai, o patekęs į griovį galėjai neblogai išsimaudyti... Pamenu, pavasarį važiavo žydas Kalmanas su savo kromeliu ir, įlėkęs į vidurį Ličgalio, ėmė šaukti: „Ui, žmonės, gelbėkit!“. Dabar Ličgalys tapo nepraeinama klampyne, apaugusią karklais. Tebėra ir Linmarka, ir Untšvalkis - tokios balos; vienoje merkdavo linus, o kitoje perėdavo laukinės antys. Ir paskutinės kaimo įžymybės: Balnapėlis, Stuburytė, Tarpinyčia, Pūkynė, Padvarė. Šitos vietovės išliko ne tik mano atmintyje, bet ir tikrovėje. Ir dabar man tikra palaima aplankyti tas vietas, kur basomis bėgiojo mano vaikystės ir jaunystės dienos... Čia neapsakomai gera, ramu. Dabar iš Piktagalio likęs tik pavadinimas - kaimas išmirė, o iš senųjų gyventojų telikę tik Alfonsas Riška ir jo žmona Monika.

Kūdikio melas

1933 metų lapkričio 1-ąją mirė mano brolis Petras (jis buvo kitos motinos). Mirė, turėdamas 33 metus. Jis buvo ne tik labai geras kaimo muzikantas, bet ir armonikas mokėjo taisyti. Gyveno kitame gryčios* (*žvaigždute pažymėtų žodžių reikšmė pateikta „Tarmių ir svetimybų žodynėlyje“ knygos gale, - red. past.*), pas dėdę Antaną ir tetulę Oną - jie abu buvo nevedę. Valgydavo Petras pas mus. Mes, vaikai, nuolatos lįsdavom jam į akis, neduodavom ramiai dirbti. Nebeapsiken- tęs jis imdavo mus gąsdinti. Sakydavo, jeigu maišysimės po kojomis, pasigaus ir iškastruos. Po tokių pažadų sprukdavom kiek kojos neša. Kartą pritaikęs, kai pas dėdę nieko nebuvo gryčioje, aš, griebęs žarsteklį, nutraukiau nuo lentynos palubėje brolio Petro armoniką. Mano laimė, kad armonika nukrito ant lovos ir nesudužo. Mūsų buvo daug - visi maži ir dar mažesnio protelio, tai tikrai broliui įkyrėdavom ir tik taip jis galėdavo nuo mūsų apsiginti.

Brolis buvo pašarvotas dėdės gryčioje, o kitame namo gale, kur gyveno mūsų šeima, buvo ruošiamas šermenų vakarienė. Apie pečių* darbavosi svetimos moterys. Prie durų ant suolo stovėjo gal dviejų kibirų talpos medinė rėčkutė, o joje buvo užraugta raudonų burokėlių. Jų skystį mes vadindavom rasalu. Ir šę

tau, pamenu, aš niekaip nepasiekiau to skysčio: nei ant suolo užlipt galiu, nei nuo žemės pasiekti, tai betupinėdamas ir nerasdamas kitos išeities ėmiau garsiai verkti. Moterys tuoj sužiuro, klausia: „Ko gi tu, vaikeli, taip verki?“. Atsakiau: „Petro gailiu.“ O Petras tai man ne galvoj - numirė ar ne, to meto mano prote-liui buvo tas pats. Juo labiau kad mes jo bijodavom dėl tų grasinimų. Bet iš kur toji kūdikio veidmainystė? Prisimenu, dar tą patį vakarą buvo smarkiai iškūrentas pečius, o mūsų, vaikų, vieta, ypač per šalčius, ir būdavo ant pečiaus. Taigi prisimelavęs užlipau ant pečiaus, o ten, ant vadinamojo kaptūro*, visuomet gulėdavo sausos malkos, kad galėtum greičiau įžiebtį ugnį. Taigi nieko nelaukęs užkūriau ant pečiaus ugnį. Malkos pleška, liepsna šoka ligi lubų, o aš ramiai sau kurstau. Laimė, moterys laiku supuolusios ugnį užgesino, o kiek nedaug trūko, kad supleškėtų visi namai. Man pasisekė, kad negavau beržinės košės. Tėveliukas buvo labai ūmus ir piktas, tad kartais gaudavom ir be reikalo, „avansu“. Tai tokie brolio Petro laidotuvių prisiminimai. Man tada jau ėjo penkti metukai.

Pečionė

Brolis Kazys buvo už mane vyresnis beveik trejais metais. Jis - 1925-ųjų gimimo, taigi jam buvo septyneri su viršum, bet jo protelis dar buvo mažas. Mūsų tvarto stogas buvo labai žemas, vaikai jį pasiekdavo rankomis. Kartą mes su Kaziu vaikštinėjome prie tvarto, o jis sumanė uždegti stogą. Kaip tarė, taip ir padarė. Liepsnai įsiplieskus Kaziukas ją užspaudė rankutėmis ir tuokart „žaidimas“ baigėsi laimingai. Ir kodėl vaikus degtukai traukia lyg koks magnetas?

Po brolio Petro laidotuvių tėveliukas dėdės gryčioje kažką žiūrinėjo, tvarkė kažkokius popierius Petro čemodane*. Nei dėdės, nei tetulės tuosyk namuose nebuvo. Susiradęs degtukus užlipau ant pečiaus ir panižo nagai ką nors uždegti. Ant pečiaus žiojėjo maždaug 20 centimetrų pločio, pusmetrio ilgio ir gylio skylė. Ją vadino pečione. Ten mesdavo džiovinti kaulus, paskui juos smulkiai sutrupindavo ir lesindavo vištas, kad tos „nelietų“ kiaušinių; mat jei trūkdavo tam tikrų medžiagų, kiaušinius vištos dėdavo be kevalo, jie išsiliedavo ir nueidavo perniek. Be to, pečionėje džiovindavo autkojus, pirštines ir kitus reikmenis.

Taigi pradėjau ieškoti, ką gi čia dabar uždegus, ir, žinoma, suradau. Tai buvo tėveliuko bažnytinė juodo karakulio* kepurė. Tą kepurę jis dėvėdavo tik sekma-dieniais, kai eidavo bažnyčion, todėl ją ir vadino bažnytine.

Ją uždegęs ėmečiau į pečionę, bet staiga toptelėjo, kad gal čia nelabai geras darbas. Aš tik šast nuo pečiaus ir prisigretinau prie tėveliuko. Tuo metu gryčioje

buvęs Kazys užlipo ant pečiaus ir šildosi sau net nenujausdamas, kad čia kvepia paraku. Gryčioje pasklido aštrus dūmų kvapas ir tėveliukas susirūpino: iš kur čia tie dūmai? Atidengė pečiadangtę, pažiūrėjo - niekas nerūksta. Tada klausia: „Kazy, gal tu ten ką uždegei?“. O jis: „Ne, tėveliuk, aš tai nieko neuždegiau.“ O dūmai iš pečionės jau veržiasi kaip iš kamino. Tėveliukas dar kartą pripuola, juk aišku, kad kažkas tikrai dega. Žvilgt ant pečiaus - ogi iš pečionės dūmai veržiasi - ir sako: „Kazy, pažiūrėk, kas ten pečionėje dega?“ Kaziukas ištraukia bažnytinę kepurę, kurios pusė jau sudegusi. Dabar tėvas jau griežtai įsako: „Lipk nuo pečiaus!“. Įsakymą Kaziukas įvykdo žaibiškai. Tėvas tuoj pat ima jį barti už tokį darbėlį ir dar prideda priedo už išsigynimą, o Kazys neprisipažįsta, ir gana. Verkiantį išvaro: „Marš, greit karvių ganyti!“. O man duoda kažkokią knygutę iš brolio Petro čemodano, paglosto galvą ir sako: „Čia tai geras vaikas“. Nors ir labai skauda širdelę, kad per mane brolis nekaltai nukentėjo, bet prisipažinti bijau. Kazys vis tiek jau gavo, o jei prisipažinsiu - gausiu ir aš.

Šitą kaltę nešiojau ilgai.

Duona

Mūsų namas buvo dviejų galų, o per vidurį - didelė priemenė. Iš jos vedė net penkerios durys: vienos - į lauką, kitos - į dėdės gryčią, dar kitos - į mūsų gryčią, ketvirtos - į kamarą, o dar vienos - siauros, mažos, uždurėliu vadina-mos - atsidarydavo į lauką, tik į priešingą pusę nuo kiemo. Pro jas mes, vaikai, žiemos metu išbėgdavom basi visokiais reikalais. Jokio apavo neturėjau ne tik aš, bet ir kiti mūsų šeimos vaikai, o basas toli nenužygiuosi, nes seniau žiemos būdavo labai šaltos, tvoros nuo šalčio pyškėdavo. Iš lauko pusės langus uždeng-davo motais* - iš rugių kūlio padarytomis storomis užuolaidomis.

Nežinau, kaip ten buvo, kad iš tokio didelio pulko vaikų namuose likome tik su sesute Brone. Tėvai, išvažiuodami kur nors ilgesniam laikui, kamarą užrakin-davo, nes joje buvo laikoma duona. Sesuo Bronė sugalvojo planą, kaip būtų ga-lima ir duonos pavalgyti, ir nuo tėvų tai nuslėpti. Kamaroje buvo mažas langelis, per kurį, sesers manymu, išėmus stiklą, būtų galima man ten pralįsti, pasiimti duonos, paskui vėl išlįsti, o stiklą įdėti kaip buvę. Kaip tarėm, taip ir padarėm. Prie langelio stovėjo girnos, mat tuo metu grūdus maldavo namuose rankinėmis girmomis. Gal veždavo ir į malūną, bet gyvuliams tai jau maldavo namuose. Kai sesuo įgrūdė mane per langelį, patekau tiesiai ant girnų. Tai buvo labai patogu, nes jos stovėjo ties langeliu,- antraip aš, dar mažas, nuo žemės langelio galėjau

nepasiekti. Nepamenu, ar pats atriekiau duonos, ar padaviau per langelį visą kepalą, iš kurio atriekė sesuo, bet duona mes apsirūpinom. Bronė mane ištraukė iš kameros, į langelį įdėjo stiklą - ir viskas gerai.

Po kurio laiko grįžo tėvai ir susirengė pietauti, taigi pirmučiausia reikėjo atnešti duonos iš kameros. Tėveliukas bandė atrakinti kameros duris, o jos neatsidaro ir gana. Sako mamai: „Sugedo spyna, reikia laužti duris.“ Aš ir prisiminiau: kai mane įkišo į kamara, sunerimau, kad nelabai gerą darbą darom, ir dėl visa ko užkabinau kameros duris, o atkabinti užmiršau... Tuomet prisipažinau, ką mes su Brone padarėm ir kad iš baimės užkabinau kameros duris. Didžiausiam mūsų nustebimui tėveliukas mūsų ne tik kad nemušė, bet net ir nebarė. Gal jam pačiam sukėlė šypseną toks vaikų išradingumas? Tik Bronei liepė greičiau vėl kišti mane vidun, kad atkabinčiau duris.

Tai tokios vaikų gudrybės dėl juodos duonelės.

Mesk man stiklą iš dangaus

Buvo žiema. Su seserimi Brone kiurksojome palikti namuose. Sesuo buvo už mane aštuoneriais metais vyresnė. Kiti namiškiai ir vyriausioji sesuo Monika su vyru Jonu - jie buvo ką tik vedę - išvažiavo minti linų. Bronė sumanė iššluoti gryčią, bet šlavė ne šluota, o pušine*.

Pušinė skirta krosnies padui prieš duonos kepimą iššluostyti, taigi jos kotas būdavo kone dviejų metrų ilgumo. Mūsų gryčia - su grindimis, nors gryčios dažniausiai būdavo išplūktos moliu. Kadangi pušinės kotas buvo ilgas, šluodama gryčią Bronelė užkabino lempos stiklą. Krisdamas ant stalo šis subyrėjo į šukes. Sesuo išsigando ir, pakėlusi rankas į Dangų, sušuko: „Marija, mesk man stiklą iš dangaus!“. Mūsų tėvai ir mes, vaikai, buvome labai religingi, tikėjome, kad bet kokią prašymą Dangus gali išklausyti. Tik man atrodė, kad sesuo nelabai gerai daro, prašydama stiklą mesti - juk numestas ir vėl suduž! Reikia prašyti, kad palengva padėtų...

Stebuklo, žinoma, nesulaukėm. Vis dėlto įvyko pusiau stebuklas, mat Bronei už sudaužytą stiklą atsakyti nereikėjo.

Jau gyvename vienkiemyje

Mūsų sodyba stovėjo ant kalno, gražioje vietoje. Pakalnėje, pietuose, tekėjo Pienė, vakaruose dunksojo piliakalnis, o šiaurėje lingavo didesnis miškelis - Beržytė. Dviejų galų namas buvo pastatytas iš naujų sienų, mat tėvai turėjo apie keturis hektarus miško. Medienos ir savo trobesiams užteko, ir dar šiek tiek jos pardavė kitiems. Keturi langai žvelgė į pietų pusę, du - į rytus, dar du - į vakarus ir vienas - į šiaurę. Kiemas, arba, mūsų kalba šnekant, atšlaimas buvo šiaurinėje pusėje. Tvartas ir klėtis - netoli namo, tik klojimas toli, o pirtelė - dar toliau. Už pirtelės šniokštė Paravėly.

Čia buvo beveik šeši hektarai dirbamos žemės, truputis lankų driekėsi palei Pienę. Žemė - labai gera, viskas joje puikiai derėdavo. Vienkiemyje gyvenimas labai pagerėjo, nors gyvuliams miltus maldavome namuose, bet čia duonos jau niekas neberakindavo. Laikėme tris karves, porą arklių, keletą avių ir pulką kiaušinių, žinoma, ir vištų. Karvių veislė nebuvo itin gera, be to, ir gerų ganyklų trūko. Kai nėra tinkamo pašaro, iš kur ir tas pieno gausumas... Pieną kaimiečiai nešdavo į pieninę, nes tai buvo pajamų šaltinis. Pinigas - brangus ir retas svečias, o be lito negyvensi. Reikėjo už žemę mokėti pavasarį bei rudenį. Ir žibalo, ir druskos, ir geležies, ir apavo - visko reikėjo. Pensijų tuomet kaime niekas negaudavo, taigi visos pajamos - iš žemės ūkio: mėsos, pieno, grūdų, kiaušinių.

Į mokyklą pradėjau eiti 1937 metais. Ėjome kartu su broliu Kaziu. Atstumas ligi mokyklos - maždaug du kilometrai. Vasarą tai niekis, bet žiemą - ne kas. Nors ir prasigyvenome vienkiemyje, bet vis tiek dar daug ko trūko. Visą aprangą audė namuose, vaikams kelnes mama pati siūdavo, nors nebuvo siuvėja. Vargas visko išmoko. Drobines kelnes nudažydavo juodai ar mėlynai, jos buvo be jokių kišenių, be jokių apatinių, o drobė reta kaip sietas - kai eini prieš vėją, tiesiog degina kojas, net saldu daros. Eini ir atbulas, ir skersas - visaip. Dviem žmonėms - viena pora pirštinių. Taigi viena ranka pirštinėta, kita - užantyje. Daug ko trūko, bet džiaugsmo, ramybės, nesugadinto prigimtinio linksmumo nestigo, buvom tiesiog laimingi. Mokyti man sekėsi puikiai, egzaminus išlaikiau vienais penketais, bet mokyti labai nenorėjau. Brolis Kazys buvo kur kas stropesnis. Būdavo, pamato, kad kaimynų dukra Monika jau eina į mokyklą, tai nebelaukdavo nei pusryčių - už skrynelės ir pro duris. O aš buvau nerūpestingas, mane mama pagirdavo už tai, kad „nespirgu“, palaukiu blynų ir pavalgęs ramiai sau keliauju.

Kartais pakeliui į mokyklą užeidavau pas Kastyno Dzidorą - kaime jį taip vadino - kortomis palošti, jei sugraibydavau kokį centą, bet taip būdavo retai,

nes pinigų dažniausiai neturėdavau. Tuomet pasirodydavau tik trečioje pamokoje. Palaukęs, kol pasibaigs antroji, per pertrauką jau būdavau savo vietoje. Kadangi labai gerai mokiausi, ne visada ir bausdavo už pavėlavimą. Be to, būdavau ir nedrausmingas pamokų metu - už tai gaudavau pylos iš mokytojo Aloyzo Juodžio. Rankoje jis nešiojosi raktą nuo klasės ar nuo savo kambario durų. Dviem pirštais paėmęs raktą, trenkdavo per pliką galvelę. Labai skaudėjo, bet aš niekam nesiskųsdavau. Suole sėdėjau su Kaziuku Kauniečiu. Jis - prie sienos, o aš - iš krašto; mes su juo pasikeitėme vietomis. Kai užsitarnaudavau bausmę ir mokytojas su raktu artindavosi prie manęs, aš tik šmukšt po suolu ir jokios komandos nebeklausau, o kai mokytojas nutolsta, vėl išlendu iš savo „slėptuvės“. Žinoma, už tai tekdavo ir kampe pastovėti, ir po pamokų pabūti, bet savo šunybį neatsisakiau. Toks jau buvau, kad savo kailyje netilpdavau.

Kai pabaigiau keturis skyrius ir egzaminus išlaikiau vien penketais, mokytojas, nepaisydamas tokio mano elgesio, dviračiu atvažiavo pas mano tėvus ir bandė juos įkalbėti, kad mane leistų mokytis toliau. Aš džiaugiausi baigęs keturis skyrius ir labai bijojau tolesnių mokslų. Pasirodo, baiminausi be reikalo. Tęsti mokslus tėvai neleido, - aišku, neturėjo pinigų. Taip ir likau laisvas paukštis. Šeima didelė, vaikų pilna gryčia, kad vieno nėra - niekam ir nė galvoj. Aš pavalgęs bėgu iš namų ar žuvų gaudyt, ar ulyčion* su vaikais dūkti, žinoma, jei iš vakaro neužduodavo kokio darbo. To aš ir bijodavau, nes tokie darbai sumaišydavo mano planus. Tėvų žodis buvo įstatymas, kurio laikytis privalėjome šventai.

Vaikystės iššiklės

Poterių - Katekizmo -ėjau mokytis į Sodeliškių kaimą. Mus, vaikus, kažkokia moteris mokino privačiai. Ar tėvai jai už vaikų mokymą ką nors mokėjo? Nežinau. Tikriausiai mokėjo. Ir čia mokslai man sekėsi labai gerai. Sodeliškių kaimas buvo dar toliau nuo mokyklos, maždaug už kilometrą. Prisimenu, kad mes iš mokyklos po pamokų ir eidavom mokytis poterių. Mokinukų susidarė nemažas būrelis. Kiek laiko mokėmės - neatmenu, tik žinau, kad neilgai. Kunigas egzaminams manę pakvietė pirmąjį, nežinau, ar netyčia, ar tos mūsų mokytojos nurodymu. Egzaminavo Kavarsko bažnyčios šventoriuje.

Nebeatmenu, kokie tai buvo metai, mėnuo ir diena, lyg ir 1937-ieji. Tik žinau, kad mama mane vežė į Kavarsko bažnyčią, kad viduryje bažnyčios buvome išrikiuoti - pasiruošę priimti pirmąją Šv. Komuniją.

Grįžtant mama, pajvairindama mano vaikystės iškilmes, vežė mane namo jau ne pro Klembelį, bet aplinkui, pro Beržytę, kad patirčiau didesnę įspūdį. Tada nebuvo nei prabangos, nei turtų, prie pirmos Šv. Komunijosėjau skolintais rūbeliais, bet širdyje skleidėsi tyras, nesugadintas prigimtinis džiaugsmas.

Išgąstis

Vieną pavasario dieną nubėgęs į Beržytę pamačiau aukštai drebulėje tokią skylę, kad visa ranka įlistų. Buvo jau pavakarys, miške darėsi baugu, ir aš pardūmiau namo nutaręs, kad kitą rytą patikrinsiu, kas gi toje drebulėje gyvena. Kitą dieną, sekmadienį, vieni išėjo į bažnyčią, o kiti pasiliko namuose. Mat reikėjo prižiūrėti gyvulius ir namus. Nieko nelaukdamas nudūmiau Beržytėn prie tos drebulės. Medis augo iš pažemės, be šakų, nėra kaip užlipti, bet prie drebulės tiesėsi liauna eglaitė. Ta eglaitė užkopiau beveik iki drevės. Atsistojęs ant eglaitės šakelių bandžiau kišti ranką į drevelę. Ji buvo gili, nieko nepasieksi, o taip knietėjo sužinoti, kas gyvena toje drebulėje... Nuo žemės aukštokai, gal penki metrai. Nutariau, kad reikia kuo labiau pasistiepti, tuomet gal jau pasieksiu ir drevės dugną. Vos pasistiepiu, tik triokš! - ir nulūžo šaka, ant kurios stovėjau. Smuktelėjau žemyn ir pakibau ant rankos, o ištraukti jos iš drevės nebegaliu. Persigandau neišpasakytai. Sukaupęs visas jėgas šiaip taip viena ranka ir kojomis pasidaviau į viršų ir ištraukiau iš drevės ranką. Buvo jau kone Šv. Mišių laikas, tai apėmė dar didesnė baimė, kad už tokių mano darbus Dievas mane gali nubausti. Bėgau namo kaip nesavas ir niekam apie tai neprasitariau.

Šita jau buvo nebereikalinga

1937-ieji metai mūsų šeimai ir giminei buvo reikšmingi. Vyriausias brolis Aleksas buvo pašauktas į Nepriklausomos Lietuvos kariuomenę. Tarnavo Ukmergėje, 1-ajame artilerijos pulke. Jis užsiprenumeravo metams į namus žurnalą „Karys“, kurį labai mėgome skaityti. Įdomiausi buvo kiekviename numeryje publikuojami straipsniai „Kuprinės pabiros“ ir „Mūsų narsieji vyrai“. Pastarieji straipsniai mūsų jaunas širdis degte uždegdavo. Žavėjomės jų žygdarbiais ir įsivaizdavome, kaip mes užaugę, jeigu tik prireiks, seksime narsiųjų karių pa-

vyzdžiu. Man labai patikdavo pasakojimai apie narsius baudžios laukų vyrus, kurie ne vergavo ponams, bet išėjo į miškus, degino ponų dvarus, buvo vieningi. Mes su tėvais dalindavomės savo mintimis apie tai, kokie kvaili buvo tie žmonės, kurie nesukilo prieš vergiją, o leidosi plakami bizūnais*; kurie, ponui paliepus, kabarojosi į medį ir kukuodavo, o ponas juos nušaudavo. Sakydavom: „Tegu dabar kas pabando taip elgtis, tai pamatys, ko nematė.“ Tėveliukas tik palinguodavo galvą: „Vaikai, vaikai, ir ką jūs prieš valdžią padarysite...“ O mes atkakliai tvirtinome, kad reikia priešintis bet kokiai negerai valdžiai, bet kokiai baudžios. Jaunose širdelėse jau nebebuvo vietos vergijos daigams, jose skleidėsi Laisvės dvasia. Taigi žurnalas „Karys“ mus auklėjo, mokė mylėti ir ginti savo Tėvynę nuo visokių neprietelių*.

1937 metų kovo 8-ąją mirė tėveliuko sesuo Ona. O tą pačią metų rudenį mirė ir jo brolis Antanas. Prieš mirtį jis buvo išprotėjęs, jam rodydavos baisūs vaizdai, nieko nebevalgydavo. Tais 1937 metais, balandžio 25-ąją gimė mano jauniausioji sesuo Palmirutė. Mama pasakė: „Šita jau buvo nebereikalinga.“ Niekaip negalėjau suprasti - kodėl mažoji Palmirutė nebereikalinga?..

Berniuk, nenusileisk!

Beržytė nuo mūsų namų buvo už gero puskilometro. Tačiau Beržytėje neaugo beržai, tik eglėnai. Pasirodo, seniau ten ir beržų būta, bet juos iškirtus pridėjo eglė. O vardas taip ir liko - eglėnas tebesivadina Beržyte. Ten gausiai dygo grybai, ypač baravykai. Bet ir grybautojų suplūsdavo daugybė - jeigu pramiegos, grįši su pustušte pintine...

Todėl iš vakaro prašydavau mamos, kad mane pakeltų labai anksti. Kai ji mane žadindavo, net silpna būdavo: akys merkiasi pačios, negaliu atplėsti blakstienų. Bet mama budino be pasigailėjimo: „Prašei, maldavai, tai dabar kelkis ir eik...“ Kai jau šiaip taip atsistoji ant kojų, palengvėja. O kai bėgi ryto brėkšmoje per rasą basas, tuoj visi miegai išlaksto. Kartais miške dar tvyrodo prieblanda ir grybų nesimatė, bet netrukus praušdavo. Tuomet tik spėk dairytis: tai šen, tai ten jau ir puikuoju baravykėliai. Žinojau baravykynų vietas ir stengdavau kuo greičiau jas apibėgti. Ir grybų buvo daug, ir aš mokėjau neblogai grybauti. Rinkdavau tik pačius gražiausius baravykus. O kai jau prigrybauji pilną pintinę, tai ir pačiam gražu pažiūrėti. Baravykus džiovindavo, jie nebuvo pigūs. Už kilogramą

gaudavai apie septynis litus. O kai pasitaikydavo rasti labai gražių, tuos nešdavau parduoti į Kavarską. Grybautojų ten prisirinkdavo daug, kiekvienas stengėsi užsidirbti, tad ne visada ir gražiuosius baravykus pasisekdavo parduoti. Tais laikais kaimiečiams litas buvo sunkiai pagaunamas... Kartą, nunešęs į Kavarską baravykų, siūliau ir vienam, ir kitam, bet niekas nepirko. Sunerimau. Taip sunku atsikelti ankstų rytą, taip stengiesi grybaudamas, juk patys baravykai nelipa į pintinėlę, o dar tenka kulniuoti apie penkis kilometrus į miestelį ir atgal. Taigi labai norisi grybus parduoti, kad ir pigiau. Man taip besidairant pirkėjų, viena moteris ir sako: „Žinai, berniuk, pabandyk nunešti vaistininkui, jis gali nupirkti.“ Nueinu į vaistinę, nusiimu kepurę, - taip buvome išmokyti elgtis. Vaistinėje atsidūriau pirmą kartą gyvenime. Kur tik pažvelgęs, visur kaip veidrodyje mačiau save. Nedrąsu paliko tokiuose rūmuose, bet vis dėlto paklausiau vaistininko, ar nenorėtų pirkti baravykų. Vaistininkas, apžvelgęs mane ir mano baravykus, sako: „Palauk, berniuk, pašauksiu ponią.“ Atėjo ponias, klausia, kiek aš noriu už tuos baravykus. Sakau: „Dviejų litų.“ Ponia pareiškė, kad tai esą per brangu. O aš tai rudaplaukei ponias ėmiau aiškinti, kad grybaujant reikia labai anksti keltis, visur šmirinėti, kilnoti eglių šakas, kad grybauti sunku.

Vaistininkas palaikė mane, vis kartodamas: „Derėkis, derėkis, berniuk, nenusileisk.“ Ponia galiausiai paėmė iš manęs pintinę su baravykais, pasakė: „Palauk, tuoj grąžinsiu pintinę ir atnešiu pinigų.“ Jai nuėjus vaistininkas atidarė stalčių, iš jo paėmė ir man padavė du litus perspėjęs, kad ponias apie tai neprasitarčiau. Atėjusi ponias irgi sumokėjo man du litus. Vaistininkas vadinosi Juozas Rimkevičius, o toji ponias buvo jo žmona. Taigi grįžau namo laimingas ir turtingas. Vėliau, kada mūsų Tėvynę ištiko nelaimė - okupacija, Juozas Rimkevičius nuolatų, daugelį metų teikė partizanams vaistus. Ryšį jis palaikė ir su ano meto „baravykų pardavėju“. Liko neišduotas, neįkalintas. Garbė ir padėka jam, jau Viešpaties ramybėje besiilsinčiam.

Dar apie šeimą

Mano mama, Petronėlė Kalibataitė, buvo kilusi iš Budrių kaimo. Ištekėjo septyniolikos metų. Tėveliukas buvo perpus vyresnis už mamą ir dar - našlys. Su pirmąją žmona, Ona Jakeliūnaite, turėjo sūnų Petrą - tą garsųjį kaimo muzikantą. Pirmoji žmona, dar visai jauna būdama, mirė džiova. Neiškilo net jos nuotraukų.

Antrą kartą tėveliukas vedė 1911 metais. Po vedybų gandrai ėmė nešti vaikus ir prinešė jų visą daugybę. Monika gimė 1912 metais, Aleksas - 1915-aisiais, Bronė - 1920-aisiais, Kaziunė - 1922 metais, Karolis - 1923-iais, Kazys - 1925-ais, Jonas - 1928-aisiais, Petrutė - 1930-aisiais, Antaniukas - 1933-ais, o Palmirutė - 1937 metais.

Broliai Petras ir Antaniukas mirė 1933 metais. O mes, visi likusieji, buvome sveiki ir stiprūs. Broliai Aleksas ir Karolis smetoniniais laikais tarnavo pas turtingesnius, bet po kariuomenės Aleksas gavo tarnybą Kaune.

Sesuo Kaziunė mokėsi siuvėjos amato pas Liudą Sudeikienę Veršelių kaime. Liudos vyras Bronius Sudeikis 1944-aisiais tapo partizanų būrio vadu, jo slapyvardis - „Čigonas“. 1946 metais jį kegebistams išdavė jo paties giminaitė, tais pačiais metais jis buvo sušaudytas Vilniuje. Nė viena mano sesuo netarnavo pas kitus žmones. Vyriausioji jau buvo ištekėjusi, o kitos gyveno prie tėvų: namuose visiems pakako ir duonos, ir vietos. Brolis Kazys nuo pat mažumės buvo labai darbštus, rūpestingas, tvarkingas ir neišpasakytai kantrus, puikus pagalbininkas ūkyje, o 1941 metais, mirus tėveliukui, tapo tikru šeiminingu. Karolis vokiečių okupacijos laikotarpiu ligi 1943-ųjų irgi gyveno namuose, bet kai vokiečių valdžios nurodymu buvo paskirtas dirbti pas stambų ūkininką Bužicką, savanoriu stojo į vokiečių Vermachtą ir buvo išsiųstas į frontą prie Stalingrado. Ten buvo sužeistas ir pargabentas į Karaliaučiaus ligoninę. 1944-ųjų pavasarį jį paleido į namus atostogų. Po to į dalinį nebegrįžo, jo ir nebeieškojo, nes vokiečiai traukėsi visu frontu, jiems nebe tas rūpėjo.

Aš namuose nelabai mėgau dirbti, kitur - tik duok, sukuosi kaip vijurkas, o namie buvau niekam tikęs. Mane traukė, viliojo paslaptingas pasaulis. Ir to darbo namuose ne per daug buvo, o aš buvau jauniausias iš berniukų, taigi darbininkų ir be manęs pakako. O kai atsirasdavo koks darbelis ir man, stengdavausi kuo greičiau jį užbaigti ir vėl - laukais... Mane ir praminė „gamtos tyrinėtoju“. Dažnai svečiuodavausi pas seserį Moniką, mat jos vyras Jonas Jakeliūnas mane pavėžindavo arkliu: tai ant mėšlo vežimo užsodina, tai kur važiuodamas nepalieka ir manęs, o man to tik ir reikia. Švogeris* buvo geras, draugiškas, rasdavo kalbą su vaiku.

Namuose sugyvenome gerai, nors kiekvienas turėjome pravardes ir jas neretai panaudodavome. Pravardžių neturėjo tik vyriausioji sesuo Monika ir brolis Petras. O brolis Aleksas dirbo Kauno sunkiųjų darbų kalėjimo prižiūrėtoju. Tarnyba džiaugėsi neilgai, nes 1940 metais bolševikai okupavo Lietuvą, jam buvo pasiūlyta stoti į partiją ir tada dirbti toliau. Kadangi Aleksas į partiją nestojo, jį iš darbo atleido.

Kastyno dovanos

Kastynas iš tiesų - tai Kostas Petrikas, bet kaime jį vadindavo Kastynu. Taigi tas Kastynas mus ir sukurstė. Ėjo gal 1939-ieji metai. Mes su Albinu Jakeliūnu - jis 1940 metais parašė proklamaciją apie Staliną - ėjome per kaimą ir sutikome Kastyną, kuris mums pasiūlė lengvą darbą ir didelį užmokestį. Jis pasakė mums: „Vaikai, štai už kelio auga ruožas bulvių. Norit uždirbti po du litus? Tai greit išraukit iš jo bulvienojus čia, prie kelio, ir visas darbas.“ Dar parodė, kad bulvienojų reikia tik truktelti, išrauti ir palikti vietoje.

Sugundyti lengvo darbo ir didelio užmokesčio, puolėme rauti bulvienojų. Lyg ir jaučiau, kad čia kažkas ne taip, bet puoliau skubiai rauti, nes du litai vaikui - nemaži pinigai. Roviau kažkokio nerimo apimtas. Girdžiu, kad šalia manęs, iš užpakalio, kažkas tapsi. Turbūt Albinas?.. Buvau taip įnikęs į darbą, kad nebuvau kada ir dairytis. Tik staiga - kai šveis kažkas man žabu per veidą, net aukštyn pašokau, o jau skausmas - neišpasakytas. Bandė ir dar kartą kirsti, bet žabas manęs jau nebepasiekė. Ir ėmė mane plūsti. Ta moteris, vargšėlė, buvo nebylė, sunku buvo ją suprasti, bet man tapo visiškai aišku, kokį baisų darbą aš padariau. Dingo kažkur ir Kastynas, ir Albinas, likau vienas su skaudančiu žandu ir drebančia širdele. Supratau, kad čia tik pradžia, kad dabar tai, oi, gausiu į kailį nuo tėveliuko ir jokių žadėtųjų dviejų litų nebepamatysiu.

Grįžęs ant keliuko matau: Maldžiukas jau eina iš namų. Supratau, kad kečiauja pasakyti mano tėveliukui, ką aš padariau. Sliūkinu paskui jį taip, kad jis manęs nepagautų, ir taip norisi paklausti: „Tai kur, dėde, dabar eini?“. Bet arčiau bijau prieiti. Taip ir žingsniavom: jis pirmas, aš - iš paskos. Priėjom keliuką, kuris suka į mūsų namus, žiūriu, Maldžiukas braukia pas mus; dabar jau baigta... Bet kito kelio nėra, taigi drebu ir einu. Buvo pati rugiapjūtė. Tėveliukas su mama už klojimo pjovė rugius. Maldžiukas pasakęs: „Padėk, Dieve“, iškart eina prie reikalo. „Aleksai, va, šitas tavo vaikas, žinai, ką jis padarė?“. „O ką?“ - paklausė tėveliukas. „Ogi nurovė mano bulvienojus.“ Tėveliukas suglumo: kas čia per čiūdai*. Tuomet Maldžiukas tiksliai papasakojo, ką aš padariau (o juk prisidirbau to, ko joks sveikas protas negali įsivaizduoti). Toliau niekas nebesiklausė jokių mano pasiaiškinimų. Tėveliukas, nusijuosęs diržą, sugriebė jį per vidurį, kad tektų ir sagtimi, sako: „Greit ateik čia!“. Kai priėjau, stvėrė už rankos ir ėmė sukdamas apie save kirst diržą. O aš tik šaukiu: „Tėveliuk, daugiau bulvių neberausiu!“. Po visų bausmių įsikišus mamai man leido pasiaiškinti, ir aš buvau išteisintas. Mama ir sako: „Matai, tėvai, mušei vaiką be reikalo, juk kalčiausias

- Kastynas.“ Pasirodo, Kastynas su Maldžiuku jau senai pykstasi dėl kelių metrų žemės, o kurio teisybė - kas žino? Į tą savo jovalą dar ir vaikus įtraukė.

Po daugelio metų Kaune teko sutikti Kastyno sūnų - Izidorių Petriką. Jį vadindavom Dzidaru, su juo lošdavom kortom vaikystėje - iš pinigų. Jis yra dirbęs aktoriumi, bet tuomet jau buvo pensininkas. Dzidas pakvietė mane aplankyti kapines Kaune, kur palaidoti jo tėvai. Ta proga aš jam ir papasakojau apie tą nelemtą sandorį. Prisipažino, kad sunku jam tuo patikėti. Ne veltui sakoma, kad apie mirusius - arba gerai, arba nieko. Dzidas buvo patriotas, Atgimimo laikotarpiu aktyviai prisidėjęs prie Lietuvos nepriklausomybės siekių.

Okupacija

1940 metų birželis. Žaibiškai pasklido žinia, kad bolševikų kariuomenė peržengė Lietuvos sieną, kad Lietuvos valdžia davė nurodymus tą kariuomenę sutikti draugiškai. Žmonės buvo priblokšti, išsigandę, pasimetę.

Kaip tik tą birželio 15-ąją su sesers Monikos vyru Jonu Jakeliūnu važiojome pro Pienionių dvarą vieškeliu. Pasigirdo ūžesys, pasirodė pirmieji bolševikų lėktuvai. Svainis, pamatęs tuos svetimus „paukščius“, labai susijaudinęs ištare: „Dabar prasidės žmonių skerdynės.“ Tokia jo kalba mane labai išgąsdino. Frazė „žmonių skerdynės“ netilpo nei į širdį, nei į protą. Svainio žodžiais aš, vaikas, visiškai tikėjau. Taigi, galvoju, dabar jau galas... Prisiminiau, kaip pas mus skersdavo kiaulė: tada seserys bėgo pas kaimynus arba užsikimšdavo ausis, kad negirdėtų skerdžiamos kiaulės žviegimo. O dabar prasidės žmonių skerdynės... Baisiau ir būti nebegali...

Tą pačią dieną, parbėgęs namo, sudaužiau savo „seifą“ - medinę taupomąją dėžutę, kurią sukalė brolis Aleksas. Tai buvo kvadratinė aklina dėžutė, kurios vienoje pusėje buvo plyšelis monetoms įmesti. Turėjau susitaupęs kiek pinigų. Aleksas už dviračio nuvalymą kiekvieną kartą duodavo po penkis centus. Tėveliukas už karčių nužievinimą ar dar už kokią rimtesnę darbą irgi šį bei tą įmesdavo. Dėdė Petrauskas atsimokėdavo už bulvių kasimą. Taip ir susitaupiau. Dabar jau žinojau, kas mūsų laukia, tai reikia nors saldinių pavalgyti. Sudaužęs savo „seifą“, tekinas nubėgau pas Janurolą. Tikroji jo pavardė - Žemaitis, bet visi jį vadindavo Janurolu. Jis gyveno Maželių kaime prie vieškelio ir laikė krautuvėlę, esančią maždaug už dviejų kilometrų nuo mūsų namų. Taigi už visus savo pinigus nusipirkau saldinių, kad nors kartą saldžiai prisivalgyčiau. O paskui - kas jau bus, tas...

Pasirodė ir pirmieji Raudonosios armijos kareiviai, apsirengę pilkais marškiniais, subintuotomis kojomis. Žygiavo vieškelio, nuo Kavarsko link Traupio. Aš juos mačiau iš arti, jie buvo tylūs ir liūdni. Žmonės šnekėjo, kad jiems uždrausta kalbėtis su vietos gyventojais. Sugrįžo iš tarnybos atleistas brolis Aleksas, nesutikęs stoti į komunistų partiją. Iš karto pasipylė plakatai, smerkiantys Smetonos valdžią. Kai kuriuos šūkius ir dabar prisimenu. Pavyzdžiui: „Šitokios galvos Lietuvą valdė, kiek jos pragėrė, kiek jos pravalgė“. Toliau - dar gražiau: „Jau saulelė patekėjo ir rytuos raudona, ramstė bobos* pagaliais griūvantį Smetoną“, „Kėlė vėliavas visi tryliktą birželio, naktį griuvo į taksį su aukso maišeliais.“ Aidėjo šūkiai: „Žemė bus duodama tiems, kas ją dirba“, ir panašūs. Žemę dalinti pradėjo nedelsdami, tik, žinoma, ne savą, o svetimą, bet niekas neskubėjo griebti tokios vogtos žemės. Valdžia turėjo nemažai vargo, įkalbinėdama tą žemę imti. Žinau atvejų, kai patys žemės savininkai įkalbinėdavo žmones, kad ją imtų, sakydami: „Vis tiek iš mūsų atima, tai nors jūs pasinaudokit.“

Taigi subruzdimo buvo, bet švogerio pranašautų žmonių skerdynių kaimuose nesigirdėjo. Dauguma žmonių nemylėjo atėjų, bet atsirado ir mūsų kaime du, kurie prijaudė tai bolševikų valdžiai. Ypač aktyvus buvo Silvestras Ginietis. Jis visur bėgiojo, agituodamas balsuoti už Šupikovą ir Morozovą - tokie kandidatai buvo paskirti mūsų rinkiminėje apygardoje. Silvestro motina buvo ukrainietė, taigi - mišri šeima. Pats Silvestras buvo nedidelio ūgio, gražios išvaizdos, ugingas, narsus vyriokas, labai mokėjęs pokštauti. Jau kai pradėdavo, tai mirk iš juoko, visi klausydavo, ausis ištempė. 1941-ųjų žiemą iš po nakties mūsų kaime ant medžio atsirado proklamacija. Tekstas buvo toks: „Apšikt Staliną.“ Pasirašyta: „GJ.“. Kas pranešė Kavarsko milicijai apie tokį Stalino įžeidimą? Nežinau. Tik mačiau, kaip bėgiojo milicininkas Verikas po mūsų kaimynus, kurių vardo ir pavardės pirmosios raidės atitiko tuos inicialus. Bet milicija, patikrinusi jų braižą, taip ir nesurado nusikaltėlio, užsimojusio sudirbti „tautų vadą“. Tik tada, kai vokiečiai išvijo rusus, vaikėzas Albinas Jakeliūnas, su kuriuo mes rovėm Maldžiuko bulves, prisipažino, kad tai buvęs jo darbas.

O kitas mūsų kaimo žmogus, irgi prijaučiantis atėjūnams, buvo santūresnis. Tai Kostas Petrikas, vadinamas Kastynu. Jis buvo kaimo įgaliotinis - seniūno padėjėjas. Dar vienas, žiaurus ir bjaurios išvaizdos, neužauga iš Kavarsko miestelio, komjaunuolis - tai Albertas Šaučiūnas. Jis vaikštinėjo su naganu rankoje, jo visi bijojo kaip ugnies. Ir kaip nebijoti? Jis Ukmergėje nušovė savo pusbrolių Algirdą Žemaitį, po to - ramaus būdo vaikinuką, moksleivį Juozą Kajetoną. Po šitų įvykių pasitvirtino ir svainio pranašystės...

Didįjį šeštadienį iš Kavarsko bažnyčios, tiesiog iš klausyklos, Albertas Šaučiūnas išsivedė kunigą Barakauską. Į bažnyčią atnešęs padėjo išmatų. Žodžiu,

siautėjo kaip išmanydamas. Gegužės 1-oji buvo didžiausia „raudonųjų“ šventė. Kaimo moterys tą dieną užsikabindavo duris, nes bijojo Šaučiūno ir į jį panašių, baiminosi, kad valdžia nesusižinotų, kad jos tą dieną verpė ar mezgė. Ypač pasiuto „raudonieji“ po to, kai 1941-ųjų gegužės 1-osios išvakarėse į Kavarsko valsčiaus pastatą buvo įmesta granata. Nors aukų nebuvo, bet „širšynas“ sujudo, buvo tampomi, tardomi žmonės. Tik kai Janulynos girininkas Kazakevičius parašė raštą ir prisipažino, kad granatą įmetė jis, - o pats iškart dingo, - siautimas aprimo. Užėję bolševikai tuoj puolė kirsti miškus, taigi jauni vyrai ėjo į miško kirtimo darbus, kad užsidirbtų pinigų. Net trys mano broliai kirto mišką - Aleksas, Karolis, padėdavo jiems Kazys, mat reikėjo gražiai sukrauti į krūvas arba sudeginti šakas.

Tuo laiku kaimuose buvo įprasta lošti kortomis iš pinigų. Ir mūsų kaime buvo du tokie „lizdai“, kur per naktis lošdavo - pas Liudviko Antaną ir pas Maldžiuko Petrą. Tuos „lizdus“ keikė visos kaimo moterys, nes jų vyrai ten kiurksodavo per naktis ir dar pralošdavo pinigus. Buvo toks pagarsėjęs kartežnikas* - Jonas Pivoras, vadinamas Pivarioku, kuris į tuos „lizdus“ pristatydavo kortas ir žibalą. Ir už tai, jau prie vokiečių, buvo padegti jo namai. Kadangi lošėjų susirinkdavo daug, tai nuolatos kas nors vis išeidavo laukan, taip gaisras buvo laiku pastebėtas. Visi puolė jį gesinti, supleškėjo tik tvartas, kuris ir buvo padegtas, kiti trobesiai liko sveiki. Tai atsitiko, berods, 1943 metų Velykų naktį.

Taip Pivariokui buvo atkeršyta už lošimų organizavimą. Žmonės kalbėjo, esą padegė tokia Nastė Karūnienė.

Mes, paaugliai, apgulę stalą žiūrėdavom, kaip suaugusieji lošia, mums rūpėjo, kas išloš ir kas praloš.

Į tą lošimą buvo įklimpęs ir brolis Aleksas. Vieną žiemos vakarą daug vyrų lošė pas Maldžiuko Petrą, tarp jų - ir mūsų Aleksas. Matėm, kad jis jau baigia pralošti visus pinigus, girdėjome, kaip jis paprašė brolio Karolio, kad tasai jam atneštų iš namų, iš jo lagamino, ten dar likusius pinigus. Tai buvo 1940 metais. Mums, vaikams, vyresnieji nurodydavo, iki kurios valandos galime būti vadinaimoje ulyčioje* - kaime, ir mes nematėme, kuo viskas baigėsi Aleksui. Kartežnikai lošdavo per naktis, kol išaušdavo, o kartais ir išaušus dar lošdavo. Mūsų namų durys likdavo neužkabintos ir naktimis. Taigi, kai Karolis atslinko paimti pinigų Aleksui, tėveliukas pajuto, kaip tasai nuėjo į klėtį ir po to dingo. Tėveliukui kilo įtarimas: ko tasai vidury nakties ėjo į klėtį, paskui vėl išbėgo į kaimą? Pabėgt Karolis tai pabėgo, bet kaip reikės grįžti?

Prisimenu, išaušo rytas, o nei Karolio, nei Alekso nėra... Pagaliau pasirodė Aleksas. Tėveliukas ir sako: „Moč, pažiūrėk, - mūsų Bikas parsivelka.“ Mama tylėjo. Aleksas jau buvo po kariuomenės ir žinojo, kad mušti negaus, tik bus išbartas. Kad ir ką tėveliukas jam sakytų, jis tik tylomis vaikštinėdavo po gryčia ir

švilpaudavo. O mamai Aleksas pasipasakojo, kad buvo prasišošęs ir siuntė Karolį parnešti jam pinigų iš lagamino klėtyje. Dar pasakė, kad ne tik atsilošė, bet ir nemažai išlošė, kad dabar nusipirks kostiumą bei laikrodėlį ir kad jau gana - daugiau nebeloš.

Tikriausiai mama visą tai persakė tėveliukui, nes įtampa atslūgo. Bet kur dingo Karolis? Gal apie vidurdienį pamatė, kad už Pienės upelės, ant daržinės stogo sėdi Karolis. Ta daržinė buvo pastatyta vasarą ganomiems gyvuliams - gal nuo karščio, gal nuo vabalų atsiginti. Tikriausiai mama perkalbėjo tėveliuką ir išgavo pažadą, kad Karolio nenubaus, ir man buvo liepta jam pasakyti, kad nebijotų ir grįžtų namo. Aš tuoj nunešiau broliui linksmą žinią, jis grįžo, ir viskas baigėsi gerai.

Artėjo balsavimas. Tėveliukas tarėsi su kaimynais, ar čia reiktų balsuoti. Nutarė, kad vertėtų pasiklausti kunigo. Turbūt ir paklausė, nes lyg ir prisimenu tokį kunigo atsakymą: „Kaip pasiklosim, taip ir išsimiegosim.“

Vis dėlto tėveliukas balsavo už atėjūnus, nes prieš valdžią eiti neužteko drąsos. Mačiau jo pase antspaudą: „Balsavo.“

Viršaičio kepurė

Ribokiškio vienkiemyje netoli Kavarsko gyveno senas bernas ir senas komunistas - Petras Sudeikis. Jis visada vilkėjo raudonus marškinius. Buvo girtuoklis ir nepraustaburnis. Kartą mes su seserimi Kaziūne, eidami iš Kavarsko, iš tolo pamatėme atidainuojantį tą „raudonmarškinį“. Sesuo už mane buvo šešeriais metais vyresnė, gal ir baiminosi mažiau, o aš bijojau, kad jis gali mus užpulti. Girtuoklis dainavo: „Panelė „džimi“, suknelė juoda...“, o toliau - blevyzgos. Dainavo iš širdies, nesigėdijo net kelyje sutiktos mergaitės.

1940-aisiais, užėjus „išvaduotojams“, raudonmarškinis dainininkas buvo paskirtas Kavarsko valsčiaus viršaičiu. Ar jis bent mokėjo rašyti? Nežinau... Bet antspaudą nešiodavosi kišenėj - taip žmonės kalbėjo - ir kai reikėdavo ką patvirtinti, tai, būdavo, išsitraukia iš kešenės, papučia ir - paukšt!

Buvo 1940-ųjų ruduo, kūlimo metas, tada kaimuose vykdavo talkos, žmonės išvirdavo alaus ir švėsdavo pabaigtuves, dar ir muzikantų pasikviesdavo. Mūsų kieme irgi vyko kūlimo pabaigtuvės, taigi mane pasiuntė pas Liudviko Antaną, kurio pavardė - Jakeliūnas, bet pavarde jo nevadindavo. Man liepė paprašyti, kad jo sūnus, muzikantas Benediktas, ateitų pas mus į pabaigtuves ir atsineštų armoniką. Dar perspėjo, kad jeigu ten rasčiau viršaitį, tai ir jį reikia pakviesti. O

tas viršaitis draugavo su to muzikanto seserimi Stepune. Stepunės tėvas kažkodėl šitą jų draugystę vadindavo „iš Ribokiškio susinešimu“. Toks jau buvo keistas seno sukirpimo žmogaus posakis. Ir šitas „iš Ribokiškio susinešimas“ baigėsi tragiškai. Stepunė pagimdė negyvą kūdikį, taip „susinešimas“ ir baigėsi. Apie vedybas - nė kalbos. Stepunė susirgo džiova ir netrukus mirė.

Taigi nuėjęs randu viršaitį ir, kaip buvo prisakyta, abu juos namiškių vardu pakviečiu į pabaigtuves. Kvietimą priėmė, ir jau sutemus mes visi trys atėjome pas mus. Benediktas tuoj sukėlė muštynes, mat jis kiek išgėręs tuoj mušdavosi. Kadangi buvo daug vyrų, jie peštukus išskyrė ir sutramdė. O viršaitis taip nusi-gėrė, kad reikėjo kur nors jį paslėpti nuo žmonių. Kažkuris iš namiškių nuvedė jį į klėtį ir paguldė lovoje, parodė, kaip užkišti velke klėties duris. Viršaitis taip ir padarė. Bet va, naktį per girtumą velkės jis nerado, o alus vertė daryti savo ir, žinoma, padarė... Galiausiai viršaitis surado velkę ir ištruko iš nelaisvės. O mums paliko „marias“ ant grindų ir savo kepurę. 1941 metais prasidėjus karui viršaitis kažkur dingo amžiams.

Karas

Buvo sekmadienio popietė, aš Beržytėje ganiau karves. Smetoniniais laikais niekas ir nesapnavo, kad Beržytėje būtų galima karves ganyti. Be leidimo net grybauti ir uogauti buvo draudžiama. Eigulys gaudydavo vaikus po mišką. Mums, vaikams, tėvai įrišdavo į nosinaitę reikiamą sumą pinigų bilietui, jeigu jau pagautų. Vaikus miške sugaudyti ne taip jau paprasta, pamatę eigulį nerdavom, kiek kojos neša. Bet jeigu eigulys pažindavo, kieno tas ar kitas vaikas, ateidavo į namus ir tėvai turėdavo bilietą nupirkti. Bilietas metams kainavo pusantro ar du litus.

Taigi beganant karves aukštai virš Beržytės pasirodė lėktuvai ir ėmė tarpusavyje susišaudyti. Tai truko neilgai, nė vienas lėktuvas nebuvo numuštas. Aš supratau, kad čia jau tikras pavojus. Sugrįžę iš bažnyčios žmonės sušneko, kad prasidėjo karas. Kastynas dar bandė nešioti kažkokius lapelius, skelbiančius lyg ir apie mobilizaciją, bet pamatęs virš Beržytės besišaudančius lėktuvus, tik apsiskuko ir - atgal į namus.

Visi suprato, kad čia jau nebe juokai. Pirmasis sujudo Silvestras - raitas lasktė po kaimą, šaukdamas: „Reikia duot bolševikams kailini“. Bet raginti nebereikėjo, nes vyrai jau buvo susibūrę. Vieni pjo vė pakelės medžius, kad užverstų kelius ir bolševikai negalėtų pasitraukti, kiti jau buvo užėmę Kavarsko miestelį, areštavę

milicininkus ir komunistus, kurių daugumą sudarė žydai, ir visus kišo į daboklę. Mano broliai - Aleksas ir Karolis dalyvavo sukilime. Aleksui pistoletą davė Petras Jakeliūnas, o Karolis iš kažkur buvo gavęs kažkokį ginklą - sukiurėlį, taigi mojavo juo tik gąsdindamas, nors jame ir buvo šovinių. Žodžiu, karo žmonės laukė kaip išganymo.

Mūsų kaimynas Dominykas Ginietis mano broliams pasakė: „Imkit abu mano arklius, jokit, kur tik jums reikia, tik duokit bolševikams į kailį...“ Žmonių areštai, trėmimai, žudynės parodė, ką atnešė raudonieji okupantai. Taigi miestelio ir aplinkinių kaimų vyrai sukilo kas tik gyvas. Kavarsko miestelyje pas brolius Misiūnus buvo įsikūręs toks lyg ir štabas. Čia atvesdavo areštuotuosius, po to juos grūsdavo į daboklę. Silvestras sužinojęs, kad čia - štabas, iš karto prisistatė prašydamas, kad jį priimtų į sukilėlių gretas, nes norįs „suduoti bolševikams“. Bet jam buvo atsakyta, kad „bėgiojai, agitavai už Supikovą ir Morozovą o dabar jau kitaip giedi, tad eisi kartu su žydais.“ Kavarsko mūrinėje mokykloje buvo kažkaip užsilikę keturi raudonarmiečiai, ir sukilėliai bandė juos nuginkluoti. Kareiviai suolais užsibarikadavo duris ir ėmė atsišaudyti. Žuvo sukilėlis Klemensas Peldžius iš Sabulių kaimo. Gal nebuvo nutrauktas telefono ryšys ir kareiviai prisišaukė pagalbą iš Ukmergės, o gal „nenugalimieji“ bėgo ir per Kavarską? Kad ir kaip ten būtų, tačiau kelios mašinos kareivių, važiuojant jiems per Kavarską, šaudė, kur papuolė. Sudegino Kavarske Paryžiaus gatvės trobesius ir netyčia nušovė vieną senutę. Atsimenu, jau sutemus Kavarske ėmė pyškinti iš kulkosvaidžių, pasirodė klaidios gaisrų pašvaistės. Tėveliukas atsiklaupęs meldėsi, šaukėsi Dievo pagalbos. Paklausė: „Moč, kur mūsų vaikai?“. Jis žinojo, kur vaikai, ir dėlto labai jaudinosi. Sako: „Užkliudė jie kariuomenę, kas dabar bus, jeigu kas juos atpažino?“. Gal už valandos pasirodė Aleksas. Jis teištare: „Cit...“ ir, paėmęs iš mamos patalynę, įlindo į rugių lauką. Karolis tą vakarą į namus neparėjo, kur jis galėjo būti?..

Prasidėjus šaudymui išsigandęs daboklės sargas atrakino duris ir išleido su laikytuosius. Žydai, girdėję, kaip pas Misiūnus Silvestras prašėsi į sukilėlius, stvėrė jį už rankų sakydami: „Ui, tu prieš mus norėjai eiti?“. Dabar, būdami išlaisvinti, norėjo Silvestrą nubausti. Bet Silvestras buvo nepėsčias. Žaibiškai ištraukė rankas ir, nuplėšęs nuo daboklės lango lentą, tvojo užpuolikui per galvą ir pabėgo. Silvestro brolis Jeronimas irgi buvo sukilimo dalyvis. Jis ir pasakė Karoliui, kad reikia Silvestrą pagauti ir pristatyti į Kavarską. Brolis užstojo, mes juk buvome kaimynai. Gal po poros dienų, Karoliui einant namo, iš rugių išlindo Silvestras ir sako: „Aš pasiduoodu, darykit, ką norit...“ Brolis atsakė: „Eik namo ir gyvenk, niekas tau nieko nedarys.“ Taip ir buvo. O Silvestro brolis Jeronimas pristojė prie žydų, jiems nurodinėjo, gaminio po miestelį. Už tai jį buvo praminę „Žydų karaliumi“. Vėliau „Žydų karalius“ tarnavo Vermachte, dar vėliau pateko į bolševikų akiratį ir atsidūrė lageryje.

Jono brolis Aleksas, 1940 m.

Gimtajame kieme. Pirmas iš dešinės - Jonas Kadžionis, toliau - brolis Kazimieras, sesuo Petronėlė, sesuo Bronė, pusbrolis Leonas, 1942 m.

Karolis - trečiasis Jono brolis

Petras Kadžionis - vyriausias
Jono brolis

Sėdi Jonas Kadžionis,
stovi Stasys Jakeliūnas,
Kavarskas, 1946-1947 m.

Jonas Kadžionis ir Stasys Jakeliūnas, Kavarsko vls., 1946 m.

Kavarsko bažnyčios jaunimas, kuris nešdavo vėliavas, 1946 m.

Sėdi iš kairės - Valūnė Verikaitė, Genutė Gedžiūnaitė; stovi iš kairės - Irena Gedžiūnaitė, Genutė Šeštokaitė ir Malvina Gedžiūnaitė, Pusbočių k., Kavarsko vls., 1948 m. liepos 26 d.

Bet grįžkime prie sukilimo. Rytojaus dieną Kavarskas jau buvo sukilėlių rankose. Pagaliau pamatėme vokiečius: gražios jų uniformos, linksmi vyrai. Traukia pėsti ir dviračiais, mašinomis ir arkliais, dulka vieškelis Kavarsko - Traupio kryptimi. O žmonių, žmonių! Pilnos pakeilės - mergaičių, jaunuolių, vaikų ir suaugusių. Vieni mēto gēles, kiti siūlo maistą, o kareiviai šypsosi ir kartoja: „Rus kaput.“ (liet. „Rusams galas“). Vienas dviratininkas važiavo, įsitvėręs mašinos borto ir, stvėręs jam metamas gēles, krito nuo dviračio ir susikruvino veidą. Man buvo labai gaila to kareivēlio. Kitas vokieitis, motociklistas, išsukęs iš vieškelio nuvažiavo į čia pat esantį vienkiemį, kur gyvena motina ir dukra, ten buvo tik gryčiukė bei tvartelis. Vokieitis, įvažiavęs į kiemą, nulipo nuo motociklo, rankomis susiėmęs pilvą tūpė prie žemės ir kažką aiškino. Moteris pagalvojo, kad jei tupia prie žemės ir rodo pilvą, tai jis nori valgyti - jam silpna. Tuoj atriekė duonos, užtepė sviesto, dar puodelį pieno pripylė ir kiša vokiečiui. O tas purtosi ir bēga tolyn. Pagaliau vokieitis pamajo moterims ir parodė karvės „tortą“. Moteris tekina nubėgo prie tvarto, stvėrė kastuvą ir šitą „tortą“ numeta nuo kiemo į lauką. Vokieitis ilgiau nebelaukė - smuko į tvartelį, taip problema buvo išspręsta. Vokieitis negalėjo įsivaizduoti, kad namuose nėra tualetu... Užėjus vokiečiams dėl kalbos nemokėjimo žuvo ne vienas žmogus. Dabužių bažnytkaimyje, tik pasirodžius vokiečiams, žuvo trys žmonės. Užvažiavo naktį iš Anykščių girti vokiečiai ir pamatė žiburį. Suėję į trobą rado tris jaunos vyrus ir pradėjo rėkauti, kad tie esą komunistai. Ir visus sušaudė.

Tik ką užėjus vokiečiams už Kavarsko miestelio, prie laisvamanių kapų, kur nebuvo palaidotas nei vienas laisvamanis, tik jų kapams vieta buvo atitverta, vieną naktį buvo sušaudyta keliolika žmonių, daugiausia - žydų tautybės. Buvo ir lietuvių. Tai Savinskai - vyras su žmona iš Repšėnų kaimo. Kas juos sušaudė - ar vokiečiai su lietuviais, ar vieni lietuviai sukilėliai, nežinau. Sklido kalbos, kad Savinskienė šaudant sušuko: „Mirštu už Staliną!“. Žmonės kalbėjo, kad Savinskai nebuvo blogi žmonės, tik užsikrėtę komunizmo bacilomis ir, žinoma, skleidė bolševikinę propagandą, taigi kaip prijauciantys sovietų santvarkai perversmo metu buvo sušaudyti. Likęs gyvas Savinskų sūnus Liudas, nors ir buvo pritapęs prie sovietų valdžios, bet žmonių nekaltino ir už sušaudytus tėvus nesistengė atkeršyti, nors iš kalbų girdėjo, kas dalyvavo tose žudynėse. Savinskų sūnus Liudas pats nebuvo stribas, bet kartais su tokiais vaikščiodavo, gal jis buvo koks paruošų agentas, ar šiaip kur tarnavo, bet žmogus jis buvo geras. Kartą su stribais jis apsilankė Mackeliškių kaime, stribai buvo gryčioje, o jis stovėjo sargyboje lauke. Kaip tik tuo metu pro šalį dviračiu važiavo partizanas Juozas Šileika, kilęs iš to paties Repšėnų kaimo. Jie pasižiūrėjo viens į kitą, taip viskas ir pasibaigė. O juk Liudas galėjo pasakyti gryčioje esantiems stribams, kad partizanas važiuoja,

jie galėjo tą partizaną nušauti. Vėliau Repšėnų kaimo gyventojai Anei Vėžytei apie tai papasakojo Liudas Savinskas. Ir kai Miškinių kaime pas Šaučiūnus buvo rastas partizanų bunkeris, Šaučiūnai pabėgo ir slapstėsi, o Liudas žinojo jų slapstvietę, bet ne tik kad neįskundė, o netgi pasikvietė pas save pasivaikšinti. Aš ir vėl pasakojau kiek padrikai, taip jau man išeina... Dauguma kaimo žmonių džiaugėsi, kad vokiečiai išvadavo mus nuo raudonųjų tironų, kurie per trumpą laiką atnešė tiek kančių, kraujo ir ašarų mūsų Tėvynei. Tik mūsų tėveliukas vokiečiais nesidžiaugė, nes jam teko būti jų nelaisvėje, kur vos nenumirė iš bado. Jis sakydavo: „Vokiečiai - tiktai iš didelės bėdos.“ Tačiau jauni Lietuvos vyrai savanoriais išėjo ne vokiečiams padėti, bet mušti bolševikų, kurių neapkentė už padarytas skriaudas Lietuvai. Mano broliai Aleksas ir Karolis išėjo savanoriais kariauti prieš bolševikus. Taigi tiek policininkai, tiek savisaugos batalionų kariai tarnavo ne vokiečiams, bet buvo dori lietuviai. Atėjus lemiamai valandai jie su ginklais pasitraukė į miškus ir tęsė kovą prieš raudonuosius, žuvo už tėvų žemę, už Lietuvos laisvę. Kaimo berneliai nežinojo tų visų vokiečių užmačių, jų tikslas - kariauti prieš „raudonąją slibiną“ bet kur ir visomis išgalėmis. Generolas Plechavičius irgi pašaukė į kovą prieš raudonuosius, ir su koku užsidegimu vyrai kovojo! Dabar tai jau visiems aišku - nesvarbu, ar raudonas, ar rudas, okupantai buvo abu.

Tačiau kaimo žmonės nuo rudųjų okupantų nukentėjo nedaug. Buvo uždėtos prievolės, bet jei kas neišgalėjo jų atiduoti, nebuvo ir baudžiamas. Pas mus irgi atvažiuodavo tikrinti, kodėl neatiduodame prievolės. Atvažiavo, atsimenu, keli policininkai ir vienas vokietis. Kaip atsisėdo vokietis gryčioje ant suolo, taip ir prasėdėjo visą kratą, šautuvą tarp kojų laikydamas. O policininkai, apžiūrėję aruodus, apskaitę, kiek yra šeimos, kiek - žemės, gyvulių, nustatė, kad atliekamų grūdų mes neturime, surašė atitinkamą aktą ir atsisveikinę išvažiavo.

Bolševikai ir stribai elgėsi kitaip. Jie šluote iššluodavo aruodus, o savininką kaip „sabotažniką“ (liet. sabotuotoją) grūsdavo į kalėjimą. Prie vokiečių policininkai pranešdavo žmonėms apie rengiamas kratas, kad žmonės paslėptų neužrašytus gyvulius ar grūdų perteklių. Kai brolis Karolis nebegrįžo į vokiečių kariuomenę, tai pirmiausiai susitarė su Kavarsko policininkais, kad jeigu vokiečiai jo ieškotų, policija jam apie tai praneštų. Be to, ir vokiška tvarka buvo kitokia. Nors vyko karas, bet miestiečiams pagal korteles buvo skirtas tam tikras kiekis produktų, rūkalų, vyrams nuo aštuoniolikos metų amžiaus dar buvo skiriama ir degtinės, kitų produktų ar gaminių. Ir visada gaudavai tai, kas paskirta. Vokiečiai negriovė bažnyčių ir nepersekiojo tikinčiųjų, nedraudė mūsų trispalvės vėliavos. Net kai buvo paskelbta jaunų vyrų mobilizacija į jų kariuomenę, o jie nėjo, niekas jų ir negaudė. Tai žinau, nes kariuomenėn buvo kviečiamas ir mano brolis Kazys. O jis sau ramiausiai gyveno namuose. Tiesa, 1944 metais jau pasi-

taikydavo atvejų, kad vyrus gaudydavo vokiečiai, bet dažnai būdavo taip: vieni pagauna, kiti - paleidžia. Nusisuka sargybinis ir „nemato“. Gali eiti sau, kur panorėjęs... Aš pasakoju tik apie savo apylinkę - tą mažą mano vaikystės pasaulėlį, neišmanau, kas vyko kitur. Ir kai jau vokiečiai, pralaimėję karą, traukėsi iš Lietuvos, o man, vaikėzui, teko su jais susidurti, nieko bloga apie juos ir norėdamas negalėčiau pasakyti. Buvo mandagūs, kulūringi, aiškino, kad bus blogai, kai ateis rusai, vyrus kvietė trauktis su jais ir pan. Tiesa, paėmė ir iš mūsų arklių aiškindami, kad vyksta karas ir, pasak jų, „jeigu mes nepaimsim, tai bolševikai atims“. Traukdamiesi jie jau gaudė jaunus vyrus atimtiems iš žmonių gyvuliams varyti ir apkasų kasti, bet absoliuti dauguma paimtųjų sugrįžo. Taigi bet kokia okupacija - nelaimė, tačiau tarp „rudųjų“ ir „raudonųjų“ - didžiulis skirtumas.

Frontas kasdien artėjo, vis garsėjo karo dundesys. Kas antrą dieną bolševikų lėktuvai perskrisdavo fronto liniją ir bombarduodavo užfrontėje numatytus objektus. Bet dažnai bombas paprasčiausiai numesdavo į raistus ar pamiškes, o grįžę, ko gera, pranešdavo, kad užduotis tiksliai įvykdyta. Taip buvo numestos bombos Degionių kaime. Mat ten vyrai prie žiburių lošė kortomis. Pastebėję žiburėlį, lakūnai metė bombas ir dar pakabino šviečiančias lempas - šviesu buvo taip, kad nors laikraščius skaityk. Dar numetė bombas prie Dabužių - raiste. Žmonės su baimė laukė grįžtančių bolševikų.

Išvaduotojai jau Anykščiuose

Frontas čia pat: lėktuvų ūžesys, sviedinių sprogimai, paprastų ginklų tratėjimas skelbia, kad sugrįžta bolševikai. Žmonės, išsikasę slėptuves sau ir suslėpę geresnius daiktus laukė, kada priartės fronto linija. Vokiečiai traukėsi lyg ir planingai, be panikos, tačiau buvo aišku, kad fronto sulaikyti jau nebegali.

Jauni mūsų apylinkių vyrai, pasiėmę ginklus, kai kurie - apsilikę „plechavičiukų“ uniformas, organizuotai traukėsi Troškūnų link. Buvo sutarta susirinkti Dabužiuose ir iš ten per Troškūnus bėgti nuo besiantinančių bolševikų kartu su besitraukiančiais vokiečiais. Brolis Karolis, pasikinkęs mūsų arklių, liepė jį pavėžėti ligi Dabužių. Pakeliui paėmė dar ir kaimyną - Joną Dailidėną. Ratuose po šiaudais vežėsi šautuvus. Nuvažiavę į Dabužius sužinojome, kad vyrai tik ką išvažiavo ir kad turime juos prisivyti. Taip ir padarėme. Pamatėme, kad kolona jau prie miško. Bet staiga jie pradėjo gręžti vežimus atgal ir mojuoti rankomis, kad ir mes apsigręžtume. Kol apsigręžėm, kolona jau buvo prie mūsų. Paaiškėjo, kad Troškūnų miške jau pasirodė bolševikų kariuomenė. Raudonarmietis su kulkos-

vaidžiu stovėjo ant kelio, sakydamas: „Vam proezda net.“ (liet. „Jums važiuoti negalima.“). Liudas Sudeikis tuo metu jau norėjo šauti iš savo „prancūziuko“, bet kiti jį sulaukė sakydami, kad nereikia prasidėti su kariuomene. Taigi visi grįžo atgal, nutarę trauktis kitu keliu, per Ramygalą. Mane su arkliu paleido namo, o visi kiti, apie dvidešimt vyrų, patraukė Ramygalos link. O tas pats Liudas, kada vokiečiai atsitraukdami padegė Pienionių Ciukšio namus, savo „prancūziuku“ norėjo ir vokiečius pavaišinti, bet vyresnieji jį perkalbėjo, antraip vokiečiai būtų išpleškinę visos apylinkės žmones. Taigi prieš vokiečius Liudui neteko pakariauti, bet „ivanams“ jis iškėlė gerą pirtį... Tačiau apie tai - vėliau.

Kadangi pro Troškūnus „proezda net“, tai vyrai, kaip minėjau, sumanė trauktis Ramygalos link, o mane su arkliu paleido į namus. Netrukus paaiškėjo, kad ir pro Ramygalą „proezda net“. Tada vyrai išsiskirstė kur kas. O rusai, užėmę Anykščius, prisitašė vyno ir girti pradėjo siautėti. Ėjo kalbos, kad jie nušovė bataliono vadą ir jo pavaduotoją. O tas raudonarmietis, Troškūnų miške mums pastojęs kelią, irgi buvo atklydęs iš Anykščių ir prisisprogęs vyno. Vėliau išsipagiriojo, metė kulkosvaidį ir, pakeitęs drabužius, dezertyravo. Kada Anykščiuose prisigėrę „ivanai“ ėmė tarp savęs šaudytis, tuomet vokiečiai nukovė gana daug girtų bolševikų, nors žuvo ir dvidešimt vokiečių kareivių. Anykščius rusai užėmė liepos 14-ąją, bet per girtą suirutę jiems pradėjus tarpusavyje šaudytis, jie patys ėmė iš katiušų* pliekti į savus. Liepos 15-ąją Anykščiuose drausmė jau buvo atstatyta.

Vieną naktį sugrįžo ir brolis Karolis. Jis buvo ginkluotas. Suvyniojom ginklą į šiaudų kūlį ir užkasėme prie klojimo. Pas mus dar rusų nebuvo.

Nors mūsų sklype buvo iškasta didelė slėptuvė, sauganti nuo bombų skelveldrų ir kulų, bet mes su broliu Karoliu pasiryžome trauktis toliau nuo namų. Ir visa mūsų šeima kažkodėl paliko namus, matyt, norėjo išsaugoti arklių. Daug žmonių traukėsi į didesnius miškus manydami, kad per miškus frontas neis. Ir tai buvo tiesa. Tie, kurie pasitraukė į miškus, išsaugojo savo arklius. Mes nuvažiavome netoli, tik už poros kilometrų nuo namų į Miškinių kaimą. Ten, Povilo Vitkausko prikalbinta, pasiliko mūsų šeima. Mes su broliu Karoliu neketinome pasilikti, bet Vitkauskas perkalbėjo ir mus. Taigi trys šeimos liko laukti fronto Miškinių kaime. Rodos, ten lyg ir nuošalesnė vieta, už miškelio, jokių pagrindinių kelių nebuvo, bet pataikėme į pavojingą fronto ruožą. Vakare pasirodė vokiečiai ir konfiskavo mūsų arklių. Aš buvau primokytas sakyti, kad du mano broliai fronte kariauja prieš bolševikus, rodžiau jų kariškas nuotraukas kareiviams, kad patikėtų. Jie patikėjo, bet paaiškino, kad arklių vis tiek paims bolševikai, taigi jau geriau, kad arklys atitektų vokiečiams, kurių pusėje kovoja ir mūsų broliai. Vienas vokietis mokėjo lenkiškai, tai jis taip ir paaiškino. Karolis nesirodė, pasislėpė klojime ant šieno, nes jį galėjo išsivaryti apkasų kasti, traukdamiesi vokiečiai su

savimi išsivarė nemažai jaunų vyrų. Taigi pas Vitkauską apsistojo mūsų ir mūsų svainio Jakeliūno šeima. Prieš rytą prasidėjo puolimas ir mes visi sulindom į slėptuvę. Ji buvo nedidelė, susigrūdome kaip silkės statinėje, o kadangi iš lėktuvų pyškino kulkosvaidžiai, tai pagalve užkišome ir angą. Jokios ventiliacijos nebuvo, pradėjome dusti. Sesuo Bronė turbūt pirmoji išlindo iš slėptuvės, o paskui ją ir kiti, jau neberūpėjo ir šaudymas. Išlindę šliaužėm į šalia esantį molinį tvartą. Tvarte jau radome vieną rusų kareivį, prie tvarto stovėjo jo arklys. Neskubėjome iš to tvarto, nes nei mums, nei jam mirti nesinorėjo. Kai šaudymas aprimo, laukus užplūdo kareiviai, jie traukė savais keliais, o šis kareivėlis, gerai išalkęs, gryčioje kirto kaimiškus pusryčius ir niekur neskubėjo. Pavalgęs ištraukė iš planšetės Stalino portretą, sakydamas: „Ja vam daju bolšoj podarok.“ (liet. „Aš jums dovaną brangią dovaną“). Vitkauskas nusišypsojęs padėjo kareiviui, o tam išjojus Staliną - į pečių.

Dar iš vakaro mūsų kaimo pusėje žioravo gaisrų pašvaistės, bet miškelis užstojo vaizdą ir negalėjai atspėti, kieno trobesiai dega. Svainio namuose neliko nė vieno žmogaus, ir tai buvo didelė klaida. Vėliau sužinojom, kad liepsnojo Ciukšio namai, juos padegė vokiečiai. Sklido kalbos, kad Ciukšiai kalbėdami ištarė žodį „banditai“. Vokiečiai pagalvojo, kad tai skirta jiems. To ir užteko, kad dūmais paleistų namus.

Skubame į namus

Išjojus kareiviui svainis nutarė skubiai eiti į namus. Iš vakaro žioravo gaisrų pašvaistės, gal ir jo namai sudegė?.. Išėjome trise - svainis su savo sūneliu Levuku ir aš. Perėjus miškelį Piliakalnį, prie Mackevičiaus namų mus sulaukė rusai. Jie buvo labai pikti. Karininkai griežtai pareikalavo svainio dokumentų. Prie tvarto sėdėjo basas vokietis. Gal jis ką nušovė? Netoliese buvo numestas moteriškas „Katiušos“ batelis. Vokiečio man buvo labai gaila, nes jis jau laukė mirties. Sėdi sau lyg generolas su gražia uniforma, o aplinkui - tarsi kokie valkatos dulkėtais marškiniais, pikti kaip vilkai, auką apstoję. Kai jie pareikalavo svainio dokumentų, išsigandau ne juokais. Jei ir iš manęs pareikalaus - viskas. Mat tarp mano dokumentų - metrikų, buvo įspraustos brolių, vilkinčių vokiečių uniformomis, nuotraukos. Laimė, iš mūsų, vaikų, dokumentų nereikalavo, nes visa mūsų išvaizdą rodė, kad esame vaikėzai. Taigi mus paleido. Ėjome pakele, nes keliu traukė kareiviai. O mes juos vis sveikinam bijodami, kad tik jie mums ko bloga nepadarytų. Paskui pasukom tiesiai per laukus, per vasarojų. Staiga kad

pradės pyškinti iš patrankų... Kas šaudė - rusai ar vokiečiai? Sviediniai krinta iš visų pusių, o mes sau einam, ir viskas. Radom tokį metalinį diską, pasiėmėm, o tai, pasirodo, kulkosvaidžio diskas. Galiausiai priartėjome prie „Tarpinyčios“, o čia pat - ir svainio namai. Jis, pamatęs kažkokį ant žemės ištiestą laidą, nutarė jį pasiimti. Sako: „Tiks avims priišti.“ Truktelėjo tą laidą, bet anas nenutrūksta, ir gana. Puolėm į talką ir mes su Levuku, laidas tik pykšt! - ir nutrūko. Tada svainiui toptelėjo: o jeigu jis kam nors reikalingas? Metėme tą laidą ir greitai smukome į svainio namus. Jų durys ir langai buvo atlapi, viduje viskas apversta aukštyn kojomis. Jau einame lauk iš gryčios, ogi žiūrim - pasilenkęs, su kuprine ant nugaros bėga kareivis-ryšininkas to nutraukto laido tvarkyti. Pasirodo, vidury dienos nutraukėme fronto linijos telefono ryšį ir likom nepastebėti. Svainis, vienturtis savo šeimoje, anais laikais nuo kariuomenės buvo atleistas, todėl iš karto ir nesuprato, kam reikalingas tas laidas. Jei dar minutę būtume uždelsę, mus sučiuptų nusikaltimo vietoje. O kuo visa tai baigtųsi, telieka tik spėlioti... Apžiūrėję ūkį radome tuščią tvartą - visos kiaulės iššaudytos. Turbūt kareiviai nutarė, kad šeimnininkai pabėgo su vokiečiais, tai kas gi gailės fašistų turto... Tai gi svainis liko liūdėti nusiaubtuose nameliuose, o aš ir Levukas suskatome ieškoti naujų nuotykių.

Svainis nė nepastebėjo, kaip mes išbėgome į Pienionių mokyklą pasiimti kreidos. Mokykla buvo netoli, už kokio puskilometrio. Netoli jos pamatėm ant kelio didelę duobę ir bombos ar sviedinio nukirstus medžius. Stabtelėję apsidairėme. Tik žiūrim - dešinėje kelio pusėje guli negyvas rusų kareivis, tolėliau - dar du. Vienam numušta pusė galvos, kitam iš rankos išlindę kaulai - ranka nukirsta. Labai išsigandom, bet jau buvome tą vietą praėję, tai grįžti bijojom ir nužingsniavom iki mokyklos. Mokykloje - viskas išversta, baisi betvarkė. Jokios kreidos neradome, nors tokį vaizdą išvydus jau nebe kreida ir rūpėjo. Buvo baisu ir namo grįžti, nes vėl reikėtų eiti pro tuos užmuštus kareivius, bet kito kelio nėra, teks traukti tuo pačiu...

Mokykloje buvome trumpai, nes bijojome, ir grįždami atgal pamatėme, kad kareiviai jau su neštuvais renka žuvusius. Skubėjome praeiti pro tą vietą. Bet prie kryžkelės mus sustabdė karininkas ir ėmė piktai klausinėti, ko mes čia vaikštinėjame. Aš mokėjau vieną kitą rusišką žodį, nes prie vokiečių pas mano dėdę glaudėsi rusų karo belaisvis, taigi tos kalbos kiek pramokau, bet žodį kitą pasakęs, daugiau neberadau žodžių ir nutilau. Man pasirodė, kad karininkas tą mano kalbos nebemokėjamą palaikė mūsų kelionės tikslo nusiėpimu. Rūstus balsas nieko gera nežadėjo, mane sukaustė baimė. Juk iš tiesų, sunku suprasti ir dar sunkiau paaiškinti, koku tikslu mes čia atsiradome pačiame fronto įkarštyje? Karininkui juk nepaaiškinsi, kadėjome kreidos ieškoti. Galiausiai jis liepė eiti namo ir ten

sėdėt. Toji diena tiesiog išvijo mano vaikystę ir privertė rimčiau pagalvoti - kur, kada ir kaip reikia elgtis. Tada aš jau turėjau šešiolika metų, nors elgiausi dar vaikiškai. Pasirodo, kad Pienionių dvare, kuriame veikė ir mokykla, buvo daug žuvusių raudonarmiečių, todėl karininkas elgėsi labai griežtai. Kai grįžome į namus, palengvėjo, nors matyti vaizdai ir patirtas išgąstis liko visam gyvenimui. Frontui praėjus žmonės grįžo į savo namus ir pradėjo kurti gyvenimą iš naujo, bet ir tas gyvenimas buvo pilnas nežinomybės, nerimo ir blogos nuojautos. Sugrįžo tie, kurių bijota lyg maro. Karas tęsėsi, bet vilties, kad bolševikai bus išvyti, jau nebeliko. Kam pasisekė, tie išbėgo, o likusiųjų laukė labai jau neaiški rytdiena. Jauni vyrai buvo nusiteikę karingai, ginklų daug kas turėjo, dar daug jų prisirinko pamestų karo laukuose. Gyvenimas nesustojo. Ir pjovė žolę, ir arė laukus, ir neprarado vilties, kad pagaliau vis dėlto karas baigsis, o Lietuva atgaus savo Laisvę. Kalbėta apie tai daug. Kad čia viskas laikina, kad Amerika išvaduos, kad po karo kiekviena valstybė atgaus savo teises, tik svarbu išgyventi šitą laikotarpį. Taigi būta visko - ir baimės, ir nerimo, ir vilties. Gal ir gerai, kad žmonės nežino savo likimo?

Jaunystė ir partizaninis karas

Frontui praėjus iš paskos plūstelėjo NKVD daliniai. Miestuose ir miesteliuose jau kūrėsi Tarybų valdžia. Norinčių valdžios, kad ir nelabai kokios, visuomet atsiranda. Jau buvo sudarinėjami sąrašai žmonių, tinkančių frontui, ir tų, kurie buvo kuo nors nusikaltę Tarybų valdžiai. O tokių būta nemažai. Tai žmonės, tarnavę policijoje, buvę valdininkėliai, „plechavičiukai“, 1941-ųjų metų sukilėliai arba tarnavę savisaugos daliniuos ir panašiai. Šitie žmonės jautėsi ypač nesaugiai, buvo atsargūs ir pasiryžę priešintis ginklų. O ginklų vyrai jau turėjo. Vieni su ginklais pabėgo iš generolo Plechavičiaus rinktinės, kiti ginklus laikė nuo 1941-ųjų sukilimo, dar kiti jų prisirinko praėjus frontui, nes pasipriešinimo dvasia buvo gaji.

Jautėme, kad ramybės jau nebebus. Kavarske prie naujos valdžios jau prisidėjo keletas žmonių, bet kokių nors baisenybių dar nesigirdėjo. Mes su broliu Karoliu miegodavome klojime ant šieno ir, žinoma, ginkluoti. Patale - rusiškas šautuvas, už grebėsto užkišta puolamoji vokiška granata, o ant balkio sudėliotos šovinių eilutės.

Man tada buvo šešiolika, bet mes su broliu labai sutardavome. Žinoma, susitarėm ir kaip kovosime, jei būsime netikėtai užklupti. Brolis šaudys, o aš me-

siu granatą. Kad tai buvo tik vaikiškas žaidimas, netrukus įsitikinome. Viena sekmadienio popietę aš ir brolis Karolis perbridome Pienės upelę, kuri tekėjo per mūsų sklypą, ir nukeliavome į Šovenių kaimo pakriūtes, apaugusias krūmokšniais, paieškoti ginklų ar bent šovinių, kadangi tose vietose vyko susirėmimai, buvo žuvusių ir mėtęsi ginklai. Aišku, daugelį jų jau surinko, bet laimės ieškojom dar ir mes. Nieko neradę pasukome namų link, kai staiga už klojimo pasirodė mažoji mūsų sesutė Palmirutė, jai tada buvo septyneri metukai. Ji tik suriko: „Atvažiavo vežimas, neikit namo!“ - ir dingo. Nesupratome, koks čia perspėjimas, kai staiga prie klojimo pasirodė žmogus su šautuvu ir įsakė mums eiti į namus. Pamatęs, kad mes paklusome jo komandai, vyriškis vėl dingo už klojimo. Tada brolis ėmė šliaužti tolyn supratęs, kad susitikimas su šiais „draugais“ nieko gera nežada. Juk mūsų klojime ant balkio - šovinių eilutės, patalė guli šautuvas, už grebėsto kyšo granata. Perbridęs upelę jau einu link klojimo, kai staiga vėl išlenda tas žmogus su šautuvu ir klausia: „O kur brolis?“. Atsakau: „Taigi ateina paskui“ ir atsigręžęs vaizduoju nustebusį: atseit, ejom kartu ir staiga jis dingo... Žmogus su šautuvu, vadinkim jį stribu, nors stribą tada dar nebuvo, nusitaikęs į tuos krūmokšnius, kuriuose, jo manymu, galėjo slėptis brolis, ėmė pleškinti iš savo bardankės*. Išgirdę šūvius atbėgo dar du jo bendrai ir pradėjo pyškinti. O rusų kareivis su automatu stengėsi užbėgti iš šono, kad pamatytų šliaužiantį bėglį. Brolis supratęs, kad jį gali nušauti, atsistojo ir patraukė link namų. Priėjęs upelį tyčia krito į vandenį, kad užmaskuotų šliaužiant peršlapusius rūbus. Vos tik jam priėjus, tie puolė kratyti jo kišenes ir reikalauti, kad jis atiduotų ginklą - pistoletą, esą jie apie tai žino, tad nėra čia ko jį slėpti. Brolis užsigynė jokio ginklo neturįs, o jei turėtų, tai ir atiduotų. „Svečiai“ pateikia ultimatumą: jeigu jis nenori atiduoti geruoju, tuomet darys kratą. Brolis sutiko: tegu daro kratą, jis jokio ginklo neturįs. Žinoma, jie tuoj suskato kratyti. Pirmiausia puolė į klėtį ir ten surado šovinių. Klausia: „O čia kas?“. Mama aiškina, kadėjo frontas ir vaikai prisirinko šovinių, jų dabar visur pilna, kas gi tuos vaikus sukontroliuos?.. Ja lyg ir patikėjo, bet kratė toliau, vartė viską. Iš klėties persimetė į bulvių rūšį. Jo lubos buvo užpiltos spaliais, jau pašutusios ir kratytojas su visomis lubomis įlūžo. Rūsyje tarp spalių pamatė kyšantį samagono* butelį ir - prašvito jo akys... Padžiugę kratytojai griebė butelį ir paklausė, ar galima jį išgerti. Gavę leidimą kratą užbaigė. Samagonas išgelbėjo... Begerdami broliui paaiškino, kad slapstytis nereikia, o gavus kvietimą būtina nedelsiant prisistatyti į komendantūrą. Pradėję gerti svečiai iškart suprato, kad vieno butelio nepakaks ir susirūpino, kur dar gauti šito gėrimėlio. Brolis man prisakė bėgti į kaimą ieškoti samagono, joku būdu negrįžti tuščiomis. Bet slapta man mirktelejo duodamas suprasti, kad ir visai nebegrįžčiau į namus. Taip ir padariau.

Manęs nebesulaukė svečiai išvažiavo laimės ieškoti kitur ir, žinoma, ją surado. Nusigavę į Marijampolės vienkiemį, kuris nuo mūsų namų maždaug už kilometrą, pas Ciprijoną Ginietį, vadinamą Cipruku turbūt dėl labai mažo jo ūgio, jie buvo iki soties pavaišinti. Pragėrę protą ten šaudė, gąsdino, išdarinėjo visokias nesąmones ir galiausiai parvažiavo į Kavarską. Mat Ciprukas buvo 1941-ųjų metų sukilėlis, dalyvavęs ir žydų šaudyme. Jausdamas, kad svyla padai, ėmė vaišinti neprašytuosius. O šie neprašytieji - tai Granickas iš Palašiškio kaimo ir prie pat Kavarsko gyvenęs Jonas Tyla. Pastarasis vėliau metė tą juodą darbą, vedė mūsų kaimo merginą Aliūnę Veršelytę ir ramiai sau gyveno. 1948-ųjų vasarą buvau jį sutikęs Piktagalio pievose šienaujantį, tada pro šalį traukėme visu būriu. Žmogui suklysti nesunku, svarbu, kad iš tų klaidų pasimokyti... Po visų klajonių vėl teko susitikti Joną Tylą, šį kartą - Anykščių ligoninėje. Tas žmogus sunkiai sirgo ir koneveikė bolševikų satvarką, nežinau, ar tai prie manęs darė dėl akių, ar iš širdies. Manau, kad iš širdies. Jis taip ir nebepakilo iš ligos patalo - mirė. Tegul ilsisi ramybėje. O Granickas tapo stribu, jau miręs ir jis.

Puota

Buvo 1944-ųjų ruduo. Brolis Karolis paprašė, kad aš dar su šviesa nueičiau pas Oną Dobrovolskaitę į Pienionių vienkiemį, kuris ribojosi su mūsų kaimu. Dobrovolskaitės buvo dvi seserys, abi dar jaunos „pasigavusios“ po vaiką. Kaziūnė jau buvo mirusi, o Ona gyveno kartu su savo sūnumi Petru, gimusiu 1929-aisiais ir sesers sūnumi Antanu, kuris buvo gimęs 1923 metais. Jie gyveno netoli tokių pakriūčių, vadinamų „Palašišku“. Karolis liepė Dobrovolskiams pasakyti, kad sutemus ir jis pats ateis. Taip ir padariau. Pavakary jau buvau pas Dobrovolskus ir viską išdėsciau. Dobrovolskaitė labai nudžiugo, kad šį vakarą jai nebereikės bijoti, nes bus visa ko matęs, fronte pabuvojęs Karolis. Štai ką ji papasakojo: jau kelinta naktis iš eilės palei jų langus slankioja ginkluoti vyrai, tikriausiai jie nori išžudyti jų šeimą. Ji mananti, kad gal kas turi kokį piktumą ir nori atkeršyti. Naktis tamsi, vėjai stūgauja, o čia dar tos pakriūtės netoli, kaip tik gera priedanga razbaininkams*... Aš irgi pasijutau nejaukiai, nes mačiau, su kokia baime ji pasakoja apie tuos naktimis palangėmis slankiojančius ginkluotus žmones.

Dobrovolskiai gyveno neturtingai, po vienu stogu - ir gryčia, ir tvartas, ir dar vienas neįrengtas namo galas lentomis užkaltais langais. Nuėjęs pamačiau, kad tai tame nebaigtame namo gale varomas samagonas. Prie šito bravoro* One-lė ir papasakojo savo baime. Buvau prisiklausęs senų žmonių pasakojimų apie

tai, kaip po didžiojo karo plėšikai išžudydavo ištisas šeimas, nes pabėgę karo belaisviai apsigyvendavo pas nedorus žmones ir jų nurodymu suvedinėjo sąskaitas su gyventojais. Tai buvo tikri dalykai, ir man atrodė, kad šitie naktiniai šliaužiojimai palangėmis nieko gera neatneš.

Samagonas jau buvo baigiamas varyti, kai pasigirdo beldimas į duris. Neišsigandau, nes žinojau, kad turi ateiti Karolis. Taip ir buvo. Onelė ir Karoliui ėmė aiškinti, kad kažkas nori juos išžudyti. Brolis garsiai ištarė: „Tegul šiandakt kas nors bent pabando slankioti po langais...“ Brolio padrąsinti visi, pasiėmę ir ką tik baigtą varyti samagoną, suėjome į gryčią. Onelė nutarė tą gėralą taip paskirstyti, kad būtų vienodo stiprumo, tada jau pradėsime puotauti. Tuo laiku užuolaidų dar nekabindavo, tik iš lauko pusės kai kurie įrengdavo uždaromas langines. Onelės namuose nebuvo jokių langinių. Mažus langelius uždangstydamo iš vidaus kuo begalėdami, dažniausiai - paklodėmis, kad iš lauko nesimatyėtų, kas vyksta viduje.

Galiausiai samagonas buvo paskirstytas ir paruoštas gerti. Onelė dar kartą pasidžiaugė, kad jai šį vakarą gera, ramu ir drąsu, tiesiog širdis atsigavusi nuo baisios įtampos, o Karolis lyg užantspauduodamas tą jos džiaugsmą, dar kartą garsiai ir ugningai pabrėžė: „Tegul čia kas nors bent pabando pagąsdinti!“. Vos tik ištarė, kai pasigirdo smūgis į tarpulangės sieną lyg kokiu pagaliu. Sužiurome vienas į kitą supratę, kad mūsų lauke buvo klausoma ir tuoj prasidės... Kažkuris užgesino žiburėlį, gryčioje įsivyravo tokia tamsa, nors akin durk. Visiškoje tyloje tesigirdėjo tik mūsų alsavimas. Po minutės - vėl smūgis į sieną toje pačioje vietoje.

Brolis Karolis tyliai įsakė ginkluotis - kaip kas gali. Jis susirado kirvį, Antanas - kūlę ant ilgo koto kopūstams grūsti, aš sugraibiau nuo stalo peilį, Petras irgi kažkuo apsiginklavo. Laukėme tolesnių nurodymų. Kuo visa tai baigsis? Karolis sušnabždėjo: „Jeigu trečią kartą trenks į sieną, tuomet pulsime.“ Netrukus sudavė į sieną ir tą lemiamą trečią kartą. Visi tyliai išslinkome į priemenę, tik Onelė tupėjo įlindusi į bulvių duobę gryčioje, palovyje. O mes - į frontą! Baimės per akis, o išeities tarytum nebėra. Karolio nuomonė buvo galutinė - jei mušimės, tai mušimės.

Durys buvo per namo vidurį, o į sieną daužė namo gale, taigi iki kampo - kokie septyni metrai. Karolis puolė pirmas, paskui jį - Antanas, aš ir Petras. O lauke tamsu, tamsu... Vos pradėjau bėgti, iš už kampo užtelėjo ugnies liežuvis ir trenkė lyg iš patrankos, perskrodamas nakties tylą. Metėmės atgal į priemenę, tik Karolis liko už durų, bet pribėgęs padaužė jas ir buvo įleistas. Kas bus toliau? Ketinau šokti per langą, bet langeliai mažučiai, galiu susipjaustyti, be to, namas turbūt apsuptas, tai šokdamas patekčiau tiesiai ant šautuvo tūtos. Taigi su Petru

puolėme į bulvių duobę prie drebančios Onelės. Ten paliko dar baisiau, nes įsi-vaizdavau, kaip lengvai ten būsim papjauti. Baimė išvijo iš duobės. Jau geriau glautis prie vyrų... Kol migravau duobėn ir iš jos, lauke ėmė daužyti priemenės duris. Pabūna kiek - ir vėl daužo. Po kurio laiko ėmė reikalauti atšauti duris, antraip blogai baigsis. Karolis pašnibždėjo, kad pasitraukčiau nuo durų, nes tie gali mane nušauti. Nulėkiau į tvartą, buvusį po tuo pačiu stogu, bet kad ir ten nesaugu, rodos, jei duos per duris, tai klius ir man. Bandžiau atsigulti ant mėslo, bet ir ten ne kas. Girdžiu, vėl daužo duris, griežtai reikalaudami įleisti, kitaip būsią blogai. Tas man ir taip aišku, nes kelinta naktis jie ginkluoti slankiojo aplink gryčią, o dabar jau braunasi per jėgą... O Karolis su Antanu vis dėlto apsisprendė. Susirado antrą kirvį, vienas atsistojo vienoje durų pusėje, kitas - kitoje. Jeigu dar tie plėšikai brausis, tai vos jiems įžengus pro duris abudu smogs kirviais iš abiejų pusių. Atsitraukiau toliau, kad tie kirviai netyčia ir manęs neužkabintų. Ir vėl - beldimas į duris. Karolis atkišo durų velkę, gynėjai suspaudė kirvius. Ir čia atsitiko nenumatytas dalykas. Į vidų niekas nėjo, bet griežtai pareikalavo, kad visi išeitume į lauką. Bet mes nepaklusome net ir tokiai griežtai komandai. Įsakymą teko kartoti keletą kartų. Staiga Antanas atpažinęs tą balsą paklausė: „Silvestrai ar čia tu?“.

Pasigirdo atsakymas: „Taip, aš.“ Ir tuoj paklausė, kokie čia apsilankę svetimi žmonės. Karolis atsakė, kad tai Kadžioniai - Karolis ir Jonas. Pasirodo, įsibrovėlis - tai partizanas Silvestras Ginietis, kurio taip atkakliai ieškojo enkavėdistai. Mano širdis atlėgo. Visi suėjome į gryčią, uždegėme šviesą. Išlindo ir Onelė iš bulvių duobės. Susivėlusi ir visa drebėdama ištare: „Silvestrai, kodėl mus taip gąsdini?“. Silvestras pasiteiravo: „Ar pas jus šį vakarą niekas nesilankė?“ „Ne, niekas.“ Silvestras paaiškino, kad būrys partizanų buvo atėję į Piktagalio kaimą ir jis su jais kartu. Jis sumanęs aplankyti savo tėvą ir susitarė su partizanais, kad visi susitiks čia, šioje troboje. Ir jeigu lauke nebūtų sargybos, tai reikia trinkelti tris kartus į sieną, tai bus ženklas, kad atėjo savi. Jis priėjęs pamatė uždengtą žiburį ir išgirdęs žmonių kalbas suprato, kad tai partizanai, taigi davė sutartą ženklą. O išėjo kitaip... Silvestras išgirdęs, kad link jo bėga keli žmonės, paleido šūvį virš galvų. Tada nutarė patikrinti, iš kur čia tiek žmonių ir kas jie.

Silvestras, apsikabinęs šovinių juostomis, apsikaišiojęs granatomis, perspėjo, kad jeigu būtume neatidare durų, jis mestų štai tą - parodė granatą - ir nieko čia neliktų... Lyg ir viskas gerai, bet baimė dar ilgai kaustė širdį. Onelė pasiūlė paragauti samagono, bet Silvestras atsisakė pridurdamas, kad jeigu į kelionę įdėtume, būtų geriausia. Suprantama, įdėjome gėralo kelionei ir Silvestras padėkojęs susiruošė eiti savais keliais. Karolis pastebėjęs, kad jau vėlus laikas, liepė visiems keliauti namo. Išėjome kartu su Silvestru. Paėjus kiek nuo namų kad pradėjo jie

abu juoktis, už pilvų susiėmę. Tada aš viską supratau. Bet kodėl Karolis manęs neperspėjo apie šitą spektaklį, kurio metu aš patyriau nepaprastą baimę, galėjo net širdis plyšti iš siaubo? Man buvo liūdna, graudu ir pikta. Pasirodo, Silvestras ir buvo tas naktinis vaiduoklis, slankiojantis palangėmis. Jis sužinojo, kad čia bus varomas samagonas, tik nežinojo, kurią naktį, ir galiausiai sumanė įtraukti ir mane į šį žaidimą. Bolševikų terminais kalbant, buvau panaudotas „v tiomnuju“ (liet. „nežiniomis, slapta“). Ir štai kaip viskas baigėsi! Visi trys grįžome į mūsų namus. Karolis su Silvestru įlindo į slėptuvę, įrengtą klojime, ir, aišku, išmaukė tą nelaimingą butelį, o aš, baimės sugeltas, ilgai negalėjau užmigti.

Brolis Karolis - jau partizanų gretose

Neatsimenu tikslios datos, kada Karolis išėjo pas partizanus. Nebuvo nei kokio ypatingo atsisveikinimo, nei išleistuvių - kaip į kariuomenę išlydint. Brolio dažnai nebūdavo namuose, kol vieną naktį jis pasirodė ginkluotas su partizanais. Apytikriai tai buvo 1944-ųjų spalio mėnuo. Karolis draugavo su Liudu Sudeikiu, kurio brolis Bronius buvo partizanų būrio vadas, slapyvardžiu „Čigonas“. Taigi Karolis priklausė „Čigono“ būriui ir vaikščiojo su broliais Sudeikiais. Ginkluotas vokišku šautuvu, vėliau - rusišku automatu, turėjo kokias penkias granatas ir „TT“ rūšies pistoletą. Iš pradžių nebuvo griežtos disciplinos, partizanai lankėsi kur panorėję. Pavyzdžiui, kur sužinojo esant ginklų ar šiaip pas kitų būrių partizanus. Tada jiems pavojaus beveik nebuvo,ėjo karas, sribai nakties metu nekeldavo kojos iš miestelio, o ir miesteliuose nesijausdavo ramūs. Pavojus kildavo tik išdavystės atveju arba pavieniui besislapstantiems beginkliams, nes sribai slankiojo po kaimus prašinėdami maisto ir dairydami, ką čia nudžiauti. Žmonės iš baimės maitindavo sribus, bet stengėsi pakišti ką nors negardaus, kad kitą kartą nebeprašinėtų.

Sribai tikėdamiesi, kad kitame kieme gal gaus gardesnę kąsį, kaulydavo jo vos ne kiekvienoje gryčioje. Karolis dažnai ateidavo į namus su partizanais pasiimti maisto. Daugelis partizanų iš pradžių maisto pasiimdavo iš namų. Aš labai jų laukdavau. Taip kruopščiai pripjaustydavau jiems gero tabako, kad atrodydavo kaip pirktinis. Kartą partizanai pas mus vakarieniavo, o Karolis parodė man kampe stovintį karabiną ir pasakė: „Pasiimk jį sau.“ Aš tuoj - capt! - ir į klojimą, kad paslėpčiau. Kitą kartą, jau stipriai pašalus, partizanai Pienės upe lyje nutarė patikrinti bučių, gal ras žuvies vakarienei. Bekeliant iš vandens bučių Karolis pajuto, kad už diržo nebėra pistoleto septintuko*. Įkrito į vandenį...

Žuvies nerado, o ginklą prarado. O aš sukau galvą, kaip tą daikčiuką išgriebti iš vandens. Žinojau, kad sėkmės atveju jis bus mano nuosavybė, ginklas traukė tarytum mylimoji.

Tas bučius priklausė Juozui Verbickui, jis gyveno prie pat upelės, bet bučiaus vietą užstojo jo klojimas. Taigi nuo namų netoli, bet iš gryčios nesimato, tai jau neblogai. Pasidariau iš tinklelio tokį samtį ant ilgo, gal dviejų metrų koto ir vieną naktį nutariau surizikuoti. Kratyti svetimą bučių - sunkiai įsivaizduojamas dalykas... Jei pagautų, gali gauti į kailį, o žmonės sužinotų, kad esi vagis. Kur tada jaunam žmogui akis dėti? Bet pistoletas traukė kaip magnetas, tuo labiau kad brolis pasakė: „Išsitrauksi - bus tavo.“ Taigi iškeliu bučių ant ledo ir imu graibyti. Bėda, kad kotas trumpokas, norint pasiekti dugną reikia kišti abi rankas į vandenį. Taigi dirbu tą savo darbą nebejausdamas rankų. Vos nutaręs, kad jau paskutinį kartą bandau laimę, pamatau, kad tinklas tuščias, pagunda vėl įveikia mane ir vėl iš naujo kišu rankas į vandenį, bet gal ir paskutinį kartą... Pamaišau dumblą, traukiu į viršų ir pamatau, kad yra užkibęs pistoletas, vos laikosi už taikiklio, mažiausias neatsargumas - ir jis vėl nugrims į vandenį. Ir pradžiungu, ir išsigąstu. Bet laimingai sugriebiu jį ir - pergalė pasiekta! Džiaugsmingai bėgu namo. Dabar jau turiu ir šautuvą, ir pistoletą, ir granatą, valio!

Kitą kartą brolis, atėjęs su partizanis, valgant vakarienę kalbėjo, kad Narbutų kaime Dzienas turįs pistoletą raketniką* raketomis šaudantį, bet Narbutai - šalia Kavarsko, tai vyrai nusprendė, kad šį kartą ten neis. O man parūpo, kaip gi čia tą raketniką paėmus ir paskui partizanams atidavus. Viskas, pasirodo, įmanoma, tik reikia didelio noro ir nedidelio proto! Vieną vakarą apsiginklavau, prisiklijavau ūsus ir - pirmyn prie tikslo. Su Dzienos vaikais kartu eidavau į mokyklą, tai baiminausi, kad mane iš karto atpažins. Gryčion nutariau neiti, žiūrėsiu, kokia bus padėtis. Priėjęs matau - viduje dega šviesa, mergaitės už stalo skaito ar rašo, berniokų namie nėra, tai jau gerai. Nieko nelaukdamas pabaladojau į duris, atskubėjusi motina paklausė: „Kas čia?“. Atsakiau: „Lietuvos partizanai“ ir paprašau atidaryti duris. Atidarė. Aš - su šautuvu ant peties - pradėjau aiškinti, kokių tikslu atėjome: „Mums žinoma, kad jūs turite raketniką, kuris jums nereikalingas. Mes norėtume, kad jį atiduotumėt mums.“ O ji atsakė: „Taip, turėjom, bet neseniai atidavėm partizanams.“

Mandagiai atsisveikinęs, kaip ir dera partizanui, truputį paėjęs sušvilpiau, pabėgėjęs vėl sušvilpiau, kad atrodytų, jog buvau ne vienas, nes į švilpimą atsiliepė kiti. Vėliau sužinojau, kad tie patys partizanai tą patį vakarą pakeitė savo planus, atėjo čia ir paėmė tą raketinį pistoletą. Labai tada norėjau bet kokia kaina padėti partizanams... Nė netoptelėjo, kad iš tiesų darau nusikaltimą, veikdamas partizanų vardu, jiems to nežinant.

1945-ųjų žiemą atėjo pas mus penki partizanai: broliai Liudas ir Bronius Sudeikiai, Jonas Bernatonis, slaptyvardė „Melagis“, Bronius Blauzdys iš Alūkėnų ir mūsų Karolis. Aš iškūrenau pirtį, jie nusiprausė, pavakarieniavo ir ėmė kalbėti apie poilsį. Mūsų šeima didelė, vietos nėra, tai brolis pasiūlė Sudeikiams pernakti pas kaimyną šalimais. Pasiūlymas jiems nelabai patiko, taigi jie nutarė eiti į savo namus ir pasikeisti drabužius. Rytojaus dieną, nunešęs pas Ciukšį Donatą pataisyti Karolio batus sužinojau, kad ankstų rytą buvo gyvi paimti ką tik iš mūsų išėję partizanai - broliai Sudeikiai, kad prie pat Kavarsko miestelio jie abu pabėgo: sumušė, nuginklavo sribą ir sėkmingai patraukė savais keliais. Iš mūsų išėję jie sumanė dieną praleisti pas pamiškės gyventoją Bronę Gasparskaitę. Išaušus ji partizanus paliko vienus, gryčią užrakino ir išėjo į kaimą pasižvalgyti, ar saugu. Partizanai užlipo ant pečiaus ir ramiai sau užmigo. Garnizono kareiviai, Bronę sustabdę, paklausė, kur ji einanti ir kas yra jos namuose. Toji atsakė, kad namai tušti, užrakinti, ji einanti į kaimą. Tie paliepė kartu su jais grįžti namo ir atrakinti duris. Tyliai įslinkę rado partizanus miegančius ir atidengė ugnį. Bronių sužeidė į kaklą. Partizanų ginklai buvo ant priepečio*, tolokai. Matydamas, kad partizanai faktiškai beginkliai, karininkas įsakė nešaudyti, paimti juos gyvus. Surišo jiems rankas, primušė ir įpareigojo du sribus juos gabenti į Kavarską, o kareivių garnizonas su kitais sribais turi tęsti partizanų gaudynes, nes, panašu, diena „medžioklei“ žada būti sėkminga. Leido partizanams apsivilkti viršutinius rūbus, nes buvo žiema, o kelias iki miestelio - tolimas. Kai sribai pančiojo rankas, Liudas stengėsi jų nelaikyti suglaudęs. Per kailinių rankoves užpuolikai tos gudrybės nepastebėjo. Rogėse važiavo penkiese: du partizanai, šeimininkė Bronė ir du sribai - Sudeikis, vadinamas „Lašinvagiu“ ir Jonas Maldžius, vadinamas „Žvairiu“. Kelyje sutiko važiuojant žmogų, kurio pavardė irgi buvo Sudeikis, paėmė iš jo pastotę ir tada prie Broniaus liko Žvairys. Jis su Broniumi anksčiau kartu statė žmonėms namus, abu buvo meistrai, vos ne draugai ir štai - dabar tokia padėtis... Taigi Žvairys važiavo pirmoje pastotėje, o Lašinvagis - iš paskos. Jau visai prie Kavarsko Liudas, išsilaisvinęs rankas, tvojo sribui, tas sukniubo. Ištraukęs automatą, kuris priklausė jo broliui Broniui ir kurį po jų arešto nusigvelbė sribas, tvojo jam keliskart, kad tas jau tikrai nebeatsikeltų. Žvairys atsigręžė, išgirdęs keistus garsus. Pamatęs, kas dedasi, šoko iš rogių, šovė vieną kartą ir - bėgte Kavarskan. O areštantai broliai Sudeikiai ir Bronė patraukė savais keliais. Kavarskas buvo tuščias, nes visi buvo išėję į partizanų gaudynes.

Sklido kalbos, kad vežant areštuotus partizanus iš Pienionių dvaro buvo paskambinta į Kavarską. Atseit, laukite, parvežame gyvus banditus - Sudeikius. Susirinkusios sribų bobos, pasiruošusios visai tyčiotis iš partizanų, išvydo kitokį vaizdą - rogėse be samonės gulintį sukruvintą Sudeikį. Tik ne tą, kurio lau-

kė, o Lašinvagio sūnų - stribą. O partizanai - Sudeikiai ir Bronė Gasparskaitė laimingai nuėjo savais keliais.

Ir aš toks pat...

Partizanaudamas brolis Karolis keletą kartų buvo atėjęs su Bronium Blauzdžiu ir Jonu Bernatoniu. Abu jie, manau, yra kilę iš Alūkėnų kaimo (Raguvos vls.). Jonas Bernatonis buvo sužeistas į sėdimą vietą. Mat jis sumanė pagąsdinti Raguvos ligoninės besibastančius ir plėšikaujančius kareivius, kuriuos žmonės praminė „ubagais“, kad jie liautųsi terorizavę gyventojus. Išsitraukė nuo bulvienojais apdėto bulvių kapčiaus* paslėptą kulkosvaidį ir bandė atidengti į juos ugnį. Bet ugnis buvo labai jau menka. Po pirmojo šūvio kulkosvaidis „užspringo“. Tada supykę „ubagai“ ėmė pliekti iš savo bardankių ir jį sužeidė - sprogstama kulka pataikė į užpakalį. Dar gerai baigėsi, o juk galėjo ir negyvai nušauti. Še tau ir „ubagai“...

Kartą brolis Karolis buvo atėjęs tik su Broniu Blauzdžiu. Brolis papasakojo, kaip jiems batsiuvys taisė batus ir nelauktai prisipažino turįs dar ir kitą specialybę. Vieną žiemos naktį jie užėjo Ramonų kaime pas batsiuvį Šaučiūną ir paprašė, kad šis pataisytų jiems batus. Batsiuvys atsakė, kad partizanams taisyti batus jis bijantis, - jeigu tai paaiškėtų, jam grėstų pavojus iš valdžios. Brolis buvo mėgėjas papokštauti ir ėmė įtikinėti batsiuvį, esą jie ne partizanai, o plėšikai. Batsiuvys patikėjo ir puolė taisyti batus prisipažinęs, kad ir jis toks pat, tik smulkesnio kalibro. Sako, turiu daug apatinių rūbų - visam gyvenimui. Mat, kai žmonės išplautus rūbus padžiauna, jis naktį juos „nudžiauna“. Tada brolis paprašė, kad batsiuvys parodytų, kur gyvena turtingesni apylinkės gyventojai, ir visi kartu jie eitų tų žmonių apiplėšti. Batsiuvys maloniai sutiko ir visi išsileido į kelionę. Pirmiausia nuvedė pas Dvarelių gyventoją Sadauską. Brolis jį pažinojo ir jų šeima brolių pažinojo, tai iš karto brolis pasakė, kokių reikalų ir kieno nurodymu jie čia atėjo. Žmonės liko priblokšti, nenoriai patikėjo šią naujieną, bet tuoj įsitikino. Padavė kelnes, kad tam plėšikėliui išneštų. Partizanai išnešė, bet jis neėmė paaiškinęs, kad netoli gyvena ir pažins. Tada dar nuvedė pas Dvarelių Pačinskus. Tiems irgi partizanai pasakė, kad kaimynas čia atvedė, kad juos apiplėštų. Tie irgi negalėjo patikėti. Tada pasiūlė įsitikinti sakydami, kad batsiuvys stovi už namo kampo su basliu, - eikit ir pažiūrėkit. Pačinska išėjo, žengė prie jo artyn, o tas eina apie namus ir artyn neprisileidžia. Bet kadangi batsiuvys buvo šlubas, jį ir atpažino, ir teko Pačinskams įsitikinti tuo, kuo sunku buvo patikėti.

Galiausiai partizanai išėję į lauką įsakė: „Gult!“. Žmogelis suglumo, suprato buvęs apgautas ir - plumpst į sniegą, o partizanai jam įkretė „beržinės košės“. Ir sukomandavo: „Bėk!“.

Tai partizanai juokėsi, kai nurūko žmogelis tarsi viesulas, net šlubumą pamiršęs...

Kasame bunkerį

Klojime, šieno prėsle, dar tebebuvo slėptuvė, bet klojimas - toliau nuo namų, žiemos metu šiene šalta. Todėl buvo sumanyta iškasti bunkerį tvarte, po arklio mėšlu. Buvo 1945-ųjų vasario 8-oji. Iš ryto dar nuėjau pas seserį - Moniką Jakeliūniene, kuri gyveno tame pačiame Piktagalio kaime. Grįžtant su kastuvu namo mane pakvietė užėti kaimynas Povilas Jurkėnas. Ten radau dar ir to kaimo bernioką - Riškos Stasį. Mums bekalbant pamatėme, kad atvažiuoja Barboros Povilas - jo pavardė Jakeliūnas, bet kaime jį vadindavo tik Barboros Povilu. Kadangi skubėjau į namus, puoliau pro duris, kad Povilas nepravažiuotų ir galėčiau su juo nukeliauti iki namų. Iš paskos išbėgo ir Riškos Stasys. Mes abu, nepaprašę leidimo, kažką riktėlę kritome į roges. Povilas buvo labai lėtas, su juo buvo galima bendrauti be didelių ceremonijų. Jis gyveno vargingai ir savo arklio neturėjo. Važiavo skolintu arkliu parsivežti malkų. Tas juodas ir liesas erzilas, užėjus frontui, buvo išmainytas į degtinę ir priklausė Broniui Pivorui, kurį vadino „Branu“. Erzilas tą mūsų riksmą turbūt palaikė kariška komanda, nes šoko pirmyn kaip ugnis, niekaip nebegalėjai jo sustabdyti. Aš, privažiavęs savo namus, kritau iš rogių, o jie nurūko kaip vėjas tolyn. Pamačiau, kad prie savo namų šoko lauk ir Stasys. Vargšas Poviliukas niekaip negalėjo sustabdyti įsiutusio erzilo, kol tas trenkėsi miške į medžius, sprogo lankas, lūžo abi ienos ir tik tada erzilas sustojo. Po kurio laiko pamatėme Povilą parvedantį tą juodą, liesą erzilą, o rogės tąsyk ir liko miške.

Aš su broliu Kaziu puolėme kasti bunkerį. Pirmiausia iš arklio tvarto išmėžėme mėšlą, iškasėme maždaug pusantro metro gylio duobę ir tunelį iki šuns būdos, kad nelaimės atveju būtų galima kaip nors gelbėtis. Neturėjome jokios patirties, bet darbas sekėsi. Molis laikėsi gerai, nereikėjo jokių sutvirtinimų. Iškasėme duobę, uždėjome lubas, suplūkėme žemę, sudėjome atgal mėšlą ir - bunkeris baigtas. Landą padarėme iš avių gardelio. Surišome storą, ilgą šiaudų gniūžtę, kuri vinguriavo ligi bunkerio dugno taip, kad nesimatė jokios žymės ar galimybės aptikti landą. Tunelis tiesėsi ligi šuns būdos. Išjudinus pamatų akmenį galėjai

patekti į šuns būdą, o iš jos - į kiemą. Nors darbas buvo sunkus ir skubotas, bet džiaugėmės, kad jis neblogai pasisekė ir kad niekas mums nesukliudė. Dirbom išsijuosę visą dieną ir naktį, tik prieš rytą užbaigėme. Kazys pasidžiaugė, kad atėjęs brolis Karolis dabar turės kur pailsėti. Nedideliame bunkeryje galėjo tilpti kokie keturi žmonės. Jis buvo žemas, jame galėjai tik laisvai sėdėti. Ir dar vienas trūkumas - nebuvo jokios ventiliacijos, tačiau, kad ir kaip būtų keista, jame niekada nepritrūkdavo oro. Gal oras cirkuliudavo per šuns būdą, pro akmenis? Dar reikėtų pridurti, - kai Kazys būdavo namuose, jis niekada prie savęs nelaikė ginklo ir dažnai nakvodavo tiesiog gryčioje. Kol vyko karas, niekas mūsų apylinkėje kratų nedarydavo - nei dieną, nei naktį.

Nelaimė

Po tokio sunkaus darbo ir nemigo nakties pavargę užmigome saldžiu miegu, bet staiga mus pažadino mama. Sielvartingai ir su didele baime ji kalbėjo: „Kelkitės, vaikai, ir kalbėkite poteries, nes Traupio pusėje girdėti labai didelis šaudymas.“ Atsiklaupusi priemenėje motina kartojo tai Dievo, tai Karolio vardą. Meldėsi jau nebe maldos, bet savais žodžiais. Motinos širdis nujautė nelaimę. Kautynės tęsėsi apie keturias valandas. Buvo sudeginta, veikiausiai, vienuolika Klaibūnų kaimo trobesių. Žuvo aštuoniolika partizanų, tarp jų - ir mūsų brolis Karolis. Apie tai sužinojom rytojaus dieną. Žuvo tiek pat ir kareivių - aštuoniolika; žmonės tuos žuvusius kareivius turėjo išvežti iš kautynių vietos. Tą vasario devintosios naktį pas mus buvo užėjęs partizanas Petras Semėnas, dalyvavęs tose kautynėse. Jis pasakojo, kad Karolis iš pavojingiausios ugnies buvo išėjęs laimingai, o tolesnio jo likimo jis nežinantis. Dar paprašė, kad mama nueitų pažiūrėti, kas ten, pas Povilą Veršelį, taip vėlai žibina lempą. Mama patikrino, sugrįžusi pasakė, kad ten kareivių nėra, ir jis nuėjo ta kryptimi. Karolis buvo aukšto ūgio ir labai šviesių plaukų, taigi žmonės jį iš karto atpažino. Tuo metu partizanų ant gatvės dar neguldavo, palikdavo ten, kur nušaudavo. Tarėmės, kada ir kas parves žuvusį brolių į namus, kur jį laidosim. Viską reikėjo daryti slapta, naktį, kad niekas nesuostų, nes už tai grėsė tremtis į Sibirą. O mūsų bunkeryje jau apsigyveno partizanas Silvestras Ginietis. Jis buvo vedęs ir, matyt, norėjo glaus-tis netoli savo šeimos. Tarėmės apsiginklavę naktį parsivežti brolių. Mama mūsų planui nepritarė: „Dar ir jus gali nušauti...“ Ir ji pati nuprendė važiuoti su mūsų seserimi Kaziune. Dieną nuvažiavo pažiūrėti, kur jis yra, o naktį nutarė parsivežti. Nukauti partizanai buvo suversti į vieną krūvą. Pro vieno gyventojų langą jie

aiškiai matėsi, nes buvo sumesti šalia. Dar mama paprašė to kaimo žmogaus, kad jis padėtų įkelti Karolį į roges. Žmogus prižadėjo ir padėjo įkelti. O mes su broliu Kaziu sukalėm iš lentų tokį į karstą panašų lovį, nes tikro karsto padaryti nemokėjom. Apkase, kuris buvo skirtas slėptis nuo fronto, iškasėme duobę. Kai atvežė Karolį, visa mūsų šeima dalyvavo tose pakasynose. Kartu su mumis buvo ir partizanas Silvestras. Jis buvo ginkluotas. Brolis prieš išeidamas į partizanus yra kalbėjęs, kad jeigu ir žūtų, tai iš gausios mūsų šeimos vis tiek atsiras tas, kuris eis jo pėdomis. Penkios kulkos buvo peršovusios krūtine, jis vilkėjo kailiniais, tad matėsi, kur kulku kliudyta. Nugaroje žiojėjo kamščio didumo skylė, granata sužalojo pusę veido, sudraskė galvą. Jis buvo nenurengtas ir nenuautas, - taip vėliau darydavo sribai. Bučiuodamas jo granatos suardytą veidą aš prisiečiau šiais žodžiais: „Brolau, tu žuvai už Tėvynę ir Kristų, aš eisiu tavo pėdomis.“ Mes su Karoliu labai sutarėme, ir jo žūtis giliai mane palietė. Toks jau mano būdas, kad aš prie žmonių ašarų nerodau, viską pergyvenu viduje. Verkiau tik tada, kai sužinojau, kad ištrėmė mūsų šeimą. Gera neprisimenu, ar tada buvo šeštadienis, ar sekmadienis. Jau tikrai žinojome, kad brolis žuvęs, bet dar nebuvo parsivežę į namus. Gulėjau ant krosnies ir verkiau, nebejutau savo kojų, visai negalėjau paeiti. Kas tada man darėsi, nesuprantu.

Dažnai eidavau į slėptuvę, kur buvo palaidotas brolis Karolis. Ten atsiklaupęs meldavausi ir bučiuodavau jo kapo smėlį. Ten, apkase, nebuvo nė žymės, galinčios sribams sukelti kokį įtarimą. Pramintas takelis terodė, kad čia ateinama parsinešti smėlio, o tų po fronto likusių slėptuvių buvo visur, jos niekam neužkliuvo. Dar buvau ir eilėraštuką sudėjęs, bet atmintyje išliko tik vienas posmelis:

Tam apkase dažnai buvau,
Jo kapo smėlį bučiavau.
Ir prisiečiau tada,
Kada žydėjo jazminai...
Kad jį lydėsiu amžinai
Su meile ir malda.

Nutarėme, kad pavasarį brolių perlaidosime sodelyje prie pat namų ir pastatysime kryžių. Todėl vieną naktį nuvažiavome su broliu Kaziu į Papiškio miškelį ir slapčia parsivežėme nupjovę ąžuolą - kryžiui. Nors tai darėme nakčia, slapta, bet vis tiek tuojau pat prisistatė eigulys ir tą ąžuolą surado. Nebepreisimenu, kaip mes tą bėdą užglaistėme, bet didesnių baudų išvengėme. Pavasarį, turbūt gegužės mėnesį, kaimynas Juozas Jakeliūnas sukalė karstą, jis mokėjo karstus daryti, mes jo nebijojome. Kai kryžius buvo gatavas, naktį mes brolių perlaidojome jau

gerame karste, duobės dugną sulyginome, o ten, kur turėjo būti statomas kryžius, prakasėme duobutę, kad kryžius nenukryptų, stovėtų tiksliai ties galvūgaliu. Tuo metu dar jokių leidimų kryžiams statyti nereikėjo. Taigi sukvietę keletą vyrų, kryžių pastatėme. Nors visi jautė to kryžiaus atsiradimo priežastį, bet tuo metu kaimo žmonės buvo vieningi ir neprasitardavo, ko nereikia ir kam nereikia. Įdomus vienas dalykas. Kai perdėjome brolio lavoną į naują karstą, iš žaizdų sunkėsi kraujas ir nesijuto jokio negero kvapo, nors nuo žūties jau buvo praėję ne mažiau kaip trys mėnesiai.

Nors brolio žūtis mane skaudžiai palietė, bet jaunystė darė savo, ir šita netekties žaizda greitai gijo. Skaudžiausiai ji palietė motinos širdį. Po brolio žūties partizanai pas mus užeidavo retai. Gal nenorėjo skaudinti motinos, kuri verkdamo partizanams užėjus, o gal nebuvo didelio reikalo? Partizanus žmonės labai mylėjo, saugojo ir globojo kaip tikrus savo vaikus.

Dar broliui esant gyvam Repšėnų kaimo pakelėj partizanai vieną naktį atvežė ir pastatė didelį ąžuolinį kryžių, kuriame buvo išrėžtas, kiek pamenu, toks užrašas: „Dieve, saugok mūsų Tėvynę Lietuvą.“ Ir vis dėlto atsirado Judošius, kuris pranešė apie kryžiaus atsiradimą. Kryžius buvo nupjautas, supjaustytas gabalais ir numestas prie Pakulnio kalvės. Partizanai įtarė, kas taip galėjo pasiegti, ir apsirengę rusų uniformomis užėję pas jį paklausė, ar jis negalėtų nurodyti tas šeimas, iš kurių vyrai išėjo į miškus pas partizanus. Žmogelis entuziastingai pasiūlymą išvardinti ir parodyti visas šeimas, kurių vyrai išėjo į miškus. To ir užteko. Pats išsidavė ir buvo partizanų už tai gerokai sumuštas. Po šito atsitikimo žmogus susirgo, šaukėsi kunigo ir, žinoma, mirė. Apylinkės žmonės žinojo ir tebežino jo pavardę, tai aš jos ir nebeminėsiu.

Pirmoji meilė

Nors brolio Karolio žūtį labai skaudžiai išgyvenau, bet jaunystė savo sparnais kėlė mane gyvenimui. Troškimas mylėti ir būti mylimam neleido amžinai liūdėti, užsidaryti, atsiskirti nuo gyvenimo tėkmės. Šitą netektį ilgiausiai išgyveno mūsų mama. Po brolio žūties partizanai turbūt sąmoningai vengė pas mus užėiti, nenorėjo skaudinti motinos. Kol vyko karas, partizanų buvo labai daug. Jie nejautė jokio pavojaus, ypač naktimis, suprantama, išskyrus atskirus atvejus - pranešimus, išdavystę ar miško „šukavimus“. Partizanai laisvai keliavo ten, kur jiems reikėjo, nes kokios ypatingos drausmės dar nebuvo. Kiti net slapyvardžių dar neturėjo. Panorėję pareidavo į namus ir vėl išeidavo į būrį. O karui pasibaigus

ir paskelbus Bartašiūno amnestiją, labai daug partizanų legalizavosi. Mūsų krašte partizanų vadovybė legalizuotis nedraudė, kiekvienas galėjo apsispręsti, ar likti partizanų gretose, ar nutraukti kovą. Daugiausiai legalizavosi vedę ar šiaip nelabai tvirtai apsisprendę. Dar buvo ir tokių, kurie ir norėdami negalėjo pasilikti, nes kartą atsidūrę akistatoje su mirtimi, tokios įtampos daugiau išgyventi nebeenorėdavo. Partizano dalia buvo sunki.

Žmonės partizanus labai mylėjo ir gerbė. Jiems atiduodavo geresnį kąsnį, atskleisdavo visas paslaptis. Motinos sakydavo: „Mūsų dukterys tekės tik už partizanų.“ Žmonės aukojosi su visa šeima, leisdami savo namuose įrengti partizanų bunkerius. Kaimo jaunimas dainuodavo tik partizanų dainas, nors už jas grėsė Sibiras, iš kurio dar niekas nebuvo grįžęs.

Žodis „partizanas“ turėjo magišką galią. Jis ištraukdavo mylimąjį iš mylimosios glėbio ir priešingai - vesdavo per pavojus ten, kur prireikdavo, net į pačią mirtį. Apie tai liudija tūkstančiai mergaičių ir vyrų, pasirinkusių sunkų ir pavojingą partizanų ryšininkų ar rėmėjų kelią. Laikai buvo labai neramūs. Kasdien šen ar ten girdėjosi ginklų žvangesys, viską gaubė netikrumo atmosfera. Aš kone instinktyviai jatau, kad viską - namus ir turtą - reikės palikti ir apie tą savo nuojautą pasakodavau namiškiams. Mama pykdavo dėl tokių mano pranašysčių ir subardavo, kad nekelčiau nereikalingos panikos, bet tai mano nuojautos nenu-slopino.

Gimtajame kaime aš jau turėjau mylimą mergaitę, vardu Anelė. Sekmadieniais parėjęs iš bažnyčios, pavalgęs pietus, skubėdavau pas savo išrinktąją. Jos tėvai gyveno prie pat kelio, ten būdavo tikras suėjimų kiemas. Užsukdavo ir kaimynai paskaityti laikraščių, ir jauni vaikėzai, nes sekmadieniais buvo įprasta kur nors susirinkti, pabendrauti. Anelė buvo moksleivė, 5 ir 6 skyriuje mokėsi Kavarске, o vėliau - Ukmergės mokytojų seminarijoje. Ji buvo graži mergaitė. Graži ne tik man, bet ir visiems apylinkės jaunuoliams, ne vienas stengėsi ją pakalbinėti, bent kol manęs šalia nebūdavo. Taip sakydavo berniokai. O man pasirodžius Anelė tuoj atsirasdavo prie manęs, ir mes visą vakarą būdavome kartu. Draugavome apie porą metų. Tai buvo džiugios, laimingos ir palaimingos dienos. Mūsų meilė buvo vaikiška, drovi, kilni.

Buvau laimingas ir labai patenkintas savo gyvenimu. Kiek nedaug tereikia, kad visko pakaktų, ir kaip greitai suyra gražiausių svajonių pamatai... Kartą apsilankiau pas tą patį Petrą, kurio namuose patyriau tiek baimės, kai buvo varomas samagonas. Jis šypsodamasis pažvelgė į mane ir sako: „Kažin, ar tau sakyt, ar nesakyti apie vieną dalyką?“. Pasijutau nejaukiai, ta bjauri jo šypsena nepranašavo nieko gera, bet susitvardęs paprašiau, kad pasakytų. Jis pradėjo išsisukinėti, esą vis tiek aš nepatikėsiu, nuo to niekas nepasikeis, todėl geriau nepasakoti. Aš ir

sakau: „Tai jeigu nenori pasakoti, kam tos užuominos? Jeigu jau pradėjai, tai ir baik, nevoliok durniaus.“ Jis ėmė pasakoti, kad vieną dieną jis buvęs Kavarske ir, besirengdamas grįžti, sutikęs mano Anelę ir pavadinęs ją kartu su juo eiti namo, bet ji pasakiusi dar turinti reikalų ir keliausianti namo vėliau. Taip pokalbis ir baigėsi. Kadangi buvo turgaus diena, Kavarske lankėsi daugybė žmonių ir jis pamatė, kad Anelė kalbasi su tokiu mūsų kaimo bernu ir kad jie abu jau traukia į namus. Jis tvirtino supratęs, kad jie jau buvo susitarę kartu keliauti namo, taigi jinai jam melavo. Netrukus jis irgi pasuko namo ir matė, kaip jie visą kelią ėjo kartu. Paklausiau Petro, ar galiu Anei pasakyti, kad jis man tai papasakojo. Jis atsakė: „Taip, gali.“

Anelė ir Petras gyveno kaimynystėje. Taigi supratau, kad jis sako tiesą, nes kitaip nebūtų reikalo pinti tokią istoriją. Dabar derėtų paaiškinti, kodėl blogai, kad Anelė parėjo namo su tuo, o ne su kitu bernu. Reikalas toks, kad tas bernas mūsų šeimai yra padaręs labai didelę skriaudą, apie kurią Anelė viską žinojo, ir toks jos elgesys - spjūvis į veidą visai mūsų šeimai ir pakasynų duobė - mūsų meilei.

Sulaukęs sekmadienio, grįžęs iš bažnyčios kaip visada nuėjau pas Anelę. Ten jau radau prisirinkusio jaunimo. Berniokams pasiūliau užrūkyti papirosų - tuomet kaime dar rūkydavo kambariuose - ir pakviečiau jaunuolius eiti į Sodeliškių kaimą. Anelė aiškiai suglumo. Tuojau pasiprašė svečių išleidžiama iš užstalės ir - tiesiai prie manęs: „Jonai, kas atsitiko?“. Pavadinau ją į lauką ir paaiškinau, kodėl taip elgiuosi. Paprašiau, kad tuojau pat gražintų mano nuotrauką, kuri, mano supratimu, jai jau nebepriklauso. Ji bandė teisintis, kad visą tai - tik bjaurus išmislas, prašė, kad leisčiau jai pasiaiškinti. Tas jos nuoširdus suglumimas mane privertė suabejoti jos kalte. Ji prašė pasakyti, iš kur aš tai girdėjau, ir, žinoma, pripažinau, kad tai pasakojo Petras. Ji pareiškė, kad sutikusi Petrą išdraskys jam už tai akis. Prašė dar neatsiimti nuotraukos, nes gryčioje pilna jaunimo, ir dabar ieškoti nuotraukos nepatogu. Bet aš likau nepermaldaujamas. Pasakiau nenorintis, kad mano nuotrauka būtų priklijuota prie kokio telefono stulpo ir reikalavau tuoj pat ją gražinti. Ji nuotrauką gražino ir paprašė, kad leisčiausi jos palydimas nors iki klojimo. Sutikau. Anelė prašė palikti viltį, kad jai tapus mokytoja mūsų draugystė vėl atsinaujins, pažadėdama būti man ištikima. Atsakiau: „Nežinau, pažiūrėsim, kalnas su kalnu sueina.“ Atsimenu, buvo gražus, saulėtas vasaros pavakarys. Grįžęs į namus negalėjau rasti vietos, širdis - tartum gyva žaizda. Buvo labai liūdna ir graudu. Širdis patyrė tai, kas skaudžiausia.

Nerasdamas vietos namie, bėgau pas Petrą pasakyti, kad su Anele jau viskas baigta ir kad ji žadėjusi jam išdraskyti akis už tokias kalbas. Pasirodo, kad man išėjus tuoj pat ir Anelė išėjusi iš savo namų, palikusi visą jaunimą, ir kad

eidama buvo susitikusi Petrą, bet nepasakė jam nei žodžio. O išėjo ji pas savo pusseserę į Budrių kaimą. Pasirodo, kad ir ji, vagšėlė, vietos namie neberado. Pirmoji mūsų meilė sugriuvo lyg kortų namelis. Žinau, ji manęs ilgėjosi ilgus metus, aš jau buvau lyg savas jų namuose. O ir aš iškentėjau tiek, kiek mylėjau, o mylėjau visa širdimi.

Žemėje viskas visiems praeina, bet niekas nedingsta. Taip ir sugeria žmonių širdys ir džiaugsmą, ir skausmą. Tik gera prisiminti tai, kas buvo dora ir kilnu. Anot Maironio: „O žemė - ašarų vietovė, ir nelaimingas tas žmogus, kam ašaros akių neplovė, tam uždarytas bus dangus.“ Dar ne kartą man teko susitikti Anelę, vis pripuolamai su ja pasikalbėdavau kaip su gera pažistama, bet taip viskas ir baigdavosi. Vėliau gyvenimo audros nubloškė į kitas gyvenimo sąlygas ir susitikti daugiau nebeteko. Žinau, ji ištekėjusi ir tebėra gyva.

Sužeidžia partizaną Silvestrą

Buvo 1945-ųjų žiema, važiauvau į Kavarską. Pravažiavus Piktagalio kaimą prasidėjo šaudymas. Nors Silvestras su broliu Kaziu dažniausiai būdavo mūsų bunkeryje, bet nueidavo ir pas savo žmoną, ir pas seserį, kuri gyveno tame pačiame kaime. Jam apsilankius pas seserį, pasirodė sribai. Silvestras buvo pasirengęs juos prisileisti arti ir, jiems atidarius duris, „pasveikinti“ juos pliūpsniu iš automato. Bet šitam jo sumanymui pasipriešino sesers vyras. Tuomet Silvestras atplėšė lentomis užkaltą kamaros langą ir pasileido bėgti. Jį pastebėję sribai pradėjo šaudyti ir pataikė į koją. Silvestras parkrito ir ėmė atsišaudyti. Stribai išsigando ir nulėkė į Kavarską šauktis pagalbos. Kulka jam pervėrė kojos padą ir pirštą. Silvestras gydėsi miške, bunkeryje. Po sužeidimo Silvestras pas mus į bunkerį nebeateidavo, jo vietą užėmė kitas sužeistas partizanas - Bronius Pivoras iš Veršelių kaimo. Buvo 1945-ųjų gegužės mėnuo, partizanai ištardė Vaidevučių kaimo gyventoją Kernagienę klausinėdami, ko ji vis vykstanti į Kavarską. Kai kas manė, kad gal be pagrindo taip kamantinėjo tą moteriškę, gali būti, jog į Kavarską ji vaikščiojo todėl, kad jos sunūs tarnavo kariuomenėje. Tai ir bėgdavo į paštą sužinoti, ar nėra nuo sūnaus laiškų... Darėjo kalbos, kad ją taip kamantinėjo ne vietiniai, bet Žaibo būrio partizanai, todėl galiausiai visa Kernagių šeima su sribų palyda - apsauga buvo gabenami į Kavarską. Pasalą surengė jau kavarskiečiai partizanai. Susišaudymas vyko maždaug už kilometro nuo mūsų namų. Buvo nukautas vienas Kavarsko sribas - Vilčiauskas ir sužeistas partizanas Bronius Pivoras. Jam peršovė koją virš kelio ir sugadino kulkosvaidį. Jis tą kulkosvaidį

įmetė į sodželką*, o pats atslinko pas mus. Paklausė mamos: „Tetulyt, aš sužeistas, ar galėčiau pas jus pasislėpti?“. Mama atsakė: „Pasislėpti yra kur, bet visi matė, kad čia atėjai. Ir jeigu liksi, mus įtars, gali blogai baigtis.“ Jis suprato, pasakė, kur apsistosiąs, ir išėjo link miškelio, vadinamo Piliakalniu. Žmonės susidomėjo, kas čia pas mus lankėsi, o mes aiškinome, kad buvo užėjęs nepažįstamas, lyg ir nesveiko proto žmogus. Už poros valandų pamatėme, kad link mūsų namų atbėga kareiviai. Prabėgo pro namus ir - tiesiai į tą miškelį. Nors Broniui buvau pažadėjęs naktį pas jį nueiti, bet nėjau, nes bijojau patekti į kareivių nagus. Rytą vakarą, po gegužinių pamaldų susiruošiau pas tą sužeistą partizaną. Radau jį Šovenių kaime pas Pšitulskienę, gulintį ant tvartelio. Jis nesislapstė, tiesiog gulėjo sau. Koją sutinusi, eiti nebegalėjo. Pro stogo plyšį pamačiau, kad artėja ginkluotų vyrų būrys, perspėjau, ir jisai pasiruošė granatą. Vyrų traukė tiesiai prie tvartelio. Pasirodo, tai buvo partizanai. Jie pakinkė arklį ir, įsodinę į ratus sužeistąjį, visi patraukė link Pienės upelio. Prieš upelio vagą ir už jos buvo lanka. Sužeistąjį teko nešti už pažastų. Nešėm pasikeisdami. Bronius - stambus vyras, pavargome, kol jį pergabenome. Tada partizanai paėmė pastotę iš mūsų kaimo gyventojų Dominyko Giniečio ir visi atvažiavom pas mus. Jau švito. Mama labai jaudinosi, kad visa tai gali pamatyti „bloga akis“, kas tada bus?.. Bet partizanai išvažiavo su pastote ir viskas baigėsi gerai. Kavarske gyveno geras žmogus - vaistininkas Juozas Rimkevičius, jis teikdavo vaistus sužeistiems partizanams. Taigi partizanas, iš jo gavęs streptocido ir rivanolio, netrukus pagijo.

Besigydančio pas mus partizano paprašiau gauti nors keletą šovinių mano septintukui - pistoletui. Bronius sakė, kad tokių turintis namuose ir vos pasveikęs man jų duos. Labai laukiau, kad jis greičiau pasveiktų... Buvom sutarę, kad jį lydėsiu naktį ir, eidamas pirmas, žiūrėsiu, kad jis nepatektų į pasalą. O vėliau gausiu ir šovinukų. Deja, išėjo kitaip. Jis nusprendė eiti vienas, be manęs. Dar ne visai pasveikęs Bronius išėjo iš mūsų bunkerio. Daugiau su juo susitikti nebeteko, nes už pusmečio jis žuvo - netoli mūsų namų. Pamenu, dar Broniui besigydant mūsų bunkeryje, 1945 metų birželį įvyko kautynės prie Dabužių. Tose kautynėse dalyvavo apie šimtas partizanų. Jie rengė pasalą Kavarsko sribams, kurie turėjo atvažiuoti į Dabužių mokyklą surengti kažkokį susirinkimą. Partizanų pasala, matyt, buvo pastebėta, apie ją pranešta sribams, kurie prie mokyklos artinosi labai atsargiai. Susišaudymo metu žuvo trys partizanai - visi jie troškūniečiai ir visi Jonai: Šarūno brolis Jonas Slučka, Jonas Binkis ir Jonas Bajorūnas. Buvo sužeistas Būtageidžio kuopos vadas Antanas Jogėla-Ažuolas. Kiek žuvo enkavėdistų, nenustatyta.

1945-ųjų balandį prie Raguvos partizanai nukovė gal vienuolika Raguvos sribų, o patys partizanai nenukentėjo. Po tokios sėkmės partizanai surengė pa-

salą Kavarsko sribams Repšėnų miškelio pakraštyje. Pasala buvo nesėkminga. Žuvo partizanas Antanas Šukevičius, kuris tik vakare prieš tai išėjo partizanauti. Be to, partizanai vos nepateko į čekistų spąstus, mat nukovus sribus prie Raguvos, čekistai surengė miško „valymą“.

Išgelbėjo tai, kad karininkas, vadovavęs tam „valymui“, įsakė kareiviams, žygiuojant per mišką, šaukti: „Vperiod! Ura!“ (liet. „Pirmyn! Valio!“). Taigi partizanai, išgirdę trukšmą, spėjo pasitraukti. Manoma, kad karininkas sąmoningai įsakė rėkauti, nenorėdamas susidurti su partizanais. Tai atsitiko 1945-ųjų balandžio 8 dieną. Žuvęs partizanas Antanas Sukevičius buvo nuvežtas į Raguvos miestelį. Dar 1945 metų pavasarį Alukėnų kaimo Raguvos valsčiuje išduoti žuvo ūkininko sodyboje gal penki partizanai. Dar du partizanai 1945-ųjų vasarą žuvo Papartynės vienkiemyje pas gyventoją Stalionį. Tai Kazys Jakeliūnas iš Veršelių kaimo Kavarsko vls. ir Stasys Riauba-Vėjelis iš Klaidūnų kaimo Raguvos vls. 1945-ųjų vasario 7 dieną Pienės lankose prie Degionių kaimo žuvo du partizanai - broliai Jonas ir Kazys Mincės iš Kraupėnų kaimo, Taujėnų vls. 1945 metų rugpjūtį sribai nušovė Jūsiškio kaimo gyventoją, senutę Mariją Simaškienę. Tais pačiais 1945-aisiais rudenį jie areštavo ir, pririšę prie ienos, atsivarė į Kavarską Jurgėnų kaimo gyventoją Joną Rutavičių, o Kavarske jį nukankino. Tą pačią dieną nukankino ir Maželių kaimo gyventoją Karolį Žemaitį. Du Žemaičio sūnūs buvo partizanai. Ėjo kalbos, kad nukankino už tai, kad jis yra pasakęs: „Vaikeliai, muškite komunistus.“ Tais pačiais metais Kavarske buvo nukankintas Dauginčių kaimo gyventojas Jonas Granickas už tai, kad dalyvavo 1941-ųjų sukilime. 1945 metų liepą Narbutų kaime enkavėdistai nušovė Viktorą Tumą ir Oną Tumaite, nušovė ir Dabužėlių kaimo gyventoją eigulį Bronių Mackevičių. Ir beginklį Degionių kaimo gyventoją Alfonsą Šeštoką. Taip, laikai buvo labai neramūs...

Šypsokis, jaunime

Mūsų kaimynystėje gyveno didelė Riškų šeima - Alfonsas, Kazys ir jaunėlis Stasys, o jau dukterų tai buvo daug - gal šešios, visos jau ištekėjusios, tik viena Ona likus namuose. Stasys, mūsų bendraamžis ir kaimynas, buvo dažnas svečias mūsų troboje, vos pasižiūrėk, o jis tik šlumšt! - ir jau čia. Kartą atėjęs nei iš šio, nei iš to ėmė kartoti: „Šypsokis, jaunime.“ Pasidomėjome, ką tai galėtų reikšti. Jis atsakė, kad tai reiškia, jog iš bolševikų kariuomenės pabėgo jo brolis, Aleksas bei Jonas Giniečiai ir Dziena iš Budrių kaimo. Nustebome išgirdę jį taip kalbant ir bandėm perspėti, kad šitokių dalykų kalbėti negalima. Jis atsakė: „Jūsų

aš nebijau.“ Ir pristojų, kad mes jį suvestume su partizanais, nes jis norįs išeiti partizanauti. Jis ramiai sau gyveno, niekas jo nelietė, bet va, - sugalvojo išeiti, ir viskas. Tai buvo 1945-ųjų pavasaris. Ir nedavė jis mums ramybės, pristojų kaip piktas pinigais - suveskit jį su partizanais, ir gana. O jei negalit, sako, tai jis pats eisiąs į Veršelių kaimą jų ieškoti, mat iš Veršelių kaimo visi vyrai buvo išėję pas partizanus. Buvo lyg ir gegužės 8-osios naktis, nors tikrai to patvirtinti negalėčiau. Kaip tik tą naktį užėjo pas mus penki partizanai. Aš ir papasakojau jiems, kad kaimynas Stasys Riška neduoda mums ramybės, vis prašo suvesti jį su partizanais, nes jis nori partizanauti ir turi ginklą. Partizanai sako - gerai, pasakykit, kad gali ateiti. Aš tuoj nubėgau pas Rišką, pasibeldžiau, jie tuoj įleido. Pasakiau, kad pas mus yra partizanai ir liepė Stasį atvesti. Jis tuoj pat vidury gryčios persižegnojo, atsisveikino su seserimi, tėvu ir mes išėjom. Iš mūsų visi jie tą naktį ir išėjo. Su partizanais iškeliavo ir brolis Kazys. Jis nuolatos miške nebūdavo, kiek pabuvęs stovykloje vėl sugrįždavo į namus. Tada visi elgėsi kaip panorėję, mat nebuvo dar jokio reglamento. Partizanų tą naktį mūsų apylinkėj buvo gana daug. Jie iš sovchozo* paėmė kiek kiaulių ir patraukė į Troškūnų girią. Ir va - rytą juos užpuolė didelės kariuomenės pajėgos. Įvyko susišaudymas, bet iš partizanų nė vienas nežuvo, nors visą dieną partizanus gainiojo po mišką vis rėkdami: „Ura!“ (liet. „Valio!“). Matyt, ir rėkavo tam, kad išvengtų susišaudymo su partizanais. Taigi „valymas“ praėjo laimingai. Kai partizanai buvo apšaudomi, Stasys Riška metė šautuvą ir pasislėpė žabų krūvoje. Pasibaigus „valymui“ išlindo iš tų žabų ir, išėjęs į Mackeliškių kaimo palaukę, sutikęs žmogų sako: „Pažiūrėk, kaip sušaudyti mano rūbai.“ Mat lįsdamas į žabus susidurskė savo rūbus. Tuojau pasklido kalbos, kad per susišaudymą Stasio rūbai buvo kiaurai sušaudyti, o jis liko net nesužeistas. Kalbos tai pasklido, tiktai kad to Stasio partizanaujant niekas nėra matęs - naktį jis išėjo, o dieną grįžo. Kadangi žmonės iš pradžių buvo pakantūs, tai tos kalbos neišplito, buvo sakoma, kad žmogus bus apsipažinęs. Nes Stasys Riška kaip gyveno, taip ramiausiai ir tebegyvena savo namuose. To dar negana - parbėgęs tuojau paskelbė, kad savo akimis matęs, kaip žuvo partizanas Silvestras Ginietis. O Silvestro žmona gyveno tame pačiame kaime ir tuo metu buvo nėščia, taigi tokios žinios labai ją paveikė. Vakare sutemus sugrįžo į namus Silvestras ir brolis Kazys, bet Silvestras pas mus nepasiliko, norėjo pasirodyti savo žmonai, kad ją nuramintų. Silvestras žadėjo „pakrikštyti“ Stasį už tokias kalbas, bet pažado neištesėjo.

Iš tiesų tai reikėjo Stasiui kokios pamokos už tokius pramanus. Prisimelavęs vis tiek nenurimo. Savo kaimynei Anei Dailidėnaitei, su kuria mano sesuo draugavo, ėmė pasakoti, kad Kadžioniai jį prikalbėjo eiti į mišką, kad jis per tai vos nežuvęs. Sužinojęs apie tokias šnekas, aš pats išpildžiau Silvestro pažadą.

Buvo 1945-ųjų šv. Jono vakaras, pasitaikė susitikti Stasį kaimo lauke, kur reikėjo pereiti tokią drėgną pievą. Aš jam tik žybt į pasmakrę. Stasys plumpt! - ir guli aukštiekninkas, akis išsprogdinęs. Aš jam sakau - nesikelk. Ir paklausiau: „Ar žinai, kodėl šitaip pasielgiau?“. Sako - žinau. Dar klausiu: „Tai ar gerai, kad šitaip su tavim pasielgiau?“. Atsako - gerai. Ir prašo atleisti aiškindamas, kad esąs silpnavalis. Tai, sakau, kelkis ir eime. Taip besikalbėdami kurį laikąėjome kartu, o ties kryžkele atsisveikinom, išsiskyrėm gražiuoju. Jis nuėjo į savo, o aš - į savo namus. Ir po to jokių kalbų daugiau nebebuvo. Turbūt „krikštynos“ padėjo?..

Sakyk, kiek reikia

Nepasisekus gauti žadėtų šovinukų iš pas mus besigydžiusio partizano Broniaus, nenuleidau rankų ir sukau galvą, iš kur jų gauti. Kitokių šovinių pakako, bet septintukui jie netiko. O gal pakalbinti vieną 1941-ųjų metų sukilimo dalyvio sūnų? Jis mus dažnai aplankydavo, nes mūsų kaime turėjo paną. Taigi atsargiai, diplomatiškai jį užkalbinau. Pasakiau, kad buvau sutikęs partizanus ir jie paprašė pasiteirauti, ar neturi kas šovinukų septinto kalibro pistoletui, tokie jiems labai reikalingi. Mano didelei nuostabai iškart ir pataikiau. Sako, yra pas tėvą supakuoti po 50 štukų* tokiose dėžutėse. Ir pasidomėjo: „Sakyk, kiek reikia?“. Atsakiau, kad jų reikia ne man ir, aišku, kuo daugiau, tuo geriau. Džiaugiausi tokia sėkme ir norėjau juos gauti kuo greičiau. Tuo laiku dirbau Sudeikių kaime, statybose pagalbinio darbininku. Namą grįždavau tik šeštadieniais. Taigi sutarėm, kad jis šovinukus atneš šeštadienį, atėjęs į gegužines pamaldas, kurios vykdavo mūsų namuose. Kadangi nuo mūsų namų iki Sudeikių - geras gabalas kelio, aš galiu ir nespėti, todėl sutarėm, kad jis šaudmenis padės sutartoje vietoje. Suradom vietą slėptuvei po klojimo pamatais prie akmens ir išsiskyrėm. Sulaukęs šeštadienio, pasiprašiau meistro paleisti mane anksčiau: mat mama serganti. Mama tuo metu tikrai sirgo. Meistras paleido, bet vis tiek nesuspėjau. Jau buvo po gegužinių pamaldų, žmonės išsiskirstę. Sesers paklausiau: ar buvo Jakeliūno Stasys? Atsakė, kad buvo. Aha, galvoju, tada viskas tvarkoje. Tuoj lėkia prie tos slėptuvės. Ir taip graibau, ir kitaip, bet niekaip nerandu. Nors jau buvo vėlu, bet patraukiau pas jo paną - ten jis būna iki ryto, žinau, kad jį rasiu. Pabeldžiau į langą ir paklausiau: „Ar yra Stasys?“. Atsakė, kad yra. Jis išėjo į lauką. Paklausiau: „Stasy, ar atnešei?“. Pasakė atnešęs. „Bet aš jų niekaip negaliu rasti,“ - sakau. „Tai kad aš juos padėjau kitur.“ „O kur tas „kitur“?“. Pasirodo, jis juos paslėpęs prie Pienės upelio akmenų krūvoj, nes į sodybą su šoviniais bijojęs

eiti, kad nepakliūtų į pasalą, kur kratos metu juos gali aptikti kišenėj. Padėkojęs nuskubėjau į namus ir atsiguliau.

Ankstų sekmadienio rytą atsikėlęs negaliu nustygti, rūpi bėgti prie tos akmenų krūvos ir parsinešti tą taip trokštamą daiktą. Sekmadieniais niekas nedirbdavo jokių nereikalingų darbų, bet ten, prie Pienės, tarp kalnų nieko nesimatys, tai aš ir nuskubėjau prie tos akmenų krūvos. Krūva nemaža, neaišku, iš kurios pusės jis juos padėjo, taigi geriausia - perkrauti visus akmenis. Perkroviau visą krūvą, o šovinių - kaip nér, taip nér. Kaip čia gali būti? O gal ne toje krūvoje jis bus juos paslėpęs, už kelių šimtų metrų yra ir kita, irgi prie tako. Nuskubėjau ten ir nieko nelaukdamas puoliau perkrauti. Nieko neradau ir ten. Žiūriu - už poros šimtų metrų dar viena krūva, tikriausiai jis į tą ir bus šovinius padėjęs. Toji krūva jau visai netoli Verbicko namų, gerai, kad užstoja klojimas ir iš gryčios mano darbų nesimato... Perkroviau ir paskutinę. Žiūriu, joje guli lentutė, pakėliau ją, o ten tik sliškai raitosi. Tada supratau, kad nieko jis neatnešė... Kas čia per pokštai?..

Sugrįžęs iš bažnyčios laukiau Stasio labai supykęs. Žinojau, kad jis turi pas mus ateiti, nes visuomet sekmadieniais ateidavo. Ilgai laukti ir nereikėjo, žiūriu - Stasys jau gryčioje. Priėjęs padavė popirosą - tada kaimuose rūkydavo gryčioje - ir paklausė: „Na, kaip, tvarkoj?“. Atsakiau, kad taip, ir pakviečiau išeiti į lauką. Ten jo ir klausiu: „Kokį čia durnių volioji?“. O jis man: „Ką, ar neradai?“. Klausiu: „O kaip galima rasti tai, ko nėra?“. Jis man sako: „Eime.“ Ir veda prie tų akmenų. Dabar jau aš pradėjau savim abejoti - gal aš ką pražiūrėjau versdamas? Ir jis ėmė versti tą pirmą akmenų krūvą, bet verčia vienas, aš jos neliečiu. Pervertęs labai nustemba: „Kaip čia dabar gali būti, juk tikrai padėjau?“. Ir greit sumeta, kad tikriausiai padėjęs kitoj krūvoje, mat tuomet buvusi prieblanda. Išverčia ir tą kitą, trauko pečiais - čia, atseit, irgi nėra, o juk tikrai padėjęs... Gal bus paskutinėj krūvoj... Ir nuskubėjo prie jos. Pervertęs paskutinę, pamato tą lentutę ir sako: „Va, po šita lentute padėjau.“ O aš jam sakau: „Žinai ką, dabar kai dėsiu tau į snukį, tai ir bus - po šita lentute!“. O jis: „Jonai, dovanok. Aš pabijojau nešti, užtat ir pamelavau, ateik pas mus ir paduosiu tuos šovinius.“ Aš jį seniai pažinojau, bet nė sapne nesapnavau, kad tokias eibes jis gali iškirsti. Buvau beveik tikras, kad nuėjęs į jo namus nieko negausiu. O jis, bijodamas gauti į kailį, ėmėsi naujų pažadų. Galiausiai nuėjęs į jo namus pamačiau, kad keliavau veltui. Radau ten jį ir jo seserį, kuri jau buvo mergina. Žiūriu, kad jis rangosi kaip nuogas dilgynėse. Prie sesers nenorėjau kamantinėti, o man besirengiant išeiti jis sukosi kaip begalėdamas, kad tik sesuo mane išlydėtų. Bet aš pasakiau, kad noriu su juo pasikalbėti, ir jis buvo priverstas mane išlydėti. Lauke jis man ir sako: „Šiandien tėvo nėra namuose, o be jo aš nežinau, kur tie daiktai padėti.“ Štai taip jis mane „aprupino“ šoviniais. Pasirodo, kad melas - lyg kokia liga. Aš tai

jo buvau prašęs, bet vėliau paaiškėjo, kad jis ir neprašomas siūlė ginklus. Mūsų kaime gyveno legalizavęsis partizanas Silvestras Ginietis. Stasys pristojė prie jo, siūlydamas jam granatas.

Sekmadeniais pas Verbicką susirinkdavo jaunimas. Ir pradėjo į šias vakaruškas* lankytis vedęs žmogus, minėtasis Silvestras Ginietis. Ir vieną sekmadienį, išsikvietęs Stasį į lauką, Silvestras ėmė skaldyti jam antausius. Susirinkusieji nustebo: ko gi jie vaidijasi? Po kurio laiko paklausiau Silvestro, kodėl jis mušęs Stasį. Jis ir papasakojo, kad už siūlomas granatas. Sako, kartą Stasys jo paklausęs, ar nereikia jam granatų. Silvestras atsakė, kad, žinoma, reikia. Tada Stasys jam prižadėjo atnešti jas į vakaruškas pas Verbicką. Ir pradėjo jį vedžioti už nosies taip pat, kaip ir mane dėl tų šovinių. Vieną sekmadienį „užmiršo“, kitą - „pabijojo“, trečią vėl rado priežastį ir tol maustė, kol Silvestras apskaldė jam ausis. Stasys nebuvo koks provokatorius, bet pažadų srityje - nenormalus, tikras ligonis. Gal tie antausiai ir padėjo jam kiek pasveikti, nes daugiau ginkluotės jis lyg ir niekam nebesiūlė.

Danutė

Praėjo jau kuris laikas, kai nutraukiau meilės ryšius su Anele. Kiekviena žaizda stipriausiai skauda iš pradžių, vėliau pamažu skausmas apmalšta. Taip jau surėdyta, kad žmogaus širdis dažnai sotinama kone kasdienine skausmų duona. Apsoliučiai daugumai žmonių širdies svajonės neišsipildo ir žmonės apsipranta su savo likimu, o tos neišsipildžiusios svajonės lieka šviesti visam gyvenimui - tarytum nepasiekiamos žvaigždės. Kaip toje patarlėje sakoma: „Gražus dangus, tik ne tau, Martynai.“

Budrių kaime gyveno mūsų dėdė - mamos brolis. Sykį kažkokiu reikalu nuėjau pas dėdę, lyg ir 1947-ųjų pavasarį. Kieme pamačiau besidarbuojant jauną, nepažįstamą merginą. Pasisveikinęs su ja įėjau į gryčią. Dėdė pasakė, kad jo žmona prastai jaučiasi, tai jie pasamdė tarnaitę Danutę. Nors prie bolševikų laikyti samdinį buvo uždrausta, bet kol niekas neapskųsdavo, tai niekas ir nesikabino. Po kurio laiko gryčion įžengė ir Danutė. Kieme ji atrodė vienaip, o gryčioje - jau kitaip, sulig kiekvienu nužvelgimu atrodė vis gražesnė. Regis, viskas pasikeitė: sodyba tapo jaukesnė, gryčia tarsi nušvito. Stengiausi į tarnaitę nekreipti dėmesio, ją nužvelgdavau tik vogčiomis, bet ji pradėjo sprautis į mano gyvenimą ir jį užvaldyti. Aš jau tada viešai rūkiau, tai buvo laikoma tikro vyro požymiu, toks ir stengiaus atrodyti kalbėdamas su dėde - šį tą gyvenime išmanantis. Tai, mano

supratimu, mergaitės akivaizdoje mane rodė iš teigiamos pusės. Aptardavome ir žūklės reikalus. Dėdė užsiminė, kad ežere stato bučius žuvims gaudyti ir kad šiemet žuvys neskuba į juos lįsti.

Danutė mane labai domino. Ir aš ėmiau dėl „reikalų“ dažniau lankyti dėdę. Bet, va, toks jau mano būdas: stengiuosi neišsiduoti, kad man mergina patinka, kad man jos reikia. Laukiu, kad savo simpatiją man parodytų mergina. Priešingu atveju patyręs nesėkmę jausčiausi labai pažemintas.

Tie padažnėję apsilankymai pas dėdę jau ėmė atrodyti įtartini. Taigi norėdamas nuslėpti tikrąją apsilankymų priežastį, ėmiausi gudrybės.

Namuose papasakojau, kad dėdė Karolis Budrių ežere stato bučius ir kad šiemet labai lenda žuvis. Ėmiau prašyti sesers Petrutės, kad numegztų bučiui tinklą - ji mokėjo nerti. Tinklą numezgė, o griaučius bučiui aš pats pasidariau. Vieną dieną nužygiavau pas dėdę prie ežero jau su bučiumi. Sakau: „Namiškiai įsigeidė žuvies, nors ir aiškinau, kad ji nelabai leidžiasi pagaunama.“ Kadangi kelio iki dėdės - tik koks pora kilometrų, tai su dviračiu ten ėmiau lankytis dažnai. Namiškiai buvo nepatenkinti tomis mano kelionėmis, nes ir laiką gaištu, ir dviratį paimu, o dviratis namuose - tik vienas, jo daug kam prireikia. Tai dar pusė bėdos, bet rimtesnė grėsmė iškilo dėl tokio dažno dėdės lankymo. Taigi pradėjau veikti taip: nuvažiuoju, pakratau bučių ir - atgal. Pas dėdę nebeužeinu, nors tai nėra lengva, bet savisaugos instinktas liepia šitaip elgtis. Kartą dėdė pamatė mane atvažiavusį kratyti bučio ir iš tolo ėmė mane barti: kodėl aš taip elgiuosi, atvažiuoju ir neužsukęs pas jį lekiu namo. Sako: „Skubi lyg akis išdegęs, lyg namai degtų... Daugiau taip nedaryk, visada užaik, pašnekėsim, parūkysim, dabar tokie laikai, tai ir naujienom pasidalinsim, o namo visada spėsi.“ Dėdė šitą moralą išdrožė man kieme, jį girdėjo ir Danutė, irgi buvusi kieme. Šita dėdės pastaba buvo geras mano sąjungininkas, nes atsivėrė galimybė dažniau susitikti su Danute ir proga ją palenksti savo pusėn. Taigi gavęs „žalią šviesą“ sykį atvažiavau iš ryto ir, žinoma, bučiuje nieko neradęs, užėjau pas dėdę. Ir nustembu, neradęs nei dėdės, nei dėdienės, tik Danutę ir mažus dėdės vaikus. Tas netikėtas susitikimas su Danute be pašalinių mane suglumino, aš pasimečiau, susigūžiau, net rankos - ir tos ėmė kliūti, dingo visa mano iškalba. Ji buvo drąsesnė. Pasiūlė pažiūrėti albumą. Jį bežiūrint įtampa pradėjo slūgti. Atsipeikėjęs išdrįsau paprašyti net jos nuotraukos, žinoma, apeliuodamas į patriotiškus jausmus. Pasakiau: „Šiais metais būsiu paimtas į kariuomenę toli nuo Tėvynės, būtų gera turėti lietuvaite atvaizdą.“ Ji atsiprašė, kad asmeninės nuotraukos neturinti, o grupinę netinka dovanoti. Aptarėme, kur susirenka jaunimas, kaip praleidžiamas laikas, kokios dainos dainuojamos ir panašiai. Ji paprašė, kad aš jai užrašyčiau kokią dainą. Tuomet dainavo tik partizanų, patriotines dainas, o visos kitos buvo lyg

pamirštos. Paaiškinau, kad aš tuo tarpu neužrašysiu, bet paprašysiu, kad Danutė man ką užrašytų. Žinoma, ji dainą užrašė, bet irgi patriotišką. Daina buvo tokia: „Jaunas berneli, kada tu josi ginti Tėvynės žalių laukų, skaudančia širdim tave lydėsiu, duosiu kryželį tau dovanų.“ Prierasas: „Kas parašė, tu žinai, o kitiems - nebūtinai.“ Taigi ledai tarytum pajudėjo ir jaunystė, žavesio svajonių lydimą, viltingai skrajojo savo mažo pasaulėlio padangėje. Ir dar, mano laimė, pirmą ir paskutinį kartą bučiuje radau penkiasdešimt karosų, tai buvo nemažas laimikis, o namiškiai bent kurį laiką mažiau protestavo prieš mano žvejybą. Tačiau supratau, kad šitą savo „verslą“ pagaliau turiu užbaigti, taip ir padariau, bet rezultatai buvo neblogi, akivaizdžiai pajutau, kad Danutė man rodo simpatiją ir kad aš savo užsibrėžtą tikslą pasiekiau.

Dabar, pasibaigus mano žūklės sezonui, taip dažnai susitikti su Danute nebegalėjau, tačiau sekmadieniais galėjau ją rasti arba pas dėdę, arba kokiamės jos apylinkės jaunimo susibūrimė, kadangi sekmadieniais ji kartais pareidavo namo. O aš kartkartėmis vis pasirodydavau pas dėdę, užsukdavau lyg pro šalį ar į vakaruškas eidamas. Trankių, su muzika vakaruškų tuo metu beveik nebuvo, nors partizanai jų ir nedraudė. Iš pradžių tai yra buvę tokių nelabai jau gražių nutikimų, bet kadangi žmonės partizanus labai mylėjo, tai nesmerkė jų už abejotinus jų veiksmus jaunimo atžvilgiu. Žmonės tik juokdavosi sakydami: „Štai jums ir vakaruškos.“ Jaunimas ir be muzikos rasdavo, kuo pasidžiaugti, pati jaunystė savaime buvo džiaugsminga. Vieną sekmadienio vakarą dėdė rado mus besėdinčius su Danute gonkeliuose* ir pasakė: „Tai kur tu, Joniuk, dabar rengies eiti, kai čia yra graži Danutė?“. Man to ir tereikėjo. Niekur nesirengiau eiti, tik apsimetinėjau, turbūt dėdė ėmė juokas iš tokių mano gudrybių. Gera prisimenu, kad buvo jau 1947-ųjų ruduo. Žmonės dar nebuvo suvaryti į kolchozus*, rudenį vykdavo derliaus kūlimas. Kuldavo visaip - ir motorinėmis, ir arklinėmis kuliamosiomis. Ūkininkams būdavo ir rūpesčio, ir džiaugsmo, nes metų derlius pripildydavo aruodus. O jaunimui tai - proga susitikti su bendraamžiais, o kartais - ir naujoms pažintims užmegzti, linksmi praleisti vakarus, nes kūlimų talka dažnai pasibaigdavo ir su alumi, ir su muzika. Dėdė tą rudenį ketino jāvus kulti arkline mašina, užtat Danutė ir paklausė manęs, ar aš padėsiantis dėdei kulti jāvus. Atsakiau, kad kas nors iš mūsų šeimos tikrai padės, bet ar būsiu aš pats, - nežinau. Danutė pareiškė: „O aš noriu, kad tu padėtum.“ Paklausta, kodėl to norinti, atsakė: „Bus sesuo Aldutė - padainuosime.“ Aišku, man buvo miela girdėti tokį jos norą.

Pagaliau atėjo ir kūlimo metas. Pirmiausia jāvus kėlėme ne pas dėdę, o pas mus. Iš anksto apie tai pranešėme dėdei, nes mums buvo reikalingi du jo arkliai. Kaip nustebau, kad ankstų rytą su arkliais atėjo ne dėdė, bet Danutė! Namiškiai

apie mudviejų besimezgančią draugystę neįtarė, o man jos pasirodymas mūsų namuose buvo tikra prošvaistė. Vakare užbaigus kūlimą Danutė pasakė josianti namo, nes dėdė prašęs būtinai parvartyti arklius. Mama užprotestavo: „Kaipgi tu, vaikeli, perdien dirbusi, be vakarienės, dabar josi namo?“. Danutė prisipažino, kad sutemus ji tikrai bijosi. Mama ir sako: „Nebijok, kuris nors mūsų berniokas tave palydės.“ Danutė pasiliko ir po vakarienės, jau gerai sutemus, ėmė ruošti namo. Mama paliepė: „Palydėk tu, Kazy, Danutę.“ Bet Kazys pasiūlė man: „Gal tu, Jonai, palydėk.“ Su malonumu priėmiau tą pasiūlymą. Danutę užkėliau ant vieno arklio, pats užšokau ant kito, ir leidomės į nakties kelionę. Nakties tamsa ir labai neramūs laikai sukėlė savotišką nuotaiką, nesijaučiau saugus, bet stengiausi nerodyti nė šešėlio baimės. Kai prijojome dėdės namus, paklausiau Danutės: „Ar dabar nebebijosi?“. Atsakė, kad ji tai ne, bet man tokiais neramiais laikais ir gilią naktį grįžti tikrai pavojinga. Nušokau nuo arklio, padaviau Danutei pavardę ir, rodydamas savo drąsą, nakties tamsoje atsisveikindamas ją pabučiavau. Ir - į namus. Vienam vidurnaktį tyliai žingsniuoti nėra saugu. Kur kas saugiau eiti keliese ir kalbėtis, bet tąsyk parėjau laimingai.

Kūlimo talka pas dėdę

Po kurio laiko gavome žinią, kad reikia su arkliais ir žmonėmis ruošti tal-
kon pas dėdę. Mūsų šeimyna gausi, taigi nužygiavome trise: aš, brolis Kazys ir
sesuo Bronė. Mano gerą nuotaiką sugadino atbėgusi jauniausia sesuo Palmirutė:
„Jonai, tau mama liepė pareiti namo, nes atvažiavo siuvėjos ir reikia pasimatuoti
rūbus.“ Šitoks pakvietimas panardino mane lyg į šaltą vandenį. Reikalas rimtas ir
mamos įsakymą vykdyti būtina. Laimė, išgelbėjo brolis Kazys. Jis ir sako: „Žinai,
aš einu namo, o tu lik talkininkauti.“ Mes buvome kone vienodo ūgio, taigi dra-
bužių matavimui tikome. Aš dar mokėjau ir į mašiną leisti javus, o javų leidėjas
buvo labiau vertinamas nei paprasti darbininkai, taigi visa tai - mano naudai. O
mylimos mergaitės akivaizdoje darbas tirpte tirpsta rankose... Tos kūlimo talkos
mums suteikė drąsos, padėjo žengti trokštama linkme. Danutė man padovanojo
savo nuotrauką ir paprašė, kad per Kalėdas aš pas ją ateičiau, nes žinojo, kad
šeimininkai išvažiuos į svečius ir ji bus viena namuose. Atėjo ir tokios laukiamos
Kalėdos. Dėdė su žmona atvažiavo pas mus į svečius, o aš sutemus išėjau iš namų
į išsvajotą susitikimą su Danute. Tai buvo tikro, nesugadinto, šviesaus džiaugs-
mo valandos, kurios taip derėjo su šventiška nuotaika. Meilė turi neišreiškiamą
galią, ji galingesnė už mirtį, ir aš kaip tik šv. Kalėdų naktį be galo laimingasėjau

tuo Meilės keliu. Danutė mane pasitiko priemenėje. Pasisveikinome, pasibučiavome ir įėjome į gryčią. Paprašė nusirengti ir pakvietė prie šventinio stalo. Kai esi laimingas, tai viskas taip gera ir gražu. Kiekvienas posakis, kiekvienas žvilgsnis lyg žiedai pinasi į svajonių vainiką. O laikas bėga kaip šaltinio vanduo. Nespėjom susivokti tikrovės džiaugsme, kai staiga sulojo šeimininkų šuo ir į kiemą įvažiavo šeimininkai. Toks nelauktas jų sugrįžimas gerokai sudrumstė mūsų ramybę. Danutė nuraudo lyg prisirpusi uoga, o ir aš sutrikau, bet drąsinau ją, kad mes juk nieko blogo nepadarėm, kad jie jaunystėje irgi taip elgėsi - susitikdavo, bendraudavo. Įžengęs į kambarį dėdė ir pažėrė: „Taip ir maniau, kad Joniukas - tai jau pas Danutę.“ Išbėgau į kiemą padėti dėdei nukinkyti arklį. Sugrįžus į vidų dėdė atnešė butelį degtinės ir pradėjo aiškinti tokio ankstyvo sugrįžimo priežastį. Pasirodo, man išėjus mūsų namuose susimušę peštukai ir sugadino visiems nuotaką. Aš pašokau, norėdamas lėkti į namus, atseit, daryti tvarkos, bet Danutė sulaukė mane sakydama, kad namai toli, kol pareisiu, tvarka bus atstatyta ir be manęs. Dėdė patvirtino, kad smarkuoliai iškart buvo nuraminti, kad viskas tvarkoj, bet tas šurmulys vis tiek pagreitino vyresnio amžiaus svečių išsiskirstymą. Prie butelio dėdė prisiminė ir savo jaunas dienas, papasakojo vieną kitą epizodą iš savo jaunystės, įtampa atslūgo. Išgėręs su mumis porą stiklų, dėdė atsiprašė sakydamas: „Jūs jauni, o mes jau pavargę, eisim į patalą, o jūs vaišinkitės. Lempą galit deginti, galit užgęsinti, kaip jums patinka.“ Taigi po trumpos pauzės mes vėl likome dviese niekieno nevaržomi.

Danutė atskleidė man vieną nemalonią šeimos paslaptį. Sako: „Nors negera ir nejauku, bet turiu pasakyti vieną paslaptį. Kol esu čia, pas šeimininkus, tai mes galime susitikinėti, bet kai grįšiu į namus, bus rimtų problemų.“

Naujos kliūtys

Danutė paaiškino, kad jos tėvo toks jau būdas, kad jeigu jam koks jaunuolis nepatiks, tai tiesiog jį ims ir išprašys iš savo namų. Toks atvejis jau yra buvęs. Taigi rizikuoti neverta... O jos tėvas buvo išsilavinęs žmogus, didelis Lietuvos patriotas, drąsus vyras. Sunku net įsivaizduoti, kad jis galėtų netaktiškai pasielgti. Bet apie tai kalba jo dukra, ir ja netikėti nėra jokio pagrindo. Aišku, svarbiausia - sutarimas su Danute, visa kita - antraeiliai dalykai. Būtų gerai, kad viskas vyktų sklandžiai, bet gyvenime visko būna ir to reikia paistyti.

Dėdė ir jo žmona dažnai sirguliudavo, todėl kreipdavosi į žmones vienos ar kitokios pagalbos. Ir aš buvau neretas svečias jo namuose. Jiems teko

ir ligoninėje pasigydyti, ir pas daktarus pabuvoti. Nenorėdami palikti namų be priežiūros, jie buvo priversti kviesti mane kaip gaspadorių*, kad pašaliniai žinotų, jog namuose yra jaunas vyras, ir nedrįstų slankioti apie namus.

Buvo gal jau pusiaužiemis, kai dar kartą buvau paprašytas pasaugoti jų namus, o dėdė su žmona porą dienų turėjo išvažiuoti pas daktarus į Kauną. Žiemos metu, kada ledas tvirtas, eidavau pas jį tiesiai per laukus, per ežerą, ir kelias sutrumpėdavo beveik perpus. Žingsniavau su gera nuotaika nujausdamas, kad rasiu ir Danutę. Taip ir buvo. Atėjęs aptikau ne tik Danutę, bet ir dėdės žmonos motiną. Ji buvo labai stora, linksmo būdo ir geros širdies moteris. Dėdė turėjo tris mažus vaikus, tai toji senutė buvo paprašyta juos prižiūrėti ir pabūti lyg ir namų prievaizdu, saugojančiu rimtį ir tvarką. Aš dėdės namuose jaučiausi jau laisvai, vos ne kaip šeimininkas. Meilės reikalai klostėsi palankiai, o tai jaunystėje labai svarbu. Kiek pabuvus, pasišnekėjus pastebėjau, kad kažkas vyksta ne taip. Nuojauta greitai pasitvirtino. Pajutau, kad nuo Danutės sklinda ne šiluma, bet šaltis. Ir kada reikėjo šerti gyvulius, kada išėjome į kiemą ir likome vienuodu, paaiškėjo, kad vos prasiskleidusiai mūsų draugystei užkirsti keliai, mums reikia skirtis. Danutė pasakė maždaug taip: „Pamirškime, kas buvo tarp mūsų, gana, viskas baigta.“ Šitas nuosprendis buvo triuškinantis, bet man pasisekė susitvarkyti ir atrodyti visiškai ramiam, lyg tai būtų menkniekis. Aš jai pasakiau: „Danute, jeigu nori, kad tarp mudviejų viskas baigtųsi, tegu taip ir būna, tai tavo teisė ir tavo sprendimas, aš tik norėčiau, kad pasakytum tokio apsisprendimo priežastį. Kad jau tarp mūsų viskas baigta, mes kone vieningai sutarėm, jeigu jau taip nuspręsta, tegul taip ir būna. Tačiau nepasakyti šito apsisprendimo priežasties yra negerai. Juk mūsų draugystė buvo graži ir sutartinė, viskas klostėsi laisva valia, vienas kitam nieko bloga nesame padarę. Ir staiga tampame lyg kokie priešai, o to tikrai neturėtų būti.“ Galiausiai ji atskleidė draugystės nutraukimo priežastį. Mūsų kaime gyveno jų giminaitė, iš jos sužinota, kad mano namiškiai yra labai nepatenkinti, kad aš draugauju su Danute. Todėl ji pasitarusi net su savo motina. Esant tokiai padėčiai, kai ji jau dabar yra mano šeimos nekenčiama, verčiau nutraukti draugystę dabar, pradžioje, kol dar nesame įbridę giliau. Aš jai tepasakiau, kad aš iš savo namiškių dėl mūsų draugystės jokių priekaištų nesu girdėjęs, bet negaliu paneigti jos giminaitės žodžių. Gal jai ir sakė? O dabar nebeturiu Danutei jokių pretenzijų. Pabandžiau jai grąžinti jos padovanotą man nosinaitę, bet ji neėmė: „Tegul pasilieka pas tave.“ Paklausiau, ar jos nuotrauka irgi galiu pasilikti. Atsakė: „Kaip norite“. Žinoma, jos nuotrauką irgi pasilikau. Tai buvo man netikėtas ir labai skaudus smūgis. Negana to, kad netekau numylėtinės, bet dar patyriau tai, ko labiausiai bijojau, - mergina mane pametė. Mano uždaras būdas neleido niekam atskleisti savo nesėkmės, pasidalinti skausmu. Nesisten-

giau net sužinoti iš savo seserų, ar jos sakė ką, ar nesakė tai jos giminaitei dėl mūsų draugystės. Namuose buvo didelė šeimyna, tad niekas ir nepastebėjo to mano prislėgtumo, kas ten supaistys visų nuotaikas... Aš Danutei neturėjau jokių priekaištų, neturėjau pagrindo netikėti jos žodžiais, tuo labiau kad ji tarėsi ir su savo motina, kuri irgi patarusi baigti draugystę, kol dar giliai neįbridome. Man tebuvo liūdna ir skaudu, kad ji man jau nebepasiekiamo. Jaunimas irgi sužinojo, kad mane ištiko šita nešlovė. Stengiausi neparodyti vidinio liūdesio, pokštavau ir vaidinau linksmą, o širdis verkė.

To meto jaunimas labai gražiai dainuodavo. Mes susiburdavome į būrelį bendraamžių berniokų ir su daina traukdavome per laukus kur vėjas neša, nes dauguma mano bendraamžių dar buvo neužkibę ant meilės meškerės, buvo laisvi. Užkibęs buvau tik aš.

Mama bardavo mane už tas nakties klajones sakydama: „Ko jūs ten plavinėjat naktimis, laikai neramūs, dar į nelaimę pateksit, ar neužtenka savo kaimo?“. Ir dar vieną pamokymą mama man davė mano jaunystėje: „Jonai, tu jau vaikštai naktimis - žiūrėk, tik nebūk šuva.“ Supratau mamos mintį, bet nieko neatsakiau. Taip, naktimis vaikščiodavom, braidydavom purvus, ypač rudenį, bet mūsų kelionių tikslas nebuvo purvinas. Ne visos mergaitės man buvo gražios, labai graži buvo tik Anelė ir Danutė, bet mielos, geros ir doros tai buvo visos. Aš augau ir brendau nedideliame, bet gražiam savo pasaulyje. Niekad nesu girdėjęs, kad kur nors aplinkiniuose kaimuose būtų išsiskyrusi šeima. Mano jaunystės laikais niekas žmonių neklaidindavo. Šeima, mokykla, bažnyčia, visuomeninės organizacijos, spauda, žmonės ypač jaunimą auklėjo dorai, patriotiškai, lenkdami tik į gerą. O ypač mūsų motinos stengėsi į vaikų širdeles įdiegti kuo daugiau Gėrio ir Grožio daigų. Jų kilnus gyvenimo pavyzdys vaikams turėjo lemiamos įtakos.

Prisimenu, vieną gražų, saulėtą 1947-ųjų žiemos sekmadienį mama, parėjusi iš bažnyčios, visai nelauktai ir nesitikėtai man pasakė: „Jonai, nueik kada į Garbėnus, ten gyvena gražios seserys.“ Ir pasakė tų mergaičių pavardes. Visą laiką drausdavo kur nors toliau vaikščioti naktimis, o dabar tiesiog patarė - paliepė, kad nueičiau net į kitą valsčių. Tos mergaitės buvo mamos giminių giminės, mama jas matydavo per atlaidus Taujėnuose. Šita mamos užuomina, kad reikia nueiti pas gražias seseris, giliai įstrigo į mano širdį, aš buvau pasiryžęs tas mergaites būtinai kada nors pamatyti.

Praslinkus gal dviems mėnesiams nuo tų skaudžiųjų meilės pabaigtuvių atvažiavo dėdė ir ėmė dejuoti, kad jų namus aplankė nelaimė - susirgo abu su žmona. Ir dabar jiems abiems reikia išvažiuoti į ligoninę. Ir ne vienai dienai. Taigi jis atvažiavęs paprašyti pagalbos, kad leistų kurį nors bernioką pas juos pabūti, pasergėti namus. Aš neabejojau, kad tas berniokas būsiu aš. Kazys mūsų namuo-

se jautėsi lyg gaspadorius ir iš jų kur nors eiti nenorėdavo. Ši žinia man buvo maloni, nes žinojau, kad ten bus ir Danutė, kaipgi kitaip. Man buvo gera, kad dabar aš kasdien ją matysiu, ir tų dienų bus gana daug. Juk miela žiūrėti į gražų paveikslą. Prisimenu dar vieną mūsų apylinkės labai gražią mergaitę. Aš ją matydavau Kavarsko bažnyčioje. Kada pastebėdavau ją einančią išpažinties, man vis skverbdavosi mintis: o ką tas angelas galėjo bloga padaryti? Bet jos grožis man buvo tartum sesers ar giminaitės dailumas ir manęs neviliojo.

Taigi išvažiavau su dėde ilgesniam laikui iš namų. Radau Danutę, su kuria jau viskas buvo baigta, bet nerodžiau jai priešiško ar nepagarbos. Priešingai, mandagiai ją pasveikinau, nusišypsojau. Ji pasielgė panašiai, tarytum tarp mūsų nė nebuvo tos prarajos. Tuoj puoliau šerti gyvulius, ruošti ratus rytdienos keplionei. Nors kaimo vietovėse dar laikėsi rogių kelias, bet didesniais keliais jau reikėjo važiuoti su ratais. Tiesa, kaip ir anuokart, taip ir dabar svečiavosi ir dėdės žmonos motina. Tas pats sąstatas...

Rytojus rytą pakinkiau arklį ir išvežiau dėdę su žmona į ligoninę. Tiksliau, iki Vidiškių. O nuo Vidiškių miestelio jie autobusu turėjo pasiekti Kauną. Nepaisimenu, kokių būdu jie ten nuvažiavo, nes autobusai tuomet dar nekursavo. Važiudavo tik bortiniai sunkvežimiai, kurie nugabendavo keleivius iki miesto. Per miestą keleivius vežti sunkvežimiais buvo draudžiama.

Jau mūsų kelionės pradžia neapsiėjo be nuotykių. Prieš Kavarską yra toks status kalnas. Važiuojant į tą kalną krito arklis ir nulaužė ieną. Bet staiga pašokęs vėl krito, tik ant kito šono, krisdamas nulaužė ir kitą ieną. Teko ienas skolintis iš pakelės gyventojų ir taip pasiekė kelionės tikslą. Turbūt aš, jaunas gaspadorius, kinkydamas arklį per aukštai įtaisius „pakėliamą“. Ji arklį užsmaugė, tas ir krito. Vidiškiuose, pagonęs arklį ir nupirkęs lauktuvių vaikams ir ne tik vaikams, grįžau į namus, į Budrių kaimą. Apdalinęs saldainiais vaikus ir tą močiutę, Danutei teikti lauktuvių lyg ir neskubėjau. Matydama, kad ji aplenkiamą, pati pasiprašė: „O kur mano lauktuvis?“. Žinoma, jų gavo ir ji. Toji močiutė žinojo, kad mes draugavome, o kad jau viskas suiro, dar nežinojo. Taigi ėmėsi piršliauti: kokia mes graži pora, vienas kitam tinkat, ir panašiai. Šeimininkai ligoninėje išbuvo apie mėnesį. Tomis dienomis mes su Danute nuoširdžiai kalbėdavomės, viskas klostėsi gerai, tarytum mūsų meilės laivelis ir nebuvo paskendęs. Pokštavome, šnekėjomės įvairiomis temomis, tik ne apie svarbiausią dalyką. Iš Danutės elgesio supratau, kad jos nusistatymas mano atžvilgiu pasikeitė ir kad ji nedrįsta apie tai užsiminti, nedrįsta atšaukti man duoto ultimatumo, nes tada reikėtų pa-neigti ir priežastis, dėl kurių ji taip nusprendė. Aš jutau, kad jai toji netolima praeitis yra labai nemaloni. Abu vengėme prie nemalonios praeities prisiliesti, lyg prie žaizdos. Kadangi praeitis liko nepaliesta, tai ir ateitis - be perspektyvų. Toji

atsinaujinusi širdžių šiluma ledų neištirpdė, gal šiek tiek, bet paliesti skaudžią temą mums nepakako valios. Tačiau nuoširdumo, gero žvilgsnio tarytum užteko, kad suprastum, jog tai ir yra savotiškas atsiprašymas ar prašymas, kad praeities šešėliai nebetemdytų to, kas tarp mūsų buvo gera, gražu ir džiaugsminga. Grįžau namo gerų vilčių palydėtas.

Mamos gimtinė

Mano senelis - mamos tėvas yra kilęs iš Žvirblėnų kaimo, bet vėliau apsigyvenęs Budrių kaime. Jo žmona, mano senelė Ieva Isiūnaitė buvo kilusi iš Žibučių kaimo. Abu šie kaimai priklausė Kavarsko valsčiui. Senelis turėjo apie devynis hektarus žemės ir dar mokėjo staliaus amato. Mirė jis staiga, nesirgęs, dar palyginti jaunas. Senelė buvo valinga moteris visada rimtu veidu, turbūt nemačiau jos juokiantis. Šeimoje augo penki vaikai - Kazys, Karolis, Mykolas, Kotryna ir mano mama - Petrutė. Merginos ištekėjo, o dėdė Mykolą leido į mokslius, jis tapo girininku. Namuose liko Kazys su Karoliu ir motina. Vaikai mamos visada klausydavo, ji buvo mylima ir gerbiama. Ji nurodydavo, ką sėti, sodinti, kada pjauti. Net ir tada, kada ji nebepajėgdavo nueiti į laukus, vis tiek nurodydavo, ką sėti ar pjauti. Faktiškai tų jos komandų vaikai nebeklausydavo, elgėsi kaip tinkami, bet jai sakydavo, kad viską vykdo taip, kaip ji nurodo. Kazys ir Karolis buvo suaugę vyrai, tvarkingi, iškalbingi ir išvaizdūs, bet kažkodėl abu liko, kaip sakoma, senberniai. Dėdė Karolis buvo geras, nešykštus. Vis ką nors mums vaikams duodavo, dažniausiai - pinigų, liepdamas niekam nesakyti, tai slėpdamas nuo mamos ir brolio.

Kartą mama jiems pasakė: „Vaikai, aš jau pavargau, man sunku šeiminkauti, nebeturiu sveikatos, ženykitės* kuris nors.“ Vaikai atsakė: „Ženytis - tai ženytis, bet kaip surasti mergą?“. Ji atsakė: „Va, mano krikšto duktė Tafiliūtė prie ežero skalbia, reikia pakviesti ir pakalbėti, gal ji sutiktų tekėti už Kazio.“ Gerai, pakvietėm. Tafiliūtė, krikšto mamos paprašyta užėiti, taip ir padarė. Padejavus apie savo negales Kazio mama iškart suko kalbą prie reikalo. „Tafiliūt, sakyk, ar nesutiktum tekėti už mūsų Kazio?“. Toji iškart sutiko, nes buvo nebejauna ir nepasižymėjo grožiu. Žinia pasiekė ir mano mamą. Jai nuėjus į Budrius, Karolis ir sako: „Va, Petrut, ima mergą iš tokios plačios giminės, tai viską venzliukais* išnešios iš namų.“ Mama neturėjo ką atsakyti. Buvo sutarta tuoktis be jokių iškilmų, be svečių. Ir staiga Kazys vedybų atsisakė aiškindamas, esą gal geriau būtų Karoliui tuoktis, jis jaunesnis, o jeigu Kazys pamatysiantis, kad anam sekas gerai,

tai gal ir jis pats kada tuoksis... Dabar reikėjo vėl kviesti Tafiliūtę ir iš naujo su ja tartis. Tafiliūtė sutiko tekėti ir už Karolio. Sutiko su džiaugsmu, nes Karolis buvo gerokai jaunesnis. Mama juokdavosi, kad kai buvo pasiūlyta tuoktis Karoliui, tai dingo ir baimė dėl „plačios giminės“ ir kad venzliukais viskas iš namų bus išnešiota. Taigi vedybos buvo be padabonės*, bet gyveno jie labai tvarkingai, gražiai. Dar mama pasakojo, kad dėdė Kazys turėjo gerą balsą ir giedojo bažnytniame chore, o vargonininkas tuomet Kavarske buvo kažkoks Puodžiūnas, užsikrėtęs socializmu ar komunizmu. Jis darė įtaką ir kitiems, užkrėtė ir Kazį, ir kitus šeimos narius, kurie, paveikti to vargonininko, balsavo už Kazį Grinių. Būdama Sibire mama sakydavo, kad gal Dievas ir nubaudė juos dabar Sibiru už tą balsavimą... Dėdė Kazys taip ir mirė nevedęs. Skausmingai nuo vėžio mirė girininkas - dėdė Mykolas. O mamos sesers Katriutės šeima irgi buvo ištremta į Sibirą, vėlgi, anot mamos, gal dėl to balsavimo už socializmą. Dėdė Karolis mirė sulaukęs garbaus amžiaus, o jo Tafiliūtė, palikusi tris atžalas, mirė anksčiau.

Pragiedrėjimas

Išsisklaidžius debesims, temdžiusiems meilės padangę, ėmiau galvoti, kaip pasirodyti ten, kur renkasi sekmadieniais jaunimas. Ten turėčiau rasti ir Danutę. Vienam eiti lyg ir nejauku, tad prisikalbinau Petrą, to paties kaimo bernioką, prišnekėdamas, kad Antanavos vienkiemyje sekmadieniais susirenka daug gražių mergaičių, kad reikia ir mums nueiti jų pažiūrėti. Ir leidomės į kelionę. Turėjau nuslėpęs butelį degtinės - samagono, ta proga jį ir pasiėmiau. Oras pasitaikė prastas, krito šlapdriba, bet kad jau išėjome, atgal juk negrįši. Taip ir leidomės kelionėn - lyg iš namų išvaryti. Jaunystė daug ką gali pakelti, ypač, kai širdis traukia. Nuėję gal trejetą kilometrų pastebėjome kelyje atsiradusį žmogų, turbūt iš kaimyno įsukusį į pagrindinį kelią. Paspartinę žingsnius jį prisivijom. Aš jį pažinau. Tai buvo Danutės tėvas. Nežinojau, ar jis mane pažįsta. Jis paklausė, kur mes einame. Atsakėme, kad ieškoti susirinkusio jaunimo. Žinojau, kad Danutės tėvas yra mėgėjas išgerti, tai ryžausi pasukti kalbą ta linkme. Sakau, mus ištiko nelaimė. Paklausė - kokia? „Va, - sakau, - eidami užgriuvom ant butelio, neš-tis nenorime, palikti - taip pat, o išgerti vieni nepajėgsime, ar galėtumėt mums pagelbėti?“. O jis: „Kad tokių nelaimių būtų dažniau...“ Taigi pradedame tuštinti tą butelį. Aš tai negalėdavau gerti, mane tuoj pykindavo, o Petras irgi nebuvo girtuoklis. Naktį nesimato, kiek kuris iš to butelio patraukia, mes tik pridedame lūpas prie butelio, ir vėl jo eilė, taip begurkšnodami ir priėjome jų namus. Dar

užsirūkėme ir jau rengėmės atsisveikinti, o Danutės tėvas ir sako: „Kad jūs jauni ir durni - tai dar suprantama, bet kad aš senas ir kvailas - tai jau nedovanotina. Čia pat mano namai, tai ar negalėjome užteiti, pasišnekėti kaip žmonės...“ Mes tik atsiprašėme už sutrukdyimą, padėkojome už pagalbą ir - pirmyn.

Kelionė tokią žvarbią naktį baigėsi veltui, nei Danutės, nei susirinkimo neradom. Turėjome grįžti namo, klampoti apie penkis kilometrus tokiu oru. Gal ir tiesa, kad jaunystė - kvailystė?

Po kurio laiko sniegas nutrupo, ir mane vėl su seserimi Brone pakvietė pas dėdę padėti iškrauti iš kapčiaus bulves ar burokus. Iš rudens supildavo ant lauko bulves ar burokus, juos apdengdavo šiaudais, apipildavo žemėmis ir taip tokie kapčiai* išbūdavo per žiemą iki pavasario. Kapčių iškrauti - nemažas darbas, o dėdei, vos iš ligoninės grįžusiam, geros sveikatos jau nebuvo, todėl jis turėjo kreiptis pagalbos. Praėjo daug metų, viskas grimzta į užmarštį, teprisimenu, kad abu skundėsi dėl regėjimo... Taigi su Brone nuėję pas dėdę radome ir Danutę. Ji buvo nuolatinė jų pagalbininkė, o darbų kaimiečių, žemdirbių gyvenime - socialiai. Kapčių betvarkant pakako laiko ir pokalbiui. Žinoma, prie sesers kalbos - tik bendro pobūdžio, o jau likus dviese - daug smagesnės. Danutė manęs paklausė, kada ir kur aš buvau susitikęs jos tėvą. Paaiškinau, kad tai įvyko atsitiktinai, netoli jų namų. Danutė pasakė: „Dabar pas mus gali ateiti drąsiai“. Sakė, kad aš jos tėvui labai patikau. Tėvas pasakęs: „Kaip tikras brolis.“ Pasirodo, mano brolis Petras, kuris jau senai miręs, buvo jo jaunystės draugas. Ir Danutė pakvietė mane sutartą sekmadienį ateiti pas juos į svečius.

Man buvo ir labai svarbu, ir kartu - nedrąsu pirmą kartą, oficialiai, prie tėvų, apsilankyti Danutės namuose. Mano laikais jaunuoliai, netarnavę kariuomenėje, nebuvo laikomi suaugusiais vyrais, aš tai žinojau. Teturėjau tik dvidešimt metų, nors stotas buvo kaip reikiant. Dar Danutė man priminė: „Žiūrėk, tik degtinės neatsinešk.“ Atsakiau, kad tai jau mano reikalas. Ji pasakė, kad tą sekmadienį jų kaimynystėje merginos rengia vakarą su šokiais - kviestines*. Supratau, kad vienas turbūt neišdrįsiu ateiti ir ieškojau, kas galėtų eiti kartu. Ir suradau. Į vadinamąsias kviestines susirinkdavo daug jaunimo, apie vakarėlį paskelbdavo iš anksto, kviesti galėjo bet kurios to kaimo ar apylinkės merginos. Sekmadieniais į bažnyčią ateidavo daug jaunų žmonių, tad buvo geros sąlygos tokiems pasilinksminimams surengti. Taigi iš anksto susiradau kelionės draugą, tą patį Stasį, kuris man „nešė“ šovinukus. Labai laukiau to lemtingo sekmadienio. Namuose retkarčiais varydavome „naminukę“. Be mamos žinios ir sutikimo to daryti negalėjome, todėl paaiškindavome, kad be šito sunku apseiti: reikia ir malūnan vykti, ir kokių žmogų pavaišinti, taigi savo vaišių turėti labai paranku. Taip gaudavome leidimą. Šį kartą pasitaikė gera proga, nes kaip tik

buvo užraugtos naminukės, kurią bevarydamas atsidėjau gėralo ir savo kelionei. Brolis Kazys lyg ir pastebėjo, kad per tokį ilgą laiką tiek mažai skystimėlio pribėgo... Paaiškinau, kad per neapsižiūrėjimą buvo prigesusi ugnis, todėl ir skystimo mažoka. Patikėjo.

Aš ir daugelis merginų, ypač tos, kurių šeimų vyrai išėjo partizanauti, pokarį laikė tautos gedulo metais ir buvo sąmoningai atsiriboję nuo bet kokių pasilinksminimų su šokiais ir muzika. Aš šokti iš viso nemokėjau, nors ir nebuvau jau toks niekam tikęs liurbis.

Atėjo ir lauktoji diena. Grįžęs iš bažnyčios, papietavęs sulaukiau ir Stasio. Paėmiau tris pusbuteliukus degtinės, vieną įdaviau Stasiui, kitus įsidėjau pats, ir išsileidom į kelionę. Kelio - apie penki kilometrai. Kol pasiekėm kviestinių sodybą, atslinko vakaro prieblanda. Akimis ieškojau Danutės, vakarėlis vyko šalia jos namų, ten galėtų būti ir ji. Deja, jos nepastebėjau, pamaniau, kad jos čia nėra. O jeigu jos nėra, tai ir man nėra ką čia veikti. Pasakiau savo kelionės draugui: „Stasy, reikia mums truputį išgerti. Bet čia, prie visų, juk negersime.“ Jis pritarė, kad sušilti būtų neblogai. Sakau: „Va, žiburyš troboj dega, eime pas tą žmogų ir išgersim.“ Taip ir padarėm. Pasibeldus į duris mus paprašė užėti ir pakvietė prie stalo. Namuose buvo tik Danutės tėvas ir jauniausioji sesuo Laimutė. Žinodamas, kad Danutės tėvui aš patinku, pasijutau drąsiau. Užsirūkė bandėm rasti bendrą kalbą, bet nelabai sekėsi. Danutės tėvas paklausė, ar mes buvome užėję į tą vakarėlį. „Taip“, - pasakiau. Paklausė, ar ten matėm Danutę. „Lyg ir ne“, - atsakiau. Tada jis paliepė: „Laimut, nubėk ir pašauk Danutę.“ Ji išskubėjo ir neužilgo sugrįžo sakydama, kad Danutės neradusi. Tėvas tarstelėjo: „Aha, tai ji pas tetulę.“ Jam - „pas tetulę“, bet man - nei šis, nei tas. Daug nelaukęs aš tuoj - buteliuką ant stalo, tėvas paragina Laimutę, kad paieškotų ko užkąsti, ir mes pradėdame įdomiau leisti laiką. Degtinė buvo labai stipri, du buteliukai „pusšpiričio“ ir vienas - gryno spirito. Nors man gerti nemalonu, tiesiog purto, bet man, atsidūrusiam tokioj padėtyje, reikėjo nors kiek nervus nuraminti. Trečias ir paskutinis buteliukas - jau grynas spiritas. Danutės tėvas išgėręs net išsižiojo. Stasys pradėjo aiškinti daugiau nebegersiąs, bet prikalbėtas dar bandė. Tas bandymas pasibaigė tuo, kad viskas pasipylė iš burnos tiesiog ant stalo. Stvėriau Stasį į glėbį ir - pro duris. Išnešęs paguldžiau daržinėj ant šieno. Sugrįžęs į vidų radau Laimutės jau nuvalytą stalą. Ėmiau atsiprašinėti, kad per mus atsitiko toks nemalonus. Danutės tėvas pasakė, kad čia kaltas ne Stasys, o jis pats, nes prikalbinęs dar „palaikyti kompaniją“. Ir priminė, kad apie tai neberekėtų kalbėti. Stengiausi būti taktiškas, atsiprašęs už sutrukdyimą ir priminęs, kad jau vėlus metas, pakilau atsiseikinti. Danutės tėvas mano sumanymui nepritarė sakydamas, kad atėjęs su draugu turėčiau su juo ir pareiti, nedera

jį palikti vieną. Sako, vietos pakaks, prašom į lovą, prasiblaivęs ateis draugas, tada ir pareisite. Supratau, kad tai būtų išmintingiausia.

Atsigulęs užmigti negalėjau, nors apsimečiau, kad miegu. Vis tikėjausi, kad ateis Danutė, ir stengiausi suprasti, kas čia dabar atsitiko. Pavasario naktys vėsios, taigi Stasys greitai sužvarbo ir atsigavo, išgirdau, kad jis graibosi apie duris. Įėjęs klausia: „Ar Jonas yra?“. Atsako, kad yra, kad miega. Patarė jam manęs nežadinti, bet gultis į lovą, o pailsėjus keliauti į namus. Jis taip ir padarė. Taip praėjo naktis, pradėjo aušti. Šokau iš lovos, pakėliau Stasį, dar kartą atsi-prašę išsileidom į namus. Kol parėjom, visai išaušo. Brolį Kazį lauke radau su arkliu, dirbantį. Jis užsipuolė mane, kad aš namų nesaugau, o šlaistaus nakti-mis, kad jis vienas turi dirbti. Jaučiausi kaltas ir tylėjau, buvo liūdna ir nepatogu prieš savo namiškius. Jaučiau, kad peržengta riba. Turbūt man jau pradėjo labai nesisiekti...

Kavarske kartą per savaitę vykdavo turgus, prisirinkdavo daug žmonių, vi-siems atsirasdavo kokių nors reikalų. O jaunimas ir šiaip ateidavo savęs paro-dyti. Nuėjau ir aš į tą turgų ir kaip tik sutikau merginą, kurios troboje buvo tas sekmadienio renginys. Ji puolė klausinėti, kur mes tą vakarą dingome, vos pasi-rodę prapuolėme. „Viską padarė degtinė, - sakau, - padauginom.“ Paklausiau, ar ilgai užtruko tos vakaruškos. Atsakė, kad neilgai, poros pradėjo skirstytis, ta parėjo su tuo, kita - su kitu, Danutė - su savo bernu, taigi greitai visi išsiskirstė. Dabar viskas paaiškėjo. Jaučiausi labai įžeistas ir nekantriai laukiau sekmadie-nio, buvau pasiryžęs viską išsiaiškinti ir padaryti rimtas išvadas. Sekmadienį po pamaldų sugrįžęs namo ir papietavęs, leidausi į kelionę. Supratau, kad susiti-kimas bus nemalonus, bet būtinas. Turėjau gerą kostiumą, jis priklausė broliui Aleksui, kuris su frontu atsitraukė iš Lietuvos. Užsidėjau skrybėlę ir sėdęs ant dviračio išvažiavau. Buvo graži, saulėta sekmadienio popietė. Nuvažiavęs ran-du Danutės tėvą ir savo dėdę besėdinčius prie stalo. Linksmi pasisveikinau ir buvau pakviestas arčiau prie jų. Praeidamas pamačiau už širmos miegajame sė-dinčią Danutę. Niekaip negalėjau atsiplėšti nuo vyrų, tų kalbų - marios, ieškojau dingsties nuo jų pasitraukti. Suradau. Kaimuose, prie durų ant suolo beveik visur stovėdavo geriamo vandens kibiras. Norint atsigerti, reikia nueiti prie durų, o jau grįžti pas juos nebūtina, pasuksi kairėn ir - pas Danutę. Taip ir padariau - pa-kilęs atsigerti pasukau pas Danutę.

Ultimatus

Radau ją sėdinčią ant lovos. Apsirengusi baltu lininiu kostiumėliu, kuris jai labai pritiko. Pasisveikinus lyg siena stijo tarp mūsų nejauki tylą. Prašnekau: „Pasakyk, Danute, kaip suprasti, kai, pasikvietusi mane į namus, pati iš jų išėjai ir dar – parsivesdama berną?“. Ji užsiplieskė ir atsakė: „Nepatinku, tai nelankyk, bet priekaištų man neišmetinėk.“ Atsakiau: „Jei taip, tai ir sudiev.“ Ir pakilau išeiti. Ji liko sėdėti lovoje, net nesiteikdama mane išlydėti. Jos tėvas pamatęs, kad aš išeinu, nustebo: „Tai kur dabar taip staiga išeinat?“. „Jauniems visokių reikalų pilna,“ – atsakiau. Tada jis paliepė dukrai: „Danut, išleisk svečią.“ Vykdydama tėvo įsakymą ji išlydėjo mane į lauką. Pajutau, kad ji nori kuo greičiau nuo manęs pabėgti. Sakau: „Palaukit, grąžinsiu nuotrauką,“ ir, išsiėmęs piniginę, pradėjau jos ieškoti, bet... „neradau“. Paaiškinau, kad palikau namuose, grąžinsiu kitą kartą. Ji smuko į gryčią, likau vienas už durų. Ką daryti? Nutariau važiuoti pas savo pažįstamą, kuris gyvena dar toliau, už gero kilometro. Tam nebuvo jokio reikalo, bet kad ir dėtis nėra kur. Kadangi grįžti reikės pro Danutės namus, tai dar buvo vilties ją bent pamatyti kur nors kieme. Nuvažiavęs nieko ten neradau, nes man nieko ir nereikėjo; ir kasgi jaunystėje sėdės sekmadienį namuose? Apsisukęs važiauvau atgal. Nuojauta pasitvirtino. Dar neprivažiavęs jų namų pamačiau, kad per vartelius išeina Danutė ir jos sesuo Aldutė. Pasivijau jas tik ką išėjusias iš kiemo. Aldutė atsistojo vidury kelio ir, ištiesusi rankas, mane stabdė. Nušokęs nuo dviračio pasisveikinau su Aldute ir nužingsniavome visi trys. Kad aš su Danute draugauju, Aldutė žinojo, tik nežinojo, kad tarp mūsų vyksta tokie dalykai. Norėdama, kad mums būtų daugiau laisvės ir dviese galėtume nevaržomi pasikalbėti, Aldutė paspartino žingsnį ir paliko mus su Danute. Ėjome tylėdami, nes neradome žodžių jokiam pokalbiui. Pagaliau aš dar kartą užsiminiau apie praeitą sekmadienį. Ji šoko pirmyn ir nubėgo nuo manęs, pralenkdamą ir Aldutę. Pamačiusi, kas nutiko, Aldutė pribėgo prie manęs ir ėmė kalbinti, norėdama pataisyti susidariusią padėtį. O Danutė nurūko priekin.

Aldutė papasakojo, kad einanti į vakaruškas Šovenių kaime ir mane kvietė kartu. Sutikau, nes neliko kas daryti. Nuėję radom nemažai jaunimo, griežtą armoniką. Partizanai jau nedraudavo vakarėlių, nors jie dažniausiai vykdavo tik iki gerų sutėmų, o paskui jaunimas skirstydavosi. Pamačiau, kad yra ir Danutės „simpatija“, kurį praeitą sekmadienį buvo parsivedus pas savo tetą. Supratau, kad jie iš anksto sutarė ir šiandien čia susitikti. Užgrojus armonikai pamačiau Danutę, jau šokančią su savo berneliu, o džiugi jos veido išraiška liudijo ją esant

labai laiminga. Kažkuris iš berniokų dunkstelėjo man sakydamas: „Jonai, pažiūrėk, tavo Danutė.“ Supratau, kad man jau čia nebėra ką veikti ir nusprendžiau palikti šitą jaunimo sueigą. Ėjau lauko takeliu, vedinas dviračiu, ir sutikau priešais žingsniuojančią Danutę su jos berneliu. Prasilenkėm lyg nepažįstami. Kadangi ėjau per laukus link savo namų, ten nebuvo jokio keliuko ir dviratį turėjau vestis. Reikėjo pereiti per Pienės upelio lieptą, kuriuo prieš trejus metus teko nešti sužeistą partizaną Bronių Pivorą. O 1946 metų sausio 17-ąją Bronius ir žuvo šioje vietoje kartu su kitais penkiais partizanais. Taigi liūdni, skaudūs ir nelaimingi šie Pienės upelio kloniai. Blėso besileidžiančios saulės spinduliai, girdėjosi armonikos garsai ir sutartinių dainų aidas. Ėjau, bet nežinojau, kur einu. Labai gailėjausi Danutės. Pareiti namo dar su šviesa - negerai ir gėda prieš seseris, lyg būčiau išvarytas.

Staiga prisiminiau, kad dar yra Valiūnė. Su ja susipažinau netikėtai ir per tą pažintį vos negavau nuo partizanų lupti. Turbūt tuo laiku, kada nutraukiau ryšius su Anele, ir užsimezgė mūsų pažintis? O buvo taip. Vyko šv. Jono atlydai. Pas mus susirinko jaunimas, kadangi mūsų namai - tikras „mergų kiemas“. Buvo atėjęs ir Marijonas Urbonas iš Vaidevučių kaimo, kuris nuo mūsų buvo už kokių trijų kilometrų. Smarkiai lijo. Per Jonines juk dažnai neapseinama be lietaus. Marijonas pakvietė mane į Vaidevučius, aš sutikau. Vaidevučiuose tarp jaunimo man dar neteko būti. O mane viliojo toliai - didelis ir įdomus pasaulis, kurio dar beveik nepažinojau. Tuoj apsivilkau brolio Karolio vokišką milinę - apsaugą nuo lietaus, ir išėjom. Vaidevučius pasiekėm jau sutemus. Ėjome pas Bonkus. Jie turėjo dvi dukras - Bronę ir Valiūnę. Jų balsai buvo gražūs, jos giedodavo Traupio bažnyčios chore. Tėvai jas puoselėjo, mylėjo, apylinkėje jas gerbė. Radome jas sėdinčias prieangyje. Pasisveikinome ir tuoj buvome paprašyti į vidų. Aš dar delsiau priimti pakvietimą, o Valiūnė paėmė mane už rankos ir paragino: „Prašom, prašom į vidų.“ Kambaryje radome dar vieną kavalierių, man nepažįstamą, ir merginų tėvą. Tėvas buvo smarkus vyras ir apylinkėje gerbiamas žmogus. Valiūnė paprašė mane nusirengti ir, paėmusi mano sulytą milinę, pakabino į spintą. Toks dėmesys man buvo nei lauktas, nei tikėtas ir mane labai gerai nuteikė. Ji pakvietė prie šventinio stalo, prie alaus, kurio aš labai nemėgau. Kai pamačiau, kad mane taip pagarbiai sutiko, atsirado daugiau drąšos ir kalbos. Po kurio laiko merginų tėvas atsiprašęs nuėjo miegoti, likome mes - jaunimas. Merginos gražiai padainavo, nedrąsiai pritarėm ir mes, mat jos juk choristės, o mes - paprasti kaimo berniokai. Man ir pasitaikė visą vakarą praleisti su Valiūne. Ji parodė savo albumą. Aš nieko nelaukdamas prikibau, kad noriu turėti jos nuotrauką, ir jos žiedelį pasisėkė nuo pirštelio numauti, žodžiu, jaučiausi pakiliai. Bet pastebėjau, kad kažkodėl ėmė siausti Marijonas. Jis buvo reto stambumo vyras, tikras milži-

nas. Priejęs paprašė, kad aš jam paskolinčiau savo milinę. Sako: „Ką čia su tuo alum - reikia degtinės, aš tuoj parnešiu.“ Ir, paėmęs mano milinę, išėjo. Tas nepažįstamasis pakilo ir per lietų išvažiavo, matyt, nutaręs, kad tas siutimas skirtas jam. Pasirodo, Marijonas, nuėjęs pas apylinkės pirmininką, pareikalavo degtinės...partizanų vardu. Balsą pakeitė, bet pirmininkas pastebėjo, kad prašytojas vilki vokišką milinę. O vokišką milinę visoje apylinkėje tik aš vienas ir nešiojau. Taigi partizanai buvo atėję aiškintis, kur aš buvau šv. Jono naktį. Pasakiau, kad iki aušros - pas Bonkaites ir kad su mano miline buvo išėjęs ieškoti degtinės Marijonas Urbonas. Partizanai patikėjo. Ar kliuvo Marijonui už tokį darbą, neteko sužinoti. Jis, grįžęs su degtine, ją išgėrus, prikibo prie manęs.

Pradėjo mane kviesti, kad eitume kur nors kitur, atseit, čia atsibodę. Tokių vėlų metų aš niekur nesutikau eiti, o merginos jam pasiūlė keliauti vienam, jeigu čia nepatinka. Paskui jis pareiškė, kad tikrai vėlu, ir ėmė raginti mane, kad eitume namo. Merginos jam už mane atsakė: „Marijonai, jeigu tau taip nusibodo, gali keliauti, tavo namai netoli, o kam jie toli, tam naktį lyjant nėra jokio reikalo eiti, pareis išaušus.“ Ir Marijonas išėjo. Tada paklausiau Valiūnės: „Kas čia vyksta, gal jis tavo simpatija?“ Ji nepaneigė, sako, taip, jis kimbantis prie jos, bet jos tai nedomina. Taigi po šio susipažinimo aš nueidavau pas Valiūnę, smagu būdavo pabendrauti, padainuoti, ir tiek, bet mano širdies ji nepavergė. Nors apie ją liko šviesūs atsiminimai.

Pratėsiu pasakojimą, kaip aš praleidau su ja tą lemtingą vakarą. Kol pasiekiau jos namus, gerokai sutemo. Jau labai seniai pas ją buvau. Ji tikriausiai žinojo, kur aš lankausi. Jaunimas tokius dalykus greit perpranta. Pasibeldęs į duris - žiburiai jau buvo užgesinti - išgirdau prašymą įeiti.

Gryčioje už stalo radau sėdinčią Valiūnę, o kitos jos sesers namuose nebuvo. Tėvas dar nemiegojo, bet jau rengėsi poilsiui. Jis paklausė manęs: „Kodėl atskubėjai taip vėlai ir kur taip ilgai buvai prapuolęs?“. Nesurezgiau sklandaus atsakymo į tokį keblų klausimą. Pasijutau nejaukiai, ir daugiau manęs nebetardė. Uždegęs liktarną* susiruošė dar nueiti į tvartą apžiūrėti gyvulių ir paragino Valiūnę atnešti svečiui alaus. Ji taip ir padarė. Nors alaus aš nemėgau, bet po tokios netekties, rodės, ir smalą galėtum gerti, kad tik pabėgtum nuo širdies skausmo. Alus buvo stiprus ir man mušė į galvą. Būnant šalia merginos lyg ir palengvėjo. Tėvas, apžiūrėjęs gyvulius, prisėdo prie mūsų, bet neilgai pabuvęs nuėjo miegoti, patardamas žiburį užgesinti, nes tokie dabar laikai, kai nežibinsi žiburio, tai ir palangėmis niekas nešliaužios. Taigi užgesinę žiburį likom dviese svajingą pavasario naktį - su savo paslaptimis ir troškimais. Jausmas, kad Valiūnė neturi kito vaikino ir tas jos, vienišos, rymojimas prie lango žvaigždėtą naktį, paskendus ilgesy, suteikė jai naujo žavesio, tarytum papuošė ją iškilmingumu.

Ir nuojauta, kad aš esu jos laukiamas, buvo lyg vaistai širdžiai. Išbuvau pas ją, kol prašvito. Ir džiaugiausi, kad radau tą, kuri nežalojo mano jaunystės. Deja, tai tesėsi tol, kol buvau pas ją. Kai išvažiavau, jau aušo rytas ir skardeno vieversėlių giesmė. Ir į širdį vėl plūstelėjo skausmo banga. Supratau, kad nuo meilės skausmo negali nei pabėgti, nei pasislėpti, kad jį reikia iškentėti.

Kodėl taip yra?

Galiu pasigirti, kad Danutei nejaučiau jokio piktumo ar keršto. Ji labai tiksliai, dviem žodžiais paaiškino susidariusią padėtį: „Nepatinku - nelankyk.“ Mūsų juk niekas nesaistė. Jokių įsipareigojimų, jokių pažadų nesam davę. Ji turi visišką teisę ir laisvę elgtis kaip panorėjusi. Aišku, kai pasikvietusi mane išėjo iš namų, tai garbės jai neprideda. Neištesėjo žodžio. Bet tam turbūt buvo rimtų priežasčių? Aš tai beveik supratau.

Aš manau, kad mūsų pažintis, per kurią mes pradėjome suartėti ir patikti vienas kitam, Danutei buvo pirmas atvejis jos jaunystėje. Ir ji nuoširdžiai troško, kad tokia graži mūsų meilės pradžia nebūtų vienadienė. Bet atsitiko vienas dalykas, kuris ir sukėlė mūsų svajonių griūtį. O atsitiko taip, kad mūsų kaime gyvenančių jos giminių ji buvo pakviesta į kūmas - pabūti krikšto motina jų naujagimiui. Per tas krikštynas ji ne tik susipažino su savo kūmu, bet tarp jų užsimezgė ir tolimesnė draugystė. Galimas daiktas, kad jis Danutei atrodė už mane vertesnis, tai buvo gražios išvaizdos jaunuolis, dar ir vienturėlis. Jo seserys ir broliai visi jau turėjo savo šeimas, o jis gyveno vienas, prie motinos. Ir jis už mane buvo vyresnis. Žodžiu, galėjo susituokti nors ir šiandien. Taigi tikra laimė skverbėsi į Danutės gyvenimą. Matyt, ir jos giminės patarė jai nuo šitokio kūmo nebėgti. Jaunystėje tokių dalykų, kai prie merginos taikosi ne vienas, pasitaiko dažnai. Ji turėjo apsispręsti ir turbūt dar artimieji paragino, kad nedelstų. Ji taip ir padarė - pasakė man, kad tarp mūsų viskas baigta. Toks jos apsisprendimas yra sveikintinas. Ji tiesiog nenorėjo tęsti to dvigubo žaidimo. O nenorėdama atskleisti tikrosios priežasties ir negalėdama atsisipirti mano įtikinėjimui, kad vis tik reikia pasakyti priežastį, pranešė, kad mano namiškiai nepatenkinti mudviejų draugyste. Tik nerandu atsakymo, kodėl Danutė leido man pasilikti jos nuotauką. Gal jai manęs buvo gaila? O tai, kad po poros mėnesių ji ėmė rodyti man palankumą, tikriausiai įvyko todėl, kad Danutė sužinojo, jog kūmas turi kitą, su kuria rimtai draugauja, kad tarp jų painiotis nedera arba bent nebėra prasmės. Ji galėjo pasijusti pažeminta ir nusivylusi.

Tačiau tą pavasario sekmadienį jie vėl susitiko Kavarske, ir tas susitikimas buvo lemtingas. Sunku nuspėti, ką jis jai pažadėjo, bet ji juo patikėjo ir, atsisakusi mūsų sutarto susitikimo jos namuose, nuėjo su juo. Tikriausiai suprato, kad jis grįžta prie jos, ir tai sutiko iškėstomis rankomis. Dėl to jos nekaltinu. Juk niekas nebėga nuo laimės. Aš kaltinu jį kaip suvedžiotąją, savo elgesiu kasantį duobę mergaitei jos jaunystės kelyje. Gal po mėnesio tas jos bernas apsivedė su pirmąją savo mergina. Ir būtent ta, apie kurią galvojau, matydamas einančią išpažinties: „Kuo gi šis angelas prasikalto?“. Pasirodo, turėjo ką išpažinti ir „angelas“... Gyvenime viskas praeina, bet niekas nedingsta. Gera, kai be baimės gali pažiūrėti į praeitį. Ir nejauku, kai praeitis persekioja, neduodama ramybės. Viena mergina man sykį taip pasakė: „Žodis „meilė“ yra šventas, todėl jo nevalia minėti bet kur ir bet kaip.“

Išeinu

Apie gegužės vidurį sužinojau, kad broliai Sudeikiai iš Budrių kaimo - jie buvo geri meistrai - ieško darbininkų statybos darbams. Tuomet valdžia nedraudavo statyti namų ar kitų pastatų. Aš pasišoviau eiti pas juos dirbti. Tam reikėjo mamos ir brolio sutikimo. Sutikimą lengvai gavau, nes namuose iš manęs buvo prastas darbininkas. Kitur tai buvau kaip ugnis.

Žinoma, tai buvo gera proga užsidirbti pinigų, kurių mes neturėjome. Pinigai laikyti mamos stalčiuje, tai visi žinojome, bet be jos leidimo nė vienas nesame paėmę nė cento. O dar svarbiau man buvo viltis, kad su jais dirbdamas turėsiu galimybę beveik kas šeštadienį užėiti į Danutės namus. Mat vienas iš tų meistrų sukosi apie Danutės seserį Aldutę. Nors jam ten niekas „nešvietė“, nes buvo gerokai už ją vyresnis, bet, žinoma, niekas negalėjo jam uždrausti ten lankytis. Juolab kad jis bendraudavo su jos tėvu. Šeštadieniais mes turėdavom grįžti iš darbo, o grįžti reikėjo pro Danutės namus, taigi apsilankymui geresnės progos ir nerastum. Žmogus, patekęs į bėdą, esti labai išradingas, deda visas pastangas gelbėtis. Taip ir aš patekęs į beviltišką padėtį guodžiausi bent tuo, kad nors galėsiu ją pamatyti. Planavau vienokią, o likimas, kurio kelių nei vienas nežinome, rengė kitokią lemtį. Raguvos valsčiuje, Palepeikių vienkiemyje pas Žemaitį statėme gyvenamąjį namą. Dirbome keturiese: aš, Aleksas Ginietis iš mūsų kaimo ir meistrai. Plušėjome nuo aušros ligi sutemų, darbas buvo sunkus, pavargdavau, nors buvau jaunas ir stiprus. Vakaraais dar nueidavome į gegužines pamaldas, kurios vyko netoli - Mickūniškių kaime.

Jauniems visur viskas rūpi, o dar svetimame krašte. Žinoma, rytais keltis būdavo sunku, akys - lyg medumi suteptos, negali atmerkti, toks saldus tas jaunystės miegas.

Vieną naktį susapnavau negerą sapną. Jame pasirodė visai nuoga moteris, tas vaizdas švystelėjo ir dingo. Nubudau nerimo apimtas, persmelkė nuojauta, kad kažkas turi atsitikti. Sapnas tučtuojau išsipildė. Mes darbavomės statybose, o pro šalį eidama moteris ir pasakė, kad ištrėmė mūsų šeimą. Ji buvo kilusi iš mūsų kaimo, bet atitekėjusi kažkur čia. Pravirkau kaip vaikas. Visi metėm darbą. Šeimininkai pakvietė pusryčių ir tada sužinojome, kad ištrėmti ir mūsų kaimynai, ir daugybė kitų žmonių. Meistrai sumokėjo man už atliktą darbą ir aš atsisveikinęs patraukiau savais keliais, o tie keliai vedė į žaliąją girią. Tiesioginio ryšio su partizanais neturėjau, bet buvau tikras, kad juos greitai rasiu. Atėjau į Tumiejos vienkiemį, priklausiusį Kavarsko valsčiui, pas gyventoją Antaną Kaunietį. Jis buvo kilęs iš mūsų kaimo, tik vėliau įsikūręs čia, Repšėnų pamiškėje. Kauniečiai užjautė dėl ištrėmtos mano šeimos ir įkurdino mane slėptuvėje, kurioje slėpdavosi partizanai. O toji slėptuvė buvo labai aiškioje vietoje - klojime, aukštai, ant karčių, kur buvo sukrauti jų linai. Užlipti ten nelengva, nes prie pat šelmens. Bet jei kam kiltų koks įtarimas, tai patikrinti labai paprasta - paleidai seriją iš automato, ir viskas aišku. Bet tikrintojams neateidavo į galvą, kad ten kas nors galėtų būti. O partizanai rizikuodavo ir slėpdavosi, ir nieko bloga neatsitiko. Ir aš ten išbuvau dvi paras, o trečiąją dieną šeimininko sūnus Stasys pasiūlė man eiti su juo į Repšėnų mišką ganyti karvių. Pasakė, kad miške bus saugu. Taip ir padarėme. Mums beganant karves staiga pasirodė du partizanai. Vienas - aukštas su ruda barzda, antrasis - juodbruvus, ilgais garbanotais plaukais. Pastarasis man buvo pažįstamas. Barzdočiaus pavardė - Aleksas Velanis-Tigras, o antrojo - Juozas Šileika-Šviedrys.

Priėjo jie taip tyliai, kad tarsi dygte išdygo tarsi grybai. Paklausė, kaip išsisukau nuo tremties ir ką toliau ketinu daryti. Atsakiau, kad noriu eiti pas partizanus. „Gera, tada galim eiti kartu,“ - pasakė. Atsisveikinęs su Stasiu patraukėme gilyn į Repšėnų mišką. Miškelis buvo nedidelis, tuoj priėjome stovyklą. Aš maniau, kad partizanai slepiasi tokiuose brūzgynuose, kur nei prieisi, nei ką surasi. Dabar pamačiau, kad yra kitaip. Buvo jie apsistoję tankesnėje miško vietovėje, ir tiek. Miško „valymo“ metu tikriausiai jų stovyklą rastų. Ginklo iš pradžių man nedavė paaiškindami, kad čia dabar jo neturi, o po dienos kitos duos. Nelabai saugiai jaučiausi net ir partizanų būry neturėdamas ginklo, taigi pasakiau, kad be ginklo nenoriu būti nė dienos. Tada kažkuris partizanas man „laikinei“ paskolino „rupūžinę“ granatą. Ji taip vadinosi todėl, kad iš tiesų buvo panaši į rupūžę - visa rauplėta, kad sprogimo metu pasėtų daug

skeveldrų. Tai buvo rusiška ginamoji granata. Aš buvau įsitikinęs, kad žūsiu jau pirmame susidūrimė...

Tiksliai neatsimenu, kiek tuo metu stovykloje buvo partizanų, regis, septyni. Tai kuopos vadas Antanas Jogėla-Ažuoliukas, Jonas Butkus-Karklas, Simonas Dailidėnas, ko gera, slapyvardžiu „Seniūnas“, bet jį visi vadindavo Simonu. Dar Antanas Blauzdys-Konkurentas bei Jonas Dagelis-Gintaras ir tiedu, kurie mane parsivedė. Prisimenu, kad pirmiausia man reikėjo pasirinkti slapyvardį. Vieni siūlė Jaunutį, kiti dar kokį, bet aš pasakiau, kad mano slapyvardis bus „Bėda“. Visi susidomėjo, kodėl? Paaiškinau, kad esu užsikrėtęs niežais ir dabar juos užkrėsiu, argi ne bėda? Visi pradėjo juoktis ir tas negražus slapyvardis prigijo taip, kad ne tik pavarde, bet ir vardu manęs partizanai nevadindavo. 1948 metais telioko tik aštuoni kavarskiečiai partizanai. Buvo dar vienas kavarskietis - Liudas Sudeikis-Klajūnas, bet jis laikėsi atskirai, prie Anykščių. Vasarą kartu su kavarskiečiais stovyklaudavo ir Raguvos bei Troškūnų valsčių partizanai, bet jų irgi buvo likę nedaug. Absoliuti dauguma jau buvo žuvę.

Žadėtąjį ginklą gavau po kelių dienų. Tai buvo rusiškas karabinas atlenkiamu durtuvu. Dar iš kažkur gavau senutėlį septintuką, irgi su atlenkiamu durtuvėliu, nežinau net kieno gamybos, tokį mačiau pirmą ir paskutinį kartą. Naudojimui jis jau nebetiko, kulka nuo sienos kone atsimušdavo.

Stovyklą žinojo eigulys Čekanauskas, vado brolis Stasys Jogėla, Domas Morūnas iš Vaidevučių kaimo. Gal ir dar kas. Iš pradžių vadas mane panaudodavo, pasiųsdamas šen ar ten visokiais reikalais ir, žinoma, be ginklo. Sakydavo, kad niekas nežino, jog aš esantis miške, tai nelaimės atveju mane laikytų kaip pasilikusį nuo trėmimo. Apie porą mėnesių vis mane kur nors pasiųsdavo.

Prisimenu tokį kone pasakišką nuotykį. Vieną naktį buvau parėjęs į savo kaimą, pas seserį. Ji pasakė, kad kai buvo ištremta Jono Darėlos šeima, jis pats pasiliko bunkeryje. Mat niekas ir nežinojo, kad jis slėpėsi namuose. Visi manė, kad jį su frontu išsivarė vokiečiai, o kad jis yra pabėgęs, kalbų nebuvo. Darėlos giminės paprašė mano sesers Monikos, kad ji, susitikusi su manimi, pasakytų, kokia Darėlos padėtis ir kad jis prašosi priimamas pas partizanus. Pakalbėjęs su seserimi nutariau naktį į stovyklą negrįžti, pernaktoti Beržytėje. Ji padavė man ilgus kailinius pasakiusi, kad tai mūsų tėveliuko šliūbiniai* kailiniai.

Taigi apsilikęs tais kailiniais ir nuslinkau į Beržytę. Čia žinojau kiekvieną kupstą, čia grybaudavau, uogaudavau, čia viskas pažįstama. Susiradau tokį tankų eglynėlį, kad vos įsispraudžiau, ir šiltuose kailiniuose kaip mat užmigau. Nepajutau, kaip atginė gyvulius, kaip viena karvė, įlindusį į tą tankumyną šalia manęs, rado kaulą ir ėmė jį laižyti. Piemuo - suaugęs vyras pastebėjo, kad karvė kažką laižo. Praskyręs eglutes išvydo kraupų vaizdą: guli žmogus perpjautu

kaklu, visas kruvinas, o karvė tą kraują laižo. Išsigandęs nubėgo pas pamiškės gyventoją Kazį Rišką ir papasakojo, ką aptiko jo karvė. Dar ir Dailidėnui sutikęs pasakė, kas vyksta Beržytėje. Dailidėnas ryžosi pažiūrėti į tą negyvėlį ir, atėjęs į nurodytą vietą, ėmė brautis į tankumyną, kad pamatytų, kas ten guli. O aš staiga pajutau kažką šlamant ir šokau iš miegų. Mūsų žvilgsniai susitiko. Pažinęs mane Dailidėnas, nė žodžio netaręs, smuko atgal, tiek jį ir temačiau. Jis jau žinojo, kad Riškos Stasys rengėsi važiuoti į Kavarską veterinaro ir pranešti milicijai apie Beržytėje rastą nužudytą žmogų. Taigi esu dėkingas Gasparui Dailidėnui už jo smalsumą. Sužinoję kaimynai prisistatė su pusryčiais, miškelyje, su manimi praleido ir visą dieną. O buvo taip: aš nešiojau raudoną šalikėlį* ir piemeniui pasirodė, kad mano kaklas kruvinas, o karvė laižo kraują.

Kai papasakojau vadui Ažuoliukui, kad nuo trėmimo yra pasilikęs Jonas Darėla, kuris prašosi priimamas pas partizanus, Ažuoliukas pasakė: „Jis yra labai kerštingas.“ Ir papasakojo štai ką. Jie abu 1944 metais buvo vokiečių pagauti frontui traukiantis per Lietuvą. Ažuoliukas buvo pristatytas saugoti iš žmonių paimtus gyvulius, kuriuos varėsi Vokietijos link, o Darėla, mokantis vokiečių kalbą, buvo laikomas kaip vertėjas. Jam buvo duotas arklys ir jis jodinėdavo raitas ten, kur vokiečiai jį pasiūsdavo. Kartą atjojęs prie aptvaro, kur buvo laikomos karvės, paliepė: „Antanai, atkelk vartus.“ Ažuoliukas atsakė: „Mažas ponas esi, gali pats nušokti nuo arklio ir atsikelti.“ Taip anas ir padarė, vartus atsikėlė pats ir netrukus išjojo. Bet sykį atjojęs pasakė: „Noriu, Antanai, atsisveikinti, nes mus jau išskiria. Atsisveikinti tai atjojau, bet to, kad tu tada man neatkėlei vartų, tau nedovanoju.“ Ir tai pasakė rimtai, karo metu, kai niekas nežinojo, ką žada rytojus.

Tačiau Darėla buvo Lietuvos savanoris, 1941-ųjų sukilimo dalyvis, jo šeima ištremta, tai kur vadui dėtis, reikia priimti. Ir priėmė. Atėjo naujokas labai išbaltęs lyg šešėlis, nes bunkeris ištraukia sveikatą ir pakeičia išvaizdą. Bet jis man nepatiko iš pat pradžių dėl savo nešvankių anekdotų. Juk suaugęs žmogus, vaikų tėvas, o toks išgveręs...

Ir vėl užgriuvo nuotykis. Vieną pavakarę visi stovykloje buvę partizanai kažkur išėjo, bet tik su trumpais ginklais. Gal todėl, kad žmonės neįtartų, jog jie partizanai. Mus, abu naujokus, paliko saugoti stovyklą ir paliktus ginklus. Partizanai žadėjo pareiti naktį. Buvo jau visai pavakarys, saulė netoli laidos. Staiga pradėjo rėkti kėkštai, partizanai juos vadindavo „šunimis“. Mat jie niekada be reikalo nekelia triukšmo. To dar negana, iššoko pabaidytos stirnos, vadinasi, tikrai kažkas ateina, ir jau nebetoli. Kas saulei leidžiantis gali slampinėti vidury miško? Darėla čiumpa vieną ilgą ginklą iš paliktųjų stovykloje, aš irgi nesnaudžiu, ir - pirmyn pasitikti neprašytų svečių.

Algimanto apygardos Šarūno rinktinės Butageidžio kuopos partizanai, Repšėnų miškas prie Troškūnų girios. Centre - Albinas Milčiukas-Tigras. Stovi iš kairės: Aleksas Velanis-Tigras, Jonas Kadžionis-Bėda, Antanas Blauzdys-Konkurentas, Antanas Karvelis-Vachmistras, Jonas Darėla-Dieduška, Liudvikas Bajarūnas-Kilbukas, Butageidžio kuopos vadas Antanas Jogėla-Ažuolas, Simonas Dailidėnas-Miesčionis, Petras Šakėnas-Šauksmas, Jonas Butkus-Karklas, Pranas Pakalnis (Taujanskas)-Pranytė, Anicetas Simanonis-Sigitas, 1948 m.

Vyčio apygardos vadų sąskrydis Šilų miške. Pirmoje eilėje iš kairės sėdi: partizanas Vygandas (slap.), Briedžio rinktinės vadas Mykolas Šemežys-Aras, apygardos vadas Alfonsas Smetona-Žygaudas, Krištaponio rinktinės vadas Jonas Baltušnikas-Vienuolis, štabo narys Albinas Burbulis-Žilvinas. Antroje eilėje iš kairės stovi: Mykolas Janulis-Stumbras, Tautvydas, Simonas Tumšys-Zenonas, Jonas Tumšys-Kytras, Alfonsas Gritėnas-Skalikas, apie 1947 m.

Algimanto apygardos Šarūno rinktinės 1-osios LLA Gražinos kuopos Kęstučio būrio partizanai. Pirmoje eilėje iš dešinės guli būrio vadas Juozas Valonis-Merkys ir Jonas Staškevičius-Aušra. Antroje eilėje iš kairės: Jonas Stasiukaitis-Ežys. Trečioje eilėje iš kairės: Albinas Milčiukas-Tigras, Povilas Jonelis-Tūzas

Algimanto apygardos Šarūno rinktinės partizano Liudo Sudeikio-Klajūno ir jo bendražygių bunkeryje sovietų saugumo konfiskuoti ginklai, 1948 m.

Algimanto apygardos Šarūno rinktinės būrio vadas Albinas Milčiukas-Tigras, 1949 m.

Paskutinis Vyčio apygardos Briedžio rinktinės Žaibo būrio vadas Vaclovas Pauliukonis-Girėnas, apie 1950 m.

Algimanto apygardos partizanų vadai: Antanas Starkus-Montė (kairėje) ir pirmasis apygardos vadas Antanas Slučka-Šarūnas

Iš kairės: Emilija Vaičiūnienė (Tigro žmona), ryšininkė Antanina Balčiūnaitė ir Malvina Kadžionienė

Vyčio apygardos partizanai broliai Jonas ir Petras Sinkevičiai bei Sofija Striogaitė-Žilienė (būrio vado Antano Žilio-Žaibo žmona)

Algimanto apygardos partizanai Vytautas Mogyla-Vairas ir Birutė Kiaulevičiūtė-Neužmirštuolė pamiškėje, iki 1949 m.

Vyčio ir Kęstučio apygardų partizanų susitikimas. Sėdi iš kairės: Vyčio apygardos vadas Alfonsas Smetona-Žygaudas, buvęs Kęstučio apygardos vadas, specialusis LLKS atstovas Rytų Lietuvos partizanų sričiai Henrikas Danilevičius-Vidmantas ir Vyčio apygardos Briedžio rinktinės 4-ojo rajono vadas Albinas Burbulis-Žilvinas. Stovi iš kairės: Vyčio apygardos Briedžio rinktinės vadas Mykolas Šemežys-Aras ir Henriko Danilevičiaus-Vidmanto adjutantas Juozas Leškys-Algis, apie 1949 m.

Vyčio apygardos partizanai su apygardos vadu Alfonsu Smetona-Žygaudu (trečias iš kairės) ir Šiaurės Rytų Lietuvos srities vadu Jonu Kimštu-Žalgiriu (ketvirtas iš kairės)

Algimanto apygardos Šarūno rinktinės Lengvenio būrio partizanai poilsio metu pamiškėje. Andrioniškis-Šimonys. Pirmoje eilėje iš kairės guli: Janina Gečiūnaitė-Dalia ir Mykolas Namejūnas-Rimantas. Antroje eilėje iš kairės sėdi: Antanas Matuliauskas-Adaska, Antanas Burokas-Mokytojas, Janina Valevičiūtė-Astra. Trečioje eilėje iš kairės: Balys Žukauskas-Žaibas, Jonas Marcinkevičius-Jokeris, Bronius Puodžiūnas-Garsas, Jonas Baltakys-Prancūzas, Stasys Jurkštas-Uosis, Juozas Jurkštas-Papartis, iki 1950 m.

Vyčio apygardos Žaibo būrio partizanai: pirmoje eilėje iš kairės sėdi: Vincė Adomonytė-Bareikienė-Kunigaikštytė, Stasys Bareika-Krienas, Anelė Simaškaitė-Juozakėnienė-Liūtienė. Trečioje eilėje iš kairės stovi: Petras Sinkevičius-Ąžuolas, Vaclovas Pauliukonis-Girėnas

Ėjome atsargiai, akylai stebėdami tą įtartinę vietą, bet nieko nepastebėjome. Visur išžvalgę nutarėme, kad gal stirnas kėkštai „aplojo“, o tos pabaidytos nušuoliavo savais keliais. Grįžtant į stovyklą Darela paklausė, kaip reikia nuleisti nagano gaiduką. Atsakiau, kad nežinau. Pasirodo, jis atlaužė gaiduką, kad reikalui esant galėtų jį lengvai nuspausti, mat neatlaužus gaiduko naganas labai sunkiai nuspaudžia ir šaunant nelieka taiklumo. Atlaužti tai atlaužė, o kaip nuleisti - nežino, nenumano, kur jį dabar dėti, rankoje tokio taigi nelaikysi. Nutarė jį pririšti prie medžio vamzdžiu aukšty, taip ir padarė. Naktį grįžus partizanams papasakojome, kad kažkas mus išgąsdino ir kad Darela turi bėdų dėl nagano - atlaužęs gaiduką nebežino, kaip jį nuleisti. Jie pradėjo juoktis ir paprašė paduoti tą naganą. Sužinoję, kad jis pririštas prie medžio, leipo juokais, o vadas pasakė: „Še tau ir partizanai.“

Kadangi niekas nežinojo, kad aš jau esu partizanų gretose, tai vadas mane siųsdavo įvairiais reikalais tai į vieną, tai į kitą kaimą. Siųsdavo be ginklo. Sakydavo: „Turi dokumentus ir nelaimės atveju tave galėtų apkaltinti tik tu, kad likai nuo ištrėmimo.“ Nors tokios kelionės man nelabai tiko, bet tokia jau buvo vado valia, eidavau kur siunčiamas, bet tai tęsėsi neilgai.

Staigmena

Prisimenu, buvo jau birželio pabaiga. Kažkokiuo reikalu buvau atėjęs į Dambuvkos kaimą. Sutemo, ir aš pasiprašiau pas tą žmogų nakvynės. Žinojau, kad jie yra tolimi mano dėdės giminės. Pasakė, kad čia pas juos visiškai saugu ir mielai mane priėmė. Staiga pradėjo loti jų šuva, aš sunerimau, nes buvo aišku, kad kažkas ateina. Šeimininkai nuramino mane sakydami, kad greičiausiai tai Danutė, nes ji bijo, kad jos neištremtų ir nakvoti ateina pas juos. Pasirodo, šeimininkas - Danutės motinos brolis. Kambaryje buvo tamsu, bet įleisdami turbūt jai pasakė, kad aš esu, nes ji įėjusi pasisveikino ir padavė man ranką. Visi bekalbėdami apgailestavome, kad ištrėmė mūsų šeimą ir kad mano padėtis yra sunki. Atnešė alaus, tikriausiai nuo Joninių užsilikusio. Kalbėjomės ilgai ir nuoširdžiai. Danutė pasakė, kad jos tėvas labai apgailestauja dėl mano likimo, ji primygtinai prašė, kad aš aplankyčiau jos tėvą, ateičiau pas juos į namus. Rytojaus dieną aš ten nuėjau. Iš tiesų, jos tėvas dėl manęs buvo labai susirūpinęs ir patarė dar neišeiti į mišką pas partizanus, nes tai labai pavojingas kelias. Sakėsi pažįstantis žmogų, kuris gali pagaminti fiktyvius dokumentus ir patarė pasinaudoti šita galimybe. Mano ir daugelio lietuvių nelaimė dorus žmones giliai sukrėtė, sakyčiau, suarti-

no. Tas svetimųjų rūpestis buvo akivaizdus. Aš nieko konkrečiau neatsakiau, taip ir išsiskyrėm. Prisimenu, stovykloje būdamas apie ateitį nesusimąstydavau, gyvenau ta diena, apimdavo jausmas, kad aš žūsiu jau pirmame susidūrimo, miško „valymo“ metu. Ir vis tiek jaučiausi laimingas nepatekęs į Sibirą. Viename laiške iš tremties mama patarė man nepatekti į Sibirą, bet mirti Lietuvoje. Aš ir be patarimo žinojau, kad tai geriausia išeitis.

Išsipildė

Buvo 1948-ųjų liepos pradžios šeštadienio naktis. Nepamenu, kokiais reikalais mes trise - aš, Juozas Šileika-Svedrys ir Jonas Darela-Dieduška atėjome iki Budrių kaimo. Vasaros naktys trumpos, tai mes prieš rytą išsiskirstėm kur kas, sutardami, kad kitos dienos vakare visi susirinksime sutartoje vietoje ir kartu grįšime į stovyklą. Aš nuėjau pas Danutės tėvus, jie mane mylėjo ir atjautė, atsidūrusį nelaimėje. Prabėgo labai daug metų ir aš neatmenu, ar naktį, ar jau išaušus pas juos atėjau, tik prisimenu, kad man patarė užlipti ant namo aukšto, kad nepastebėtų pašaliniai žmonės. Taip ir padariau. Pas mane atėjo Danutė, bet apie ką kalbėjome - atminty neišliko, tik žinau, kad tos mūsų banguotos praeities nelietėme.

Jau po pietų užgriuvo važiuoti gal keturi vyrai, tarp jų - ir partizanas Šviedrys. Mes jį paprastai vadindavom Juzuku, nes slapyvardis jam niekaip neprigijo. Jis žinojo, kad aš čia, ir ėmė klausinėti: „Kur Bėda?“. Užsikorė ant aukšto ir mane truktelėjo žemyn: „Važiuojam.“ Buvo užsiminta, kad vykstam į Garbėnų kaimą. Taigi mes visi išvažiuom link Garbėnų miško. Juzukas jau buvo „paėmęs“ ir net nežiūrėjo, kur važiuojam. O man šiluma užliejo širdį sužinojus, kad šiandien pamatysiu tas mergaites, kurias kadaise mama man paliepė aplankyti. Su mumis važiovo to krašto vaikinai Šepetys, jo giminaitis ir Budrių seniūnas Palavenis. Jie vežėsi trijų litrų samagono butelį, jau buvo polinksmiai. Per mišką ėjo labai blogas, duobėtas kelias. Ir še tau - tas butelis sudužo ir samagonas pasipylė ant kelio. Seniūnas dar iš pravežos bandė gerti tą gėralą, bet naudos buvo mažai. Išvažiuodami iš Garbėnų miško pamatėme sukniubusią bakūžę ir į ją pasukome. Kieme mus pasitiko jauna, miela mergaitė ir pakvietė į vidų. Įėję pamatėme dar dvi mergaites. Tai ir buvo mamos kadaise išgirtos gražiosios seserys Gedžiūnaitės - Genutė, Irena ir Malvina. Pastaroji gailiai verkė. Paklausėme, kodėl ji verkianti. Atsakė, kad Taujėnų miestelyje guli ant gatvės išniekinti trys partizanai. Miestelis buvo čia pat, už poros kilometrų. Jų brolis Jonas jau buvo žuvęs

partizanų kovose, o tėvas ir vyriausioji sesuo Janė sėdėjo kalėjime už ryšius su partizanais. Jų namai buvo konfiskuoti, ten niekas nebegyveno. Šitoje pamiškės bakūžėje jos glaudėsi laikinai. Tada žmonės buvo jautresni svetimam skausmui... Tos vargšės, benamės mergaitės paliko neišdildomą įspūdį, o toji verkianti tiesiog pakerėjo širdį. Man buvo liūdna ir graudu žinant, kad tuoj reikės su jomis atsisveikinti ir turbūt - amžinai. O ten buvo taip gera... Žinojau, kad daugiau tų mergaičių jau niekada nebepamatysiu, nors ir nežūčiau. Juk priklausiau partizanų būriui, o be vado žinios tokių progų nebepasitaikys. Temstant išvykdami paprašėme, kad mergaitės palydėtų mus iki miško. Aš tą, kuri verkė, keldamas į ratus pabučiavau į skruostą. Tai buvo vėjavaikiškas, draugiškas pabučiavimas. Ir, prie miško liūdnai atsisveikinęs su mergaitėmis, išvažiavau į juodą naktį. Pas Danutės tėvus buvau palikęs kažkokį daiktą ir man būtinai ten reikėjo užėti. Atsiskyriau nuo važiuojančių, ilgai keliavau, kol pasiekiau jų namus, ten ilgokai šnekėjome. Žinojau, kad vėluoju, man buvo nejauku, jaučiausi kaltas ir neramus išskubėjau į sutartą vietą.

Deja, partizanų jau neberadau, tad vienas parėjau paryčiais į stovyklą. Už tai, kad atsilikau nuo kitų partizanų, vadas mane nepiktai pabarė. Man buvo ir nemalonu, ir gėda - vos atėjęs į būrį jau spėjau prasižengti... Bet mano širdyje jau užgimė susižavėjimo jausmas ta verkiančia mergeite, tai net ir pabartas jaučiausi palaimingai ir gyvenau tais šviesiais prisiminimais. Tokių jausmų apsaugoti neįmanoma - juos reikia išgyventi, bet aš noriu nors maža dalimi tuos savo išgyvenimus išreikšti paprastais, kasdieniškais žodžiais. Juk atsitiko tai, ko aš jau nesitikėjau, aš lyg užburtas paskendau svajonėse. Mane užvaldė ta pirmoji pažintis, tos jos ašaros, tas jautrumas ir išgyvenimai dėl mūsų Tėvynę ištikusios nelaimės. Partizanų rėmėjų ir ryšininkų auka yra tiesiog sunkiai apsakoma. Juk jie visi savanoriškaiėjo į kančias ir mirtį kartu su savo šeimomis. Tuo metu iš Sibiro dar niekas nebuvo grįžę. Jų auka gražiausia.

Gal jau važiuosim į Kavarską?

Šalia Repšėnų miško gyveno Mykolas Aleksiūnas - doras žmogus, padedantis partizanams visomis išgalėmis. Buvo jau rugiapjūtės metas, ir jis paprašė, kad aš jam padėčiau nupjauti rugius, už tai pažadėdamas turguje man nupirkti karišką švarką - juos turguose pardavinėdavo. Kadangi mano dokumentai buvo tvarkingi, aš niekur su ginklu nesirodydavau, tai vadas leido į talką ir paprašė, kad vakare grįždamas į stovyklą parneščiau iš jo duonos. Rugius kirtęs visą dieną

kiek pavargau ir, kritęs į guolį, kietai užmigau. Spyris į padą prikėlė iš miegų. Pamačiau, kad gresia rimtas pavojus. Vieni gesino ugnį, kiti ardė palapinę, treči slėpė puodą, kuriame virdavom valgį. Pasirodo, eigulys Čekanauskas Stasys ar Edvardas - jie buvo du broliai - spėjo pranešti partizanams, kad Repšėnų miškelis apsuptas ir kad mes nebandytume trauktis į didįjį mišką, kurį skyrė nedidelis lauko tarpas. Vadas įsakė netoli stovyklos augančiame tankiame eglynėlyje išsidėstyti ratu ir, kol kareiviai neužlips ant vamzdžių, ugnies neatidengti. Pamiškėje aiškiai girdėjosi mašinų burzgimas ir pavieniai šūviai - jų sutartiniai ženklai. Mūsų, partizanų, buvo šešiolika, tarp jų - viena mergina, partizanė Liuda Kaminskaitė-Kuosa, kilusi iš Surdegio. Buvo ankstyvas rytas. Partizanai suprato, kad juos kažkas išdavė ir kad miškas bus košiamas. Aš kiūtojai šalia partizano Aniceto Simanonio-Sigito. Mes su juo neblogai sutarėme, ketinome ir žiemą praleisti drauge kur nors bunkeryje. Netrukus išgirdome šlamesį - kareiviai brovėsi per tankumynus. Visai arti prašneko: „Stoj, padaždy, padaždy...“ (liet. „Stok, palauk, palauk...“). Aš pasiruošiau granatą - pistoleto tada dar neturėjau - ir sakau Simanoniui: „Sigitai, šiandien turbūt jau važiuosim į Kavarską.“ Jis atsakė: „Dievas žino.“ Man atrodė, kad žūsiu jau pirmame susidūrimo ir kad ta akimirka atėjo... Kareiviai prašliaužė visai šalia, bet ant vamzdžių neužlipo, nutolo ir daugiau nebegrižo. Partizanai nustatė, kad tai nebuvo tikras valymas, tik ieškota partizanų pėdsakų, pramintų takelių ir panašiai. Vadas Ažuoliukas pakvietė kurį nors eiti pasižvalgyti prie kvartalinių ar iškirstų biržų, kur toli matyti. Vienas kupiškėnas pasisiūlė, ir jie dviese išsileido į žvalgybą. Priėję iškirstą biržę, pamatė vorą kareivių. Jie slinkdavo maždaug septynių žmonių būreliais ir ieškodavo pėdsakų, pagal kuriuos rastų partizanų slėptuves. Kai pamatė pulkelį, artėjantį į tą vietą, kur tūno jie, Ažuoliukas nutarė juos prisileisti arčiau, tačiau kupiškėnas ėmė tempti Ažuoliuką už drabužių sakydamas: „Ponas vade, bakim, bakim...“ Vadas buvo beveik tikras, kad šiandien miško nekoš, nes per menkos pajėgos, o jau rytoj tai tikrai koš - žygiuos kareivis prie kareivio ir mus aptiks. Sulaukę pusiaudienio papietavom ir įtampa atslūgo. Vadas nutarė vienas eiti į pamiškę apsižvalgyti. Sugrįžęs pranešė, kad miške kareivių jau nėra, jie apsupę mišką lauks rytdienos ir, sutraukę daugiau pajėgų, pradės miško „valymą“ ir kad mums žūtbūt naktį iš miško reikia išeiti. Pasakojo, kad ant linijų, ant kryžkelių visur išgulinėta, primėtyta nuorūkų ir kad pamiškės gyventojas davęs jam ženklą, jog miškas apsuptas. Prisimenu, partizanas Albinas Milčiukas-Tigras, prašlamėjus kareiviams, pašoko nuo žemės kartodamas: „Ot, suduosim, ot, suduosim.“ Aš nustebau: man jau vaidenasi mirtis, o jis kalba apie sudavimą...

Ir štai - išsiėmė iš planšetės kortas ir pliekia sau susėdę keturiose, o tarp jų toji mergina - Kuosa. Kaip toj dainoj: „Iš kur mergaitei tiek drąsos...“ O tais

1948-aisiais Liuda Kaminskaitė-Kuosa buvo paimta gyva, nors bandė nusišauti, bet septintukas nesuveikė - neskėlė šovinys, taigi ji pateko nelaisvėn gyva. Atlikusi bausmę katorgoje, dabar gyvena Garliavoje.

Taigi mes, sulaukę sutemų, labai atsargiai traukėme iš miško į palaukę ir bridome per balą. Ten buvo toks pelkėtas iškyšulys ir mes tuo pasinaudojome žinodami, kad baloje kareiviai netykos. Bet kai per balą brenda šešiolika žmonių, nori nenori susidaro ryškūs garsai. Ir tai kelia rimtą pavojų, bet kitos išeities nebebuvo. Į palaukę išėjome laimingai, bet leistis toliau į laukus buvo rizikinga. Du partizanai, Šviedrys ir lyg ir Konkurentas, nuėjo į vienkiemį paklausti, ar nesimato kareivių, o mes, likusieji keturiolika, išsidėstę sugulėme laukdami, kas bus toliau. Švietė mėnesiena ir turbūt sargyba mus, tokį didelį, išsiskleidusį pulką, pastebėjo. Partizanai, priėję prie namo, pabeldė į langą ir paklausė, ar nebūta čia kareivių. Šeimininkai išsigandę perspėjo, kad kareiviai yra jų klojime. Partizanai leidosi atgal. Atėję pasakė, kokia padėtis, bet mes vis tiek patraukėme į laukus, dar labiau išsiskleidę, kad apšaudant pavojus būtų mažesnis. Ir niekas mūsų nelietė. Tai atsitiko Surdaugių kaime. Taip ir nesužinojome, ar kareiviai iš baimės nedrįso mūsų liesti, ar jie miegojo, ar pasitaikė geras sargybinis, kuris tiesiog praleido mus. Tą naktį nuėjom gana toli, į Durpyno mišką. Rytojaus dieną čekistai sutraukė dideles kariuomenės pajėgas ir mišką košė kaip reikiant. Rado mūsų buvusią stovyklą ir mes tame miškelyje daugiau nebegyvenome, turėjome ieškoti naujos vietos stovyklai. „Valymas“ vyko liepos mėnesio antroje pusėje. Gerai prisimenu, kad per šv. Oną mes vėl lankėmės tame pačiame pelkėtame miško iškyšulyje, kuriuo išėjome iš apsupties. Buvo gražus vakaras, saulė jau leidosi, o Surdaugių kaime sklido dainos ir armonikos garsai. Prisimenu, kažkodėl man buvo labai liūdna. Ažuolas, apsivilkęs civiliais rūbais, nuėjo į vienkiemį pas Verikus. Grįžęs pasakė, kad aplink saugu ir kad sutemus eisime pas Verikus. Ir pridūrė, kad ten yra viešnios iš Garbėnų. Tai išgirdus mano širdį užplūdo džiaugsmas, ši netikėta žinia išvarė visą liūdėsį, aš tik negalėjau suprasti, kaip čia galėjo atsirasti tos mergaitės. Vėliau sužinojau, kad jos - tolimos Verikų giminaitės, šv. Onos atlaidų proga pakviestos kaip viešnios. Sutemus nuėjome pas Verikus, ten buvo daug svečių, bet mes galėjome drąsiai pasirodyti. Ir niekas apie mus nei pranešė enkavedistams, nei kalbų nepaleido. Svečiomės neilgai, bet man teko pasikalbėti su Malvina, nes prie vaišių stalo sėdėjom greta. Per pirmąjį susitikimą aš toms mergaitėms prisistačiau esąs tolimas giminė, taigi Malvina ir vadino mane giminaičiu. Ji atrodė nuostabiai graži. Antrasis netikėtas susitikimas tiesiog pavergė širdį, o skirtis buvo labai sunku. Aš svaigau nuo jos žvilgsnio, tai buvo palaimingos mano gyvenimo minutės. Aš šventai ją pamilau ir tai laikiau paslapyje, man buvo taip džiugu ją matyti.

Išėję naktį laikinai apsistojome netoli Veriko namų, Repšėnų miškelyje. Ilgesniam laikui pasilikti čia jau buvo pavojinga. Naują stovyklą radom labai gerose vietose. Iš pakraščio - raistas, brūzgynai, balos, toliau - sausa ir patogus, tolokai nuo tos vietos, kur mus buvo apsupę. Partizanai kalbėdavo, kad jeigu kur pavyksta labai gerai įsitaisyti, tai, žinok, greitai iš tos vietos teks išsikelti.

Džiaugsmas

Buvo jau rugpjūčio pabaiga, o gal - rugsėjo pradžia. Graži, saulėta diena. Vadas Ažuoliukas su savo pavaduotoju Tigru, kažką tarėsi, kiek atsiskyrę nuo stovyklos vyrų. Staiga pasišaukė mane: „Ar žinai kelią į Garbėnus?“ Taip, atsakiau. Tada man paliepė ruoštis su jais kelionėn. Turėjau dar kiek pinigų, tai iš to džiaugsmo, nubėgęs pas pamiškės gyventoją, nupirkau butelį samagono. Jį išgėrę leidomės į kelionę, kurioje vadas turėjo susitikti su Malvina ir susitarti, kad ji parvežtų iš Vilniaus paso blanką. Partizanai norėjo pagaminti fiktyvius dokumentus partizano Kostanto žmonai. Žinojau, kaip patekti į Garbėnus iš vienos pusės, bet kadangi mes ėjome iš kitos, tai pradėjau abejoti, ar pasiseks man tą kelią atrasti. Taip ir buvo. Pasiklydom miške ir teko užėti pas gyventoją, kad šis parodytų mums kelią. Miške priėjome didelę sodybą ir ėmėme belsti į duris, kad atidarytų. Išgirdome, kad jau ateina prie durų, bet viską sugadino Tigro paraginimas: „Greičiau atidarykit.“ Staiga viskas nutilo, nors tu ką... Teko išimti langą, vadas ilindo į vidų ir - pateko į spąstus, tarsi į kokią pirtį. Ten, pasirodo, buvo ar žydo, ar vokiečio dideli namai, pilni visokių užkaborių. Ažuoliukas sakė patekęs į kambarį, iš kurio neranda jokie išėjimo ir paprašė, kad jį iš ten išvaduotume. Tada išlaužė duris ir suėjome į vidų. Uždegę žiburį išvadavome vadą iš tos patalpos. Namuose - nė gyvos dvasios, o juk tikrai girdėjome, kaip kažkas rengėsi atidaryti duris. Galiausiai po lova radome pasislėpusius vaikus. Paklausėme, kur yra tėvai ir kiti suaugusieji. Vaikai aiškino, kad tėvai lauke prie gyvulių, kad kumelė apsikumeliavusi kažkur, jie patys nežino, kur. Užlipęs ant aukšto ieškojau tėvų su spingsule, bet nieko neradau. Taigi sukėlę aliarmą palikome tą miško sodybą ir leidomės naktį ieškoti kelio - pylimo per mišką, kuris tiesiai veda į Garbėnus. Radome, ir aš pasijutau geriau. Prieš aušrą atsidūrėme miško pakraštyje, prie Garbėnų kaimo. Suradau tą mergaičių gryčiukę, bet tuščią, pasirodo, kad naktį ten niekas nenakvojo, slėpėsi kažkur nuo trėmimų. Tik išaušus pastebėjome, kad namuose jau vyksta judėjimas. Nuėjęs tenai pasakiau, kad mes trise esame čia, miško pakraštyje, ir norime pasišnekėti. Atėjo su vaisėmis. Pranešė

kaimo mergaitėms, kad yra svečių, ir tos it bitelės puolė kaip išmanydamos mus vaišinti. Tas kaimas gyveno nelabai pasiturinčiai, bet žmonės buvo labai geri ir partizanams atiduodavo paskutinį kąsnį. Malvina su mumis išbuvo visą dieną, o kitos mergaitės ateidavo ir vėl išeidavo, jos ruošė mums iškilmingą vakarienę, kuria vaišinsimės vakare sutemus, kai galėsime nueiti į tuos namus. Diena pasitaikė labai graži, saulėta, nuotaika tokia pat nuostabiai gera, man visą laiką teko būti šalia Malvinos ir su ja kalbėtis. Ji mane vadino giminaičiu. Kai ji ir vėl pavadino mane giminaičiu, pasakiau: „Aš nenoriu būti giminaitis.“ Ji nieko neatsakė ir pokalbis šia tema baigėsi. O aš tenorėjau pasakyti, jog pageidauju, kad mes būtume savi. Kalbėdama ji visą laiką rankoje laikė miško gėlytę ir pati atrodė kaip gėlė. Kad taptume savi, vilčių nebuvo, bet širdžiai juk neįsakysi, niekas negali uždrausti svajoti, mylėti. Vakarui artėjant pajutau, kad aš sapnuoju ir kad šis mano sapnas niekada neišsipildys. Širdį vėl aptemdė sutemos. Saulei leidžiantis ji ėjo pirmoji, rodydama mums takelį, o jos nuostabus grožis tiesiog glamonėjo širdį.

Pas šeimininkus, kur mums buvo ruošiamas vakarienis, radome jau vaišėmis apdėtą stalą ir sėdome vakarieniauti. Ten dar buvo dvi šeimininko dukros ir Malvinos mama. Laikas bėgo greitai, artėjo atsisveikinimo valanda. Liūdesys apgaubė širdį, nors to stengiausi neparodyti, slėpiau savyje. Atsisveikinant tarpduryje bandžiau Malviną pabučiuoti, bet ji staiga atšlijo ir mano svajonės neišsipildė. Ir vėl išėjome į tamsią naktį, į nežinią, į pavojų. Grįždami vėl užsukome į tą sodybą, kur buvom išlaužę duris, nutarę patikrinti, kas ten iš tiesų vyko. Tiesa, ne pačias duris tada išlaužėme, bet durų užraktą. Paaiškėjo, kodėl tuomet jie neatidarė durų - todėl, kad buvo paliepta: „Greičiau atidarykit!“. Sužinojome, kad kaimynas juos buvo įskundęs partizanams, o tie atėję sumušė šeimininką ir jo žmoną. Taigi jie išsigando: o gal vėl ateina jų bausti nežinia už ką? Jie buvo labai geri žmonės, vokiečių okupacijos metais atsikėlę į šį paliktą stambų ūkį. To žmogaus pavardė buvo Antanas Didrikas, o gyvenvietė vadinosi Plentavka, ji priklausė Kavarsko valsčiui.

Aš po trečio susitikimo su Malvina vis giliau grimzdau į gražų svajonių pasaulį, gyvenau susitikimo jausmais, ta nuostabia nuotaika, kuri lydi jauno žmogaus gyvenimą. Vakara, kada visi nueidavo miegoti, likdavau sėdėti prie gėstančio laužo. Man buvo gera svajoti apie nepasiekiamus, bet gražius dalykus. Stovyklos niekada nepalikdavome be priežiūros, išskyrus naktį, bet taip atsitikdavo retai. Beveik kas dieną keliaudavome tai šen, tai ten. Pamiškės gyventojai buvo geri žmonės, visi mokėjo sutartinius ženklus, perspėjančius apie gresiančią pavojų. Turėjome žinoti, kas apylinkėje vyksta. Naujos stovyklos vietą žinojo ne daugelis. Tai ir gerai, ir blogai. Žmonės, su kuriais nuolatos susitikdavome, buvo

patikimi, nors niekas negalėjo nuspėti, kada ir kurį čekistai gali užverbuoti. Tai buvo realus pavojus, kuris vertė partizanus būti atsargiems.

Faktas tas, kad bet kokiomis sąlygomis žmonės apsipranta su savo likimu ir gyvenimas tampa lyg ir normalus. Nepaisant nuolatinių pavojų, partizanai buvo laisvi žmonės. Jei nori - gali būti stovykloje, čia atrodė saugiausia. Jei nori - gali eiti pas žmones. Panorėjęs gali surengti priešams pasalą, ir panašiai. Galimybių daug. Mūsų būrys buvo linkęs neieškoti kokių nuotykių. Juk kokių permainų galima laukti ir ramiau, neišivelti į bereikalingas kautynes, nes tos galybės neveiksi, o žūti spėsi bet kada. Gretimas - Žaibo būrys elgėsi priešingai. Jie net žiemą važinėdavo pastotėmis, vaikščiodavo po apylinkes, nevengdavo susidūrimų arba suruošdavo priešui pasalas. Rezultatas beveik toks pats. Žuvo ir vieni, ir kiti. Žaibo vyrai sakydavo: „Vis tiek gausim kastuvu per pilvą.“ Bet net ir tokioje padėtyje gyventi niekam nebuvo nusibodę, nuo giltinės bėgdavo visi.

Aš pats jokių planų neturėjau, gyvenau sulig ta diena ir pasitikėjau senais partizanais, ypač vadu Antanu Jogėla-Ažuolu. Jis buvo drąsus, išmintingas ir labai paprastas, nuoširdus žmogus. Be to, dalyvavęs daugelyje kautynių, buvęs sužeistas ir pasižymėjęs puikia orientacija pavojaus atveju. Kartą Melagis su Konkurentu buvo išėję į savo apylinkes. Jiems naktį žingsniuojant kaimo keliuku, kažkas sodyboje sužvangėjo. Partizanai sustojo ir įsiklausė. Kas čia dabar, lyg automato užvedimas pasigirdo? Melagis sumanė patikrinti tą kiemą, jo nuomone, ten sužvangėjo kibiras, gal žmogus varo samaną? Konkurentas perspėjo, kad neitų, greičiausiai taip buvo užvedamas ginklas. Melagiui įėjus į kiemą, pasigirdo šūvių serijos, viską apšvietė raketos. Konkurentas, grįžęs į stovyklą, pranešė, kad Melagis žuvo. Tačiau kitą dieną Melagis grįžo sveikutėlis. Pirmoji automato serija į jį nepataikė, o jis, iššaudęs visą apkabą iš parabelio*, laimingai paspruko.

Dėdės pastangos

Maždaug apie rugsėjo vidurį vadas Ažuoliukas, aš ir dar keli partizanai atėjome į Budrių bei Šovenių kaimų apylinkes. Buvo nuspręsta praleisti dieną pas kokį gyventoją sodyboje. Kažkodėl nutarė apsistoti pas Danutės tėvus. Šovenių kaime gyveno Ažuolo brolis Bronius. Ažuolas paprašė, kad iškvieštų į susitikimą Bronių Jogėlą. Buvo lyg ir sekmadienis. Į susitikimą atėjo ne tik Bronius, bet ir mano dėdė Karolis bei sesuo Monika, kuri gyveno Piktagalio kaime. Sėserį pakviesti paprašiau aš, o dėdė, atrodo, buvo paprašęs, kad jam duotų žinių, jei aš pasirodyčiau, nes jis būtinai norįs mane pamatyti. Dėdė ketino mane gelbėti, pa-

dedant kur nors mieste prisiregistruoti ir surasti darbą. Dėdės giminės prižadėjo tą reikalą sutvarkyti. Ta tema buvo aptariama viešai prie kitų partizanų, man siūlė rimtai pagalvoti, nes miškas - mirtis. Padėkojau dėdei už rūpestį, bet dėl tolesnių veiksmų nesutarėm, nes nei norėjau, nei planavau išeiti iš miško. Tą dieną nutiko toks juokingas nuotykis. Kai Ažuoliuko brolis išėjo į namus, Danutė prie visų partizanų pasakė: „Tasai Bronius Jogėla yra negeras žmogus, nes pirmasis įsirašė į kolchozą“. Mat ji nežinojo Ažuoliuko pavardės. Bet ta jos užuomina liko tarytum neišgirsta.

Gyvendami naujoje stovykloje sulaukdavome įvairių svečių. Čia buvo atsilankęs ir srities vadas Jonas Kimštas-Žalgiris ir Juozas Šibaila-Diedukas, ir apygardos vadas Šarūnas, ir Vyčio apygardos vadas Alfonsas Smetona-Žygaudas, ir daug kitų partizanų. Tai Tunkevičius-Kostas su savo vyrais, Juozas Valonis-Merkys ir kiti. Partizanai buvo vieningi, draugiški, nuoširdūs. Jokių kivirčų ar nesusipratimų nekilo gal todėl, kad nuolatos grėsė pavojai ir nelaimės, o gal todėl, kad visus jungė ta pati kovos dvasia ir pasišventimas. Man ir dar vienam partizanui teko naktį lydėti Šarūną per Troškūnų girią iki palaukės. O ten pasirodė kažkas įtartina. Šarūnas pirmasis pasišovė ištirti, kas čia galėtų būti, tačiau ten nebuvo pasala, ir mes atsisveikinę išsiskyrėm. Šarūnas buvo drąsus, sumanus ir griežtas vadas. Dar pas mus ateidavo Danutė Dovydenaitė ir Alfonsas Pajuodis-Radvila. Jų istorija labai įdomi. Bijau ką nors pasakyti ne taip, bet tai, ką girdėjau iš partizanų, manau, reikia papasakoti. Danutė Dovydenaitė ir Alfonsas Pajuodis-Radvila buvo įsimylėję. Radvila buvo partizanas, o ji gyveno laisvai. Buvo kalbama, kad Radvila legalizavosi ir besirūpindamas gauti dokumentus ilgoką laiką nebeapsirodė pas Danutę. Ji pasijuto apvilta: išeitų, kad jam gyvenant miške, ji buvusi reikalinga, o vos tapęs laisvas jis ir akių neberodo... Tuo laikotarpiu jai pasipiršo kitas, kalbino tekėti. Tėvai pritarė vedyboms, o ji, pagauta nevilties ir pažeminimo, lyg kerštaudama puolė į glėbį žmogaus, kurio visai nemylėjo. Radvila pajutęs, kad ramiai gyventi vis viena negalės, kad gresia areštas, apsisuko ir - vėl į mišką pas partizanus. Ir čia sužinojo, kad jo Danutė išteka. Taigi naktį į tas vestuves atėjo Radvila su keliais partizanais ir pasikvietė Danutę pasikalbėti. Ir sako jai: „Ką tu padarei?“. Paaiškino, kad, atsidūręs pavojuje, niekaip negalėjo jos aplankyti, o myli ją visa širdimi. Danutė atsakiusi, kad ji irgi jį be galo mylinti, o dėl savo klaidingo įsitikinimo ir tėvų verčiama, lyg kerštaudama metėsi į tokį kraštutinumą, dabar visa širdimi gailisi šito poelgio ir nebežino, kaip jai elgtis.

Ir jie susitarė, kad klaidą reikia ištaisyti nedelsiant. Taigi ji, palikus jaunąjį ir vestuvių puotą, išėjo su partizanais. Kita versija tokia: į mišką ji išėjusi po kurio laiko, iki tol gyvenusi su vyru, bet gyveno atskirai ir vedybinio gyvenimo su juo

nepradėjo. Gal buvo ir kitos priežastys, bet faktas, kad ji išėjo su partizanais, su Alfonsu Pajuodžiu-Radvila gyveno kaip sutuoktinė ir to nuo partizanų neslėpė. Jie abu nerimavo dėl to, kad po tuoktuvių ji paliko pirmąjį vyrą ir dabar gyvena su kitu, atseit, neteisėtai. Jie sakydavo, kad dabar miške tebūnie taip, o sulaukę laisvės, žinoma, jei jos sulauks, gali dėl to turėti nemalonumų, nes toks laisvas elgesys Lietuvoje buvo retas. Bet jie mylėjo viens kitą, kitokio pasirinkimo neturėjo ir pasielgė taip, kaip troško jų širdys.

Tai buvo geri žmonės. Matydavau, kaip Danutė, atsiskyrusi nuo būrio melsdavosi, skaitydavo maldaknygę. Jie niekada nesiskirdavo, stengdavosi visada būti kartu. Ji buvo šviesiaplaukė, gražaus veido ir dailiai nuaugusi. Radvila - juodbruvus, turėjo gražų balsą ir nešiojo barzdą. Danutės ginklas - tik pistoletas, stambaus kalibro ginklo ji nenešiojo. Kadangi jų gyvenimo istorija tokia reta, tai įkalintas lageryje aš ją papasakojau buvusiam Troškūnų kunigui Antanui Juškai, su kuriuo labai gerai sutarėme ir bendravome iki pat jo mirties. Kunigas A. Juška jų ne tik nepasmerkė, bet ir visiškai pateisino paaikškindamas, kad Moterystės sakramentą sudaro Meilė, o Bažnyčia tik palaimina santuoką. Prisiminė, kad Lietuvoje yra buvęs toks atsitikimas: po vedybų ceremonijos jaunavedžiai parvažiavo į namus, pasivaikšino, papuotavo ir staiga nutarė, kad reikia skirtis. Ir visų akivaizdoje jaunieji išsiskyrė. Kadangi jų meilė buvo tik iki stalo, tokiais atvejais santuoka negalioja ir jokių kliūčių tuoktis Bažnyčioje kitą kartą jiems nėra. Deja, Radvila ir Danutė to nežinojo ir be reikalo baiminosi. Jie abu žuvo, tik ne vienu metu. Danutė žuvo 1948 metų lapkričio 13 dieną, o Radvila žuvo, berods, 1951 metais. Taip, gyvenimas yra lyg sapnas, viskas praeina, tačiau niekas nedingsta. Ypač spinduliuoja Meilė ir Auka. Pasėta graži sėkla yra amžina.

Iš didelio būrio gyvi išlikome tik keturi. Visi kiti jau po žemele. Tačiau jie - gyvi, jie šviečia ir švies ateities kartoms ryškiausiomis žvaigždėmis. Žuvusiems partizanams aš tiesiog pavydžiu, žinoma, tik šventu pavydu. Jie pasirinko geriausią dalį, kuri iš jų niekada nebus atimta. O gyvi išlikome mes su Anicetu Simanoniu ir Pauliumi Kirša. Gyvi ir Juozas bei Antanas Šaučiūnas. Bet vis tiek Žemėje jau esame svečiai, baigsis visų gyvenimas, bet ne tai svarbiausia.

Po tokių apmąstymų vėl grįšiu prie partizanų gyvenimo prisiminimų ir tos kasdienybės, kurią teko patirti žalios girios prieglobstyje. Gal verta kiek papasakoti apie tuos, išlikusius, pirmiausia - apie Antaną Šaučiūną-Berželį. Antanas Šaučiūnas-Berželis stojo į partizanų gretas nuo pirmųjų dienų. Jam teko 1944-ųjų gruodžio 24 d. dalyvauti kautynėse Repšėnų miške. Tą dieną žuvo partizanas Jonas Mitašiūnas - prie pat savo namų. Antanas Šaučiūnas ne legalizavosi, bet per pažintį įsigijo fiktyvius dokumentus, kurie liudijo, kad pagal sveikatos būklę jis netinkamas karinei prievolei. Savo namuose jis bunkeryje slėpė partizanus:

Antaną Jogėlą-Ažuolą, Juozą Šilaiką-Šviedrį ir Feliksą Kalibatą-Narutį. Bunkeris 1948-ųjų vasario 16 d. buvo išduotas ir surastas. Bunkeryje paimtas gyvas Feliksas Kalibatas-Narutis. Antano ir Juozo Šaučiūnų tą rytą nebuvo namuose, jie išvengė arešto. Juozas su savimi turėjo dokumentus, kitame rajone apsigyveno ir įsidarbino. Antanas išėjo į partizanų būrį. Su juo teko pabūti keletą mėnesių kartu, o paskui jis tiesiog dingo. Vadas jam gavo fiktyvius dokumentus ir paleido iš būrio. Antanas ir Juozas buvo vedę ir turėjo šeimas.

Atlaidai

Rugsėjo 29-ąją Traupio parapijoje būna šv. Mykolo atlaidai. Tą dieną čekistai paprastai surengdavo pasalas, nes žmonės išsivirdavo alaus, paruošdavo vaišes būsimiems svečiams. Partizanai irgi žmonės, ir jiems rūpėdavo kur nors išeiti, susitikti su pažįstamais. Rodos, 1947 metais per šv. Onos atlaidus liepos 26 d. žuvo du Žaibo būrio partizanai - Timinskas ir Sauliūnas, žuvo pačiame Traupio miestelyje.

1948-ųjų rugsėjo 29 d. buvo darganota, krito migla. Vadas Ažuoliukas miško stovykloje pasakė, kad sutemus eisime į Pusbačių kaimą pas Verikus, nes reikia susitikti su žmogumi dėl partizano Kastanto žmonos dokumentų. Aš iš karto supratau, kas tai per žmogus, ir širdį užliejo maloni šiluma. Tas žmogus - Malvina. Nuolatos svajodavau apie ją ir staiga - tokia netikėta, džiaugsminga žinia! Kai nuėjome pas Verikus, Malvinos ir jos sesučių dar nebuvo, jos viešėjo kitame viename kiemyje pas Veriko brolių. Žinojau, kad joms pranešta, jog atėjo partizanai, tad laukiau kieme, kad galėčiau pirmasis ją pasitikti. Ilgai laukt nereikėjo, aš ją susitikau ir pasisveikinau tamsoje. Ji iš karto mane pažino, ir aš palydėjau ją į gryčią. Regėdamas jos veidą tiesiog tirpau iš susižavėjimo, buvo nuostabiai gera jausti jos artumą. Tai buvo laimingas vakaras, padovanojęs man ketvirtąjį susitikimą su mergaite, paslaptinai apsigyvenusia mano širdyje. Susitikimas buvo trumpas, vėl reikėjo skirtis. Buvo ir skaudu, ir gera, kad sulig kiekvienu susitikimu aš tarytum praturtėdavau naujomis svajonėmis. Tai man teikdavo nuostabios jėgos aukotis ir siekti nepasiekiamų dalykų. Šito jausmo niekas nesupras, nors vėliau aš bandžiau jį išreikšti eilėmis, kad atrodytų iškilmingiau, bet atpasakojimas be išgyvenimų - tai tik blankus tos tikrovės šešėlis. Man net Verikų sodyba, kurioje ją susitikdavau, rodėsi lyg kokia šventovė. Ir liko tokia visam gyvenimui.

Kraupūs dalykai

Trys partizanai kažkokiais reikalais buvo išėję lyg ir į Surdaugių kaimą, o gal į kurį kitą, dabar ne tai svarbu. Svarbiausia, kas tada atsitiko. O atsitiko labai nemalonius reiškinius, metantis juodą dėmę partizanų kovai. Pas pamiškės gyventojus, motiną ir suaugusią dukrą, dienos metu užėjo trys minėti partizanai: Jonas Darela-Dieduška, lyg ir Antanas Blauzdys-Konkurentas ir Petras Šakėnas-Šauksmas. Neatmenu tiksliai, kad tai buvo būtent jie, nors atmintyje liko lyg ir jų pavardės. Tenai jie rado jauną vyrą iš Raguvos miestelio, kuris buvo tos mergaitės mylimasis ar sužadėtinis. Kažkuris iš partizanų rimtu veidu pajuokavo: „Jeigu tamsta iš miestelio, tai esi negeras žmogus, ką dabar su tavim daryti?“. Mergina tokio partizanų pokštavimo nesuprato ir išsigando. Lauke sargybą ėjo Dieduška, senyvo amžiaus žmogus, dėl savo amžiaus ir gavęs tokį slapyvardį. Mergina turbūt pagalvojo, kad jis yra koks partizanų „viršila“ ir kreipėsi užtarimo. Ji prašė, kad Dieduška užtartų tą jos mylimąjį, žadėdama jam už tai kuo galėdama atsilyginti. Dieduška prižadėjo šį reikalą sutvarkyti taip, kad joks pavojus jos mylimajam negrėstų ir paprašė už tai su juo „pažaisti“. Merginą jis užpuolė.

Gryčioje esantys partizanai pasigedo Dieduškos ir išėjo į lauką patikrinti, kur jis taip ilgai užsibuvo. Pamatė neįtikėtiną reginį: palikęs šautuvą prie klojimo kampo, uždusęs Dieduška vaikosi merginą. Jie suriko: „Kas čia dabar darosi?“, Dieduška atsipeikėjo ir spektaklis baigėsi. Po tokio atsitikimo partizanai pasijuto labai nejaukiai ir greitai išėjo į mišką pamatę, ką padarė jų neatsargūs, neatsakingi žodžiai - juokeliai. Grįžtant į stovyklą Dieduška prašė partizanų, kad jie apie tai nesakytų vadui. Partizanai prižadėjo tylėti: „Kas čia tokius niekus pasakos.“ Tačiau vos įžengę į stovyklą ėmė aiškinti vadui, kokius pokštus iškrėtė Dieduška su ta mergina. Vadas labai susirūpino, tuoj pat su tik ką grįžusiais partizanais ir dar keliais stovyklos vyrais išsileido į nemalonią kelionę aiškintis, kasgi ten atsitiko. Aš ir dar keli partizanai likome stovykloje, nes stovyklos vienos niekada nepalikdavom. Maždaug po poros valandų vyrai vėl pasirodė ir, susėdę ant „suolų“, - tai buvo kartys, sudėtos apie ugnį, ant jų sėdėdavom - ėmė pasakoti. Kažkuris sunerimo, kad stovykloje nėra Dieduškos, pamanė, kad jam pasidarė bloga, kad jis galėjo nukristi, nors buvo jau čia pat, prie stovyklos. Prisiminė, kad grįžtant į stovyklą jis ėjo paskutinis ir ne kartą buvo prisėdęs pailsėti, bet kai partizanai atsigrėždavo, jis pašokdavo ir juos pasivydavo, o netoli stovyklos vėl prisėdo, partizanai į tai jau nebekreipė dėmesio. Taigi išsileidom ieškoti „pavargėlio“, deja, jo jau buvo ir pėdos ataušę. Visi suprato, kad Dieduška pabėgo.

Tai ką dabar daryti - ar rizikuoti ir likti stovykloje, ar keltis kitur? Kategoriškas buvo Antanas Blauzdys-Konkurentas. Jis aiškino, kad stovykloje pasilikti jokių būdu negalima, kad reikia greičiau iš čia dingti. Vadas Ažuoliukas buvo priešingos nuomonės: buvo beveik tikras, kad Dieduška, buvęs Nepriklausomybės kovų savanoris, 1941-ųjų sukilimo dalyvis, sava ranka šaudęs komunistus, neturi jokių galimybių „legalizuotis“ ir išduoti stovyklą. Taigi likome stovykloje. Tik Konkurentas savo palapinę perkėlė tolėliau. Bet įtampa augo ir po kelių dienų stovyklą palikome. Bet tokios patogios vietos, kokia buvo čia, nebesuradom. Apsistojom drėgnoje vietovėje, kur batai šlapte šlapo, ir jautėmės labai nepatogiai. Po kurio laiko galutinai paaiškėjo, kad Dieduška priešams nepasiduos. Gavome žinių, kad jis vaikšto vienas, tik su trumpu ginklu, šautuvą kažkur paslėpęs. Taigi pasitvirtino vado nuomonė, kad Dieduška rusams nepasiduos. Tad buvo nuspręsta grįžti į senąją stovyklą. Ir grįžom. Tai buvo lemtinga klaida. Nes kai žmogus praranda moralę, nelieka jokių stabdžių bet kokiai niekšybei. Bėgo dienos, savaitės. Ir taip apsipratom, lyg nieko ir nebūtų buvę.

Vadas sakydavo, kad jam atsibos vienam plavinėti ir sugrįš, niekur nedings. Aplankę tuos gyventojus partizanai merginos ir to vyro jau nerado, jie buvo išėję į Raguvos miestelį. O su merginos motina buvo išsiaiškinta, kad, be vaikymo, daugiau nieko neatsitiko, tiksliau - buvo tik pasikėsinta. Anąsyk, grįžtant į stovyklą, Petras Šakėnas yra pasakęs Dieduškai, kad „už tokius darbus vietos po velėna užtektinai.“ Toji frazė, matyt, ir paskatino pastarąjį pabėgti.

Ruduo ragino partizanus ruoštis žiemai ir ieškoti, kur įsirengti bunkerį. Vadas Ažuoliukas ir jo pavaduotojas Aleksas Velanis išėjo statyti bunkerio ir, bekasant vietą bunkeriu, naktį buvo užpulti, pabėgo tik su trumpais ginklais, kitus prarado. Išsigelbėjo atsitiktinai. Buvo vėjuota naktis ir vėjo gūsiai kartais užgesindavo žibinto šviesą. Vėjas juos ir išgelbėjo. Pasirodo, kad čekistams artėjant prie kasamo bunkerio, vėjas užgesino žibintą, jie pamanė esą pastebėti ir nieko nelaukdami atidengė ugnį. Bet kulkos partizanų nekliudė ir jie laimingai pasitraukė. Bunkerį tada kasė kartu su partizanu Karoliu Kalibatu-Lape jo teritorijoje. Deja, kas išdavikas, liko neaišku, o gal ir rusai, pripuolamai pasalaudami, galėjo partizanus pastebėti? Tokia jau partizanų dalia, kad niekur ir dėl nieko nesi tikras.

Slinko ilgos ir nelabai malonios rudens dienos, artindamos nelaukiamos žiemos pradžią. Mes su Anicetu Simanoniū-Sigitu vis pakalbėdavom, kad jau reikia ieškoti vietos žiemojimui ir kad dviese bandysim praleisti žiemą, bet konkrečių veiksmų nesiėmėm. O pirmasis sniegas pasirodė labai nelauktai.

Kažkokiu reikalu mes trise: aš, Simanonis ir Jonas Butkus-Karklas išsileidome iš stovyklos į Repšėnų kaimą. Pirmasis sniegas, eglių šakos palinkusios nuo jo svorio, padangė apsiniaukusi, tik žiburiai spindi aplinkui, vienkiemiuose gir-

dėti šunų lojimas. Nuotaika prislėgta, mat sulig pirmu sniegu suaktyvėja priešų rengiamos pasalos ir pėdsakų paieška. Tai pavojinga.

Užėjome pas partizanų siuvėją Kazį Tulūšį ir ten radome Malviną. Tikriausiai ji buvo atėjusi partizanų reikalais. Nuotaika iš karto pasikeitė, dangus tarytum pragiedrėjo. Ji taip nuoširdžiai mus pasitiko, su nepaprastu jautrumu, rodydama visiems ypatingą dėmesį ir išlydėdama mus lyg sesuo. Nors ir kaip tikėjau-si, kad ji man parodys kokią išskirtinį dėmesį ar šiltesnį žvilgsnį, bet... Man atrodė, kad aš niekam nereikalingas, kad mano svajonės ir troškimai - tik kliesdys ir niekas daugiau. Šitas susitikimas man virto gniuždančiu praradimu. Man gaila buvo sugriauto svajonių pasaulio, liūdna ir graudu, širdis atrodė lyg sutrypta, lyg užšaldyta, bejausmė. Regėjos, kad nieko pasaulyje man nebereikia. Taip sugrį-žome į stovyklą, bet ir ji buvo tarytum jau ne ta - kurioje tiek svajota, tiek tyro, palaimingo džiaugsmo patirta.

Pagavome

Pirmasis sniegas ilgai neišsilaikė, Mes vėl galėjome laisvai vaikščioti ilgo-mis ir tamsiomis rudens naktimis kur panorėję. Vieną vakarą aš ir Ažuoliukas patraukėme į mūsų - Piktagalio kaimo apylinkes. Pabuvojome ir Narbutų kaime. Ten man padovanojo naują švarką, kurį nešiausi, užsikišęs už peties.

Piktagalio kaime, prie gyventojų Cemolonsko vienkiemio sutikome Girnio Povilą, aštuoniolikmetį jaunuolį iš to paties kaimo. Jis pasakė, kad pas juos klo-jime girtas miega Darelė-Dieduška. Šokome tiesiai per dirvas ir - tekini pas Girnį. Ten tikrai radome girtą kloyime miegantį Diedušką. Ažuoliukas tuojau atėmė iš jo naganą ir, pasivedęs į šalį, kažką pakalbėjęs, naganą grąžino pridūręs: „Gana tau vienam plavinėti, eisim kartu.“ Dieduška labai apsidžiaugė: „Broliukai, koks aš dabar laimingas!“. Parodė kišenėje blizgantį samagono butelį ir paprašė, kad užeitume pas Girnį ir ten visi išgertume po stikliuką. Ažuoliukas sutiko ir mes, suėję į gryčią, tą butelį išgėrėm ir, kiek pakalbėję, leidomės į kelionę. Girnio žmo-na, mano pirmosios meilės - Anelės motina, mane priprašė, kad tik Dieduškos gyvo nebepaleistume, aš prižadėjau tai persakyti vadui.

Dieduška Girniams buvo giminė. Nepaisant giminystės Dieduška girtas vos nenušovė Girnio, bet pastarasis spėjo iššokti per langą. Kai vadui pasakiau, kad Dieduška gąsdina žmones, kad girtas vos nenušovė Girnio ir kad Girnienė prašė nebepaleisti jo gyvo, Ažuoliukas pasakė: „Žmogus - ne gyvulys.“ O aš prisimi-niau, kad bėgdamas pamečiau švarką ir kad reikia jį surasti.

Regis, švarkas išslydo prie pat Cemolonsko namų. Sakau vadui: „Gaila naujo švarko, būtinai treikia surasti.“ Taigi grįžome ir radome. Cemolonskas buvo vedęs Ažuoliuko kaimynę, taigi vadas nutarė užėti pas juos į namus. Ir užėjome. Šeimininkas tuoj - buteliuką ant stalo, pavaišino gardžiomis lydekėmis iš Pienės upelės. Pavakarieniavę jau rengėmės išeiti ir še tau - aš įkišau savo liežuvį, kur nereikia. Pasiūliau Ažuoliukui: „Gal pernaktvokime pas šeimininkus klojime, o rytoj vakarop leisimės į kelionę.“ Vadas sutiko pridūręs: „Jūs eikite į klojimą, o aš dar pakalbėsiu su šeimininkais.“ Taigi aš su Dieduška išėjau į klojimą.

Prie klojimo durų pastebėjau, kad Dieduška, graibydamas žemiau juostos, eina prie klojimo kampo. Pamaniau, kad „savais reikalais“, taigi jo nelaukdamas kopėčiomis užlipau ant šiaudų prėslo ir atsiguliau. Netrukus girdžiu - jau kažkas lipa kopėčiomis klausdamas: „Kur jūs?“ Atsakau, kad aš čia, o Dieduška, krapštydamas klyną, nusverdėjo prie klojimo kampo ir ligi šiol jo nėra. Ažuoliukas atsiduso: „Taip ir maniau, kad bus šitaip.“ Taip mes Dieduškos ir nebesulaukėm. Išaušo sekmadienio rytas. Tylu, ramu. Vadinasi, pas priešus nenubėgo, tik nuo partizanų pabėgo. Sulaukę vakaro pavakarieniavom ir išsileidom į kelionę. Paėjus gal puskilometrį sutinkam Jakeliūną Stasį, tą, kuris man „nešė“ šovinius. Jis ir sako: „Mūsų namuose sėdi girtas Dieduška.“ Pasiūliau vadui grįžti ir Diedušką paimti. O Ažuoliukas į tai: „Kiek mes jį galim vaikytis, nusibos plavinėti, pats ateis.“ Ir tikrai - plavinėti jam nusibodo. Ir jis atėjo į stovyklą su garnizonu. Bet tai buvo truputį vėliau.

Kryžkelė

Kartą, nuošaliau nuo stovyklos, pastebėjau besikalbančius Ažuoliuką ir jo pavaduotoją Tigrą. Jie ir sako man: „Žinai, Bėda, tau reikia pabandyti išvažiuoti žiemą kur nors į miestą. Gal ten pasiseks rasti darbą, gal ir mus, porą vyrų, galėtum pas save paslėpti per žiemą... Mes tau padėsime maistu ir pinigais. Tu turi dokumentus, dėdė žadėjo tau padėti susitvarkyti, tai praleisti progos nereikia. O jei pamatysi, kad gresia pavojus, visada gali grįžti pas mus.“ Aš labai nenorėjau sutikti su tais jų pasiūlymais, tačiau pavaduotojas pabrėžė, kad jis, jei tik būtų galima, sutiktų visą gyvenimą akmenis skaldyti, bet jam kelio atgal nebėra... Sako: „Įsivaizduok, jei apsuptų kurią dieną kareiviai mišką ir - jokios išeities, tik mirtis, o tu turi galimybių išlikti gyvas, pasinaudok.“ Supratau, kad jie linki man gero, ir nenorom sutikau.

Kai apie tai pasakiau seseriai Monikai, ji labai nuliūdo: „Dabar bus blogai, tu išvažiuoji, tai Dieduška mus pribaigs. Jis jau bandė išprievartauti vienišas moteris, o kai tavęs nebus, darys ką panorėjęs.“ Pažadėjau tai pasakyti vadui, tada partizanai neleis terorizuoti gyventojų. Sesuo visomis išgalėmis bandė priešintis mano pasitraukimui iš partizanų gretų, sakiau irgi to nenorintis, bet toks jų sprendimas, o aš su juo sutikau... Sesuo turėjo nuvežti mane į Troškūnų geležinkelio stotį, ji iš vakaro atvažiavo su arkliu pas pamiškės gyventoją Antaną Kaunietį - uolų partizanų rėmėją. Ankstyvą rytą mes su seserim išvažiavome į Troškūnus, kad spėtume į traukinį. Bevažiuojant per girią sesuo pasakė, kad Dieduška, būdamas girtas, yra išsitaręs, kad jam kito kelio nebėra - tik legalizuotis. Tada seseriai liepiau grįžti į namus, o aš nutariau grįžti pas partizanus. Taip ir padarėme. Ankstų rytą jau buvau stovykloje.

Pamatęs mane vadas pasakė: „O, Bėda vėl čia.“ Aš ir papasakojau, ką sužinojęs iš savo sesers ir todėl atėjęs perspėti, kad jie būtų atsargūs. Nes Dieduška, būdamas girtas, yra taip išsitaręs: „Man kito kelio nebėra, tik legalizuotis“. Ažuoliukas suniekino mane, esą aš bobų kalbų prisiklausęs nei pats turiu ramybės, nei kitiems jos duodu. Pareiškė, kad reikėjo man važiuoti, kur važiuavęs ir nesiblaškyti. Taigi vietoj padėkos sulaukiau priekaištų. O jis pridūrė: „Rytoj anksti tave pažadinsime, kad nepavėluotum į traukinėlį, važiuok.“

Tada ne visi turėjo laikrodžius. Jonas Butkus-Karklas prižadėjo mane naktį pakelti, kad nepramiegočiau, nes jaunystės miegas yra kietas, aš ypač gerai miegodavau. Naktį susapnavau, kad sesuo Petrutė, kuri buvo ištremta į Sibirą, man sako: „Jonai, šianakt neik į Troškūnus.“ Tas sapnas toks aiškus, toks gyvas - tarsi tikrovė. Ir - jau kažkas kelia mane eiti į Troškūnus. Išbartas dėl mano išklausių bobų plepalų bijojau pasakyti, kad, susapnavęs perspėjimą, į Troškūnus šiandien aš neisiu. Ir pasakyti nedrįstu, ir eiti jokia būdu negaliu...

Taigi gulėjau savo guolyje. Paklaustas, kodėl nesikeliu ir nesirengiu kelionėn, paaiškinau, kad aiškiai sapnavau tremtyje esančią seserį, kuri įsakmiai perspėjo mane, kad šianakt neičiau Troškūnus, taigi ir neisiu. Partizanai nusistebėjo, kad negali manęs „išrodyti“ iš miško, bet aš laikiausi savo. Ir tą naktį neišėjau į Troškūnus. Tuo metu pas mus buvo atėję Žaibas su žmona - Klajūne, Lietus, Rasputinas, Ladziūkas ir kiti. Kūrenosi iš beržinių pliauskų sukurtas didelis laužas. Beržai ir žali gerai dega, tik reikia protingai sukrauti - sukryžminant štabelį* iš apačios padegti, tada dega - net užia. O dieną vadas man pasakė, kad trauktis jau nebėra kur - pradeda snigti, gera proga išeiti, užsnigs pėdsakus. Diena slinko vakarop, aš sutikau iškelti į Troškūnų geležinkelio stotį iš vakaro, ten kur nors susirasti nakvynę, nes traukinėlis išvažiuoja labai ankstyvą rytą. Atsisveikinant stengiausi kaip nors sulaukyti ašaras. Partizanai spaudė man ranką, linkėdami

laimingos kelionės, lyg ir partizanas Lietus davė man cigarečių pakelį, o aš tik stengiausi kuo greičiau su visais atsisveikinti, kad nepravirkčiau. Ir neatsigręždamas išskubėjau iš stovyklos jau verkdamas. Nutoles tiek, kad nematytų mano ašarų, dar kartą atsigręžiau paskutinį kartą atsisveikinti su stovykloje pasilikusiais. Ir tas atsisveikinimas buvo paskutinis su daugeliu vyrų.

Girioje jau tvyrojo prieblanda. Vilkėjau rusišku šinieliuimi*, kurį gavau iš savo pusbrolio Juliaus Petriko. Partizanai man kelionėn į krepšį įdėjo virtos kiaušienos. Ar mėsa užuodė, ar atsitiktinai, bet šalia manęs atsirado du vilkai: jie tai prabėga pro šalį, tai vėl pasiveja. Ir taip lydėjo kurį laiką, bet aš jų nebijojau, nors ir nesidžiaugiau. Man išėjus į pagrindinį kelią, vedantį į Troškūnus, vilkai dingo. Iki miestelio buvo maždaug septyni kilometrai, visą laiką reikėjo eiti per mišką. Geležinkelio stotelė nuo miestelio - už gero puskilometro.

Užėjau pas gyventoją prašyti nakvynės. Žmonės paklausė, iš kur esu, pasakiau, kad iš Piktagalio. Sako: „Ir mes iš Piktagalio.“ Ir pradėjo klausinėti, ką iš to kaimo ištrėmė, ir pan. Privalėjau sakyti tiesą, nes kol neparodysi dokumentų - niekas nakvynėn nepriims. Tie žmonės prieš daugelį metų yra gyvenę mūsų kaime, todėl jiems buvo įdomu šį tą sužinoti. Pasakė, kad nakvynės negali priimti, nes namuose yra ligonis, bet nurodė, pas ką būtų galima apsinakvoti. Ten ir patraukiau. Priėmė maloniai, bet domėjosi, iš kur ir koku reikalu čia atsiradau. Pasakiau, kad esu kavarskietis, tai jie lyg guosdami pasakė, kad pas juos bemaž kas vakarą užaina milicininkas, kuris irgi kavarskietis, gal norėčiau su juo susipažinti?..

Žvilgsnis atgal

Padarysiu pertrauką savo kelionės apsakymui ir grįšiu atgal į netolimą praeitį, kurioje teko patirti daug skaudžių ir džiugių išgyvenimų. Pradedant tėveliuko ir brolio Karolio mirtimi ir baigiant nesėkminga pirmąja meile bei nepaprastu išgyvenimu, kai buvau Danutės demonstratyviai atstumtas. Ir galiausiai - didžiausias smūgis: 1948 metų gegužės 22-oji, kai buvo ištremta mūsų šeima. Džiaugiausi, kad man pasisekė išvengti tremties ir kad patekau pas partizanus, kad partizano kelyje sutikau merginą, tiesiog pakrėjęs mano širdį ir suteikęs man daug tyro, palaimingo svajonių džiaugsmo, kuris tiesiog netilpo širdyje ir praturtino mano sielą. Taigi noriu dabar eiliuotai išreikšti savo išgyvenimus, džiugias ir skausmingas jaunystės dienas.

Širdies svajonė

Tiesiog stebėtis tegaliu,
Kokiu slaptingu ir giliu
Degiau jausmu kerų,
Kai mamos žodis, toks ramus,
Man liepė aplankyti namus
Gražių seserų.

Vaizduote žavesio pilna,
Širdim troškimų kupina,
Su ilgesio aidais,
Nuo jausmo tyro ir brangaus
Tarytum palaimos dangaus
Žydėjau su žiedais.

Bet juodi debesys staiga
Tartum baisi, slogi liga
Užtemdė tuos jausmus.
Audra tik siuto per naktis,
Užgoždama visas viltis,
Išardė mus namus.

Su širdžių sopuliu giliu
Išėjo tremtinių keliu
Skaitlinga mus šeima.
Kaip vaikas aš tada verkiau.
Juk ar begali būt klaikiau,
Kur sesės, kur mama?

Rožės dabinos pumpurais,
Žiogeliai griežė vakarais,
Bet liūdna ir graudu.
Šnarėjo girios paslapčia,
Lakštingalos suokė nakčia
Lyg tremtinio skundu.

Kvėpėjo šieno pradalgiai,
Bangavo mariomis rugiai,
Siūbuojami nuo vėjo.
O ilgesys mergaičių tų,
Širdies gelmėj išsvajotų
Krūtinėj išsiliejo.

Iš atminties niekad nežus
Liepos sekmadienis gražus
Tarytum palaima,
Kai aplankiau mergaites tas,
Tyrų svajonių išpuoštas,
Kur paliepė mama.

Veidų skaistumas nuostabus,
Jų elgesys toks pagarbus
Krūtinę glamonėjo.
Tarytum šakos jazminių,
Paliestos ilgesio delnų,
Viliojančiai žydėjo.

Pati vyriausioji gailiai,
Paliesta skausmo taip giliai
Užustalėje verkė.
Kilnių troškimų galybe
Su visa sielos gilybe
Ji šitaip blogį smerkė.

Jos gailių ašarų rasa
Su grožio didybe visa
Lyg deimantai žėrėjo.
Kokia jėga, nesupratau,
Staiga tiktai pasijutau
Man širdį pakerėjo.

Sutemų rūkas lyg skara,
Kad gaubia motina gera
Dukrelę numylėtą,
Taip apgaubė staiga mane
Skausminga skraiste ledine
Nematomai, iš lėto.

Ar teks ją pamatyti kada,
Ar ši laiminga valanda
Jau bus ir paskutinė?
Liūdesys praslenka veidu,
Širdy skausminga ir graudu,
Net krūpčioja krūtinė.

Tu nejauti ir nežinai,
Kad su manim jau amžinai
Eini Žemės keliu.
Nuo tavo žvilgsnio taip šviesu,
O koks laimingas aš esu -
Išreikšti negaliu.

Savo širdyje paslapčia
Aš ją išsinešiau nakčia,
Nors ne vagis buvau.
Ir kaip akacijos baltai
Meilei pražydus nekaltai
Aš ją pabučiavau.

Ją atsisveikinęs, štai jau
Aš vėl į naktį išėjau,
Svajonių palydėtas.
Tik sieloje kažkur giliai
Vilties mirgėjo spinduliai
Tartum dangus žvaigždėtas.

Meilės aušra

Audringą gyvenimo naktį
Suspindo man meilės aušra.
Ji man ir neleido apakti,
Ir sielai išdžiūti sausra.

Mačiau jos akis ašarotas,
Stebėjau, ko verkia jinai,
Tą gelmę vos aprėpė protas,
Pamilo širdis amžinai.

Iš kur jos toks veido skaistumas -
Kaip žiedas lelijos tyros,
Žaviųjų akių nekaltumas
Lyg atšvaistė gaisro aušros?

Tikriausiai tai spindi jos siela,
Tas angelas Žemės nakties,
Užtai ji nepaprastai miela,
Su ja nebaisu net mirties.

Tylią vasaros naktį

Ugnimi man liepsnojo krūtinė,
O ėjau aš - mirties takeliu,
Tyros meilės vainiką nupynė
Širdis iš svajonių gėlių.

Aš svajojau apie numylėtą,
Kurios grožis toksai nuostabus.
Tylią vasaros naktį žvaigždėtą
Nemiegojau tik aš ir dangus.

Mano kelias sunkus ir miglotas,
Kur tik žengiu, vaidenas kapai.
Ošia miškas klaikus, ašarotas,
Tu tik saldžia paguoda tapai.

Tu gyvenk, kaip paskyrė tau Dievas,
Man žvaigžde nepasiekiamą šviesk,
Aš tau skinsiu alyvas ir iervas,
Nors sapne mano sielą paliesk.

Antrasis susitikimas

Turėjau vos dvidešimt metų,
Kai mirtis man tiesė rankas.
Klaikių ir siaubingų verpetų
Jau nieks taip giliai nesupras.

Juk tik ką išvydau aš saulę,
Nespėjau pažvelgti aplink,
Staiga lyg klastinga apgaule
Jau neša mane kapų link.

Nejau tai diena paskutinė
Ir niekad daugiau niekada
Nešvies man Žvaigždė Vakarinė,
Nealps jau ant lūpų malda?

Bet siaubas praėjo pro šalį.
Ir vėl aš su paukščių pulkais
Džiaugsmingai meldžiu Visagalį,
Skrajoju gimtinės laukais.

Saulutė jau leidžias už miško,
Praeina pilkoji diena.
Staiga mano veidas išblyško,
Suspindo džiugia šypsena.

Ir vėl ta Žvaigždė Vakarinė
Šventosios Onos naktį,
Kurios taip išsiilgus krūtinė,
Suspindo širdies gelmėje.

Nedrištu pažvelgt į jos veidą,
Net žodžio ištart negaliu.
Dėkojau tik Dangui, kad leido
Lydėti ją Žemės keliu.

Ji buvo maloni ir miela,
Kaip žiedas žydėjo baltai,
Galutinai pavergė sielą,
Kai apžvelgiau ją nekaltai.

Bet staiga vėl skirtis reikėjo,
Raudėjo nuliūdus gamta.
Gal niekas daugiau nekentėjo,
Kaip mano širdis nekalta?

Kilo rūkas

Kilo rūkas ir gaubė kaip šydu
Veidą gimstančios naujos dienos,
O aš gėriau lyg saldujį midų
Iš slaptingų svajonių dainos.

O, svajonės širdies begalinės!
Lyg žvaigždėti padangių keliai,
Mirgat, spindit gelmėje krūtinės
Jūs, gražiausios vilties spinduliai.

O, kad kas bent jos vardą ištartų,
Man iš džiaugsmo pašoktų širdis.
Ir viltyj, ir skausme, kiek kartų
Nesumerkiau akių per naktis.

Patekės greitai žėrinti saulė,
Išsklaidys tirštą miglą nakties,
O svajonės ar bus tik apgaulė,
Ar laimužė man šypsos išties?

Kokie gražūs ir mieli tie jaunystės dienų prisiminimai! Viskas taip gyva, taip artima, tarytum vakar buvo. Mano gyvenime šitie jausmai liks nepakitę ir žydintys. Jie mane lydėjo visą gyvenimą tarytum palaima ir lydės amžinai. Teisingai sakoma, kad geriau jau meilėje nusivilti nei meilės nepažinti. Meilė netemdoma aistros, yra šventa, o šventi dalykai niekada nepraranda savo žavesio ir spindesio.

Trečiasis susitikimas

Nors buvo laikas neramus
Ir miškas apgaulingas,
Į numylėtinės namus
Ėjau aš toks laimingas.

Miško ošimas pamažiai
Tartum vargonai gaudė,
Jaunystės džiaugsmu atidžiai
Meilė svajones audė.

Išaušo rytas pamažu,
Miške žiedeliai meldės.
Atrodė viskas taip gražu
Čia, šalia Skaisčiaveidės.

Jau trečią kartą ją matau -
Savo širdies Aušrinę,
Nors kaip stengiaus, nesupratau,
Kam puošia ji krūtinę.

Gal pažadėta jos širdis
Svajonių karalaičiui,
O man teskirta per naktis
Liūdėti lyg našlaičiui?

Nėra jėgos, kas ant dangaus,
Klaidintų paukščiams kelią,
Taip ir širdies nieks neapgaus,
Kai meilės skausmas gelia.

Sėdėjo ji visai greta,
Rankoj laikė gėlelę.
Tai palimos diena reta,
Džiaugsmas nuo žemės kelia.

Praėjo diena taip staiga,
O kokia ji laiminga.
Bet vėl širdyje uždanga,
Tamsi ir paslaptinga

Kai geso saulės spinduliai
Ji rodė mums takelį.
O kaip išrodė ji dailiai,
Nieks apsakyti negali.

Seklyčioj šviesu ir jauku,
Už lango naktis juoda.
Su ja ir mirt nebūt klaiku,
O vien saldi paguoda.

Nemoku verkti aš gailiai,
Neslėpti liūdno veido,
Nors širdis blaškosi bailiai,
Likimas lyg apleido.

Kodėl, Dievuli, negaliu
Amžinai su ja būti?
Man skyrei eit kitu keliu,
O gal jame ir žūti?

Kai išlydėjus prie namų
„Su Dievu“ ji mums sakė,
Lyg stebuklingu gražumu
Suspindo Tyraakė.

Su šventa meile, taip tyrai
Ją troškau pabučiuoti
Ir prispažinti atvirai:
„Myliu!“ - gana krūpčioti.

Bet ji lyg žaibas taip staiga
Į šalį atsišliejo.
Ir tuo naujų skausmų banga
Krūtinę man užliejo.

Seklyčioj šviesu ir jauku,
Už lango naktis juoda,
Su ja ir mirt nebūt klaiku,
O vien tiktai paguoda.

Tikriausiai kiekvienas žmogus skaudžiai kenčia, negalėdamas pasiekti to, kas širdžiai brangu, tačiau tai slepia nuo kitų suprasdamas, kad slapčiausių dalykų nederą nešti į turgų. Neišsipildžiusių svajonių paslaptis dažniausiai nusi-nešama į kapą. Žemė dosni visiems įvairiais kentėjimais, kurie turbūt reikalingi sieloms nuskaidrinti, malonės rūbui įsigyti?

Prie gėstančio laužo

Lyg praeitį mena audringa naktelė,
Triukšmauja supykus giria,
O jos gilumoje rusena ugnelė
Senolių dvasia nemaria.

Parimęs sėdėjau prie gėstančio laužo
Ir ateitį spėti bandžiau,
O ilgesio bangos krūtinę man daužo
Kas kartą skaudžiau, vis skaudžiau.

Kad būtų ištarus nors vieną žodelį,
Pažvelgus meiliai, paslapčia,
Aš būčiau laimingas kiekvieną rytelį,
Džiaugsmingai svajočiau nakčia.

O, kad aš turėčiau tą slaptąją galią
Užburčiau jos širdį, akis.
Bet kas gal pakeisti Aukščiausiojo valią?
Tuščia tai svajonė, viltis.

Ketvirtasis susitikimas

Nebodams žvarbiausiojo vėjo
Ėjau pasišventęs, tylus,
O buvo pabaiga rugsėjo,
Ruduo paslaptingas, gilus.

Bučiavo akis drėgnas vėjas,
Krūtinę taip glostė švelniai,
Jausmingai, bailiai suvirpėjęs,
Kažko atsiduso giliai.

Skubėdami debesys slinko,
Be garso, lyg vagys nakčia,
Nuo vėjo medeliai palinko,
Šnarėjo kažką paslapčia.

Bučiaavo apalpusią žemę
Juodai pasipuošęs dangus,
Žmonijos likimą jis lemia
Ir laimina meilę, vargus.

Sukaupęs jėgas paskutines
Kaip niekad, ligšiol niekada,
Ilgėjaus Žvaigždės Vakarinės
Giliausių troškimų malda.

Žinojau, ji turi ateiti,
O koks šitas jausmas brangus,
Tarytum jaunos širdies kraitis,
Žavingas gegužės dangus.

Ir štai išvydau ją lyg saulę
Tamsioje rudens naktįje.
Staiga abejonių apgaule
Pakilo audra širdyje.

Tai kas, kad aš ją šventai myliu
Ir puošu svajonių žiedais,
Ji nieko nežino, nes tyliu,
Krūtinę apkaustęs ledais.

Bet jei ir atskleisčiau šią gelmę,
Paslėptą krūtinę giliai,
Kasžin, ar pajautų ji laimę,
Ar šviestų jai šie spinduliai?

Aš lauksiu, tylėsiu, kol Žemę
Išpuoš vėl gegužis ramus.
Tikiu, jog Dangus viską lemia,
Slaptingai suves gal ir mus?

Po kiekvieno susitikimo, kurie buvo visiškai atsitiktiniai, aš vis giliau ir giliau skendau svajonių gelmėse. Man buvo gera, nors gyvenimo tikrovė buvo grynai priešingybė, vedanti mane tolyn nuo bet kokių svajonių. Ir aš supratau, kad, deja, širdis gyvena savuoju - nerealiu gyvenimu, ir tam pasipriešinti negalėjau. Ir gyvenau dvilypį gyvenimą: viena vertus, buvau įsitikinęs, kad žūsiu pirmai progai pasitaikius, antra vertus, kūriau gražiausių pasakų karalystę.

Iš pasakų mamos esu aš girdėjęs,
Jog kalba ir medžiai gyvai,
Kad viską supranta paukšteliai ir vėjas,
Laukuose siūbuoją javai.

Dabar tik patyriau, kad tiesą ji sakė,
Kai miškas prabilo nakčia,
Kai vėjas, lapeliai, eglė plačiašakė
Kalbėjo, jog myliu slapčia.

Iš kur sužinojo žiedai ir paukšteliai,
Kalneliai ir klampūs raistai?
Tą patį kartojo praminti takeliai,
Jog myliu aš ją taip karštai.

O kaip neapsakomai gera ir miela,
Visur aš girdžiu vardą jos,
Vėjelis bučiuoja krūtinę ir sielą
Lyg ugnimi meilės jautrios.

Penktasis susitikimas

Naktis jau leidosi ant žemės
Padengtos sniegu taip dailiai,
Dangus nuliūdęs ir aptemęs,
Tarytum verkia ko gailiai.

Po kojom girgžda minkštas sniegas,
Aplinkui spindi žiburiai,
Miškus jau slegia gilus miegas,
Ant šakų - sniego kauburiai.

Jaunoj krūtinėj karštas kraujas
Verda verpetų sūkuriais,
Į širdį juodos mintys braujas
Einant sunkios lemties keliais.

Taip netikėtai savo mielą
Kaimo pirkelėj pamačiau,
Džiaugsmu suspindo mano siela,
Dangus išrodė daug skaisčiau.

Laukiau jos žvilgsnio palaimingo
Ar žodžio degant ugnimi,
Kažkokio ženkle paslaptingo,
Jog domisi ji manimi.

Tačiau veltui stengiaus suprasti,
Iš kur mielumas toks gilus,
Kaip jos širdies raktą atrasti,
Atspėt akių žvilgsnis tylus?

Jautria širdim mus pasitiko
Ir palydėjo kaip sesuo,
Bet man baisi žaizda paliko,
Krūtinę slėgė lyg akmuo.

Nejaugi viskas staiga žuvo,
Kuo ligi šiol aš gyvenau,
Ar tai tik mielas sapnas buvo,
Kas tai atspės, pats nežinau?

Kad būčiau čia jos nesutikęs,
Būčiau laimingas ir toliau.
Laimės svajonėse palikęs,
Meilės sapnuos skendęs gyliau.

Jaunoj krūtinėj karštas kraujas
Verda verpetų sūkuriais,
Į širdį juodos mintys braujas
Einant sunkios lemties keliais.

Šis penktasis susitikimas man buvo be galo skaudus. Ji visiškai nekreipė į mane dėmesio, tai atrodė lyg kokia savotiška panieka. Juk jau pirmąkart susitikus aš prisistačiau esąs tolimas jos giminaitis. Be to, kiekvienąkart susitikus, su ja elgiaus labai pagarbiai, ir toks jos elgesys, kai ji nesiteikė manęs net užkalbinti, man buvo tartum ženklas, kad jai esu ne tik neįdomus, bet net ir atstumiantis... Taip sugriuvo mano svajonių pilis. Tai buvo dar vienas skausmo randas širdyje. Visi pastarųjų dienų įvykiai tarsi klostėsi prieš mano valią.

Kai man pasirodė, kad viskas jau žuvo,
Likimas apleido staiga.
Kokių pakitimų tuo momentu buvo,
Blaškiaus lyg audroje banga.

Kažkoks neapsakomas jausmas
Nurodė man naujus kelius,
Nurimo krūtinėj tyros meilės skausmas,
Nutildė troškimus gilius.

Tarytum buvau aš užmigęs
Nepaprastai miegu giliu,
Kodėl nuo to kelio buvau aš nuklydęs -
Ir šiandien suprast negaliu?

Žinau tiktai vieną - be blogo troškimo
Ėjau įvairiais aš keliais,
Tikiu, mane vedė žvaigždė įkvėpimo,
Tą paslaptį laikas atskleis.

Jaunystės pradžioje jau buvau įvairių netekties ir skausmo smūgių gerokai aptrankytas, nei vienai svajonei dar neišsipildžius, be jokios gyvenimo patirties patekau į „savarankišką“ gyvenimą. Išėjau, nes buvo taip nurodyta, turėjau paklusti, o pradėti gyventi tą naują ir sudėtingą gyvenimą man nelabai sekėsi. Neturėjau nei maisto, nei pinigų, išskyrus tą virtą bekonieną, kurią įdėjo, išleisdami iš stovyklos. Kaimo berneliui patekus į miestą ir dar - nelegaliai, problemų daug...

Taigi dabar vėl grįžau į Troškūnus, kur išgirdau, kad gal bus įdomu susitikti šį vakarą su milicininku, irgi kavarskiečiu. Sukau galvą, kaip išvengti šito susitikimo, ir pradėjau aiškinti šeimnininkams, kad esu labai pavargęs ir norėčiau pamiegoti, nes ryt anksti reiks keltis, kad spėčiau į traukinį. Pagalvojau, gal miegančio manęs nebežadins, ir taip išvengsiu nelaimės. Paprašiau, kad šeimnininkai mane ankstų rytą prikeltų. Pasirodo, milicininkas užėjęs nebuvo, ir viskas baigėsi gerai. Rytą auštant jau lipau į traukinėlį ir susidūriau su pažįstamu žmogumi. Jis buvo geras žmogus. Laimingai pasiekiau Šiaulių kaimą Utenos apskrityje, netoli Burbiškio ežero. Pernakvojau, o rytojaus dieną su žmogumi, kuris turėjo sutvarkyti mano dokumentus, išvažiavom į Panevėžį. Jis sutvarkė taip, kad aš iš pradžių tapau priregistruotas ir dirbantis Panevėžio dramos teatre rūbininku, o vėliau - kad esu išregistruotas. Taigi dokumentai tvarkoje, ir dabar galiu ieškoti bet kokio kito darbo.

Apgyvendino mane pas kažkokį siuvėją. Ten išbuvau gal ilgiau kaip savaitę. Kartą siuvėjas su žmona išėjo į kažkokį pobūvį ir paliko mane vieną visą vakarą. Aš, neturėdamas ką veikti, nutariau patikrinti, kaip dega elektros lemputės, kurių siuvėjo namuose buvo kelios. Lygintuvo laidą įkišau į kištuką, kad, pridėjus elektros lemputę, ji įsižiebtų, bet ji neišsižiebė. Tada, paėmęs žirkles, bandžiau sujungti, kad atsirastų kontaktas. Žinoma, jis atsirado: kai jau trenkė, tai ir žirklės, ir lemputė iškrito iš rankų... Tokia buvo civilizacijos pamoka.

Deja, nieko iš tos vietos neprisimenu: nei gatvės, nei to gyventojų vardo ar pavardės. Man buvo pasiūlyta įsidarbinti cukraus fabrike arba kreiptis pas žmogų, gyvenantį Biržuose, Yčo gatvėje Nr. 3. Buvau keletą kartų išėjęs į miestą nu-

sipirkti pieno ir kitų produktų, bet į cukraus fabriką ieškoti darbo nėjau, bijojau. Tas žmogus iš Šiaulių kaimo buvo tolimas giminaitis, jį pirmą kartą ir pamačiau tik nuvažiavęs į jo namus. Jis dar priminė, kad gali ir kitiems gauti dokumentus - priregistruoti ir išregistruoti, suprantama - už pinigus. Kai pasibaigė mano pinigai, per tą siuvėją aš vėl pasikviečiau tą savo giminaitį ir paaiškinau, kad nebeturiu pinigų pragyvenimui.

Giminaitis Andrijauskas buvo aiškiai nepatenkintas. Pareiškė pagalvojęs, kad aš suradau dar vieną klientą dokumentams gauti, todėl jį išsikviečiau. Bet vis tik paliko man pinigų - apie porą šimtų rublių. Tikriausiai, prašiau jų paskolinti ir, žinoma, skolos negrąžinau iki šiol, nes jis miręs, o ieškoti jo giminių taip ir neprisirengiau. Galėčiau ir dabar, vienaip ar kitaip, skolą grąžinti, bet vis tęsiasi šis reikalas, ir gana...

Dabar, jau turėdamas pinigų, leidausi į Biržus. Važiavau traukiniu, Biržus pasiekiau laimingai. Bet rasti Yčo gatvės niekaip negalėjau. Ji buvo priemiestyje, prie popieriaus fabriko. Galiausiai suradau, bet neradau namo, pažymėto trečiu numeriu. Ėjau tai pirmyn, tai atgal - namas yra, bet be numerio. Pasiryžau už-eiti į vidų. Namelio durys buvo atviros. Įėjęs pasisveikinau, bet niekas neatsakė. Žiūriu - lovoje guli žmogus, turbūt miega. Priėjęs arčiau pamačiau, kad tas žmogus... miręs. Greitai sprukau pro duris, kad, atsiradus ten kitiems žmonėms, nereikėtų aiškintis, kas aš toks ir kaip čia atsidūriau šalia mirusiojo. Vėliau nutariau, kad pataikiau ten už-eiti tokiu metu, kada mirusiojo artimieji išbėgo pranešti kaimynams apie nelaimę jų namuose. O gal buvo visai kitaip, gal jį kas nužudė, nes tuo metu miestuose siautėjo nusikaltėlių gaujos. Žodžiu, nepasisekė. Taigi vėl grįžau į Panevėžį pas tą siuvėją. Prisiminiau, kad šalia Traupio bažnytkaimio, Palepeikių vienkiemyje slapstosi iš arestinės pabėgęs Žemaičių sūnus Vilius, tų pačių Žemaičių, kurių namus statant sužinojau, kad ištremta mūsų šeima. Vienas jų sūnus jau buvo žuvęs partizanų kovose 1945 metų vasario 9 dieną prie Traupio - Klaidūnų kaime. Tąsyk žuvo aštuoniolika partizanų, tarp jų - ir mano brolis Karolis.

Žinojau, kad jie gyvena pasiturinčiai, tai bus iš ko pragyventi, kol susirasime darbą, o dviese - ir drąsiau, ir ramiau. Išganingos minties paragintas išsileidau į kelionę. Tuo laikotarpiu jokios mašinos nekursuodavo, nes jų tiesiog nebuvo. Keliu Panevėžys-Ukmergė per dieną kartais pravažiudavo koks vienas sunkvežimis, o kartais - nė vieno. Žmonės aplipdavo kaip musės tą sunkvežimį. Veždavo tik iki miesto, tada visiems reikėdavo išlipti ir eiti pėstiems, nes per miestą sunkvežimiuose vežti žmonės buvo uždrausta.

Važiuojant į Biržus ar grįžtant - nebeatmenu, teko nakvoti Šiaulių stotyje. Visi takeliai iki stoties - tiesiog nudergti, nebuvo nė kur kojos pastatyti, o stotyje

per naktis slankiojo įvairūs tipai, todėl žmonės buvo labai atsargūs, nes vagysčių būdavo per akis. Aš visą naktį nemiegojau bijodamas, kad neištrauktų mano dokumentų.

O Biržų geležinkelio stotyje buvo toks nuotykis. Aš, laukdamas traukinio, sumaniau užkąsti. Maistą laikiau tame pačiame krepšyje, su kuriuo išėjau iš partizanų stovyklos. Bevalgydamas pastebėjau, kad į mane vis žvalgosi viena moteris ir pagalvojau: nejaugi ji mane pažįsta? Ji nenuleido nuo manęs akių, ir mane apėmė nerimas: kodėl ji mane taip stebi? Galiausiai ji priėjo arčiau ir tiesiai paklausė: „Ar ne iš miško būsite?“. Atsakiau, kad taip, iš miško. Kodėl taip jai atsakiau, pats nežinau. Tada ji pareiškė taip ir pamaniusi, nes mano darbinė apranga rodanti, kad esu miško darbininkas. Ji prašė, kad padėčiau ir jos sūnui gauti darbą miške. Klausė, kokiame miške dirbu, kokie viršininkai, ir panašiai. Pasakiau, kad esu eilinis darbininkas ir jos sūnui niekuo negaliu padėti. Patariau kreiptis į viršininkus ir daviau suprasti, kad kalba baigta.

Taigi tęsiu pasakojimą apie kelionę iš Panevėžio į Traupį. Įsikoriau į lentų prikrautą sunkvežimį, pilną keleivių, ir taip privažiavome Raguvos miestelį. Čia turėjome išlipti ir pėsčiomis eiti iki Levaniškio kaimo, maždaug šešis kilometrus. Pokario metais žmonės buvo įpratę pėsčiomis įveikti ne tokius tolius, o keletą kilometrų - vieni niekai. Žmonės išsiskirstė kur kas, o aš su viena moterimi išsileidome Traupio link. Moteris nešėsi ryšulius, aš pasisiūliau juos panėšėti. Beidami išsikalbėjome. Ji pasakė buvusi Panevėžyje nunešti kalėjime sėdinčiam savo vyrui maisto. O aš pasakiau keliaująs į Traupį.

Artėjo vakaras, žemę gaubė prieblanda. Moteris perspėjo, kad naktį į Traupį neičiau, nes prieš kelias dienas Troškūnų miške buvo smarkus susišaudymas. Įvyko kažkokia išdavystė, žuvo keli partizanai, kiti pabėgo, ir dabar naktimis visur rengiamos pasalos, kratos. Iš karto supratau, kad tai Darelos-Dieduškos darbas ir kad aš patekau į spąstus. Dabar jau mano dokumentai nebegalioja, tad kaip dabar man iš šitų apylinkių reikėtų pasitraukti? Moteriai paaiškinau, kad turiu dokumentus, man nėra ko bijoti, bet ji kartojo savo: naktį jaunam vyrui vis tiek nereikia painiotis ten, kur vyksta pasalos, sekimai. Aš sutikau, kad tokiu atveju verčiau nesimaišyti jiems po kojomis ir paklausiau, ar galėčiau pas ją pernakti. Ji atsakė neigiamai. Paaiškino, kad jos vyras sėdi kalėjime ir ji nenorinti, kad pas ją svečiuotųsi svetimi, pašaliniai žmonės. Temstant išsiskyrėme - ji nuėjo į savo namus, o aš likau Levaniškių kaimo kryžkelėje, kur sueina keliai iš Ukmergės ir Levaniškių į vieškelį, vedantį į Panevėžį.

Prie tos kryžkelės stovėjo namas ir suoliukas, ten žmonės laukdavo pravažiuojančių sunkvežimių. Trobose jau išsižiebė žiburiai, o aš stovėjau svarstydamas, ką daryti. Jei čia susidurčiau su sribais - man galas. Staiga žiūriu - nuo

Ukmergės atrūksta „Viliukas“. Žinojau, kad juo važiuoja čekistai ar kokie aukšti valdžios pareigūnai, bet vis dėlto pakėliau ranką, kad sustotų. Deja, nė nestabtelėjo, nurūko savais keliais. Supratau, kad daugiau tokios progos tikrai nebebus ir kad nuo kryžkelės turiu dingti. Žvilgtelėjau į namo langą, prie kurio stovėjau: ten sėdi kareivis prie stalo su penkiakampe žvaigžde kepurėje. Aplinkui pasiutusiai skalija šunes. Nusprendžiau drąsiai eiti į vidų - kas bus, tas.

Įlėjęs į trobą pamačiau, kad jokio kareivio nėra, tik kaimynas sau sėdi su rusiška kepure. O joje - tik įspaudas žvaigždės vietoje palikęs, tiesa, tikrai panašus į žvaigždę. Man pasirodžius žmogus iš karto pakilo ir išėjo. Tada pasiprašiau nakvynės paaiškindamas, kad keliauju į Traupį, bet kadangi jau sutemo, naktį nenoriu eiti. Šeimininkai pasidomėjo, kaip reiktų suprasti - sakausi vykstantis į Traupį, o stabdžiau mašiną, važiuojančią į Panevėžį? Pasirodo, jie pro langą matė, kaip aš kėliau ranką, stabdydamas tą „viliuką“. Sutrikęs ėmiau aiškinti, kad kaime mūsų šeima gausi, o Panevėžyje turiu šioktį tokį darbą, tad kelyje nutariau, kad reiktų grįžti atgal į miestą. Žmonės suprato, kad mane ištiko nelaimė, ir nebeklausinėjo. Nakvynę prižadėjo ant šieno. Namas ir tvartas - po tuo pačiu stogu, iš priemenės kopėčiomis galėjai patekti į tvarto pastogę, kur buvo sukrautas šienas. Paprašė palaukti vakarienės. Aš atsisėdau kampe taip, kad iš lauko pro langą manęs nepastebėtų. Tada kaime užuolaidų ant langų nekabino, o langines uždarydavo iš lauko pusės, bet ne visur jos būdavo. Netrukus ties palange pasigirdo ratų bildesys, tenėjo kelias. Šeimininkai pasakė, kad ten Raguvo sribai važiuoja gaudyti „miškinį“. O kai šeimininkai išėjo į tvartą, pas juos gyvenanti jauna mergaitė man tuoj prisipažino, kad ji - partizano sesuo.

Užvalgęs vakarienės skubiai užlipau per priemenę ant aukšto ir pasislėpiau šiene paprašęs, kad rytą, jei pamatytų nuo Ukmergės atvažiuojančią kokią mašiną, skubiai man praneštų. Rytą išgirdau, kad mane kelia, mat tolumoje jau pasirodė sunkvežimiai. Žaibiškai nušokau nuo šieno ir padėkojęs už nakvynę paklausiau, kiek esu jiems skolingas. Šeimininkai atsakė, kad apie tai nė nekalbėčiau ir įbruko man į rankas ryšulėlį su maistu kelionėn.

Panevėžyje man jau vietos nebebuvo. Taigi atvažiauvau į Kauną, bet čia neturėjau jokių pažįstamų ir net į tualetą negalėjau patekti, nes nežinau, ar iš viso tada buvo visuomeninių tualetų. Kaip minėjau, Šiauliuose apie stotį buvo visur nuderpta, kojos nebuvo kur pastatyti. Taigi taip turėjo būti ir Kaune, o privatūs tualetai - visur užrakinti. Taip bešlitinėjant po Kauną vos nesusidūriau su pažįstamu milicininku, gerai, kad jį pastebėjau iš tolo ir sprukau šalin. Iš Kauno nusprendžiau važiuoti į Ukmergę, ten turėjau keletą pažįstamų žmonių. Važiuojant pro Pageležius sribų pulkas ėmė stabdyti mašiną. Vairuotojas nenorėjo stoti, bet kai sribai grėsmingai atsuko ginklus, vairuotojas mašiną sustabdė. Į ją įlipo vie-

nas sribas su areštuotu jaunu vyru, apžėlusiu barzda. Sribas buvo ginkluotas vokiška šturmgiverka*. Ir sribas, ir areštuotasis važiuo tylėdami, tik areštuotasis vis grąžė rankas, kurios nebuvo surakintos.

Privažiavęs Ukmergę išlipau ir, atidžiai stebėdamas aplinką, ėjau gatve. Čia jau buvo nemažai pažįstamų milicininkų bei komunistų, su kuriais susitikti būtų pražūtinga. Laimingai pasiekiau tolimos mūsų giminaitės namus, jau temstant, ir pasiprašiau nakvynės. Giminaitė žinojo, kad mūsų šeima išstremta, bet ar žinojo, kad esu partizanas?.. Nakvynės priėmė nenoriai, aiškindama, kad naktimis tikrinami butai, tai rizikinga. Pasakiau, kad ryt išeisiu, tada priėmė.

Ten nuomojo kambarį ir Stepukaitė iš Paraisčių kaimo, pas kurią aš su partizanų Anicetu Simanoniu buvau užėjęs maždaug prieš porą mėnesių. Ji nustebo, mane pamačiusi, bet nieko neklausinėjo. O kita moksleivė - Vėžytė iš Repšėnų kaimo, pasikalbėjo atvirai, klausinėjo, kaip laikosi kiti partizanai, dar perdavė keletą pakelių cigarečių partizanui Juozui Šilaikai-Juzukui ir palinkėjo man laimingai pasitraukti iš Ukmergės. Sekmadienį man išeiti iš Ukmergės buvo nesaugu, nes ten, mieste, buvo rastas partizanų bunkeris ir visi čekistai buvo sukelti ant kojų. O pirmadienį Ukmergėje vykdavo turgus, būdavo didelis sujudimas, taigi aš iš Ukmergės nutariau išeiti pirmadienio rytą. Bet kur pernaktuoti dar vieną naktį? Paklausiau Apolonijos Vėžytės, ar ji nežinanti, kur nuomoja butą Anelė Girnytė (mano pirmoji meilė). Ji pasakė žinanti, apsidžiaugiau, nes buvau tikras, kad nakvynės priims. Pavakary suradau tą namą ir ten aptikau dar dvi moksleives iš mūsų krašto; su jomis kartu teko lankyti mokyklą. Anelės namuose neradau. Mergaitės pasakė, kad ji išėjusi į šokius. Paprašiau, kad pakviestų, bet jos abejojo, ar ji sutiks palikti šokius, ir ką jos turinčios jai pasakyti? Paprašiau, kad pasakytų, esą atvažiuo tėvas ir skubiai liepė pareiti. Jos tėvas buvo griežtas, ir ji bijojo jo kaip ugnies.

Anelė iš karto prisistatė. Mergaitės man liepė pasislėpti, mat joms buvo įdomu, ką ji sakys pamačiusi, kad jokio tėvo nėra. Kai ji pradėjo barti mergaites už iškrėstą tokį pokštą, tada ir pasirodžiau. Anelė dvigubai nudžiugo. Pirmiausia todėl, kad atpuolė tėvo baimė, antra - pamatė tą, kurį mylėjo. Kada užsiminiau apie nakvynę, ji sutiko: „Mielu noru.“ Bet tam, perspėjo ji, yra rimta kliūtis, kuri ne nuo jos priklauso. Kadangi mieste buvo paskelbta nepaprasta padėtis, tai norint apnakvydinti atvykusį žmogų, reikia pranešti milicijai. Supratau, kad viltys sudužo. Prisiminiau dar vieną vietą, kurioje prieš metus, būdamas Ukmergėje kariniame apmokyme, nuomavau butą.

Nelaukdamas vakaro atsisveikinęs išėjau, kol dar gatvėse nebuvo patrulių. Anelė pasisiūlė mane palydėti. Kiek mums paėjus paprašiau, kad nebelydėtų, nes nelaimės atveju ji turėtų nemalonumų. Atsisveikinęs pasukau reikiama kryp-

timi ir laimingai pasiekiau tą moterėlę, kurios bute gyvenau karinio apmokymo metu. Ji nustebo, pamačiusį mane sekmadienio vakare, paklausė, kaip aš čia tokiu laiku atsiradau. Pasakiau gavęs kvietimą į karinį komisariatą, taigi nusprendžiau atvažiuoti iš vakaro, kad ankstų rytą galėčiau įsitikinti, ar daug ką šaukia kariuomenėn, ar tik mane vieną. Jei daugiau šaukiamųjų nebus, paaiškinau jai, tai nesirodysiu ir aš.

Moteris susidomėjo mano pasakojimu ir paprašė parodyti tą šaukimą. Aš ir čia kapt, ir čia, - o šaukimo nerandu, ir gana... „Ai, - sakau, - berniokai šeštadienį žiūrinėjo, matyt, pamiršau jį ant stalo.“ Ji irgi priminė, kad naktimis tikrinami butai ir susirūpino, kad jos berniokas ilgokai nepareina, sako, gal patruliai kur sulaikė. Pagaliau jos sūnus grįžo. Pasakiau, kad esu po šeštadienio nepamiegojęs ir noriu jau atsigulti. Šeimininkė lyg pati sau užsiminė, kad kažkodėl šį vakarą ir Barauskienė neateina. Jos abi buvo kilusios iš Mackeliškių kaimo. Tik šeimininkė jau seniai gyvena Ukmergėje, o Barauskienė pabėgo nuo partizanų. Ir susitikimas su ja dabar, sutemus, būtų pražūtingas.

Šeimininkė vis klausinėjo, ką ištrėmė iš mūsų ir kitų kaimų. Ir vis garsiai mini mano pavardę, o už sienos gyvena milicininkas, mano pavardė - labai reta, ir mano likimą žino daugelis valdžios žmonių. Pasiklojęs ant grindų apsimečiau miegantis.

Ankstų rytą pakilau, nusiprausiau ir, palikęs ryšulėlį su maistu, išėjau į „komisariatą“. Šeimininkei pasakiau, kad maistą palieku, nes tuoj grįšiu. Mąsčiau taip: jeigu šeimininkė susitiks Barauskienę, tai jai pasakys, kad aš pas ją nakvoju ir greit grįšiu, nes palikau maistą. Tokiu atveju pasala mane tykos šeimininkės bute, ir aš galėsiu iš miesto pasprukti. O aš nieko nelaukdamas traukiau iš miesto. Tik ne Kavarsko kryptimi, o Taujėnų.

Išėjau laimingai ir žygiavau sau vieškeliu. Už keleto kilometrų sutikau į turgų važiuojančius partizanų rėmėjus Augulius iš Pusbačių kaimo. Paklausiau, ar šiuo metu jie turi kokių žinių apie partizanus. Atsakė, kad šiuo metu ryšio su jais nėra, nes po išdavystės vyksta nuolatiniai sekimai, ir partizanai nesirodu. Išsukęs iš pagrindinio kelio netrukus pamačiau priešais ateinančią milicininką. Išsiėmiau papirosą, stabtelėjau ir jį užsidegiau. Milicininkas praeidamas tarstelėjo: „Tik nosies nenudek.“ „Nebijok, nenudegsiu,“ - atsakiau. Po kurio laiko pasiekiau Žibučių kaimą ir užėjau pas tolimus giminių - Isiūnus. Jų dukra, mokytoja, jau buvo įkalinta dešimčiai metų už ryšį su partizanais. Netrukus pamatėme, kad pulkas Taujėnų strībų jau supa kaimynų namus. Turbūt kažkas pranešė, kad čia yra partizanų. O Taujėnų stribai buvo žiaurūs ir aktyvūs. Pasislėpti nebuvo kur, išeiti iš kambario negalima, nes kaimynas - čia pat, stribai iš karto pamatys. Man patarė sėdėti

už stalo ir pjaustyti naminį tabaką, o jie išėjo į lauką darbuotis prie bulvių kaupo. (Kaimuose daug kas bulves ir burokus žiemą laikydavo kaupuose - apdėdavo jas šiaudais, apipildavo žemėmis, taip daržovės išsilaikydavo iki pavasario). Išeidami giminaičiai priminė, kad nuo tada, kai pasodino jų dukterį, sribai pas juos užaina ne visada net ir pro šalį eidami. Matyt, žinojo, kad čia valgyti tai jau tikrai negaus...

Taip ir buvo. Iškrėtę kaimynus, sribai grįžo atgal. Nors ir pro šalįėjo, bet čia neužėjo. Taigi nuo širdies nusirito akmuo, buvo aišku, kad šiandien jie nebepasirodys. Pasikalbėjęs su giminaičiais, patraukiau į savo kraštą. Sutemus užsukau pas Danutės tėvus. Jie sutiko mane maloniai ir patarė niekur kol kas nesirodyti, paviėšėti kurį laiką pas juos. Papasakojo, kad kol kas čia ramu. Pasiūlymą mielai priėmiau, nes neturėjau kur eiti. Dar įsirengiau ir slėptuvę šiene.

Sprendimas

Šienas buvo sukrautas ant tvarto. Angą nutariau daryti iš tvarto pusės, nuo arklioėdžių buvo lengva pasiekti lubas, kur, praskyręs kartis, ir padariau angą. Tai buvo patogu ir paprasta. Kiek tos vietos vienam žmogui reikia... Tvarto viduje išpešiau urvą šiene, išėjo nebloga slėptuvė - norint ją surasti reikėtų visą šieną nuo tvarto išnešti, o jei nekildavo įtarimų, tai sribai ar enkavėdistai nė piršto nepajudindavo. Dieną dažnai būdavau gryčioje, slėptuvėje tūnojau tik naktimis. Naktį išeidavau pas pažįstamus, buvau susitikęs seserį Moniką, ji papasakojo Kavarske mačius išdaviką Darelą. Jis nuolatos būdavo girtas ir seseriai primygtinai kartojo, ko gi ten aš, Jonas, riogsau miške, turiu registruotis, kitaip bus blogai. Žuvus Ažuolui skaudžiai išgyveno ne tik partizanai, bet ir visa apylinkė, o dar skaudžiau buvo, kad jis žuvo savųjų išduotas.

Tą lapkričio 13-osios rytą buvo iškritęs sniegas. Auštant Darela-Dieduška užėjo pas pamiškės gyventoją Levandavičienę, kuri kepdavo mums duoną ir paklausė, ar vyrai yra stovykloje. Jai partizanai sakė, kad jeigu užeitų Darela ir klaustų, ar partizanai tebėra stovykloje, ji turinti pasakyti, kad tebėra. Ji taip ir atsakė. Darela prisigėrė vandens ir išeidamas pasakė: „Dabar aš juos išgąsdinsiu.“ Jam išėjus tuojau užvirė kautynės, kuriose žuvo vadas Ažuolas, Jonas Dage-lis-Gintaras ir partizanė Danutė Dovydenaitė. Iš kavarskiečių buvo likę tik keturi partizanai: Velanis Aleksas-Tigras, Juozas Šilaika Šviedrys-Juzukas, Anicetas Si-manonis-Sigitas ir Jonas Butkus-Karklas. Dar buvo Liudas Sudeikis-Klajūnas, bet jis laikėsi apie Anykščius, atskirai nuo kitų kavarskiečių.

Vieną naktį buvau užėjęs pas seniūną Žemaitį, gyvenantį Maželių kaime. Jis buvo geras žmogus. Žemaitis man ir ėmė aiškinti, kad nieko gero nesulauksim, kad geriausia išeitis - man registruotis ir kad, jo manymu, manęs tikrai neareštuos, nes aš niekam nepadariau blogo. Gruodžio 12-osios naktį Antanavos vieniemyje susitikau su partizanais, aptarėme, kad mano dokumentai po Darelos išdavysčių jau nieko verti. Tai ką man dabar daryti? Užsiminiau, kad buvau užėjęs pas seniūną, papasakojau apie jo siūlomą išeitį. Taigi buvo nuspręsta, kad reikia pabandyti registruotis. Dabar žinojau, kad kelias atviras, juk tam, kad nebūčiau ištremtas, turėjau pasitraukti į mišką. Kur buvau, jiems žinoma, nes stovykla išduota, taigi sąlygos palankios. Taigi atsisveikinęs su partizanais nebedelsiau ir, seniūno padedamas, vykdžiau šį sprendimą.

Kavarske čekistai mane sutiko nežiauriai, bet kryžminėje apklausoje pilte užpylė įvairiais klausimais. Pamačiau, kad taip griauamas mano sumanytas planas. Pasakiau jiems: „Jūs klausinėjat tai vienokių, tai kitokių dalykų, aš negaliu sklandžiai atsakyti. Ar nebūtų geriau, kad aš jums nuosekliai papasakočiau savo istoriją nuo pradžios iki pabaigos?“. Sutiko - gerai, aš galintis pasakoti viską iš eilės. Aš jiems paaiškinau, kodėl likau neištremtas, kad dirbau statybose ir pas ką dirbau. O sužinojęs, kad ištremta mūsų šeima, nudžiugau, kad manęs kartu neištrėmė. Pasakiau, kaip girioj sutikau miškinius, kaip jie man pasiūlė prie jų prisidėti ir aš mielai noru sutikau, kokį ginklą jie man davė. Aiškinau, kad iš stovyklos manęs niekur nevesdavo, gal manimi, naujoku, nepasitikėjo. Man ten ilgainiui tapo nejauku, ėmiau kurti planus, kaip pradėti bent pusiau legalų gyvenimą. Miške nebenorėjau būti, o valdžiai pasiduoti bijojau. Baiminausi, kad galiu būti areštuotas, bijojau ir miškinį, nes man jie pasakė, kad kelio atgal nėra. Čekistai paklausė: „O dabar ar nebijai banditų?“. Atsakiau, kad vadas žuvo, o kitus dar anksčiau esu girdėjęs tarpusavyje kalbant, kad nieko nebeverta tikėtis ir reikia ieškoti kokios išeities.

Dar čekistams aiškinau, kad buvau įspėtas; jei padarysiu ką negero partizanams, už tai atsakys mano sesuo Monika, kurios vyras dingo be žinios sovietų kariuomenėje, o ji gyveno su būriu vaikų kaime. Kad svariau įrodyčiau savo nuoširdumą legalizuojantis, aš atnešiau prancūzišką šautuvą ir tris šovinius. Tą ginklą man pasiūlė Gintas Puodžiūnas iš Antanavos vieniemiesio. Čekistams paaiškinau, jog išeidamas iš miško jį paslėpiau žabų krūvoje, kad esant reikalui galėčiau jį paimti.

Buvo panašu, kad jie patikėjo mano pasakojimu ir, išdavę man pažymėjimą (rus. „spravka“), liepė keliauti namo ir gyventi ramiai. Deja, namų jau neturėjau, nors jie dar buvo nenugriauti, bet juose gyveno gausi Lietuvos ruso Karūno šeima, tiesa, apsigyvenusi mūsų namuose su mano žinia. Mano padėtis palengvėjo

ir todėl, kad Lietuvoje jau nebebuvo išdaviko Darelės-Dieduškos. Kai jis legalizavosi, tai vietiniai Girelės kaimo ruseliai jo vos nenudūrė peiliu, bet jį išgelbėjo atsitiktinai atsiradęs rusų karininkas. Ruseliai, prirėmę jį į kampą, pasakė: „Tu, „svoločiau“ (liet. „niekšas, išgama“), iš pradžių žudei mūsų tėvus, o dabar žudai savuosius, kad tik savo kailį išgelbėtum.“ Ištrūkęs iš po peilio Dieduška tuoj išmovo į Sibirą pas savo ištremtą šeimą.

Taigi išdavę tą „spravkę“ mane paleido. Bet po kurio laiko pasikvietė vėl ir tada jau elgėsi griežtai, žadėdami panaudoti tokias priemones, kurios mane privers pasakyti tiesą, o ne sekti pasakas. Bet tų priemonių nepanaudojo ir daugiau nebekvietė. Kartais sribai, užėję pas seserį, paklausdavo, kur aš gyvenu. Ji atsakydavo, kad gal kur dirbu pas žmones, juk gyventi reikia...

Tą dieną, kada aš legalizavausi, buvo atvežtas nušautas partizanas, ir čekistai nuvedė mane jo atpažinti. Pasakiau, kad jo nepažįstu, nors pažinau iš karto: tai buvo tas jaunuolis Vilius Žemaitis, kurio gimtinėj aš prieš šeimos ištremimą stačiau gyvenamąjį namą, pas kurį važiauvau iš Panevėžio, kad padėčiau įsigyti jam padirbtus dokumentus ir kartu abu ieškotume, kur apsistoti ir įsidarbinti. Ir tada paaiškėjo, kodėl čekistai buvo tokie geri ir nieko iš manęs per jėgą nereikalavo. Nuo pat pradžių prie manęs buvo pristatytas ypač čekistams atsidavęs agentas Silva Ginietis-Kostas, o vėliau - kitas agentas, Marijonas Vilkončius-Glaz. Jie sekė kiekvieną mano žingsnį ir laukė progos man nežinant manimi pasinaudoti ir sunaikinti likusius partizanus. Ypač pavojingas buvo Silva Ginietis-Kostas. Jis partizanaudamas slėpėsi mūsų namų bunkeryje kartu su mano broliu Kazimieru. Aš juo visiškai pasitikėjau, tačiau būtent jis pasirašė, kad ištremtų mūsų šeimą... Šiurpas krato pagalvojus, į kokius spąstus mane ketino įtraukti ir kokius planus jie puoselėjo mano atžvilgiu. Aš žinojau, kad esu laisvas tik laikinai ir stengiausi vykdyti partizanų užduotis, bet tai irgi buvo rizikinga, nes kiekvieną akimirką galėjau įkliūti. Tik Dievas saugojo mane nuo kraupios nelaimės, kuri buvo jau kruopščiai suplanuota. Mirties spąstai buvo parengti ir man, ir kitiems partizanams, bet apie tai papasakosiu vėliau.

Naktį ir dieną vaikštinėjau, kur panorėjęs, tarsi skubėdamas visus aplankyti, jausdamas, kad mano „atostogos“ baigiasi. Paso man neišdavė sergėdami, kad aš kur neišvažiuočiau, nes jie turėjo savo juodus planus, o aš balansavau ant peilio asmenų to nežinodamas, tačiau sąjaučiau jausdamas stiprų, neaiškų nerimą. Nuojauda - tikras dalykas, padedantis būti atsargiam ir viskam pasiruošusiam, tačiau nuo namų vagies apsisaugoti neįmanoma. Daugiausia būdavau pas seserį Moniką, kuri gyveno mūsų gimtajame kaime Piktagalėje.

Benamis

Neturėjau nei darbo, nei nuolatinės gyvenamosios vietos. Ir, žinoma, jokio turto. Taip ir leidau dienas ir naktis pas pažįstamus, gerus žmones. Absoliuti dauguma kaimo žmonių mane atjautė - ir pamaitindavo, ir nakvynės priimdavo. Buvo ir kitokių, bet aš turėjau savo bendraamžių ir bendraminčių, taigi klajojau nuo vieno pas kitą. Žiemą darbų kaime vyrams nebūdavo, kas kita - vasarą. Dar buvo likęs vienas mūsų arklys, nes tremiant šeimą arklių buvo pasiskolinęs mūsų dėdė Karolis Kalibatas, gyvenęs Budrių kaime. Aš tą arklį ketinau parduoti ir pinigais nusiusti šeimai į Sibirą. Vieną naktį Miškinių kaime susitikau partizanus - Aleksą Velanį-Tigrą ir Juzuką Šilaiką. Jie nešėsi atliekamą automatą, pasiūlė pasivaikščioti kartu ir padavė man tą ginklą. Prie Mackevičiaus namų kažkas pasirodė įtartina, ir mes užtaisėme ginklus. Bet kiek palūkėję už trobesių nieko nepastebėjome ir nuėjome į mūsų, Piktagalio, kaimą. Užsukome pas buvusį mūsų kaimyną Klemensą Ginietį ir aš, kambaryje išėmęs automato ragelį, bandžiau nuleisti spyną, bet... trenkė šūvis. Pasirodo, šoviny iš ragelio įkrito į vamzdį. Su ginklu reikia elgtis visuomet labai atsargiai... Kaimynas - geras žmogus, bet man nebuvo reikalo jam pasirodyti, juk aš ką tik buvau registravęsis. Tuo metu žmonės vieni kitais pasitikėjo ir mano pasirodymas su partizanais nesukėlė jokių kalbų. Jaučiau, kad viskas dabar laikina ir nekūriau jokių ateities planų, gyvenau, kaip sakoma, sulig šia diena. Gyvendamas slėptuvėje pas Danutės tėvus, kasdien susitikdavau su Danute, ji man atnešdavo valgyti ir tvartą, bet aš vos ne pabrėžtinai stengiausi jos nekalbinti, ji tą mano nuostatą suprato ir dėl to krimtosi. Buvau užminęs apie tuos praeities nesklandumus. Dabar ji kalbėjo apie tai su apgailėstaviu ir pripažino, kad tai buvo jos klaida, už tai atsiprašė, bet manyje užvirė kažkoks apmaudas ir aš likau nebesukalbamas. Nuėjęs į gryčią kirkindavau jos jauniausią sesutę, nors ji buvo paauglė ir man nerūpėjo, bet taip elgiausi, skaudindamas Danutę. Tos praeities žaizdos tiesiog supūliavo ir užnuodyta meilė virto griuvėsiais. Kartais pajusdavau jai stiprų gailestį, tarytum sugrįždavo saulėtos meilės jausmai, bet juodi praeities šešėliai ir vėl užgoždavo širdį. Mes jau buvome susitaikę ir galima tik spėlioti, kaip būtų toliau klostęsi mūsų meilės reikalai, jei ne atsitikimas, kuris nulėmė visą mano tolimesnį gyvenimą.

Reikia pripažinti, kad mano ar kitų partizanų legalizavimasis tų žmonių akivaizdoje, kurie gerbė ir mylėjo partizanus, buvo vertinamas ne kaip, tokie „legalieji“ būdavo tarsi nuvainikuojami. Net Traupio parapijos kunigas yra šitaip pasakęs: „Liūdna, kai partizanai savo ginklus nuneša priešui.“

Aš ir pats jutau, kad nebeturiu tos puošmenos, kurią turėjau būdamas partizanų gretose. Juk visos legalizavimosi paslapties žmonėms neišpasakosi, taigi šitą dėmę turėjau nešioti. Partizanų autoritetas tarp žmonių prilygo kunigo autoritetui. Žmonės partizanams atiduodavo geresnį kšnelį, išsakydavo giliausias paslaptis. Tai patvirtina pokariu dainuotos partizanų dainos. Kai kurie žmonės partizanų dainas laikydavo šventomis.

Prieblanda

Kadangi buvo likęs mūsų arklys, aš kartais juo vykdavau, kur prireikdavo. Kartą nuvažiavau į Antanavos vienkiemį. Pas Puodžiūnus, kurių tėvas 1945 metais žuvo partizanų kovose, gyveno tik našlė motina ir du sūnūs, Gintas ir Henrikas. Jų vienkiemis buvo Kavarsko valsčiaus pakraštyje, pasienyje su Taujėnų valsčiumi. Buvo 1949-tųjų sausis, atėjo vakaro prieblanda. Mums šovė mintis, kad reikia nuvažiuoti į Garbėnų kaimą, pas seseris Gedžiūnaites. Turbūt tai pasiūlė Henrikas, nes aš buvau įsitikinęs, kad ten niekam nesu reikalingas, kad mano pasirodymas sukels man tik naują skausmą, kurio bijojau. Garbėnai nuo Antanavos yra už kokių keturių kilometrų, iki ten reikia važiuoti per mišką. Jauni žmonės paprastai linkę rizikuoti, taigi ir susigundžiau ten pasirodyti dar kartą. Žiemos kelias - geras, buvo labai malonu važiuoti per mišką. Už miško - čia pat ir bakūžė, kurioje gyveno mano išsvajotoji, bet man nepasiekiamą mergina. Buvo nedrąsu peržengti to namelio slenkstį, nes patirti kad ir bežadį paniekinimą iš žmogaus, kurį myli, yra labai skaudu.

Įlėjęs į pirkelę buvau nustebintas džiaugsmingu sutikimu. Trobelėje buvo tik Malvina ir jos motina. Malvina kažką tyliai mamai pasakė ir mus pakvietė prie stalo vakarienei, nes žinojo, kad esu benamis. Paliestas nepaprasto nuoširdumo pasijutau tarsi naujai užgimęs. Malvina papasakojo, kad prieš Darelos išdavystę ji sapnavusi, esą Darela jai padavęs tris nešvarias nosines ir po to ji sužinojusi apie trijų partizanų žuvimą. Pavakarieniavus ir pasikalbėjus Malvina atsiprašė mūsų paaiškindama, kad naktimis čia nenakvojanti, nes bijanti trėmimo, laikas jai eiti. Pasisiūlėme ją pavėžėti ten, kur ji nakvos, ir kartu išsileidome į kelionę. Jaučiau jos nuoširdžią užuojautą. Ji pasakė man paslaptį: tokią ir tokią dieną pas tą žmogų, kur mes dabar važiuojam, ateis partizanai Vermachtas ir Ladziūkas. Šitas jos pasitikėjimas manimi grąžino mane į tą laimingą praeitį, kada, ją pamatęs, buvau tiesiog pakerėtas ir svajonėse su ja ir tegyvenau. Dar daugiau: atsisveikinant ji paprašė, kad vėl apsilankyčiau. Man atsivėrė akys ir supratau, kokia apmaudi buvo mano klaida, kai buvau įsitikinęs, kad ji nerodydama man dėmesio tarsi

sąmoningai, paniekinančiai mane atstumia. Dabar pajutau nepaprastą džiaugsmą, tarsi vartai būtų atsivėrę į laimę. Tuo metu sekmadienių vakarais kaimuose susirinkdavo jaunimas - tai padainuoti, tai „žiedą padalinti“, ir panašiai. Dabar jau labai laukdavau sekmadienio ir traukdavau į Garbėnų kaimą. Buvo taip miela pabūti ten, kur ji yra ir nebūtinai su ja kalbėtis. Jaunimas labai greitai pastebi, kas kam rodo palankumą, bet kai aš pradėjau lankytis Garbėnuose, merginoms buvo mįslė - ir prie ko aš čia dabar taikausi? Tada kaimuose buvo paplitusi mada lošti kortomis, o aš kortuoti labai mėgau. Kartais atėjęs į Garbėnus visą vakarą lošdavau kortomis, su merginomis nė žodeliu nepersimesdamas, man buvo gera būti šalia jos, nes ir ji ateidavo į tas kaimo sueigas. Pasitaikydavo, kad jos nebūdavo, mat ji veždavo tėvui ir sesei Janei maistą į Vilniaus kalėjimą. Kadangi prie kalėjimų būraviosi didžiulės žmonių eilės, tekdavo važiuoti iš vakaro. Kai jos nerasdavau, apimdavo liūdesys, bet mokėjau viską slėpti savyje ir stengdavausi išsaugoti pusiausvyrą. Kelias į tuos susitikimus buvo tolimas, bet mielas. Į vieną pusę - daugiau kaip 10 kilometrų. Nueidavau dienos metu, o grįždavau naktimis. Reikėjo eiti per mišką, o aš paso neturėjau, tik „spravką“, tad bijojau.

Kadangi šis neplanuotas ir netikėtas apsilankymas Garbėnuose suteikė man nepaprastą, neapsakomą džiaugsmą, tuos jausmus noriu išreikšti eilėmis, kad būtų iškilingiau. Nes nuo šio susitikimo atsirado vilties, kad tos mano paslaptingosios meilės svajonės nėra jau tokios beviltiškos.

Jau prieblanda papuošė sniegą

Jau prieblanda papuošė sniegą
Ir mišką giliu ramumu,
Žirgelis prunkšnodamas bėga
Jausmingai žaviu pylimu.

Tuojau suspindės žiburėlis
Jaukioj pamiškės glūdumoj,
Palangėj sužvengs juodbėrėlis,
Garsai atilieps tolumoj.

Pro langą pažvelgs Numylėta,
Tamsoje galbūt nepažins?
Pažinusi tyliai, iš lėto
Giliausią man skausmą grąžins.

Nežino ji, kad aš ją myliu,
Guodžiuos nors tuo džiaugsmu giliu,
Sau vienas kentėdamas tyliau,
Kitiems net šypsotis galiu.

Peržengęs brangių namų slenkstį
Lyg palaimą ten išvydau.
Nejaugi, nejaugi per anksti
Skausme nevilties aš skendau?

Giliu mielumu Tyraakė
Paprašė, kad būčiau svečiu,
Kažką tyliai mamai pasakė,
Man apgaubė žvilgsniu šviesiu.

Nuoširdžiai mane pavaišino,
Žinojo - benamis esu.
Lyg viltį į širdį gražino,
O sieloje darė šviesu.

Naktis jau gili, šunys loja,
Labai atsiprašius svečių
Pasakė - namuos nenakvoja,
Tam yra rimtų priežasčių.

Beribė padangė žvaigždėta
Žirgelis vėl bėga risčia,
O šalia manęs Numylėta
Ramybę man teikia slapčia.

Netoli aš ją pavėžėjau -
Lig trečio kaimyno namų.
Atrodė, kad Rojui viešėjau,
Krūtinėj taip lengva, ramu.

Dar paslaptį vieną pasakė,
Ne meilę tai lietė, oi ne,
Iš džiaugsmo širdis smarkiai plakė,
Mačiau, ji atjaučia mane.

Paprašė, kad vėl aplankyčiau,
Kai aš jai „sudiev“ pasakiau,
Šio džiaugsmo nebeapsakyčiau,
Nes mariose laimės plaukiau.

Dabar aš troškau kuo dažniau apsilankyti Garbėnų kaime, nes mane ten traukė kaip koks magnetas. Sekmadieniais visada ateidavau. Tai buvo nuostabus mano gyvenimo laikotarpis. Kadangi buvo likęs mūsų arklys, tai lyg važiuodamas pro šalį retkarčiais užsukdavau į tą bakūžę, kad ją pamatyčiau. Kartą užvažiavau ir su sese Monika. Mums išvykstant Monika pasakė: „Na, ir graži...“ Prisimenu, sykį buvau nusprendęs nugalėti tą trauką ir pravažiuoti pro šalį. Ir pravažiavau. Bet nukeliavęs trumpą atkarpėlę apsigrėžiau ir nuskubėjau pas ją. Neužsukti jau neužteko valios. Meilės jėga - nenusakoma ir labai galinga. Visi šventi dalykai yra neapsakomi ir amžini.

Miškas - mirtis, dokumentai - kalėjimas

Supratau, kad toks mano gyvenimas yra laikinas ir kad reikia ko nors imtis, nes tylą iš valdžios pusės apgaulinga. Kartą kuopos vadas Tigras manęs paklausė, ar man davė pasą. Atsakiau, kad ne. Jis palingavo galvą: „Areštuos...“ Be dokumentų niekur negalėjau išvažiuoti. Galima buvo stengtis gauti netikrus dokumentus ir pasitraukti kur toliau nuo savo krašto. Su Malvina esu kalbėjęs apie savo padėtį, kad viskas yra laikina, kad ilgai taip tęstis negali ir kad reikia kažko imtis. Tada Malvina man ir pasakė: „Miškas - mirtis, dokumentai - kalėjimas.“ Taigi mano ramios dienos baigėsi. Skubėjau parduoti tą mūsų likusį arklį ir nusiųsti pinigus į tremtį namiškiams. Povilo Vitkausko iš Miškinių kaimo pastangomis tą arklį pardaviau ir pinigus nusiunčiau šeimai į Sibirą. Pardavęs arklį pasijutau turtingas ir padariau nusikaltimą, kuris mane ilgai persekiojo. Tada kaimuose buvo paplitusi mada lošti kortomis iš pinigų. Aš mėgau lošti kortomis, kartą pabandžiau ir, žinoma, pralošiau. Neprisimenu, kiek, tai nebuvo didelė suma, bet sąžinė graužė ilgai. Aišku, norėjau išlošti tam, kad nusiųsčiau šeimai daugiau pinigų, bet tas geras noras manęs nepateisino.

Malvinos mama paprašė, kad ir jiems padėčiau parduoti kumelaitę, mat, kai jų turtą konfiskavo, vietoje tos kumelės nebuvo, ji taip ir liko nepaimta. Pažadėjau padėti. Buvo džiugu, kad manimi pasitiki ir kad bus proga pabūti su jų

šeima, pabendrauti. Jų ūkyje buvo ir kita jaunutė kumelaitė, bet jos nesirengė parduoti.

Pamačiau, kad man pradėjo sektis gyvenime ir tai man teikė daug stiprybės. Nes tada visų, ne tik mano, ateitis buvo neaiški. 1948-ųjų trėmimai labai pribloškė žmones, niekas nebuvo tikras dėl rytdienos.

Artėjo kovo 4-oji, šv. Kazimiero diena. Žinojau, kad tą dieną pas tuos žmones, kur pavežėjau Malviną, ateis partizanai Vladas Jakubonis-Vermachtas ir Vladas Žemaitis-Audra, arba Ladziūkas (taip jį dėl žemo ūgio praminė žmonės). Jau dieną aš pasiekiau Garbėnus ir ten, pas Leoną Rinkūną, radau tuos partizanus. Jie paprašė, kad nupirkčiau jiems cigarečių ar papirosų. Taigi iš Garbėnų, gavęs arklį, važiauvau pirkti rūkalų į Šovenių kaimą, ten koks spekuliantas turėdavo rūkalų pardavimui. Tai maždaug šešių kilometrų kelias. Buvo graži, saulėta diena. Garbėnai yra netoli Taujėnų miestelio, pamiškėje. Žiemos metu ten dviese važiuoti nebuvo saugu. Susidūrimo atveju partizanų padėtis būtų sunki. Sutemus aš ir Garbėnų kaimo gyventojas Vaclovas Martinonis turėjome partizanus pavėžėti, kur jiems reikėjo. Arklį paėmė iš kažkurio kaimyno ir susitarė atvažiuoti naktį arklį paleisti kaime, o jis paskui savo namus suras. Važiuodami dar užsukome pas Garbėnų gyventoją Daniūną. Jis pavaišino degtine ir mes iškeliavom į Garbėnų mišką. Mišku pavažiavę keletą kilometrų pamatėme vienių ir pasukome į jį. Toje sodyboje gyveno motina ir, berods, trys dukterys. Su vieną tų dukterų Vaclovas Martikonis draugavo, taigi jis su partizanais ten ir pasiliko, o aš grįžau į Garbėnus. Įvažiuojęs į kaimą arklį paleidau, o pats atėjau pas tą gyventoją, iš kurio išvažiuojome vakare su partizanais. Buvo jau gili, žvaigždėta naktis. Namo eiti nebesiryžau. Šeimininkai miegojo. Ten buvo dar dvi jų dukros, taigi gulti jau nebuvo kur. Malvina gulėjo ant pečiaus. Ji paklausė, ar ne drėgni mano autkojai ir pasisiūlė juos padžiauti, taigi su visais autais aš ir užlipau ant pečiaus. Mes, greta susėdę, kalbėjomės tyliai, jautriai ir nuoširdžiai, žodžiai upeliu tryško iš mūsų širdžių. Buvo nuostabiai ramu ir gera. Pirmą kartą pasitaikė tokia išganinga proga.

Atsisėdę ant pečiaus kalbėjomės apie partizanų gyvenimą ir jų dalią, aptarėme ir kitas temas, tik apie meilę nė neužsiminėme. Jau pats buvimas taip arti prie žmogaus, kurį myli, yra nuostabus. Jutau, kad ji mane gerbia ir nuoširdžiai su manimi kalbasi. Ir aš pabučiavau jos skruostą. Ji nieko nepasakė, tik priglaudė lūpas prie mano veido, tai buvo ženklas, kad esu jai svarbus. Tai buvo vienintelis pabučiavimas per visą kartu su ja praleistą naktį. Kai dar neprašvitus atsikėlė šeimininkai, Malvina atsigulė į šeimininkės lovą, o aš pradėjau rengtis kelionei į namus. Visai išaušus aš dar kartą pabučiavau ją, lovoje gulinčią, ir delne su-

gniaužęs laikinai iš jos paimtą žiedą, atsisveikinęs išėjau. Buvo pašalę taip, kad sniego danga išlaikė žmogų. Per laukus pasileidau link namų, o laimė netilpo krūtinėje. Vėliau apie šią naktį sukūriau eilėraštį, kurį čia ir pateiksiu.

Žydra padangė

Žydra padangė, kaip gražu.
Švento Kazimiero naktis.
Žvaigždutėms mirgant pamažu
Skleidės mus meilės paslaptis.

Tarytum angelas rimties
Taip skaidrino širdžių jausmus,
Toli nuo klaidingos minties
Liūliavo, nešė mus.

Aš nedrįsau jos rankom liest,
Tik veidą jos pabučiavau,
Viltis taip skaisčiai ėmė šviest,
O koks laimingas aš buvau.

Ne, ne žiedų tai šlamesys,
Aš jos alsavimą girdžiu,
Skausmingas meilės ilgesys
Užgavo stygas mus širdžių.

Jos pabučiavimą jatau
Lyg palaimą šventų jausmų.
Ir tik tada tesupratau,
Meilė negimsta be skausmų.

Nejau tai sapnas, net graudu,
Kaip greit prabėgo ši naktis
Pirmųjų laimės valandų,
Kai skleidės meilės paslaptis.

Šiame pasauly lemta žūt
Visiems, be jokios išimties,
Dievuli, leisk man su ja būt
Drauge ir valandoj mirties.

Širdis jos vardą ėmė šaukt

Gražios svajonės ir sapnai
Vėl širdį apipynė,
Galingi ilgesio sparnai
Kelią į laimę skynė.

Dabar veržiaus ją aplankyti,
Ilgėjaus brangaus veido,
Bet paslapties šios pasakyt
Niekam širdis neleido.

Sunku sekmadienio sulaukt,
Vai, kokios ilgos dienos.
Širdis jos vardą ėmė šaukt
Naktimis mėnesienos.

Ne, neišreikšiu tų jausmų,
Kurie pripildė sielą,
Šių neapsakomų džiaugsmų,
Kur teikia mano miela.

Skirkimės

1949-ųjų pavasaris atnešė daug įvairių įvykių. Jis buvo ypač lemtingas mano asmeniniame gyvenime. Šv. Kazimiero naktis mane nuteikė labai viltingai, atrodė, kad pildosi mano svajonė. Dabar aš lankydavau ją ne tik sekmadieniais, bet ir kitomis progomis. Nutariau Malvinos sesutėms padaryti staigmeną. Gretimame Sodeliškių kaime gyveno laikrodžių ir rankdarbių meistras, pavarde Šimkė. Jis gamino ir žiedus. Paprašiau, kad padarytų du vienodus žiedelius su Vyties kry-

žiais. Ir juos padovanojau Genutei bei Irenai. Tada Malvina ir pasakė: „Seseris apdovanojot, o man tai nieko...“. Atsakiau: „Jums aš save padovanosiu.“ Tada neturėjau ne tik savo pastogės, bet ir pragyvenimo šaltinio, gyvenimas buvo sugriautas daugeliui žmonių ir nesimatė jokių prošvaisčių. Niekas nebetikėjo, kad kokią pirmą ar penkioliktą dieną mus išvaduos Amerika, bet gerų žmonių dar buvo daug. Ir tuos, kurie liko nuo trėmimų, žmonės labai atjautė. Ėjo jaunystės dienos, gyvenimas buvo kad ir sunkus, pavojingas, bet kartu - toks mielas ir brangus.

Pas Danutę lankydavau vis rečiau. Ji man sakydavo, kad retai lankau ją todėl, jog tankiai lankausi pas Malviną. Danutės tėvai labai mane mylėjo, man buvo nepatogu, kad aš jų namuose toks retas svečias. Supratau, kad mūsų keliai skiriasi ir kad vieną kartą reikia išsivaduoti nuo tos įtampos. Pasitaikė kartą rasti namuose ją vieną. Buvo diena. Radau ją mušančią sviestą. Kalba nelabai rišosi, nes tarp mūsų jau nuolat tvyrojo šaltukas. Čia užeidavau tik tarp kitko. Širdis gyveno kitur. Nelengva buvo rasti atsisveikinimo žodžius, bet pasiryžau kalbėti: „Pasakyk, Danute, ar per visą mūsų draugystės laikotarpį aš esu jums padaręs kokią nors skriaudą?“. Ji atsakė, kad jokios skriaudos nesu jai padaręs. Tada ir sakau: „Skirkimės.“ Ji išbalė, atsistojo vidury pirkios ir pasakė: „Žinau, kad mano pastangos bet kokia kaina išsaugoti mūsų draugystę buvo laikinos.“ Ir mano pasiūlymui skirtis neprieštaravo. Atsisveikindami pasibučiavome, palinkėjome viens kitam laimės ieškoti savais keliais. Ji dar pasakė: „Suprantu, kad tarp mūsų viskas baigta, bet prašau vieno - kada eisite pro mūsų namus, neaplenkite jų. Mano tėvai jus nepaprastai myli ir aš negaliu būti kliūtis, kuri nutrauktų jūsų ryšį su mano tėvais.“ Pažadėjau neaplenkti jų namų. Prisiminiau man skirtus sesers Monikos žodžius: „Joniuk, tik nepalik Danutės.“ Daug man teko dėl Danutės iškentėti, o dabar pats palikau ją kenčiančią. Taigi nors meilės stygos tarp mūsų nutrūko, bet mes netapome priešais. Kai mano seserys grįžo iš Sibiro, Danutė su jomis draugavo.

Dabar jau tankiau lankydavau Garbėnuose. Man buvo ten gera. Nuoširdžiai pasikalbėdavau su Malvinos sesutėmis ir motina. Jos papasakojo, kad prisi-statė kažkoks žmogus, galintis padėti išlaisvinti iš kalėjimo jų tėvą ir seserį Janę. Aišku, tam reikėjo pinigų. Patikėjo „geradariu“ ir sukišo tuos pinigus kaip į balą. Jau nuskriastą šeimą ir dar skriaudė... Galėjo tai būti čekistų pasiūstas asmuo, o galėjo šeimos nelaime pasinaudoti ir koks sukčius. Jų šeima vertėsi sunkiai. Seserys eidavo pas žmones dirbti, kol dar nebuvo kolchozų, o motina ausdavo skareles. Mergaitės nerdavo žmonėms įvairius mezginius. Reikėjo ir pačioms pragyventi, ir surinktus trupinius vežti į kalėjimą. Dar gyveno motinos mama, bet ji jau buvo išprotėjusi dėl areštuotų artimųjų ir šeimos tragedijos.

Viskas baigta

Jau buvo praėję du geri mėnesiai nuo tada, kai aš pradėjau lankytis Garbėnuose, ir tie mieli prisiminimai it medis įaugo į mano atmintį ir širdį. Tai buvo nepaprastos dienos, šviesiausios mano jaunystės akimirkos. Aš pabandžiau tuos savo jausmus išreikšti eilėmis, taip lyg ir įamžindamas savo išgyvenimus.

O kas apsakys tuos jausmus

Kiek kartų padangėj skaisčiau žvaigždės švietė
Toj pusėj, kur josios namai.
Nežemiška jėga viliojo ir kvietė
Man būti su ja amžinai.

Kiek kartų girdėjau jos ištariant vardą,
Man balo iš džiaugsmo veidai.
Jaučiau - jaunas kraujas man gyslose verda
Ir tirpsta krūtinėj ledai.

Kiek kartų man teko pas ją bekeliauti
Jausmingai žaviu pylimu.
O, kokią ramybę kiekvienąkart jautė
Ir puošės širdis jaukumu.

Kiek kartų man teko lankyti jos kaimą,
Iš tolo ją jausti tiktai.
Širdy viešpatavo svajonių palaima,
Džiaugiaus aš kaip vaikas slaptai.

Kiek kartų man teko skaudžiai nusivilti,
Kai josios namuos neradau.
Atrodė, kad viską: svajones ir viltį
Staiga amžinai praradau.

Kiek kartų man teko paliest jos rūbelį,
O, koks tasai jausmas brangus.
Užleistos blakstienos, jos puošė veidelį,
Spindėjo jisai lyg dangus.

Kiek kartų man teko jau ją aplankyti,
O kas apsakys tuos jausmus.
Kaip miela man buvo jos veidą matyti
Pamiršus dejones, skausmus.

Ir štai, tą mano saulėtą sielos padangę staiga aptemdė juoda žinia - ištrėmė Malviną ir visą jos šeimą. Aš tuomet buvau pas seserį Moniką. Nėra žodžių išreikšti šitai netekčiai... Nori ar ne, bet šitą skausmo taurę reikėjo išgerti iki dugno.

Sapnas

Žinios apie naujus Lietuvos žmonių trėmimus, būtent apie 1949-ųjų kovo 25-osios masinį trėmimą, skaudžiai palietė kiekvieną dorą lietuvį. Į patalą atsiguliau su labai skaudančia širdimi. Naktį mane pažadino balsas, raginantis rytoj eiti į Traupio parapijos bažnyčią atlikti išpažinties. Prikeltas iš miego pagalvojau, kad tai man prisisapnavo, ir aš vėl užmigau. Ir vėl girdžiu tą patį balsą, įsakmiai raginantį būtinai eiti į Traupio bažnyčią atlikti išpažinties. Dabar jau susimąsčiau, bet netrukus ir vėl užmigau. Ir vėl girdžiu tą patį balsą, primygtinai raginantį eiti į Traupio bažnyčią išpažinties... Po trečio raginimo jau aušo diena. Atsikėlusiai seseriai Monikai papasakoju, kad kažkoks balsas man nedavė ramiai miegoti visą naktį, ragindamas šiandien būtinai nueiti į Traupio bažnyčią išpažinties. Sesuo ir sako: „Jei sapnas ragina atlikti gerą darbą, tai ir paklausyk, kelkis, apsirenk ir nueik.“ Aš, sapno ir sesers paragintas, apsiruošiau ir išėjau. Iki Traupio - maždaug vienuolika kilometrų. Po šeimos ištrėmimo išpažinties dar nebuvau, o jau praėjo kone metai. Paprastai mes išpažinties eidavome maždaug kas trečias mėnuo. Į bažnyčią nueidavau ne kiekvieną sekmadienį, kadangi kažkam reikėjo pasilikti namuose prižiūrėti gyvulius. Bet maldos tai niekada nesu apleidęs. Šv. Mišių laikui - girdėdavau, kada tą laiką skelbdavo varpai - tai jau

skrupulingai susikaupdavau maldai. Dabar, tiek laiko nebuvusiam išpažinties, - nors Taujėnų bažnyčioje ir esu buvęs porą kartų, - pasidarė neramu, eidamas ėmiau skaičiuoti savo nuodėmes, kad išpažintis būtų gera. Nerimas suspaudė širdį: o gal už mano nuodėmes Dievas mane nubaudė, už jas ir buvo ištremta Malvina bei jos namiškiai... Taip pasiekiau ir Traupį. Virš bažnyčios durų ten užrašyta: „Ieik geras, išeik geresnis.“ O aš „negeras“ įėjau ir širdis drebėjo.

Turbūt buvo rekolekcijos, kurios paprastai vyksta prieš Velykas. Toje klausykoje, prie kurios stojau į eilę, sėdėjo jaunas kunigas. Atlikęs išpažintį pasijutau labai laimingas ir pasimeldęs išėjau iš bažnyčios, nes pamaldos dar neprasidėjo. Turbūt buvau išėjęs parūkyti. Einant per šventorių kažkoks lyg ir matytas žmogus mane užkalbino, esą, jis turįs kažką pasakyti. Ir štai ką jis pasakė: „Malvina prašė, kad pas ją ateitum.“ Nesupratau, kas vyksta. Pasakiau jam, kad juk Malvina ištremta. O jis: „Ji pasislėpusi pas mus ir prašė, jei pamatyčiau tave, pasakyti, kad pas ją nueitum.“ Paklausiau, kokia jo pavardė ir kur jis gyvena. Paaiškino esąs Vladas Blažys iš Garbėnų, turėčiau jį prisiminti. Dvigubas džiaugsmas užplūdo mano širdį. Po pamaldų aš lyg naujai užgimęs išskubėjau pas ją, o džiaugsmas tiesiog nebetilpo krūtinėje. Radau ją klojime pasislėpusią, verkiančią, su rožančiumi rankoje. Pasakiau, kad dabar eisim su manim. Ji sutiko ir pavakarieniavę išsileidom į tamsią naktį, į gyvenimo nežinią. Blažienė mane pavadino Malvinos globėju, ir tas senutės pavadinimas tikrai atspindėjo tikrovę.

Buvo naktis, pats polaidis. Aš ją vedžiau, paėmęs už rankos, ir buvau pasakiškai laimingas. Pats neturėdamas vietos išsivedžiau dar ir ją. Tikėjau, kad tarp gerų žmonių neprapulsim. Išėjom tuo pačiu, mano anksčiau aprašytu pylimu. Paėjome apie penkis kilometrus ir tada, miško pakrašty prie Budrių kaimo, aš ją palikau, o pats patraukiau sužinoti, ar yra šitoje apylinkėj stribų su kareiviais. Išsiaiškinęs padėtį grįžau pas ją į pamiškę ir abu nuėjome į Budrių kaimą pas Petrą Sereiką. Jis buvo vedęs, jau senyvo amžiaus žmogus. Paprašiau, kad priimtų nakvynės paaiškinęs, iš kur šita mergina, kad jos namiškius ištrėmė, o ji pasislėpė. Priėmė mielu noru.

Kai sutemos apgaubė žemę

Pražydę pirmos miško gėlės
Puikavos Saulės spinduliuos,
Bet ir visa jau Žemė kėlės
Iš žiemos priespaudos gilios.

Vėjas gaivino jai krūtinę,
Upeliai plovė jos žaizdas,
Paukšteliai, josios išsigynę,
Giedojo atgailos maldas.

Ne vien gamta - ir širdys kėlės
Meilės pavasario kaitroj.
Pražydo pirmos laimės gėlės
Baisioj gyvenimo audroj.

Kokia ramybė palaiminga,
Skleidžias troškimai mūs širdžių.
Džiaugsmui išreikšti žodžių stinga,
Visur aš vardą jos girdžiu.

Dabar džiaugsmingai vyturėlis
Giesmelę laimės mums skardens.
Ar bus audra, ar giedrumėlis -
Mes nepabūgsime rudens.

Meilė už mirtį galingesnė,
Kai ji tikrai šventa, tyra.
Bet štai diena, užvis baisesnė,
Sunku aprėpti, kas yra.

Vanags pagavo vyturėlį,
Ir štai nutilo jo giesmė.
Kaip liūdna man ši vakarėlį,
Kokia gili skausmų versmė.

Tu ištremta, aš sužinojau,
Ir laimė dingo taip staiga.
Kodėl gi taip, kodėl, kartoju,
Tokia likimo išdaiga.

Visur aplink nelaimės trankos,
Skausme paskendęs, mąščiau sau,
Akis užmerk, miego rankos,
Aš lyg pašautas užgesau.

Ir štai, per tris kartus vis šaukia
Per miegą balsas man sapne:
„Išpažintis tavęs juk laukia,
Rytoj jos eik, klausyk manęs.“

Išpažinties aš išskubėjau
Su nerimu po krūtine,
Kiek daug, kiek daugel nusidėjau,
Gal Viešpats nubaudė mane.

Taip lengva sielai pasidare
Po atgailos gaivia srove,
Kažkoks žmogus šventoriuj tarė,
Kad aplankyčiau aš tave.

Lyg palaimos varpai skambėjo,
Džiaugsmingai klausiau to žmogaus,
Kada ir kur jisai girdėjo
Šią žinią tartum iš dangaus?

Pasakė, kur tave surasti,
Kad tu pati mane kvietei,
O niekas nepajėgs suprasti,
Kokia žvaigžde tu man švietei.

Ir žemėj, ir sielos daržely
Tiek tyro džiaugsmo suradau,
Atgavęs baltąjį rūbelį
Sielos sparnais pas tau skridau.

Dar niekad ligi šiol nebuvo
Širdy tiek džiaugsmo, ne, oi ne.
Lyg upėmis jausmai pasruvo,
Viesulu nešė pas tave.

Kai sutemos apgaubė žemę,
Tada tave aš suradau,
Kiek daug skausmų likimas lemia,
Pamatęs net išsigandau.

Lyg mažas, vienišas paukštelis
Slėpeis pašėlusioj audroj.
Kur motinė, kur tėvelis?
Visa paguoda vien maldoj.

Per skruostus ašaros riedėjo,
Rožančių rankoj tu laikei,
Štai koks likimas man atėjo,
Ką reik daryti, pasakei.

Su kokia meile begaline
Tada žvelgiau tau į akis,
Kokiais jausmais degė krūtinė,
To niekad nieks neapsakys.

Paėmęs tavo mielą ranką
Jutau ramybę paslapčia,
Kad man tave globoti tenka,
Išsivedžiau tave nakčia.

Ir štai išėini tu su baime,
Su nerimu ir su kančia,
Palieki tėviškėlės laimę
Ir niekad gal neogrįši čia.

Kur kūdikis basa bėgiojai,
Jaunystės audei kur svajas,
Džiaugeisi čia, verkei, raudojai,
Ašarom laistei rūteles.

Kur einame - neklausinėjai,
Krūpčiojo miškas toks baugus,
Tu manimi šventai tikėjai,
O koks tai atpildas brangus.

Lyg meilės himną ošia medžiai,
Stebis žvaigždutės iš dangaus,
Laimės gyvenimo tik pradžiai,
Kokia sunki dalia žmogaus.

Kur prisiglaust, kur rast nakvynę,
Kas išties ranką pagalbos?
Mes ginsim tai, ką bočiai gynė,
Pats Dievas mus užtai globos.

Dangus išgirdo tavo raudą
Jis tau ir atsiuntė mane,
Kad aš tave per Žemės audrą
Uždengčiau savo krūtine.

O tu kūrentum meilės ugnį
Lyg vaidilutė nekalta,
Audrą nusviesta į bedugnę,
Ir ten išliktumei balta.

Buvau laimingas begaliniai,
Tave mylėjau nekalta,
Laimė netilpo man krūtinėje,
Dėkojau Dangui aš už tai.

Stribai

Pernakvoję ir papusryčiavę pas Petrą Sereiką Budriuose, staiga sužinojome, kad kaime pasirodė stribai. Padėkoję už nakvynę leidomės toliau nuo tų „gynėjų“. Patraukėme Šovenių kaimo link. Šoveniuose gyveno Trečiokų šeima, kuriai buvo perduota Gedžiūnų šeimos kumelė su kumeliuku. Tas kumeliukas irgi jau buvo suaugęs ir Trečiokai su šitais arkliais dirbdavo žemę. Savos žemės jie neturėjo, nuomuodavo kitų ir taip pragyvendavo. Šeimos galva, Trečiokas, prieš du metus jau buvo miręs. Našlė motina, likusi su trimis nepilnamečiais berniukais, gyveno svetimuose namuose, tokiam dideliame „bendrabytyje“. Viename namo gale gyveno Pankevičienė, o kitame - Trečiokai.

Štai pas tą Oną Trečiokienę mes ir apsistojome. Gyveno jie neturtingai, bet buvo labai nuoširdūs ir geri žmonės. Jų šeima valdžiai neužkliuvo, ir čia atrodė idealiai saugi vieta. Čia buvo iš dalies ramu. Kadangi Malvinai čia buvo nuoširdžiai pasiūlyta pagyventi, kol viskas aprims, ji čia ir pasiliko, o aš buvau nuolatinis tų namų svečias. Deja, niekas nežinojo, kuo čia viskas baigsis. Ir pavojaus debesys tvyrojo, pritvinkę baimingos grėsmės. Niekada nepamiršiu Didžiojo šeštadienio vakaro. Sutemus aš su Malvina išėjau nakvoti į klėtį. Užsidegėm žvakutę ir abu suklaupę meldėmės. Tai buvo gražios ir palaimingos mūsų neramaus gyvenimo akimirkos. Apie tą vakarą esu parašęs eilėraštį, kurį čia ir pateiksiu.

Skausmų pašvaistė

Kaimo klėtelėj dega žvakė,
Aplink - pavojai ir rimtis.
Ką širdis širdžiai tuomet sakė -
Pasauliui liks tai paslaptis.

Abu suklaupę čia ant kelių
Skendom maldoje mūs širdžių,
Nuo svajingų meilės takelių
Sieloj pakilom lyg žvaigždžių.

Nakčia pavasaris jau skleidės
Gležnučiais savo pumpurais
Tarytum grožis Skaisčiaveidės
Su meilės žvilgsniais atvira.

O sielose - skausmų pašvaistė.
Našlaičiai mes ir be namų.
Meilės žiedus ašaros laistė,
Liūdint namiškių mylimų.

Šita versmė Meilės šaltinių
Paliks tyra mums visada
Lyg palaima jaunų krūtinių,
Kaip ta Šeštadienio malda.

leškom saugesnės vietos

Velykas praleidome pas Trečiokus. Bet pasklidus kalboms, kad vėl atgrius nauja trėmimų banga, nutariau pasitraukti į saugesnę vietą. Malvina nenorėjo likti be manęs ir mes kartu išėjome į Troškūnų girią. Su mumis iškeliavo dar ir Gintas Puodžiūnas iš Antanavos vienkiemio. Pasiėmėme maisto kelioms dienoms ir naktį išsileidom į žaliąją girią. Iki girios - daugiau kaip dešimt kilometrų. Apsistojome miško gilumoje, radome prikirstų malkų, susikūrėme ugnį, prisirinkome šakų guoliui ir pavakarieniavę rengėmės nakties poilsiui. Aš nedrįsau gulti šalia Malvinos, ją gerbiau ir branginau, tad man atrodė, kad, naudojantis jos nelaime, prie jos gretintis yra negarbinga ir neleistina. Ji pamačiusi, kad aš nesirengiu gulėti šalia, pati mane pakvietė: „Jonuk, ateik pas mane.“ Džiaugsmingai atsiguliuoju prie jos, o Gintas - iš kito šono. Taip ilsėjomės prie degančio laužo, miško prieglobstyje. Buvo šalta, nelabai pailsėsi, užtat saugu. Ir čia, šitame miško patale, ji mane pabučiavo. Tas jos poelgis buvo tarsi prisipažinimas, kad ji mane mylinti.

Miške jau žydėjo žibutės. Vaikščiojom tarp jų lyg rojuje. Tas jausmas nenusakomas, jį reikia patirti, išgyventi. Mes tapom tarsi vaikai, be paliovos bučiavomės. Tie bučiniai buvo tyri, šventi. Vis dėlto Malvina pasakė: „Jonuk, daugiau nebesibučiuokim.“ Man rodėsi nelabai suprantama, kodėl turėtume to atsisakyti, bet, ją gerbdamas ir mylėdamas, be žodžių sutikau su jos pasiūlymu.

Miške išbuvo apie penkias paras. Sužinoję, kad trėmimas baigėsi, Atvelykių dieną grįžome pas Trečiokus. Tame pačiame kaime gyveno Dailidėnų šeima. Stribai, radę namuose jų sūnų klieriką, sušaudė jį tėvų akivaizdoje. Dabar, prasidėjus trėmimams, Dailidėnai ryžosi palikti namus ir eiti ten, kur akys veda. Bet visi tikėjo, kad laikai keisis ir grįš ramus gyvenimas. Taigi Dailidėnas atbėgo pas Trečiokus ir ėmė prašyti, kad jie eitų gyventi į jų namus, tikėdamiesi taip išsaugo-

ti savo namelius. Trečiokai sutiko apsigyventi Dailidėnų namuose ir nedelsdami ten persikėlė. Tai buvo geri namai, o juk gyventi atskirai nuo kitų žmonių - tikra ramybė. Deja, tenai Trečiokų laukė tik nelaimės. Įsikūrus naujoje vietoje prie Trečiokienės ėmė gretintis Marijonas Vilkončius, Šovenių kaimo gyventojas. Vilkončiaus sesuo perspėjo Trečiokiene, kad su juo nesusidėtų, nes jis palikęs savo šeimą ir yra negeras žmogus. Bet ji perspėjimo nepaklausė ir ėmė su juo flirtuoti. Jis žadėjo ją vesti. Ji juo pasitikėjo ir liko suvedžiota. Per jos patiklumą galėjo būti sunaikinti Alekso Velanio-Tigro būrio partizanai. Jie liko gyvi tik per atsitiktinumą. Mat Marijonas Vilkončius buvo KGB užverbuotas, agentūrinis jo slapyvardis - „Glaz“. Trečiokienė buvo užprašiusi Tigro būrio partizanus vaišėms šv. Stanislovo dieną, mat jos sūnaus vardas - Stanislovas. Apie tai ji pasipasakojo jam, o jis - saugumiečiams. Tie kruopščiai ruošėsi partizanų sunaikinimui, apie tai liudija archyviniai duomenys. Tačiau partizanai atėjo savaitę anksčiau, čekistų pastangos žlugo.

Taigi Malvinos buvimo vieta buvo čekistams žinoma. Žinojo, kad ir aš čia esu nuolatos ir turiu ryšį su ne vieno būrio partizanais. Jie per mus ketino sunaikinti partizanus ir mus pačius. Kartą Vladas Jakubonis-Vermachtas pasiuntė pas Trečiokus pamiškės gyventoją, kad pakviestų Malviną ir mane į mišką pasikalbėti. Aišku, mes nuėjom. Vermachtas siūlėsi padaryti Malvinai netikrus dokumentus, bet ji atsisakė. Pasirodo, tas pamiškės gyventojas buvo užverbuotas ir apie tai pranešė Kavarsko enkavėdistams.

Šv. Stanislovo diena būna gegužės pradžioje, atrodo, 7-ąją dieną. Taigi partizanai buvo atėję apie balandžio pabaigą. To susitikimo metu buvo sutarta, kad aš su Malvina išeisim pas partizanus gegužės 16-ąją. Buvo nurodyta vietą - laikinoji partizanų stovykla Mackeliškių miške. Mes su Malvina dar iki tol turėjome laiko ir stengėmės aplankyti reikalingus žmones, nustatyti ryšį, per kurį galėtume sužinoti apie ištremtų mūsų šeimų padėtį. Nuėję į gimtąjį Malvinos kaimą pas gyventojus radome Malvinai skirtų laiškų iš tremties. Juose rašė, kad Angaroje paskendo močiutė. Kaip jau minėjau, ta močiutė buvo netekusi proto dėl jų namus ištikusios tragedijos.

O buvo taip: vakare tremtiniai susirinko į gegužines pamaldas upės pakrantėje, laive. Močiutė pamaldų metu nepastebimai išėjo į denį ir - šoko į upę. Turbūt ji manė, kad taip pabėgs. Gyvenime ji nebuvo mačiusi jokių didesnių upių. Aišku, belieka tik spėlioti, kodėl ji taip pasielgė. Žmonės pastebėję, kad močiutės nėra, puolė jos ieškoti ir pamatė plūduruojančią vandenyje. Malvinos sesuo Genutė, visai nemokanti plaukti, šoko į upę gelbėti močiutės. Ir paniro į vandenį... Tuomet vienas kareivis šoko į vandenį ir išgelbėjo Genutę, o močiutė taip ir liko Angaros dugne.

Malvina močiutės labai gailėjosi, verkė. Aš kaip galėdamas ją raminau, guodžiau, kad tik ji mažiau kentėtų.

Praslinkus gal porai savaitių po mūsų iškvietimo į mišką pas Žaibo būrio partizanus, tie patys partizanai vėl atėjo pas tą mus iškvietusį žmogų ir paprašė, kad jis pabudėtų sargyboje, nes jie esą pavargę ir nori pailsėti. Nurodė, kurią vąlandą juos reikia pažadinti. O tasai, pasinaudojęs proga, kad partizanai užmigo, išbėgo į Kavarską pranešti. Laimė, prabudo partizanas Vermachtas ir pamatęs, kad sargybinis dingo, visus sukėlė ant kojų ir puolė jo ieškoti. Išbėgęs į palaukę pamatė, kad tasai skuodžia į Kavarską, jau gal porą kilometrų nubėgo. Vermachtas, atbėgęs pas Trečiokus paprašė, kad duotų arklį. Ir pridūrė: „Kad ir ant gatvės atsigulsiu, bet šitą išdaviką turiu pagauti.“ Ir, žinoma, pagavo. Ir „užmigdė“. Tai buvo jaunas tos apylinkės vyras, pavarde Morkūnas.

Manęs su Malvina tuo metu pas Trečiokus nebuvo. Taigi apylinkėje klostėsi grėsmingi reikalai. Aišku, tada mes nežinojome, kad atsidūrėme išdavikų tinkle, tačiau ir dabar prisimenu, širdis buvo labai nerami. Ir sribai jau pradėjo rodytis tose apylinkėse, aš jau vengiau su jais susidurti, jatau, kad galiu būti suimtas. Stribai pradėjo lankytis pas Trečiokus ir slankioti apie jų namus todėl, kad buvo užkirstas kelias tam šnipui - Marijonui Vilkončiui lankytis pas Trečiokienę. Sūnus Stanislovas pajutęs, kad motina akiai tuo Marijonu pasitiki, šoko ant jo su peiliu ir įsakė: „Kad čia tavo nė kvapo neliktų!“.

Pagaliau atėjo ir sutarta gegužės 16-oji. Dieną iš Trečiųų sodybos per žaliuojančius laukus išėjome Troškūnų girios link. Prisimenu, buvo graži, saulėta diena. Mišką pasiekėme dar dieną. Tą laikiną partizanų stovyklą radome greitai, bet partizanų joje nebuvo, ir mes dviese ten apsinakvojome. Vėlyvą naktį atėjo ir partizanai - Tigras, Sigitas, Šviedrys ir Konkurentas. Rytojaus dieną išėjau iš stovyklos, nes reikėjo įvykdyti kai kuriuos partizanų nurodymus. Po to turėjau eiti į Pusbačių kaimą pas Petrą Radvilą, kur buvo partizanų bunkeris. Vienas tokioje „laisvėje“ išbuvau devynias dienas. Prisimenu, sekmadienio pavakary atėjau į Garbėnų kaimą. Saulė jau buvo netoli laidos. Giedrumėlis neišpasakytas, pasakiškas gegužės vakaro grožis ir - neapsakomas liūdesys... Ten, kur jaučiausi toks laimingas, dabar tiesiog neradau vietos. Ten jau nebuvo Tos, kuri skleidė džiaugsmą, ramybę ir palaimą. Galiausiai sulaukiau vakaro, kada visam laikui atėjau į požemio karalystės rūmus, kuriuose plakė mylinti, kilni širdis.

Norėčiau trumpam sugrįžti į praeitį, į tas paskutiniąsias mūsų dienas prieš išeinant pas partizanus, ir eiliuotai išreikšti savo jaunystės ir meilės jausmus, kai, visko netekę, vis viena jautėmės labai laimingi. Pirmiausia eilėmis apsakysiu kelionę į Troškūnų girią, kurioje buvo jau atvirai prisipažinta mylint.

Protėvių šventovėje

Užgeso žvaigždės, tamsu padangėj,
Kodėl taip liūdna, nesuprantu.
Tu pasakei man tada palangėj:
„Jei tu išeini - eikim kartu.“

Tokia silpnutė kaip pūkelis -
Nejaugi nebijai nakties?
Per daug vargingas šis takelis,
Ar jis netemdo tau vilties?

Anei tėvelio, nei motinėlės,
Audrų verpetuos viena esu,
Širdy man žydi skausmo gėlės
Ir joks jau vargas nebebaisu.

Plaukia, vingiuoja sraunus upelis,
Reiks jį pereiti nakties metu.
O apardytas per jį lieptelis,
Ar nebijai jo gelmių tu?

Kiekvieną žingsnį lydi pavojus,
Nerimo skausmą tu pats žinai.
Kad ir kažin koks būtų rytojus,
Tave lydėsiu aš amžinai.

Meile liepsnoja tavo krūtinė,
Tu žemės angelas esi,
Žvaigždė svajonių vakarinė,
Ir šioj naktelėj man šviesi.

Mus pasitiko kaip motinėle
Skausmų prisotinta giria.
O kiek ji sielvartų pakėlė
Krūtine savo nemaria.

Tartum senovėj vidury girios
Kūrenas vėl ugnis šventa,
Kokie jausmai ir mintys gilios,
Ir meilė skaisti, nekalta.

Kokia graži naktį prie laužo
Tu vaidilutė dabarties,
Kad ir baisiausios audros daužo,
Nesibijai tu net mirties.

Čia, šioje protėvių šventovėj,
Man savo meilę prispažinai,
Šnarėjo medžiai miško tvirtovėj,
Buvom laimingi mes amžinai.

Miške pavasaris, kaip miela
Tarp žiedužėlių nekaltų,
Nuo tyro jausmo svaigsta siela,
Brangiausias žiedas Žemėj - tu.

Taip palaimingai mūsų dienas
Išpuošė meilė ir malda,
Nors vilgė ašaros blakstienas
Ir ėdė kruvina žaizda.

Pasiaukojimas

Radvilų šeimą sudarė šeši asmenys. Tėvas su motina, du sūnūs ir dvi dukros. Vyriausias sūnus Marijonas buvo 1927 metų gimimo. Jaunesnis Stasys mokėsi Anykščių gimnazijoje. Dukros buvo dar visai mažos. Pas juos dar gyveno jų giminaitė Stasė Stasiukaitytė, kurios tėvą jo paties namuose nušovė Kavarsko sribai, o brolis Jonas žuvo partizanų kovose. Jų namus sribai sudegino. Bunkeris ten buvo įrengtas klojime. Ten tilpo šeši žmonės. Jis buvo neaukštas, bet galėjai laisvai sėdėti. Jį iškasė Tigras su Šviedriu, Radvilų sūnus Marijonas ir broliai Auguliai iš Pusbačių kaimo - Jonas ir Bronius.

Dažniausiai bunkeryje mus prižiūrėjo Marijonas ir Staselė Stasiukaitytė. Atnešdavo maistą, išleisdavo pavaikštinėti ir, mums vėl sulindus bunkerį, jį užtaisydavo, paslėpdavo. Retkarčiais pasirodydavo ir pati Radvilienė. Sunku rasti žodžių, kurie apsakytų tą tiesiog šventą jų šeimos auką. Mes, partizanai, juk buvome priversti palikti namus ir paimti ginklą į rankas, nes mums grėsė areštas arba mirtis. O jiems niekas negrėsė, jie šitaip elgėsi iš meilės, gelbėdami į nelaimę patekusių žmones. Tokių kilniaširdžių žmonių pokariu buvo ne vienetai, bet gana daug. Man pačiam, partizaninių kovų dalyviui, šiandien sunku suvokti, kokia didi buvo tų kilniaširdžių žmonių dvasia. Iš kur tokia jų drąsa, toks pasiaukojimas?.. Taigi aš noriu eilėmis išsakyti savo jausmus, skirtus tiems žmonėms.

Jie švies kaip žvaigždės amžinai

Iš kur, iš kurgi tiek drąsos
Laisva valia į mirties puotą
Sūnūs ir dukros Lietuvos
Ryžos už šalį okupuotą?

Viską, o viską paaukoję,
Ne tik save, bet ir šeimas.
O kiek tokių mūs Lietuvoje,
Kas suskaičiuos ir kas supras?

Kas išmatuos Aukos didybę,
Sudėtą Laisvei Lietuvos,
Gal tik pasiekę Amžinybę
Suprasim vertę šios kovos.

Tai didvyriai, tai dvasios milžinai,
Pakilę virš šios žemės,
Meilės jėga
Jie švies kaip žvaigždės amžinai,
Nors kūnai jų pavargę miega.

Malvina

Malvina Gedžiūnaitė gimė 1923 metų gegužės 9 dieną Garbėnų kaime, Taujėnų valsčiuje, Ukmergės apskrityje. Šeimoje ji buvo antrasis vaikas. Iš viso šeimoje buvo keturios seserys ir brolis Jonas. Janė - vyriausia, po jos - Malvina, Jonas, Genutė ir Irena. Dar du jų šeimos vaikai mirė maži, palaidoti Garbėnų kaimo kapinaitėse. Tėvai turėjo keturis hektarus žemės. Visi vaikai lankė Laviškių pradžios mokyklą. Tėvas mokėjo rymoriaus (liet. „odininko“) amato, siuvo pakinktus, balnus ir panašiai. Tokių amatininkų buvo nedaug, darbas buvo pelningas. Jam teko siūti pakinktus ir balnus net prezidento Antano Smetonos dvare Užulėnyje.

Vokiečių okupacijos metais Malvina ir Genutė mokėsi Karmėlavoje, ten mokytojavo vienuolės. Jos ne tik mokė, bet ir auklėjo moksleives krikščioniška dvasia, taip ruošdamos jaunimą prasmingam gyvenimui. Užgriuvus antrajai bolševikų okupacijai Malvina su Genute mokėsi Ukmergės mokytojų seminarijoje. Kai 1945 metų vasarą buvo areštuotas tėvas ir sesuo Janė, jos dar kurį laiką tęsė mokslus, bet vėliau buvo priverstos palikti seminariją ir pradėti benamių gyvenimą.

Visa jų šeima buvo praktikuojantys katalikai ir sąmoningi lietuviai. Brolis Jonas 1945-aisiais tapo Plieno rinktinės partizanų slapyvarde „Ereliukas“. Jis žuvo 1946 m. sausio 22 d. prie Želvos. Malvina buvo Žaibo būrio partizanų ryšininkė. Visos seserys, prasidėjus partizanų kovoms, atsisakė lankytis šokiuose ir skaudžiai išgyvendavo, kai žūdavo partizanai. Kai buvo išdraskyti jų namai, areštuotas tėvas ir sesuo, Malvina daug meldavosi, o penktadieniais pasninkaudavo. Mintinai mokėjo visas litanijas. Malvina buvo idealistė, tikėjo Tiesos pergale, buvo drąsi ir ryžtinga, visur eidavo su malda ir pasišventimu.

Savo jaunystę ji puošė šviesia sielos puošmena, ir tas jos išorės grožis, persmelktas vidiniu spindesiu, mane tiesiog pakerėjo jau pirmąjį kartą ją pamatčius. Ji tapo mano gyvenimo Kelrode žvaigžde. Neturėjau vilčių kada nors laimėti jos širdį ir tai, kas dabar realiai atsitiko, atrodo tarytum graži pasaka. Tad norėčiau išreikšti savo to laikotarpio jausmus, kai teko man ją globoti ir būti su ja tik dviese.

Pavasaris išpuošė žemę

Tai kas, kad likai tu našlaitė
Ir vietos gimtinėj nėra,
Svarbu, kad esi lietuvaite,
Darbais ir troškimais gera.

Tai kas, kad naktis ir pavojai,
Ir skausmo tiek daug, net gaudu.
Miške su manim tu nakvojai,
Klauseisi lakštučių raudų.

Tai kas, kad tankmėj begalinėj
Mus matė tik akys dangaus,
Kai meilė liepsnojo krūtinėj
Kilniausiais troškimais žmogaus.

Tai kas, kad paniekins mus žmonės,
Jų sąžinė bus tik kalta.
Mūs meilė, apšviesta malonės,
Žydės kaip lelija balta.

Pavasaris išpuošė Žemę,
O širdį man laimini tu.
Tai kas, kad aplinkui aptemę,
Kai tavo artumą juntų.

Praeis gal gražiausieji metai
Pavojuos, skausmuos ir varge.
Tai kas, kad blaškys mus verpetai,
Kai esame mudu drauge.

Dabar, jau gyvendamas partizanų gretose, iš kurių buvau pasitraukęs anksčiau minėtomis aplinkybėmis, jaučiausi visiškai laimingas, juo labiau kad jau pildėsi ir mano meilės svajonės. Aišku, supratau, kad ne tik pavojai, bet ir mirtis jau taps nuolatiniu mūsų gyvenimo palydovu, bet mano pasirinkimas buvo sąmoningas ir laisvas, kito kelio nebeliko. Visi buvome linksmi ir energingi, susi-

taikę su savo likimu. Gal širdies gilumoje kas ir ieškojo kitos išeities, bet to niekas neparodė. Prisimenu pokalbį bunkeryje, pas Radvilą, kad lemtingą akimirką vis dėlto nereikia savižudybės, svarbiausia - kovoti iki paskutinio kraujo lašo, o jei-gu būtų lemta patekti į priešų nagus gyviems, reikia stengtis nieko neišduoti. O tardomiems, iš kur gavome rūbus, maistą ir kitką, atsakyti, kad viską davė gin-klas. Šitaip tvirtino kuopos vadas Aleksas Velanis-Tigras. Dar pridūrė: „Kristus iškentėjo, tai turim iškentėti ir mes.“ Anicetas Simanonis-Sigitas irgi pabrėždavo, kad nesižudys, jei taip atsitiktų. Jis, jau buvęs čekistų naguose ir patyręs tardy-mus, tikėjosi, nelaimei atsitikus, viską iškentėti ir neišduoti žmonių.

Partizanai nusižudydavo dėl dviejų priežasčių. Pirmiausia, dėl to, kad juos smarkiai kankins, po to sušaudys arba pasiųs mirti nuo bado Sibire. Juk tais laikais iš Sibiro niekas dar negrįžo, taigi areštas reiškė baisias kančias, o po jų - ir mirtį. Niekas nebuvo įsitikinęs, kad kankinamas neišduos savo bendražygių. Aš pats, nors buvau tarp partizanų jauniausias ir norėjau gyventi, bet mirties nebijojau: jeigu jau lemta žūti, tai tenorėjau vieno - kad nušautų iš karto, kad nesusžeistų ir nepaimtų gyvo. Šito labiausiai bijojau ir buvau pasiryžęs gyvas ne-pasiduoti.

Jau buvo 1949-ieji. Partizanų kovos saulėlydis. Partizanų buvo likę nedaug, ir - jokių vilčių, bet mes dar tikėjome, kad gal lemta sulaukti kokių permainų. Toji viltis palaikė ir gaivino. Tas tvirtas pasiryžimas - kovoti iki galo - buvo par-tizanų stiprybė. Niekas neabejojo partizaninės kovos teisingumu, kad vis dėlto Tiesa turi nugalėti. Taigi gyvenome „požemių karalystėje“. Leidome dienas su savo rūpesčiais ir savo džiaugsmais.

Kartą, mums tyliai bedainuojant bunkeryje, staiga ventiliacijos angoje šmėstelėjo šešėliai. Pamanėme, kad slankioja stribai, kurie ir išgirdo dainavimą. Konkurentas pasiruošė mesti granatą, o man liepė kelti angą. Angos dangą pa-kelti reikėjo sveikatos, bet buvau jaunas, o jėgų dar pridėjo pavojaus jausmas, tai-gi angos dangą lėkte išlėkė. Bet buvo tylu, niekur nieko. Tada pabandėme išlįsti iš bunkerio. Klojime apsidairę pro plyšius nustatėme, kad mus išgąsdino vištos. Jos kapstėsi palei klojimą ir metė tuos šešėlius.

Po kurio laiko aš bunkeryje susirgau. Išlindau iš bunkerio ir... susmukau. Pakilo labai aukšta temperatūra, daugiau kaip 41 laipsnis. Vieną naktį, girdžiu, Konkurentas miegodamas su kažkuo ginčijasi - taip jam būdavo per miegus. Ir staiga kad trenks man į kaktą iš visų jėgų kumščiu, o man - aukšta temperatūra. Aš kad surikau, visi šoko iš patalų nesuprasdami, kas čia dabar atsitiko.

O mes su Malvina neslėpėm nuo partizanų savo draugystės ir rimtai ruošė-mės partizaniškoms vestuvėms. Jie mūsų apsisprendimui pritarė, teliko nuspręs-ti, kada tai bus.

Papartynė

1949 metų birželio 11-ąją, šeštadienį, Tigras, Konkurentas, Juzukas ir aš su Malvina nuėjome į Papartynės vienkiemį pas Mykolą Aleksiūną. Jis gyveno aikštėje tarp Troškūnų girios ir Repšėnų miško. Aleksiūnas buvo drąsus žmogus, nuoširdžiai prijaunantis partizanams. Jis sakydavo: „Sužinojęs, kad ateis Ažuolo partizanai, jų laukdavau kaip brangiausių svečių. Apsitvarkydavom gryčią, gėlių pastatydavom ant stalo.“ Ažuolas buvo Būtageidžio kuopos vadas, kilęs iš Vaidevučių kaimo Kavarsko valsčiuje, žuvęs per buvusiojo kuopos partizano Darelos-Dieduškos išdavystę 1948 metų lapkričio 13 dieną Troškūnų girioje.

Kadangi buvo šeštadienis, tai iškūreno pirtį, o po pirties jau sutemo ir pradėjo lyti. Konkurentas su Juzuku kažkur išėjo ir pažadėjo pas Aleksiūnus sugrįžti rytojaus dieną. Šeimininkai buvo įsitikinę, kad pas juos labai saugu ir primygtinai įkalbinėjo niekur neiti, o pernaktuoti pas juos. Juolab, kad ir lietus pradėjo lyti. Aleksiūnai buvo dar ir tolimi Malvinos giminaičiai. Ten jau buvo Troškūnų valsčius, o Malvina turėjo ir dokumentus, taigi jai negrėsė pavojus net ir tuo atveju, jeigu užpultų Troškūnų stribai. Šeimininkų įkalbėta Malvina sutiko pernaktuoti su šeimininke kambaryje, o Tigras liko pasikalbėti su šeimininku. Jau sutemo, birželio naktys neilgos, mes jau senai pas juos svečiavomės, tad šeimininkas norėjo daugiau pasikalbėti su Tigru. Man nepatiko toks atsipalaidavimas ir aš, lyg protestuodamas prieš tokį neatsakingą sprendimą - nakvoti kambaryje, be sargybos lauke, pasakiau, kad nakvoti eisiu į čia pat stūksantį mišką. Nors širdyje nejutau nerimo, kad gali galėtų kilti pavojus, bet iš principo tiesiog užsispyriau ir, pasiėmęs šiaudų kūlį, išėjau ir atsiguliau miško pakraštyje. Lynojo, nakvynė buvo nelabai kokia. Išaušus mergaitė, kuri buvo prisiglaudusi pas Aleksiūnus, - dabar jau nebepamenu, ar tai buvo partizano sesuo, ar nuo trėmimo pasilikusi - išginė galvijus į mišką ir atsidūrė ten, kur aš gulėjau. Žinojau, kad pas juos glaudžiasi kažkokia mergina, bet troboj tada buvo jau tamsu, vėlyvas metas, ji jau miegojo. Taigi mes pirmą kartą susitikome miške ir žodis po žodžio išsikalbėjome. Ji nepastebėjo, kad jos karvių jau nebesimato. O galvijai kartais gali toli nuklysti į mišką. Ji puolė ieškoti karvių, o aš grįžau į Aleksiūnų į namus. Miške gerokai pastipęs, pajutau mielą kambario šilumą ir, prigulęs ant lovos, užsnūdau. Miegojau neilgai. Iš miego pakėlė kraupus sapnas. Žaibiškai šokau iš lovos ir puoliau prie langų. Tigras nustebo - kas gi čia su manimi darosi? Atsakiau su sapnavęs, kad aplink pilna rusų kareivių. Jis mane subarė, kad patikėjęs sapnais, tik sukėliau bereikalingą paniką. Praleidau pro ausis jo pastabas ir nuo langų

neatsitraukiau. Ir žiūriu - iš miško atskuba šeimininkas, lekia vos ne bėgte. Supratau, kad kažkas ne taip. Jis buvo nuėjęs į mišką paleisti tos mergaitės pusryčiams, bet niekur jos negalėjo rasti ir, eidamas giliau į mišką keliuku, sutiko iš kitos pusės miško ateinantį pažįstamą gerą žmogų. Tasai pasakė miške pastebėjęs rusus, perspėjo, kad reikia būti atsargiems. Tuo metu pamiškės gyventojai buvo vieningi ir jautė pareigą pranešti geriems žmonėms, kas vyksta, kad bendraujantieji su partizanais visa tai jiems praneštų. Šeimininkas pasakė, kad miške buvo sutikęs Antaną Kaunietį iš Tumiejos vienkiemio ir kad tasai perspėjo, jog miške yra kareivių. Mes tuoj pat išskubėjom į mišką. Mums išeinant dar pasakė, kad toli neitume, pabūtume už pirties, nes tuoj išsitroškins kalakutiena ir mes gausime gardžių pusryčių.

O mūsų raginti nereikėjo, spaudėm vikriai, nes kiekvieną akimirką galėjome būti užklupti, o to tikrai nenorėjom. Laimingai pasiekėme mišką, tik kad už pirties augo labai retas alksnynas, kai kur - po keletą žemučių, žmogaus ūgio eglaičių. Tarp tų eglių ir sugulėm. Aleksiūnų sodyboje pradėjo skalyti šuo, bet netrukus nutilo. Pasišoviau nueiti į palaukę patikrinti, kas ten vyksta.

Esu matęs, kaip partizanas Vladas Jakubonis-Vermachtas, slinkdamas prie miško linijos, apsikaišiojo lapuočių šakomis už diržo, perpetės, kepurės. Nutariau taip užsimaskuoti ir šitaip „išsipuošęs“ prisiliūkinau prie pirtelės. Ten siaurutis augmenijos ruožas buvo tankus kaip šepetys ir aš, iškišęs galvą iš to tankumyno, ėmiau stebėti aplinką. Staiga pirtelėje subildėjo. Supratau, kad tai žmogaus darbas. Gal Aleksiūnas atėjo parsinešti indų iš pirties, o gal partizanai, Konkurentas su Juzuku užsuko į pirtį parūkyti? Staiga trinkelėjo durys ir pasirodė partizanai. Juos pamatęs susigūžiau, bet dingtelėjo mintis, kad išėjusiųjų veidų juk nemačiau, tik buvau tikras, kad tai partizanai, jie gi žadėjo ateisiantys. Norėdamas išsklaidyti abejones, dar kartą iškišau savo vainikuotą galvelę ir čia pat pamačiau kareivius. Jie buvo taip arti, maždaug už trijų metrų nuo manęs. Aš tik susimečiau į krūvą ir stoviu kaip stulpas, nes vos pajudėjęs iš karto būčiau pastebėtas. Jeigu jie būtų traukę į mišką, tai užeitų tiesiai ant manęs. Laimė, jie pasuko pamiškės takeliu ties pamiške. Vos jiems praėjus aš greitai ėmiau rodyti ranka ženklus saviškiams, kad jie gultų ant žemės, nes pabandžiusį atsistoti kareiviai iš karto pastebėtų. Kareiviams tolstant sprukau prie tų mūsų eglių ir papasakojau, ką mačiau. Pasirodo, tai buvo miško valymas, kurio metu buvo raunamos net tankiau augančios eglutės. Taigi paragauti kalakutienos mums ir nebeteko. O nuo lemtingo susidūrimo išgelbėjo mano įnoris - nenakvoti sodyboje. Ir vis dėlto tą birželio 12-ąją, sekmadienį, žuvo du mūsų partizanai, bet jų žūtis nebuvo susijusi su tuo miško valymu. Juos išdavė moteris, pastebėjusi juos

kaimyno klojime. Jie žuvo Putriškių kaime, pas Keraitį. Tai Jonas Bernatonis-Melagis ir Simonas Dailidėnas, jo slapyvardis, atrodo, Seniūnas. Išdavikės pavardė lyg ir Keraitienė. Išdavikė susilaukė mirties nuosprendžio.

Toji jos išdavystė buvo savotiška. Ji gal net nesuprato ar bent nenujautė, kad jos poelgis baigsis žmonių mirtimi ir areštu. Putriškių kaimas garsėjo savo vieningumu ir nuoširdžiausiu pasiaukojimu partizanams. Kadangi jis buvo prie Alūkenų miško, tai partizanai tenai ramiausiai lankėsi. Dieną iki pasalos viskas buvo tylu, ramu. Vietiniai žmonės kalbėjo, kad tą sekmadienį į Putriškių kaimelį dviračiu atvažiavo vyras, kurio pavardė turbūt Kartanas. Ar jis sąmoningai buvo atvažiavęs pas tą moterį, dėl kurios kaltės žuvo partizanai, ar tik atsitiktinai jį sutikusi moteris pasakė, ko nereikėjo, dabar jau nesužinosime. O ji, atseit, sakiusi taip: „Mūsų vaikai vargsta rusų kariuomenėj, o kiti sėdi sau ramiausiai klojime.“ Ir pasakė, kieno klojime. Nežinia, ar tai buvo savotiška nuoskauda, ar pavydas, kerštas, ar tik „bobiškas“* plepumas, tačiau pasekmės tragiškos - žuvo ir partizanai, ir ji pati. O tas vyras, išgirdęs tokią žinią, nedelsdamas sėdo ant dviračio ir - į Raguvą, ir pranešė tiems, kuriems dirbo. Pastarieji atskubėję apsupo klojimą ir sušaudė partizanus.

Kadangi su šiais partizanais mes būdavome kartu, stovyklaudavome ir dažnai susitikdavome, tai jiems žuvus, aš sukūriau jų garbei ir atminimui dainą. Sukūriau - ir pats pamiršau. Bet jos nepamiršo partizanų ryšininkės Keraitytės, kurios tokių partizanų pagerbimo iškilmų metu gražiai ją padainavo.

Repšėnų dvaro sode

1949-ųjų vasarą, maždaug birželio pabaigoje ar liepos pradžioje buvo susitarta susirinkti Repšėnų dvaro sode ir ten praleisti laiką su kai kuriais to kaimo žmonėmis. Tai buvo proga pabendrauti su partizanus mylinčiu jaunimu. Trumpai tariant, ten vyko kaimo jaunimo suruoštos vaišės partizanams. Daugiausia prisirinko mergaičių. Diena praėjo smagiai ir greitai. Buvo sekmadienis. Likus gal porai valandų iki saulės laidos mes, nešini dideliais ginklais, išėjome iš sodo ir per Repšėnų kaimą vieškeliu patraukėme Traupio bažnytkaimio kryptimi, o paskui pasukome link Mickūniškių kaimo. Ir niekas nepranešė, nepaskleidė kalbų apie tą atvirą partizanų pasirodymą dienos metu. Čia noriu pabrėžti du dalykus. Pirmiausia - partizanų neatsargumą, antra - žmonių gerumą ir gebėjimą

mą išlaikyti paslaptį. O trečiojo nė vienas nenujautėme - tai buvo paskutinyasis susitikimas ir atsisveikinimas su partizanais.

Žolinės

Rugpjūčio 15-ąją gavome žinią, kad į Troškūnų girią susitikti su mumis atėjo partizanai nuo Andrioniškio, o su jais - ir apygardos vadas Montė. Partizanas Juozas Šilaika dieną išėjo su jais susitikti, o mes visi išsileidome kelionėn jau sutemus. Pakeliui iš gyventojų gavome maisto ir taip pasiekėme Troškūnų girią. Sutartoje vietoje radome svečius, jau miško pakraštyje apsistojusius, prisinešusius šieno patalui. Mes atėjome septyni, tiek mūsų ir tebuvo likę. Svečių buvo aštuoni: apygardos vadas Antanas Starkus-Montė, Albinas Milčiūkas-Tigras, Jonas Marcinkevičius-Jokeris, Bronius Strolė-Vėtra, Povilas Tunkevičius-Kostas, Vytautas Mogyla-Vairas, Albinas Kubilius-Rūgštimas ir Vildžiūnas-Vijoklis.

O mūsiškiai buvo šie: Aleksas Velanis-Tigras, Anicetas Simanonis-Sigitas, Antanas Blauzdys-Konkurentas, Jonas Butkus-Karklas, Juozas Šilaika-Juzukas-Šviedrys, aš, Jonas Kadžionis-Bėda ir Malvina Gedžiūnaitė-Sesutė. Stovykla buvo įrengta miško pakraštyje, prie pat gyventojų Dejo vienkiemio.

Apygardos vadas atnešė partizanų spaudos. Tai buvo pirmasis jo vizitas mūsų būryje. Rugpjūčio 16-osios vakare svečiai pasišovė grįžti į savo kraštą, bet mūsų vadas Tigras ėmė juos įkalbinėti, kad pasilikėtų dar vienai dienai, nes čia esą visiškai saugu. Pasiūlė apsilankyti pas pamiškės gyventoją Kazį Sakalį, kur bus iškūrenta pirtis - tada galėtume nusiprausti, pasikalbėti ir ramiai praleisti dar vieną dieną, o paskui skirstysimės. Svečiai sutiko, ir po pirties pavakarieniavę sugrįžome į stovyklą. Šviedrys su Vairu dar sumanė nueiti į Repšėnų kaimą. Buvo pasišovęs su jais eiti ir Kostantas, bet persigalvojo ir liko stovykloje. Iš tiesų jautėmės gana saugiai - vis tik mūsų būrys nemažas, ginklai neblogi. Pavojus kiltų tik išdavimo ar miško valymo atveju. Stovykloje ilgokai netilo šnekos. Gir-dėjosi tolimas mašinų ūžesys, kuris sudomino partizanus: ir kas gi čia vidurnaktį taip ūžauja? Tigras nuramino, kad tai traktoriai vykdo penkmečio planą. Taip, traktoriai tada ardavo naktimis. Mes gulėjome šieno pataluose trise - aš su Malvina ir Karklas. Nebuvome įsitikinę, kad nakties tylą tikrai drumsčia traktoriai. Aš Malvinai pasakiau, kad ištikus pavojui turime laikytis greta. Vos praušus iš kaimo grįžo Šviedrys su Vairu, visur buvo tylu, ramu. Šviedrys paprašė, kad leisčiau jam numigti savo guolyje, o pats pabūčiau sargyboje.

Paėmęs iš Tigro planšetės pakelį popirosų „Belomor kanal“ pasitraukiau nuo miegančiųjų toliau ir traukdamas dūmą sumaniau parašyti kokį eilėrašį. Tie eilėraščiai paprastai virsdavo partizanų dainomis. Buvo tylu, nuotaika gera, bet nesisekė sumegzti posmo, ir gana. Taigi popierių ir pieštuką padėjau į planšetę ir ramiai sėdėjau sargyboje. Staiga nuostabioje ryto tyloje pasigirdo silpnutis trekštelėjimas, panašus į šakelės lūžį. Aš sunerimau ir dar atidžiau ėmiau klausytis. Trekštelėjimai ėmė artėti, jie pasigirsdavo jau ne vienoje vietoje, o plačiu ruožu. kažkas labai atsargiai artėjo iš miško gilumos. Nejaučiau jokios baimės. Maniau, kad šernai grįžta iš savo naktinės ganyklos, nes 1948 metais visas jų būrys buvo užklydęs į stovyklą. Tada partizanai irgi miegojo, tik aš vienas nubudęs stebėjau šernų pulką stovykloje. Ėjo jie sau eilute, vienas paskui kitą. Norint buvo galima prisišaudyti šviežienos, bet bijojau paleisti šūvį, kad neišduočiau stovyklos vietos. Ir iš viso - šaudyti auštant miške yra negerai. Tiesa sakant, partizanai vėliau mane gaudeno, kad tokios progos nereikėjo praleisti, vertėjo nupilti bent vieną.

Taigi ir dabar buvau beveik tikras, kad ateina šernai, kurių turėtų būti daug, nes treškėjo plačiu ruožu. Norėdamas pasirodyti esąs geras sargybinis, pribėgęs prie miegančiųjų ėmiau spardyti jų padus, ir tai jau buvo rimto pavojaus ženklas. Partizanai sukilo. Paaiškinau, kad kažkas treška vis arčiau. Apygardos vadas žvilgtelėjo į laikrodį ir rankomis parodė, kad mums reikia plačiau išsidėstyti. Vos mums spėjus pasirodė „šernas“ rusų uniforma ir suriko: „Banditi, ble... stoj!“ (liet. „Banditai, [rus. keiksmazodis], stokit!“). Partizanai jau buvo pasiruošę ir paleido į juos stiprią kulkosvaidžių ir automatinių ginklų ugnį. „Ivanai“ sutriko ir akimirką nuščiuvo. Pirmieji pašoko bėgti Karklas, Vairas ir Sesutė. Nors buvom susitarę pavojaus atveju neišsiskirti, bet išėjo kitaip. Jiems nubėgus gal 50 metrų, čekistai atidengė stiprią ugnį, ir aš nebesiryžau vytis draugų suvokdamas, kad jei šoksiu bėgti, būsiu nukautas vietoje. Viskas vyko žaibiškai. Kol dvejojau, ar man vytis, ar ne, stovykloje neliko nei vieno partizano. Atsidūriau nepavydėtinoje padėtyje. Aš ką tik buvau persirgęs kažkokia liga ir jaučiausi silpnas. Sirgdamas turėjau daugiau kaip 41 laipsnį karščio ir į tą partizanų susitikimą nenorėjau eiti, bet Tigras nesutiko, kad likčiau bunkeryje, sakė, kad ir man bus geriau gryname ore, ir šeiminkams nereikės nuolat darinėti bunkerio angos. Su savimi turėjau tik parabelį ir vokišką puolamąją granatą. O kai atbėgęs į stovyklą puoliau kelti vyrus, Šviedrys, kuris miegojo mano patale, buvo taip įmigęs, kad jo nepabudino nei spardymai į padus, nei tempimas už plaukų. Tada paėmiau jo dešimtšūvį, kad nelaimės atveju jo nepaliktume. O kur Šviedrys dingo, šūvių prikeltas, nepastebėjau. Tik mačiau, kaip stovykloje krito partizanas Vėtra, bet vėliau paaiškėjo, kad jis nebuvo sužeistas, o krito kojai užkliuvus.

Taigi likau vienas ir supratau, kad reikia šliaužti gilyn į mišką. Stovykla buvo užpulta nuo šiaurės rytų pusės, o aš mečiausiu į pietryčius. Šliaužti reikėjo per tokį raistą, po keliasdešimt metrų aš netekau jėgų. Stovykloje girdėjosi riksmas ir šaudymas. Kadangi visiškai nebeturėjau jėgų, nusprendžiau laukti, kol kareiviai pasirodys visai arti, paleisti į juos šūvių seriją, numesti dešimtšuvį, kadangi šovinių nebeliko, ir - kas bus, tas. Prisidėjęs ginklą prie peties laukiau pasirodančių. Vis viena jau teks žūti, taigi prieš tai reikia ir tarp priešų pabandyti pasėti mirtį... Ilgai laukti nereikėjo, tik švyst! - ir pasirodė vienas. O ten pievose buvo kur ne kur priaugę krūmų, taigi artėjantis tai pasirodydavo, tai dingdavo iš akių.

Žinojau, kad sėlina tiesiai link manęs. Kantriai laukiau, kad jis pasirodys visai arti, tada jau spausiu gaiduką. Ir staiga išlindo čia pat! Pirštas suvirpėjo ir gaiduko nenuspaudžiau. Kodėl - nesuprantu. Pasirodė jis aikštelėje vienas, manęs dar nepamatė. Tada išniro ir kitas, ne kariškais rūbais, ir tada supratau, kad tai mūsų partizanai. Pirmasis buvo Šviedrys. Jis vilkėjo rusišką palaidinę, o jo kelnės ir kepurė buvo siūti iš lietuviško apsiausto. Atiduodamas jam ginklą pasakiau, kad palaikiau jį rusų kareivių ir buvau nusitaikęs į jį pleškinti, bet suvirpėjo pirštas ir gaiduko nenuspaudžiau.

Taigi dabar buvome šešiese: Montė, Rūgštymas, Konkurentas, Sigitas, Šviedrys ir aš - Bėda. Pasijutome drąsiau. Montė pasakė, kad reikia skubėti prie vieškeliuko ir būtinai jį pereiti, gal dar nebus užstotas? O jei bus, tai reikia žūtbūt prasiveržti. Mums ten skubant iš paskos pasirodė kareiviai. Jie mus pamatė, bet kodėl nešaudė? Staiga pasigirdo šūviai miško palaukėj. Supratome, kad su rusais susidūrė tie trys, kurie pirmieji šoko bėgti iš stovyklos - Karklas, Vairas ir Sesutė. Į mus nešaudė gal todėl, kad matė skubančius link vieškeliuko, kuris jau buvo apgultas ir kur mus bus lengva sumedžioti. Priartėję prie vieškeliuko sugulėm. Montei sukomandavus: „Pirmyn!“, ėmėme šliaužti. Ir buvome sutikti tokia uraganine ugnimi, kad net šakos krito nuo kulkų lietaus, bet vis viena veržėmės į priekį. Aš buvau šalia Šviedrio. Jis perspėjo, kad neiššaudyčiau visų šovinių, kad pasilikčiau ir sau. Jam bešaudant prisvilo lizde šovinys, jis pašliaužęs atgal tą kliūtį pašalino ir vėl užėmė savo poziciją. Staiga pamačiau, kad jis jau negyvas - krūtinė paskendus kraujyje, dešimtšūvio buožė kulką nukirsta, jis guli aukštelininkas. Tikriausiai, šovinio tūtelė ir vėl prisvilo, o jis ir vėl bandė šliaužti atgal. Ir tada jam besigręžiant kulka pataikė tiesiai į krūtinę. Dešinėje nutilo ir Sigito kulkosvaidis. Kulka pataikė į galvą ir Montei, bet tik stipriai nubrozdo odą, liko pakraujavęs randas. Montei sukomandavus: „Atgal!“ pasitraukėme nuo vieškeliuko - jau tik keturiese. Dar pasičiupome Šviedrio dešimtšuvį, tik pistoleto nespėjome pagriebti, nes aplink zvimbė kulkų spiečiai.

Mes buvome apsupti Narbutų ir Piktagalio kaimų pievose, kurios priaugę krūmų ir atskirtos nuo Troškūnų girios. Aplink, tai čia, tai ten aidėjo paieškų grupių šūviai, reikėjo bėgti nuo jų kuo toliau, bet kad nebebuvo kur... Užkardos jie nepaliko, ir mums pasitraukus nuo vieškeliuko šaudymas nutilo. Apygardos vadas paaiškino, kad kitos išeities nėra, tik veržtis per vieškeliuką ir kad kitoje jo vietoje vėl bandysime laimėti. Baisu artintis prie užkardos iki tol, kol pradeda šaudyti, o kai jau užverda tas pragaro katilas, tai pasijunti tarytum patekęs į sraunią upę, belieka gelbėtis, bijoti nebėra kada. Ir vėl šliaužėme artyn ir iš karto mus pasitiko šūvių papliūpa. Buvo aišku - ir jokių vilčių prasiveržti. Vėl atsitraukėme. O aplinkui pyškina be paliovos, nors mūsų nemato. Aš ir sakau Konkurentui: „Blogai.“ O jis sako: „Niekai, Bėda.“ Toks atsakymas truputį padrąsino, nors ir supratau, kad padėtis beveik be išeities. Dar kiek pašliaužę pabandėm artintis prie vieškeliuko - ir sutratėjo, sukalo kulkosvaidžiai, nepalikdami jokios prasiveržimo vilties. Tada man toptelėjo, kad netoliese Eiguva, o prie jos - bala, kur priaugę tankių eglių, ten pažįstu kiekvieną krūmą, nes šalia mūsų pievos. O tarp eglių vandenyje kareiviai tikrai negulės. Taigi pasiūlau paslinkti kiek į priekį ir kaip nors prasmukti nepastebėtiems. Pasiūlymą priėmė ir mes pajudėjom. Slinkom atsargiai lyg užminuotu lauku ir staiga visi kritome ant žemės.

Kritome, nes Konkurentas pamatė „gyvą krūmą“ (tai medžių šakomis užsimaskavę kareiviai - *red. past.*) ir, mostelėjęs ranka, staiga griuvo ant žemės. Ir prasidėjo... Patekome į kryžminę ugnį.. Blogai, kad buvome aikštelės nuokalnėje. Apsisukome šliaužti atgal, o aplink pleškina be paliovos. Iš pradžiųėjau pirmas, apsisukus likau paskutinis. Matydamas, kaip aplink mane dulka žemė ir bijodamas, kad mane gali sužeisti ir paimti gyvą, ryžausi to nelaukti ir nusišauti. Prisidėjau parabelį prie smilkinio ir, lyg atsisveikindamas su šiuo pasauliu, pakėliau akis, kai staiga iš kairės, gal už penkių metrų pamačiau šliaužiantį Montę. Sukaupęs jėgas ryžausi peršliaužti per įkalnę, ten būtų uždanga nuo kulų. Taip ir padariau. Tad visiems keturiems pasisėkė ir šį kartą išlikti gyviems ir net nesusžeistiems. Tik vėliau pamačiau, kad mano švarkas ties nugara peršautas. Turiu pastebėti, kad tokią įtemptą akimirką buvo nebaisu pakelti ranką prieš save, kadangi baimė patekti gyvam į priešo rankas buvo kur kas stipresnė.

Susirinkome dauboje prie eglutės. Basi, nes batus seniai numetėme, kad lengviau būtų šliaužti. Tik Konkurentas batų nepaliko pareiškęs, kad jis pilnapadis ir jam basomis labai sunku. Montė pasakė, kad į tokią beviltišką kovą jis patekęs pirmą kartą. O kadangi šoviniai jau baigiasi, jis pasiūlė čia pat visiems nusišauti. Aš, tasai, kuris tik ką ir be pasiūlymo ketino taip pasielgti, pirmasis pasakiau, kad nereikia skubėti. Koks svyruojantis ir nepastovus žmogus būna įtemptu ir sunkiu metu... Man pritarė ir Konkurentas, pasakęs: „Nesišaukim, gal

dar pasiseks nors vienam ištrūkti.“ Montė sutiko su mumis. Pasiūlė apkabas pripildyti šovinių, eiti pirmyn prie vieškeliuko ir jau jokių būdu neatsitraukti. Nežinau, kaip kitiems, o man tai eiti į mirties nasrus baisu, bet... bijai ir eini.

Dar neprišliaužus arčiau prie vieškeliuko Konkurentas iš savo dešimtšūvio „užkalbino“ mūsų laukiančius ir tie atsakė smarkia ugnimi. Buvau šalia Montės ir mačiau, kaip jis kautynių įkarštyje atsistojo ir ėmė pliekti iš kulkosvaidžio. Staiga metėsi į kairę ir, priklaupęs ant vieno kelio, tratino toliau. Pagaliau pakilęs garsiai pasakė: „Gana, šitie daugiau nebešaudys.“ Ir pakvietė visus šokti per vieškeliuką. Šokom užkardą ir - nei vieno šūvio. Bet tuoj pradėjo šaudyt, tik mums tai nebekėlė pavojaus. Jie šaudė vien iš sutrikimo.

Taigi daugiau kaip tris valandas pašliaužioję prasiveržėme. O kas toliau? Juk jie gali persigrupuoti ir vėl mus persekioti. Buvome didelio miško pakraštyje, norint patekti į jo gilumą būtinai reikėjo pereiti gero puskilometrio pločio aikštę. Ir pereiti nedelsiant.

Mano kišenėje buvo užsilikęs vienas obuolys. Pasidalinę jį į keturias dalis pasistiprinom ir nuskubėjom prie tos nelemtos aikštės. Montė metė „burtus“ iš degtukų ar medžio šakelių, neatmenu, tik prisimenu, kad tas, kuris ištrauks trumpiausią, turės eiti per aikštę. Aš, atsitiktinai žvilgterėjęs, lyg ir pamačiau tą nelaimingąjį, o kadangi man pirmam buvo pasiūlyta traukti „burtą“, suglumau ir pasielgiau nesąžiningai, nes buvau beveik tikras, kad tai gal išvaduos mane nuo rizikingos kelionės per aikštę. Kai ištraukiau „burtą“, Montė pasakė: „Dabar nusi juosk diržą, pistoletą dėk kišenėn ir - skubiai per aikštę.“ Priminė, kad į beginklį gal neperspėję ir nešaus, o jeigu stabdytų, aš turiu kristi ant žemės, o draugai pridengtų mano atsitraukimą. Supratau, kad tai atpildas man už nesąžiningumą, ir neramia širdimi leidausi į užsitarnautą kelionę. Laimė, aikštė nebuvo apsupta. Kareiviai rinko savo užmuštuosius ir uždegę brezentu vežė į Troškūnus. Grįžtantys iš Troškūnų žmonės sutiko šią nelinksmą procesiją.

Pusę aikštės ėjau, o tada jau puoliau bėgti. Paskui mane metėsi ir likusieji partizanai. Patekę į miško masyvą pasijutome kur kas saugiau, nors ir negalėjome nuspėti, kuo čia viskas baigsis. Traukdamiesi buvome užėję pas vieną miško aikštėje gyvenantį žmogų, kurį partizanai ketino likviduoti. Tačiau jo namuose neradome, taip jis ir liko gyvas. Nežinau, kokia buvo jo pavardė, regis, jis buvo Grybulių kaimo gyventojas, o gal tik ten apsigyvenęs atėjūnas.

Apsistojome Dabužių palaukėje. Pasikvietėme ryšininką Petrą Griciūną iš Paraisčių kaimo. Jis atnešė butelį samagono ir užkandos. Montė prašė šovinių kulkosvaidžiui, deja, ryšininkas jų neturėjo, taip ir liko „nepavaišinti“ „maskoliai“, grįžtantieji po miško valymo, nors Montė to ir labai norėjo. Nebuvom tikri, kad dar kartą neteks tądien susitikti su čekistais, tarėmės, kaip reikėtų elgtis pa-

jutus juos artėjant - ar veržtis į miško gilumą, ar leistis į laukus. Spėliojome, kuris dar iš kitur pasitraukusių partizanų galėjo žūti. Montės nuomone, greičiausiai bus žuvusi Sesutė. Sulaukę sutemų nuėjome į ryšininko Petro Griciūno namus, ten pavakarieniavome ir išsiskyrėme. Montė su Rūgštymu nuėjo savais keliais, o mes su Konkurentu patraukėme Maželių kaimo link ir ten, įlindę į ūkininko klotimą, apsinakvojome. Įdienojus pasirodė šeimininkams, jie mus pamaitino, sužinojome, kad į Kavarską parvežtas tik vienas žuvęs partizanas - Juozas Šilaika-Šviedrys. Jau temstant Maželių kaime pasirodė stribų pastotė - jie važiavo per kaimą, mums jokio pavojaus nebuvo. Konkurentas apgailestavo, kad jo dešimtšūvis nepatikimas, nes kartais vietoj šūvių serijos iššauna tik vieną šūvį. Todėl stribai liko „nepavaišinti“. O mes, palikę dorų ūkininkų namus, išsileidome į naktinę kelionę. Jau žinojome, kad gyvi paimti dar du mūsų partizanai - Jonas Butkus-Karklas ir Anicetas Simanonis-Sigitas. Abu sunkiai sužeisti. Koks likimas kitų partizanų, žinių neturėjome.

Ėjome į Traupio pusę, ten - geri žmonės ir partizanų praminti takai. Iškeiliavome tik pritemus. Tai saugiausias laikas, nes kaimo žmonės vakarais juda kruta, ir čekistai negali nepastebėti surengti pasalų. Tiksliai net nežinojome, kur einame ir kur apsistosisime nakčiai. Priėję Pusbačių kaimą nutarėme toliau niekur neiti, užsukti į kurį klotimą ir pernaktuoti, o toliau - bus matyti. Pasirinkome ūkininko Grieko klotimą. Jo duris radome uždarytas, užkištas mediniu kaisčiu, kuris dar pririšamas virvute. Kaištį su virvute nutraukėm ir numetėm tolyn, kad nekiltų įtarimų. Mat jeigu randamas kaistis, o durys neuždarytos, galima įtarti, kad klotime gali būti pašalinis, o kai kaisčio nėra, tai gali būti priskirta ūkininko aplaidumui.

Įėję į klotimą pašnibždom tarėmės, kurią prėslo pusę pasirinkti dienojimui. Nutarėm rinktas tą, kuri į vieškelio pusę ir užlipom ant dobilų prėslo. Pasakiau Konkurentui, kad jis palauktų, o aš, įlindęs į palėpę, nugara atsirėmęs sienos, kojomis prastumdysiu dobilus, kad abu sulįstume į tą urvą nakvoti. Ir čia atsitiko tarsi pasakoje: įlindau į dobilų prėslą ir... rankomis apglėbiau žmogų. Nespėjau net išsigąsti, nes tą pačią akimirką išgirdau žodžius: „Jonuk, ar tai tu?“. Tai buvo partizanė Sesutė. Paklausė, ar aš nesužeistas. Pasirodo, ryšininkas Jonas Augulis įrengė šią slėptuvę ir laikinai ją užmaskavo, kol mes surasime. Malvina neišsigando, nes girdėjo, kaip įėjome į klotimą ir šnabždėjomės. Suprato, kad čia atėjo partizanai, tik nežinojo, kurie. Tuomet sklido kalbos, kad aš esu sužeistas. Štai toks buvo mūsų susitikimas... Kitą vakarą Konkurentas su mumis atsisveikino. Išėjo į savo kraštą.

Smūgis ir gyvenimo iššilmės

Jau ankščiau esu minėjęs, kad partizanų poveikis buvo tiesiog magiškas. Žmonės jais pasitikėjo, juos gerbė ir mylėjo, dėl jų aukojosi net su visa šeima. Partizanų autoritetas buvo didžiulis ir mums. Su jais mes jautėmės kaip tvirtovėje ir - staiga jie žuvo, jų nebėra ir niekada nebebus... Padėtis tapo nebeprognozuojama. Rugpjūčio 19-ąją, penktadienio vakare paliko mus ir Konkurentas pabrėždamas, kad išeina į savo kraštą ir nepalikęs jokių ryšių. Supratome, kad vargu ar kada nors dar su juo teks pasimatyti. Likome vieni, be jokių slėptuvių, be jokių maisto atsargų, be jokio ryšio su kitais partizanais. Tie bunkeriai, kuriuos žinojau, jau nebebuvo prieglobstis, nes iš jų buvo paimti du gyvi partizanai, kurie galėjo neišlaikyti kankinimų. Ką dabar daryti, kokią rasti išeitį?

Vietoj partizaniškų vestuvių, kurias ruošėmės atšvęsti - partizanų laidotuvės, netektis. Prisimenu, mums būnant bunkeryje pas Petrą Radvilą Malvina man pasakė: „Jonuk, kai aš, prieš kalbėdama rožančių, pabučiuosiu kryželį, tai bus mano priesaika tau, kad esu nekalta.“ Kadangi iki mūsų vestuvių likusias dienas buvo galima ant pirštų suskaičiuoti, tai tokiu savo poelgiu ji tikriausiai troško parodyti savo jaunystės Kraitį ir suteikti man dar daugiau džiaugsmo mūsų meilėje. Ir va - mūsų džiaugsmingas svajones ir viltis aptemdė kraupūs debesys. Išėjus Konkurentui aš įtaisiau geresnę slėptuvę dobilų prėsle, įsikasiau giliau. Per plyšius sienoje galėjome matyti vienas kitą, ir toji į mūsų „rūmus“ sklindanti meilės šviesa atnešė jaukią ramybę. Sekmadienį, rugpjūčio 21 dieną, mes sušnekom apie tolesnį mūsų likimą. Juk likome gyvi, sveiki ir esame dabar tokie laimingi būdami kartu. Priėjom išvadą, kad likome vieni, kad partizaniškų vestuvių mums niekas nebekels, ištikusi nelaimė mūsų širdžių nepakeitė, savo troškimams įgyvendinti neturime kliūčių ir tokiomis sąlygomis galime pasielgti taip, kaip kunigai aiškino per pamokslus: jei nėra galimybių susituokti bažnyčioje, reikia tuoktis, duodant priesaiką Dievui. Su ta sąlyga, kad, atsiradus galimybei, šita priesaika būtų patvirtinta bažnyčioje, priimant Moterystės sakramentą. Kai nusprendėme, jog abudu esam tikrai pasirengę žengti šitą žingsnį, kad ir koks būtų gyvenimas, Malvina dar paklausė, ar aš galutinai apsisprendžiau. Priminė, kad ji už mane vyresnė ir prašė, kad viską gerai ir nuoširdžiai apgalvočiau, prieš žengdamas šitą lemtingą žingsnį, kad vėliau nesigailėčiau. Kai galutinai patvirtinau esąs apsisprendęs, Malvina pasakė: „Jonuk, mes prisieksime ne tam, kad galėtume gyventi kaip vyras su žmona, šita mūsų priesaika bus mums kaip santuoka.“ Persižegnoję pabučiavome tą patį rožančiaus kryželį, kuriuo neseniai ji prisiekė esanti nekalta. Taip išsipildė visos lakiausios jaunystės ir meilės dieny

svajonės. Mes buvome neapsakomai laimingi. Mus jungė šventa Meilė, netemdoma aistrų šešėlių. Tai buvo laimingiausia mūsų gyvenimo diena. Netekę bendražygių, namiškių, laisvės, nieko savo nebeturėdami, lydimi mirties šmėklos, džiaugsmingai šventėme savo gyvenimo šventę. Mes nesinaudojome vedusiųjų teise, tik džiaugėmės palaiminga savo širdžių pergale, ir tas džiaugsmas buvo nenusakomas, jį reikia patirti, išgyventi... Ir tasai pergalės džiaugsmas lyg Angelas sargas lydėjo mus visą vargingą ir pilną pavojų gyvenimą.

Meilė, kurią vainikuoja ištikimybė, lyg kelrodė žvaigždė rodė mums kelią gyvenimo audrose ir sutemose, teikė stiprybės, džiaugsmo ir vilties. Tikėjimas ir pasitikėjimas Dievu mus stiprino ir guodė. Savo vargus jungdami su malda nuolatės jautėme palaimingą ramybę

Kraupi žinia

Palikęs Malviną dobilų „rūmuose“ išėjau ieškoti prieglobsčio žiemai. Gerų žmonių dar netrūko, ir aš tikėjausi susirasti saugią vietą peržiemoti. Mūsų kaime gyveno legalizavęsis partizanas Silvestras Ginietis, kuris partizanaudamas slapstėsi mūsų tvarte, bunkeryje. Mes su juo gerai sutarėme, jis ir buvo mano viltis. Galbūt jam padedant ir pasiseks kur nors įsikurti žiemą.

Pirmiausia naktį atėjau į Narbutų kaimą pas Joną Dzieną. Jo sūnus, irgi Jonas, buvo mano draugas. Naktį praleidęs klojime, rytą paprašiau, kad pakviestų mano seserį Moniką. O jos paprašiau pakviesti Silvestrą. Ji tik išplėtė akis ir sako: „Taigi Silvestras jus ir išdavė.“ Ir pradėjo pasakoti, kad iš vakaro prieš kautynes Troškūnų girioje Silvestras, pasiskolinęs savo svainio Karimo švarką, patraukė į Troškūnų girią. Iš ten sugrįžęs Kavarsko sribų buvo areštuotas ir išvartytas į Kavarską. Išeidamas Silvestras savo žmonai pasakė: „Dabar jau Lietuvos nebematsysiu.“ O rytojaus rytą prie Mackeliškių kaimo, pamiškėje, žmogus, kurio pasakė ir pavardę, važiuo į Anykščius vilnų karšti ir sutiko kareivių būrį. Staiga vienam kareiviui, kuris buvo palapine užsidengęs veidą, nuslydo maskuotė, ir žmogus pažino, kad tai - Silvestras Ginietis. O vakare po susišaudymo miške Silvestras iš Kavarsko grįžo girtas. Naktį į sesers Monikos duris pradėjo belsti Silvestro svainis Karūnas su savo žmona. Sesuo juos pažino iš balso ir, atidariusi duris, ėmė teirautis, kas atsitiko. Jie abu persigandę kalbėjo, kad dabar ant jų gali supykti „miškiniai“, nes Silvestras, pasiskolinęs svainio švarką, ėjo į mišką. O iš to švarko kas nors galėjo nuspręsti, kad ten, atseit, Karūnas, taigi ir išdavystė bus pri-

skirta Karūnui... Maldaute maldavo, kad sesuo juos gelbėtų, nes jie tikrai esą nekalti. Karūnų šeima mano leidimu gyveno mūsų namuose. Sesuo aiškino, kad ji nei su manimi, nei su kitais „miškiniais“ jokio ryšio neturinti ir prašė palikti ją ramybėje.

Dabar man viskas paaiškėjo. Tą vakarą prieš kautynes mes, keturi partizanai, buvome atėję į Mackeliškių kaimo palaukę pas mūsų ryšininką Šaučiūną. Mums ten bešnekant užvažiavo Silvestro tėvas. Jis buvo mūsų kaimynas. Pamatęs mus nustebo ir paaiškino, kad važiuodamas paklydęs, nes keliukų daug, o arklys pasuko ne ten, kur reikia. Jis buvo geras žmogus. Parodžiau jam tikrąjį kelią ir grįžau pas partizanus. Jis važiavo į savo mišką, mat čia, Troškūnų miške, buvo Piktagalio ir Narbutų kaimų pievos-krūmynai. Pasirodo, jis, mus pamatęs, iš karto grįžo namo ir perdavė šitą žinią savo sūnui Silvestrui, kuris jau buvo užverbuotas ir visa siela atsidavęs raudonajam velniui... Tik neaišku, ar tėvas žinojo šitą jo paslaptį, ar nudžiugęs, kad aptiko mus, skubėjo pasigirti sūnui? Taigi tik per laimingą atsitiktinumą išvengiau didelės nelaimės. Juk paprašyti, kad pakviestų Silvestrą galėjau ne sesers, bet tų šeiminių, pas kuriuos buvau apsi-stojęs. Dievas apsaugojo mus nuo šios baisios nelaimės. Tai buvo rimta pamoka ir perspėjimas, kad reikia būti labai atsargiems. Sugrįžęs į slėptuvę papasakojau Malvinai, kaip galėjo baigtis mums ši povestuvinė kelionė.

„Rūmuose“ išgyvenom maždaug tris savaites. Ten mums buvo labai gera, bet jausdami šeiminių baimę turėjome apleisti šį pirmąjį „savą“, laimingą ir palaimingą kampelį. O kur glaustis toliau? Tarsi toje dainoje: „Naktis tyli, o nieks nelaukia, tave, jaunyste, kas priglaus?“. Sužinojome, kad liko gyvas ir mūsų vadas Tigras, tik kada jis pasirodys?.. Padėkoję šeiminiams už prieglobstį ir vaisingumą, apleidome jų namus, į kuriuos niekada nebeteko sugrįžti.

Gyvenimo iškilmės

Koks svajingas šis mudviejų rūmas,
Kvepia šienas, kvepia dobilai.
Koks džiaugsmas ir koks čia ramumas,
Čia mane amžinai pamilai.

Pamilai, kaip tave aš mylėjau
Begaliniai širdim nekalta.
Aš laimės užburtas tylėjau,
Tu žydėjai lelija balta.

Tylumoj girdis širdžių plakimas,
Krebždesys vabalėlių maldos.
Čia pildėsi laimės troškimas
Būt drauge - amžinai, visados.

Čia prisiekėm dangui mylėti
Viens kitą lig karsto lentos
Ir džiaugtis drauge, ir kentėti
Palaimoje mūsų meilės šventos.

Čia amžiams jau mudu supynėm
Širdžių meilę su Žemės vargais.
Čia ilgesio žiedus mes skynėm,
Išsipuošusius rūbais margais.

Ir paparčio atradom čia žiedą,
Prašydėjusį audroj nakčia.
Nors ašaros skruostais nerieda,
Širdys verkia iš džiaugsmo slapčia.

Štai tokie prisiminimai liko iš tos lemtingos 1949-ųjų rugpjūčio 21 dienos - sekmadienio. Jau senai nebėra tos sodybos ir tų gyventojų, bet toji vieta man liko brangi lyg šventovė visam gyvenimui. Ir kada tik pravažiuoju tą vietą, visada meldžiuosi dėkodamas Dievui, kad leido išsipildyti lakiausioms mano širdies svajonėms.

Palikę šią sodybą mes toli nenuėjom. Apsistojome kelioms dienoms tame pačiame kaime, pas Šeštokus. Ten jau buvome įsitaisę rugių prėsle. Tokia buvo mūsų povestuvinė kelionė... Po savaitės sugrįžo Tigras, ir mes apsistojome Repšėnų kaime pas gyventoją Vėžienę. Ten buvo įrengta didelė slėptuvė šieno prėsle, joje prabuvome apie mėnesį. Tuo metu Žaibo būrio partizanai mums perdavė per Lietuvą keliaujančius du partizanus. Perduodami perspėjo, kad patys nežino, kas jie tokie, ir patarė būti atsargiems. O tie du vilkėjo kariškas uniformas, vienas pasivadinęs „Neringa“, o jo adjutantas - „Algimantu“. Neringa prisistatė kaip Nepriklausomos Lietuvos karininkas. Jie sakė keliaujantys pas Algimanto apygardos vadovybę. Toje šieno slėptuvėje pas Vėžienę jie su mumis išbuvo keletą dienų. Palydėjome juos iki Dabužių bažnytkaimio ir atsisveikinome. Tik dabar paaiškėjo, kad tai buvo dori partizanai: Danilevičius-Vidmantas ir Juozas Leš-

kys-Algimantas. Tie vyrai tada nenujautė, kad skuba į mirties nasrus. Už kelių savaičių, lapkričio 1-ąją dieną, jie žuvo Šimonių girioje kartu su visa Algimanto apygardos vadovybe. Tigras pasakojo, kad jiems prasiveržus iš stovyklos, daugiau susidūrimų su MGB nebuvo.

Tigras

Aleksas Velanis-Tigras buvo jau vyresnio amžiaus. Kovojo partizanų gretose nuo 1944-ųjų. Jis buvo sumanus ir patyręs kovotojas, todėl buvo paskirtas Butagėdžio kuopos vado pavaduotoju, o vadui žuvus 1948 metų lapkričio 13 dieną tapo šios kuopos vadu. Tigras yra gyvenęs Rusijoje ir kalbėdavo tokiu keistu akcentu. Kada jis grįžo su tėvais į Lietuvą - nežinau, tik žinau, kad jo motina gyveno kažkur apie Debeikius, Anykščių rajone.

Jis buvo geras statybininkas ir Nepriklausomybės metais statė gyvenamuosius namus. Vokiečių okupacijos laikotarpiu tarnavo policininku Vilniuje. Buvo išsiskyręs, o tuometinėje Lietuvoje skyrybos buvo retos. Vaikų neturėjo. Jis kaltino žmoną, kad toji buvusi neištikima, todėl ir sugriuvęs jų gyvenimo rūmas.

Po minėtų rugpjūčio kautynių mes, trys likusieji, gyvenome toje šieno slėptuvėje Repšėnų kaime. Tigras man pasakė, kur yra dar vienas jų bunkeris, bet prašė, kad apie tai niekam neprasitarčiau. Paslaptį išsaugojau. Deja, ir tame bunkeryje gyventi jau negalėjome, nes nelaisvėn buvo gyvi paimti du partizanai, kurie jį žinojo. Tigras pasakė turįs dar vieną bunkerį, bet tasai mažas, mes visi ten netilpsim, ir patarė man su žmona pasiieškoti kokio prieglobsčio, o jei įsirengsime slėptuvę ar bunkerį, kad praneštume ir jam. Pažadėjau, nors ir neketinau tęsėti pažado. Tam buvo viena priežastis.

Keletą kartų Tigras pasakė, kad turime dviese keliauti į kaimą, nes yra reikalų. Ir tada pamačiau, kad jokių reikalų nėra, nes jis lankosi vis toje pačioje sodyboje pas vieną našlę, o aš turiu eiti lauke sargybą. Aš buvau nusistatęs prieš tokius „reikalus“, bet nepagautas - ne vagis, taigi tylėjau sukandęs dantis. Ir dar vienas dalykas man nepatiko. Jis planšetėje nešiojosi OS narių sąrašą. Kadangi Tigras - vadas, daryti pastabų nedrįsau. Jis sakė artimiausiu metu tą sąrašą padėsiantis į archyvą. Taigi vengdamas tos negarbingos sargybos pagreitinau atsisakymo laiką, ir mes su žmona Malvina iškeliavome ieškoti prieglobsčio žiemai. Išeidamas pasakiau jam, į kurią apylinkę eisime.

Supratau, kad mūsų padėtis keblė. Kur dabar staiga surasti tokį pasiaukojusį žmogų... Apsistoti kur nors porai dienų buvo nesunku. Įlendam, būdavo, į

kokį klojimą su šeiminko žinia ar be jos, paskui pasirodome, ir nieko, bet tai buvo labai rizikinga. Jei pastebės negera akis ar prasitars koks žmogelis kam nereikia, - šaukštai po pietų. Patraukėme į Maželių kaimą. Tai pas vieną, tai pas kitą pabūdavome, stebėdami žmonių nuotaikas, bet į rimtesnes kalbas nesileisdavome.

Sykį užėjome pas to kaimo gyventoją Povilą Klimą. Pasikalbėjome, pavalgėme ir paprašėme pas jį dieną kitą apsistoti. Žmogus sutiko. Ar iš meilės, ar iš baimės - širdies juk neperšviesi... Taigi įsitaisėme pas Klimą ant tvartelio, kur buvo prikrauta šieno. Gerai pasislėpti, aišku, ten nebuvo kur, kratos atveju - prasti popieriai, bet stribai, jei nieko neįtardavo, viso klojimų ar šiaudų prėslių nekraitydavo. Buvo diena, ir atėjęs Klimas pasakė, kad Maželių kaime pilna stribų. Ką daryti? Išėiti nebegalėjom, nes mus tuoj pamatytų. Tai šeiminkui ir pasakėm, kad iš tvartelio neisim. Tasai susijaudinęs ir sako: „Ką gi, kas bus - tas. Neras - gerai, o jei ras - irgi gerai.“ Nerado, nes ne visur darė kratą. Nudžiugo žmogus, kad toks siaubas praėjo pro šalį. Ir mums atslūgo įtampa. Išlindome iš šieno ir svarstėme, kur sutemus patrauksime, nes šeiminkas jau buvo kaip ne savo kailyje. Išgirdome, kaip jis šnekasi su kaimyno mergina, grįžusia iš Kavarsko. Šeiminkas pasiteiravo, ar ji žinanti, ko čia po kaimą slankioja stribai. Mergina pasakė Kavarske sužinojusi, jog paėmė gyvą Aleksą Velanį-Tigrą, turbūt dėl to ir čia vyksta kratos. Ir pasakė Klimui: „Kai savi partizanai užaina - dar nieko, o kai jau svetimi, tai „beregys“ (liet. „saugokis“). Man net šaltukas per širdį nuėjo, kad taip kažkas kalba apie partizanus.

Tai buvo mergaitė iš geros šeimos, kartu dainuodavome partizanų dainas, taigi negalėjau suprasti, kad ji apie partizanus gali kalbėti jau ne su pagarba, o žemindama jų autoritetą: esą reikia partizanų vengti, bijoti... Ir visa tai kalba savo kaimynui... Ir dar tuo metu, kai sužinojo, kad gyvas paimtas šio krašto partizanų vadas.

Pasirodo, Tigras buvo gyvas paimtas lapkričio 1 dieną Tumiejos vienkiemyje pas Antaną Kaunietį. Ten jis turėjo slėptuvę gryčioje už krosnies. Buvo aišku, kad slėptuvė išduota tuomet, kada stribai lankėsi pas jų kaimynus. Šeši stribai atėjo pas Kaunietį, apsidairė ir ramiausiai susėdo, laukdami savo viršininko, kuris liko pasikalbėti su kaimynu. Jų viršininkui atėjus iš karto buvo liepta parodyti, kur slėptuvė, šeiminkai gynėsi, tad stribai pradėjo ardyti slėptuvės vietą reikalaudami, kad joje esantys pasiduotų. Tigras išlindo iš slėptuvės pakėlęs rankas. Taigi 1949-ųjų lapkričio 1-oji buvo lemtinga, nes tą ir kitą dieną buvo sunaikinta Algimanto apygardos vadovybė Šimonių girioje. Taip buvo panaikinta ir pati apygarda, o likę jos kovotojai priskirti Vyčio ir Vytauto apygardoms. Mes to nežino-

jom, nes buvo nutraukti visi ryšiai. Tik žinojome, kad nelaimė užgriuvo netikėtai ir padėtis tapo beviltiška. Smūgis po smūgio ir štai - likome tik dviese. Ką daryti, kur dėtis? Mes tebebuvom Maželių kaime, tik pas kitą gyventoją - Alfonsą Karvelį. Turbūt Tigras pasakė, kurioje apylinkėje mes galėtume būti, nes prasidėjo kratos ir pasalos. Juk geresnės progos mus sunaikinti jau negalėjo pasitaikyti. Nusprendžiau, kad mums reikia naktį nueiti į Pienionių dvarą ir pasislėpti dvaro tvartuose. Ten jau buvo įkurta MTS ir įsikūrė ginkluoti komunistai. Netoli dvaro gyveno Karvelio brolis Antanas. Paprašiau, kad Antano žmonai praneštų, jog mes pasislėpėme dvare ir kad ji ateitų naktį prie tų tvartų ir atneštų mums ko užvalgyti. Mes anksčiau jokio ryšio su Karveliais neturėjome, tik tiek, kad gyvenome tame pačiame kaime. Skęstantis ir šiaudo griebiasi... Pienionių dvarą žinojau gerai kaip savo kiemą, svarbiausia, kad mūsų nepastebėtų pasalautojai ar kokia „bloga akis“, kol įeisim į tuos tvartus. Su savimi turėjome gabaliuką lašinių ir butelį vandens. Sutemus atsisveikinome ir patraukėme į tą dvarą. Atstumas iki jo - koks kilometras. Tvartus pasiekėme laimingai, nors dvaro šunis gerokai išjudinome.

Dvaro klojimą kažkas sudegino 1942 metais, nuo tada tvartuose buvo laikomi ir gyvuliai, ir pašaras - šiaudai. Pro duris nėjome, nes jas darant galima sukelti bereikalingus garsus. Radome neaukštai įtaisytą langelį be stiklo ir bandėme pro jį įlisti. Aš pirmasis įlindau vidun ir patekau lyg į kokią duobę. Iš vidaus pusės langelis jau buvo gana aukštai. Žmona - nedidelio ūgio, niekaip negalėjo to langelio pasiekti, kad iširopštų, aš irgi negalėjau pagelbėti, nes pats vos pasiekiau jį rankomis. Šunys dar smarkiau ėmė skalyti, o mes - vienas vienoj, o kitas - kitoj mūro pusėj... Galiausiai šiaip taip pasiekiau Malvinos rankas ir išitraukiau ją į tuos dvaro palocius*. O ten tamsu, nors akin durk, ir pasišviesti negalima... Apgraibomis susiradom žirnių virkščių ir lengviau atsidusom. Čia jau bent iki ryto saugu, o toliau bus matyti. Džiaugėmės tomis valandomis, kai dar esame kartu. Gyvenimas - tarsi pasaka, o žmogus daug gali išlaikyti... Pradėjus aušti užlipome ant avižų prėslo ir pasikasėme po balkiu - o ten šiaudai nusėdę, puikiausia slėptuvė. Taigi pradžia nebloga. Malviną palikęs slėptuvėje nutariau pasižvalgyti pro stogo plyšius - pro papuvusias lentutes stebėti aplinką. Avižų prėslas buvo didelis, bet iš vienos pusės nuolaidus, tad ant jo lengvai galėjai užlipti.

Šuns bučkis

Besidairant per stogo plyšius staiga atsidarė tvarto durys ir įvрто būrys vaikų, o su jais - ir šuo. Vaikų neišsigandau, bet šuo gali išgirsti šlamesį ir sukelti nenusakomas pasekmes. Todėl nebelindau į slėptuvę, o tiesiog atsiguliau ant šiaudų prėslo. Vaikai atėjo šerti gyvulių, žinojau, kad jie ant prėslo nelips. Šuo, pabėgijęs šen ten, jau, žiūriu, ropščiasi pas mane ant prėslo. Guliu lyg negyvas, o jis lipa link manęs ir, prikišęs savo snukį prie mano veido, uosto. Neištveriau ir bijodamas, kad jis gali kąsti į veidą, sukuždėjau: „Isciud“. Kai taip pasisveikinau, šuo kaukdamas metėsi atgal ir vėl puolė prie manęs su baisiausiu įniršiu. Na, manau, dabar tai galas... Auštant atsiskleidėm, atėjom tiesiai į rankas... Staiga vaikai ėmė kviesti šunį aiškindami, kad šuo vėl užpuolęs katiną. Pastvėrė jį išvedė iš tvarto ir uždarė duris, kad nebesugrįžtų. Taigi šis nuotykis baigėsi laimingai. Dabar jau buvome atsargūs ir kol gyventojai nepašerdavo gyvulių, iš savo slėptuvės nelandžiodavome. Netrukus perpratome šėrimo tvarką. Šerdavo tris kartus per dieną.

Besidairydamas pro stogo plyšius mačiau, kaip čekistai zuja vieškeliu pirmyn - atgal ir supratau, kad vyksta kažkas negero. Nerimą sustiprino ir tai, kad niekas pas mus neateina, kaip buvome susitarę. Valgyti nesinorėjo, bet labai norėjome gerti, o vandens - nė lašo. Tas butelis vandens, kurį nešiausi su savimi, iškrito lendant pro langelį, taip ir liko lauke. Vaikai iš karto jį pastebėjo ir ėmė kalbėtis, iš kur jis galėjęs atsirasti, bet tuo šnekos ir baigėsi.

Taigi tūnom prėsle jau ir trečia, ir ketvirta, ir penkta para, jokių žinių nėra, o gerti norisi neišpasakytai. Nutariau rizikuoti ir nuslinkti pas seserį Moniką, gyvenusią visai šalia dvaro. Sutemus išlindau per langelį ir basas per dvaro sodą, kuriame žinojau kiekvieną takelį, prisėlinau prie sesers namo ir atsargiai pabaladojau į langą. Sesuo mane pažino. Sušuko: „Bėk greičiau iš čia, visur pilna rusų!“ ir pasitraukė nuo lango. Moviau iš kiemo atgal į savo slėptuvę. Ką toliau daryti? Kamuoja baisus troškulys... Kitą vakarą nutariau temstant išslinkti ir per arimus pasiekti Narbutų kaimą. Pasirodžiau pas Joną Dzieną. Ten suglumo, mane pamatę. Nustebo, kaip aš čia galėjau atsirasti, nes kiekvieną vakarą ten lankosi rusai. Daug nelaukdamas paprašiau vandens atsigerti ir išsinešti su savim. O atsigerti niekaip negaliu, vanduo šaldo gerklę, nuryti nebegaliu, o noriu neišpasakytai... Šunes loja kaip pasiutę, žmonės išsigandę, aš išsigandęs, nes suprantu, kas čia dedasi... Man padavė obuolių krepšį ir du butelius vandens. Tuoj pat mečiausi į laukus, paskui atsargiai prisėlinau prie tvarto langelio, kur žmona jau manęs laukė, ir įsiropščiau vidun.

Vieną butelį padaviau žmonai, o kitą palikau atsargai. Ji paklausė, ar noriu gerti. Atsakiau, kad noriu. Ji ir sako: „Gerk, o paskui gaivinsimės obuoliais.“ Taigi abu išgėrėm po butelį vandens, atsigaivinom sultingais rudens obuoliais.

Kitos, jau septintosios dienos vakare išgirdome sutartinį ženklą. Išlindę iš slėptuvės pasitikome savo geradarę Karvelienę. Ji atnešė puodynę sriubos. Išsigandome, kad ją galėjo pastebėti: jeigu būtų sustabdę - galas, kasgi naktį neša sriubą?.. Karvelienė pasakė, kad ir dieną, ir naktį grioviuose bei pakelėse knibždėte knibždėjo kareivių, o šį vakarą jau nebesimatė, taigi ji ryžosi atnešti mums maisto. Pasakė, kad areštuota jau daug žmonių.

Liūdnos žinios

Nežinia, ar Tigras iš karto atidengė priešui visas kortas, ar neišlaikęs kaninimų. Po jo suėmimo žmonių neareštavo maždaug dvi savaites. Sklido kalbos, kad Tigras, vedamas per Šventąją upę, ties Kavarsku bandė šokti į vandenį ir taip užbaigti savo dienas, bet buvo čekistų sulaikytas. O gal čekistai sąmoningai išduotųjų iš karto neareštavo, turėjo savų planų? Aišku tik viena - pas Tigrą rado OS narių sąrašą, kuriame buvo apie 30 slapyvardžių. Tokiu atveju sunku ką ir pakeisti... Aišku, jis galėjo pasakyti netikrą pavardę, tačiau trys dešimtys žmonių buvo areštuoti ir nuteisti ilgiems nelaisvės metams. Taigi padėtis - be išeities. Ką daryti? Žmonės įbauginti ir sugluminti. Nes Vadas pasidavė gyvas ir kalėjiman sukišo tiek žmonių. Kaip mums į akis pažiūrėti tiems, kurie aukojosi dėl partizanų? Tiesa, tuo metu mes ir negalėjome niekam rodytis. Tupėjome savo palociuose ir sukome galvas, ką daryti. Tvartas - tik laikina buveinė, kurią labai greitai turėsime palikti.

Kartą tuose dvaro tvartuose patyrėme rimtai išgastį. Dienos metu staiga atsidarė tvarto durys ir prigarmėjo vyrų. Pamanėme, kad mus jau susekė. Pasirodo, ten buvo civiliai asmenys, užėję mums nežinomais reikalais. Mūsų globėja Karvelienė vis aplankydavo mus, ačiū jai, nors jos pačios pažiūros buvo kitokios - vokiečių okupacijos metu ji globojo raudonuosius partizanus, kurių gretose buvo ir jos giminaitis. Bet tąsyk jinai tikrai mus saugojo ir maitino, tiesa, kai kuriuos produktus pirkdavo už mūsų pinigus. Be to, Karvelienė atnešė mums vadinamąjį „vermachtą“ - 20 litrų talpos vokišką bakelį. Netoli tvartų buvo dvaro prūdas, apaugęs šimtamečiais topoliais. Naktį nusėlinęs prie jo prisisemdavau vandens, kuris pirmomis troškulio dienomis niekaip negalėjo mūsų prisotinti - užšaldo gomurį, o baisus troškulys lieka.

Jutome esantys sunki našta mūsų globėjai, tad pasakėme, kad išeisime, kai patamsės naktys. Tuo tarpu buvo pati mėnesiena, taigi prie geriausių norų nepastebėti negalėjome nė žingsnio žengti. Pasakymas, kad tuoj paleisime ją nuo šito „lenciūgo“ (liet. „grandinės“) pradžiugino moterį ir suteikė vilties, kad pagaliau jos rūpesčiai baigsis. Mes irgi supratome, kad ilgiau čia užsibūti nereikėtų.

Reikėtų pridurti, kad po kokių metų mūsų globėja tapo pavojinga - ėmė skųsti mano seserį, esą toji palaikanti ryšius su miškiniais. Taigi kai kurie žmonės keitėsi iš pagrindų...

Jau pakėlėme sparnus išskristi iš šio dvaro, tereikėjo sulaukti palankaus laiko. Vieną dieną dangų užgožė debesys, tad sutemus išlindome pro langelį ir leidomės į kelionę. Žinojome, kad mūsų po tokių Vado išdavysčių tikrai niekas nelaukia, bet eiti kur nors reikėjo. Nusprendėme keliauti į žmonos kraštą - Taujėnų pusėn. Būtinai reikėjo pereiti Kavarsko-Budrių-Šovenių kryžkelę. Už jos augo mažas pušynėlis, prisišlijęs prie Budrių ežero. Nuo dvaro iki tos kryžkelės - maždaug du kilometrai. Artėjant prie jos staiga prasiskyrė debesys ir mėnulis apšvietė mus pavojingiausioje vietoje. Smukome į pušynėlį ir - nė krust, nes pasidarė šviesu kaip dieną. Aš avėjau guminius kaliošus ir vilkėjau tik plonu vasarišku švarkeliu. Žmona buvo apsiavusi batus. Raistelis - labai drėgnas, kojas sėmė ledinis vanduo. Nors stengiausi nestovėti vietoje, judėti, trypti, bet kad ir kaip tryptum, kojos - vandenyje. Gerai, kad prie pat to pušynėlio gyveno toks Strioga. Jo klojimas buvo įsiterpęs į pušynėlį. Nebepakeldamas šalčio sumaniau tenai pasislėpti.

Sušildė

Jau pamažu slinkome į Striogos klojimą, kad įlįstume į šiaudų prėslą, kai staiga klojime tik terkšt, terkšt!- ir krito ant aslos kulkosvaidis. Iškart šiluma pėrėjo per kūną. Ir kada jie į tą klojimą sulindo - ar prieš mums ateinant, ar jau atėjus? Ten buvo patogi vieta pasalai, nes į tą kryžkelę suėjo daug kelių - nuo Kavarsko, Pakarklės, Šovenių ir nuo Budrių. Budrių kaime prie pat ežero gyveno mūsų dėdė Karolis Kalibatas. Stribai mūsų giminystę žinojo ir dėdę sekavo. Jeigu ne tas kulkosvaidžio kritimas, tai būtume pakliuvę tiesiai į jų rankas. Po keliolikos minučių gretimoj Jovaišių sodyboje suklego žąsys. Tikriausiai ten vyko krata, ir žąsys sunerimo. Bet ar jie visi išėjo iš klojimo, ar dalis liko? Žinojo, kad likome tik dviese, be vietos - puiki proga mus sugauti. Teliko viena - tupėti rais-

telyje ir galvoti, kaip išsisukti. Išgąstis tik laikinai mus sušildė, o šaltis spaudė. Buvo gruodžio vidurys.

Prieš pat aušrą metėmės iš raistelio pas gyventoją Imbrasą. Išėmę klojimo pavartę, sulindom į šiaudų prėslą. Kai išaušus šeimininkas atėjo šerti gyvulių, pasirodžiau ir paprašiau, kad atneštų užvalgyti. Atnešęs pusryčius jis papasakojo, kad nesenai rusai darė kratą pas mano dėdę, ieškojo mūsų. Paprašiau pakviesti dėdę, kad jis atneštų man kokį šiltesnį rūbą. Dėdė atnešė kailinę liemenę. Kiek pasikalbėję atsisveikinome. Žmonės buvo labai įbauginti, ir ne be pagrindo. Trėmimai, areštai, nuolatinės kratos... Išėjus dėdei paprašėme šeimininko vakare nors kiek pakurti pirtį ir pažadėjom iš jo išeiti. Sutemus nesėkmingai bandėme praustis. Pirtyje šalta, tamsu, vanduo vos drungnas, tik išsiterliojom, ir tiek. Naktis pasitaikė debesuota, ir mes atokiau nuo trobesių, laukais patraukėm į Taujėnų valsčių. Užėjome pas Malvinos pažįstamus, jos krikšto tėvą. Jie buvo labai geri žmonės. Paprašėme, kad leistų kiek pabūti pas juos. Šeimininkų pageidavimu apsistojome daržinėje, kurioje buvo sukrautas kaimynų šienas ir šiaudai. Taigi nelaimės atveju šeimininkai galėtų pasiteisinti. Daržinė nerakinta, šonai kiauri, gali užėti, kas panorėjęs. Taigi užlipome ant šiaudų prėslo ir tą naktį pamiegojome. Išaušus atėjo gal penkiolikos metų berniokėlis ir uždainavo: „Štai ir atjojo mergelė.“ Tas netikėtas posmas taip mus paveikė, kad vos laikėmės nesijuokę, o juoktis juk negalima... Po to jis pasiėmė šiaudų kūlį ir ėmė šokti, atseit, su merga, trypdamas taip, kad net asla drebėjo, šaukdamas: „Rita tita, rita tita!“. Pagaliau prisikrovęs pašaro jaunuolis išėjo. Netrukus šeimininkė atnešė gardžius pusryčius. Pavalgėme, pasišnekėjome ir pasijutome kaip naujai gimę. Dieną išrausėme gilesnę, jaukią slėptuvėlę.

Ten būdami užmezgėme ryšius su mums reikalingais, patikimais žmonėmis. Man atnešė veltinius su kaliošais, Malvinai pasiuvo naujus kailinius. Malvinos tėvas buvo kailiadirbys ir mokėjo išdirbti ir odas, ir kailius, paliktus pas žmones. Mat jų sūnui Jonui išėjus su partizanais, šeima geresnius daiktus iš namų išnešė pas kaimo gyventojus, kurių padėtis buvo ramesnė. O dabar iš tų kailių pasiuvo Malvinai kailinius. Man atnešė ilgus Malvinos tėvo kailinius, kurie taip pat buvo padėti pas kaimynus. Taigi apšilome jau iš tikrųjų, ne taip, kaip nukritus kulkosvaidžiui.

Pas Malvinos krikstatėvį išbuvo apie dvi savaites. Gal viešėtume ir ilgiau, nes ten buvo gera, saugu. Bet šeimininkė, eilinį kartą atnešusi mums valgyti išsitarė, kad jos vyras kiekvieną rytą išvažiuoja į Ukmergę, nes labai bijo. Nelaimės atveju jo neradus namie, jam nekris ir atsakomybė.

Naktis tyli, o nieks nelaukia

Iš tiesų - gyvenimas tarytum daina. Ilgiau būti sunkia našta, uždėta tokiems geriems žmonėms ant pečių, jau nebegalėjome. Padėkoję šeimininkei už globą išėjome. O šeimnininkas nė karto nebuvo pas mus užėjęs. Kai paklausėme, kodėl neateina šeimnininkas, tada ir sužinojome, kad jis jau porą savaitių kasdien važiuoja į Ukmergę.

Tose vietose aš žmonių nepažinojau, tai „vadovavimą“ perdaviau Malvinai. Ji pasiūlė užėti pas Makalą, gyvenusį ištremtų žmonių namuose. Ji asmeniškai jį pažinojo ir nieko blogo apie jį nebuvo girdėjusi. Jis buvo vedęs ir gyveno su šeima visai netoli nuo tos mūsų svetingosios daržinėlės. Kaip tarėm, taip ir padarėm.

Regis, buvo Naujųjų, 1950-ųjų metų išvakarės. Mes, nelaukti svečiai, pasibeldėme į ramiai gyvenančių žmonių duris. Šeimnininkai Malviną iš karto pažino ir suprato, kad patekome į didelę valdžios nemalonę. Paprašėme, kad šeimnininkas mus išlydėtų į lauką. Jis suprato, kad prie vaikų ne viską galima kalbėti, ir išėjo į lauką. Pasiprašėme keletą dienų prieglobsčio jo namuose, kur nors šiaudų prėsle, iki rytdienos, pasakėm, mums nieko nereikia, o rytoj pasikalbėsime. Sulindome prie sienos į šiaudų prėslą ir šnekučiavomės. Naktį čia mūsų niekas neieškos, o dieną - žiūrėsime. Taigi nors buvome ir nelaimėje, bet kartu - ir laimingi. Rytą atėjo šeimnininkas, atnešė pusryčius ir pusbonkį samagono. Kalba nesirišo. Šeimnininkas tikriausiai nenujautė, kokie vėjai čia atpūtė tokius svečius, mes irgi neskubėjome atidengti kortų. Po dienos kitos įtampa atslūgo. Matydami, kad jis nesibaimina, užsiminėme, kad jo tvarte būtų gerai įsirengti bunkerį. Žmogui ramiai sutikus šią užuominą nutarėme, kad gal bus rasta išeitis. Tačiau po kelių dienų jis pranešė, kad nieko neišeis - jis bandęs kasti tvarte ir iškart duobėje pasirodė vanduo. Taigi planai sugriuvo ne dėl šeimnininko kaltės. Tada jau visi kartu ėmėm svarstyti, kur suradus žmogų, kuris sutiktų mums padėti.

Greta jų gyveno moteris, kurios sūnus kūrendavo valdišką linaminę. Sūnui buvo jau daugiau dvidešimties, jis buvo neblogas vaikinys. Visa bėda, kad jo motina buvo tokia išvėpusi, kad nuo jos reikėjo viską slėpti. Susitarėm vis dėlto išbandyti laimę.

Vos sutemus aš vienas užėjau pas juos, žiburio kažkodėl jie dar nežibino, ir pasikviečiau tą jaunuolį laukan. Prisistačiau esantis partizanas, norintis su juo rimtai pasikalbėti. Sakau: „Žinau, kad jūs kūrenate jaują - linaminę. Ar esate drąsus? Jei taip, tada tęsime kalbą.“ Jis sutiko: „Gerai, tęskime.“ Tada paklausiau: „Ar sutiktum jaujoje padaryti partizanams bunkerį?“. Jis atsakė, kad ir be

prašymo jis apie tai galvoja, bet pas jį neužaina partizanai, taigi jis neturėjo galimybės šią savo idėją realizuoti. O dabar mielu noru sutiktų, tik yra viena rimta kliūtis: jis viską turi slėpti nuo savo motinos. Ji yra negudri ir neturi žinoti jokios paslapties. Jis kalbėjo labai nuoširdžiai ir išmintingai. Matėsi, jog šis jaunuolis idealistas, tai mane labai nudžiugino. Taigi nuėjau su juo į tą klojimą, kur slėpėmės, ir pasakiau, kad aš ten būsiu tol, kol įrengsim bunkerį. O kai jis norės su manimi susitikti, tegu ateina, duoda sutartą ženklą, ir aš pasirodysiu.

Taigi Malvinai parnešiau gerą žinią. Rytojaus dieną sutartą valandą jis atėjo į klojimą, ten smulkiai aptarėme bunkerio statybos planą. Reikėjo ko nors luboms uždengti ir atramų, ant kurių laikytųsi bunkerio karkasas. Jis sakė turįs senas klojimo duris lubų dangai, o visa kita surasti būsią nesunku.

Gera pradžia

Makalui pranešėme, kad jo kaimynas, kurį jis mums rekomendavo, sutinka, kad jo linaminėje įsirengtume bunkerį. Paprašėme, kad jis, pastebėjęs, jog tasai jaunuolis elgiasi neįprastai, nesugeba išsaugoti jam patikėtos paslapties, kelia pavojų mūsų saugumui, tuoj praneštų apie tai mums. Makalas dar kartą patvirtino, kad šis jaunuolis, Petriukas Sinka, yra doras žmogus ir juo galima pasitikėti. Pasakėme, kad Petriukas iš jo turįs, mūsų prašymu, pasiskolinti kastuvą. Atėjo sutartas laikas, kai sulaukę nakties turėjom kasti bunkerį. Ir staiga sužinojome, kad kastuvą Petriukas parsinešė iš kito kaimyno. Nusprendėm, kad gal jam ten skolinis buvo patogiau, ir dėl to nesirūpinome. Vakare, jau temstant, Petriukas atėjo pas mus pranešti, kad viskas paruošta - ir kastuvai, ir medžiagos, tad šiąnakt jau galėsime kasti. Pasidomėjau, ar kastuvą jis pasiskolinęs iš šeimininko. Atsakė, kad iš jo. Tada mane apėmė baimė. Meluoja per akis. Turbūt jau esame parduoti. Aš tik kapt jam už rankos: „Pranešei čekistams?“. Jis ginasi tikrai nepranešęs. Jau tvyrojo prieblanda ir aš skubiai nutempiau jį link raistelio, netoli linaminės. Ten, krūmynuose, liepiau jam sėstis ant kelmo ir prisiekti, kad tikrai nepranešė. Jis pradėjo žegnotis, nenusiėmęs kepurės, aš jį perspėjau, kad prisiekiant kepurę reikia nusiimti. Jis nusitraukė kepurę ir vėl prisiekė. Priesaika - šventas dalykas, tad patikėjau, kad jis ne išdavikas. Tada paklausiau, kodėl jis mums melavo. Atsakė, kad iš draugo paimti buvę patogiau. Pasakiau, kad mačiau pro stogo plyšį jį nešantis iš kaimyno kastuvą, tad ir paklausiau. O aptikęs, kad meluoja, ėmiau įtarti, kad gal jis mus išdavė, todėl ir griežtai pasielgiau. Įtampai atslūgus nuėjom į linaminę ir pasiruošėme kasti.

Reikėjo nustumti spalius, kurių buvo gana daug, tik po to pradėti kasti. Mums besidarbuojant staiga prie pat klojimo durų pamatėme jo draugą. Dabar, galvoju, viskas... Jis galėjo girdėti bildesį ir suprasti, kad čia kažkas vyksta. Petriukas žaibiškai puolė prie durų ir kad suriks tarpdury - atseit, jį gąsdina. Ir nuėjo su juo į namus. Neužilgo grįžo. Pasirodo, draugas, neradęs Petriuko namuose, atėjo jo ieškoti į linaminę, norėdamas palošti kortomis.

Kasimas pavyko, žemę buvo kur slėpti, taigi per naktį bunkerį ir užbaigėme, tik nespėjome padaryti angos. Prieš rytą Petriukas į namus jau nėjo, užlipo ant krosnies ir atsigulė, kol praauš. Mes su Malvina sulindome į linus ant karčių, ardaais vadinamų. Kadangi linaminė nekūrenta, tai ir ne karšta, tik kartys labai spaudė sėdmenis, bet ką darysi, teko pakentėti.

Staiga įsiveržė daugybė žmonių stebėdamiesi, kas čia atsitiko, kad linaminė šalta. Žmonės aiškiai nervinosi: priprašyta į talką, susiruošta ir še tau... naujiena. Jie neskubėjo išvažiuoti, dairėsi šen bei ten nesuprasdami, kas čia darosi. Bešniukštinėdami aptiko Petriuką, gulintį ant krosnies. Įtūžę puolė jį kamantinėti: kodėl jauja nekūrenta, kas atsitiko, kodėl mūsų neperspėjai? Petriukas aiškino, kad sugedo maniežas, žmonės priekaištavo, kodėl jiems nebuvo pranešta. Petriukas teisinosi, kad perspėjo, gal jie neišgirdo... ir panašiai. O jie klausia: „Ko čia naktį drybsai jaujoj, gal namų neturi, gal pas mergas buvai?“. Pagaliau vienas paliepė: „Užkurk dabar linaminę, palauksim, kol išdžius linai, o jei vėliau baigsim linus minti, tiek jau to.“ Kalbėjo griežtai, pakeltu tonu, o Petriukas rėkė, kad dar kažkas nebaigta taisyti ir apie užkūrimą negali būti jokios kalbos.

Pagaliau patriukšmavę žmonės išvažiavo, o Petriukas nukulniavo namo, žadėdamas tuoj grįžti ir atnešti nors duonos užvalgyti. Išlindę iš linų ardo pamatėme, kad galima ir ant krosnies įsitaisyti, nes ten nesimato, ar kas yra, ar ne, o arduose ant karčių sėdint labai spaudžia sėdmenis, nei sėdėt, nei gulėt neįmanoma. Ant krosnies jautėmės gana gerai. Tada grįžo mūsų Petriukas, o su juo kartu atėjo dar koks vyras. Susėdo jie prie pakuros ir šnekučiuojasi. Jiems besikalbant tik šmukšt! - įeina mergina. Tas kitas vyras klausia jos: „O ko tu čia atėjai?“. Tada abudu ją sučiupo ir bandė įkišti krosnin. Mergina spardėsi, nepasidavė. Mes žiūrime... Galiausiai jie nusprendė ją užmesti ant pečiaus. Blogai - užmes tiesiai ant mūsų... Laimė, jiems nepavyko, ji atsirėmė kojomis į krosnį, labai supyko ant Petriuko ir pabėgo iš linaminės.

Kai išėjo tas kitas vyras, pasirodė Petriukui. Jis nežinojo, kad mes iš ardo persikraustėm ant krosnies, labai išgyveno dėl tų savo išdaigų, per kurias mums būtų reikėję palikti jau įrengtą bunkerį, o jam - patirti nemalonumų. Pasirodo, ant tos krosnies kaimynas atneša ir džiovinti grūdus, kuriuos rankinėmis girnomis sumaldavo namuose.

Kiek užkandę, vėl sulindom į linų ardus, nes dar galėjo užėti žmonės pasiimti tų išdžiovintų grūdų. Taip ir atsitiko. Pas tuos kaimynus, kurių grūdai džiuvo, gyveno vokietaitė. Ji su savo šuniuku ir atėjo parsinešti grūdų. Šuniukas užuodė mus, tupinčius arde, ir ėmė kaip pasiutęs loti. Blogai... Ji gali suprasti, kad čia kažkas yra. Ir dar tas mano pilvas ėmė garsiai gurguliuoti. Iš pat ankstyvo ryto - tiek nemalonumų, kuo čia viskas baigsis? Apie tą žmogų, pas kurį gyveno ši vokietaitė, sklido negeros kalbos, taigi mums buvo labai svarbu, ar vokietaitė ką nors įtarė, ar ne. Ji nuo krosnies šluostė ir sėmė grūdus, prie pat mūsų. Netrukus ji pati mus nudžiugino leisdama suprasti, kad nieko neįtarė. Pabaigusią darbą išgirdom ją besišlapinančią. Taip ji nurito nuo mūsų nežinomybės akmenį.

Tą dieną padariau angą ir nakčiai jau sulindom į savo gūžtą. Apšvietimui naudojom spingsulę be stiklo. Ji labai rūkdavo, bet jautėmės laimingi turėdami neblogą prieglobstį. Tačiau iškilo maisto problema. Susitarėm su Petriuku, kad važiuosime pasirinkti maisto. Jis pabus lauke prie arklio, žmonėms nesirodys ir kartu pabus sargybinis.

Aš tų vietų žmonių visai nepažinojau, teko pasikliauti jo nurodymais. Stengiausi atrodyti linksmas, pokštavau, ir žmonės aukojo, kas kiek išgalėdamas, sekėsi neblogai. Sabulių kaime gyveno mano žmonos buvusi jaunystės draugė. Žmona prašė, kad būtinai ten užvažiuočiau. Pasirodo, ji gyveno tolimesniame vienkiemyje, užvažiuoti buvo neparanku. Vienok, norėdamas išpildyti žmonos prašymą, pasistengiau nuvažiuoti ir pas jos draugę. Žmona sakė, kad vos prisistatysiu esąs jos vyras, draugė būtinai apdovanos.

Atvažiavome į vienkiemį, kur ji gyveno, pradėjau belsti į duris prisistatydamas, kad esame partizanai. Moteris priėjo prie durų, bet jų atidaryti neskubėjo. Sakė manęs nepažįstanti, nors aš labai ramiai aiškinau, kad lauke spaudžia šaltis, esame ginkluoti ir ji privalanti atidaryti. Galiausiai ji pravėrė duris ir paprašė, kad neišgąsdinčiau mažo vaiko. Iš priemenės įėjau į gryčią ir paprašiau, kad uždegtų šviesą. Niekas neatsiliepė. Pats uždegiau šviesą ir staiga išgirdau beldimą į langą - pavojaus ženklą. Išbėgau į lauką, ir Petriukas pasakė, kad moteris iš namų nubėgo tiesiai link dvaro ir kad tame dvare dirba ar gyvena jos vyras, kuris turi šautuvą. Dabar jau viskas - jeigu išduos, bus baigta.

Tuoį pat grįžau į kambarį, ten tebedegė šviesa, ir gulinčiai patale senutei pasakiau savo pavarde. Griežtai įspėjau, kad jeigu kas praneš čekistams, tokio likimas bus nuspręstas kaip išdaviko. O už tai, kad pabėgo šeimnininkė iš namų, kaip baudą paimu iš jų dalį mėsos, kuri buvo čia pat kambaryje, nes šeimnininkai neseniai buvo papjovę kiaulę.

Mūsų arklys buvo labai nerangus - kad ir kaip ragintum, vos kėblino. Parvažiom laimingai. Pasirodo, kad tie žmonės čekistams nepranešė, nes jie buvo dori ir prijauciantys partizanams. Kodėl pabėgo ta moteris, buvusi mano žmonos draugė, taip ir liko paslaptis. Ir ką jos vyras tame dvare saugojo su šautuvu? Nežinau, gal dirbo sargu? Viena aišku: toji šeima buvo patriotiškai nusiteikusi ir turėjo ryšį su Žaibo būrio partizanais. Šeimininkės pabėgimas viską apvertė aukštyn kojomis, ir žmonos draugės aplankymas tapo labai nedraugiškas.

Čekistų pinklės

Negalėdami aptikti mūsų pėdsakų, čekistai paleido kalbas per savo agentus, kad aš, Kadžionis, su žmona gulime nušauti Taujėnų miestelyje. Ir jie per savo šnipus stebėjo, ar kas nepareikš, kad tai netiesa. Jeigu kas žino, kad mes gyvi, vadinasi, mes esame šioje apylinkėje, gal kam nors pasirodėme, o gal kas turi žinių apie mus. Paprastai žmonės į tokius gandus nekreipia dėmesio, nes gandai sklando kasdien, tačiau tie, kurie bendrauja su partizanais, yra atsargesni ir draugijoj bet ko nešneka.

Kartą susitikau jaunuolį, kuris papasakojo, kad neseniai susibuvime kažkas užvedė kalbą, esą girdėjo, jog Kadžionis su žmona guli nušauti Taujėnuose. Ir staiga Petriukas Sinka atšovė, kad jis tikras, jog tai netiesa. Tas jaunuolis man ir sako: „Turbūt pas jį lankotės? Ir kodėl jis toks neatsargus...“ Supratau, kad Petriukas yra geras žmogus, bet nesusipratęs. Norėjo pasididžiuoti ar pasigirti, kad ir jam kažkas žinoma, o žmonės juk didžiuodavosi ir pasigirdavo kaimynams, kad buvo užėję miškiniai. Laimė, tąsyk ten nebuvo blogos ausies. Dar daugiau nerimo man sukėlė sapnas, kuriame sesuo man pasakė: „Jonai, šitame bunkeryje pamažėliais susikalk sau karstą.“

Perspėjome Petriuką, kad jis būtų labai atsargus ir į jokiais panašias kalbas nesileistų. Bet jeigu žmogus neturi jautraus savisaugos jausmo, tai ir neturi... Jei ne čia, tai kitur ką nors leptels.

Atsirado dar vienas rūpestis - susirgo Malvina. Reikėjo kreiptis pas Kavarsko vaistininką Juozą Rimkevičių, kuris man už baravykus sumokėjo dvigubą kainą. Jis labai rėmė partizanus vaistais ir nebuvo susektas. Petriuką su laišku nusiuntėm pas vaistininką, jis parnešė vaistų ir Malvina pasveiko. Taigi tarytum viskas susitvarkė, maisto pakako, susidraugavome su žiurkėmis, kurių knibždėjo gana daug, jos landžiojo po mūsų batus. Drąsios, nieko nebijojo, bet mūsų kol kas nelietė. Čia tikrai atrodė gana saugu. Kasdien pilna žmonių. Per bunkerio

kampą žingsniuodavo arklys, sukdamas maniežą. Aš kuo ramiausiai rūkiau papirosus, nes rūkančių pilna linaminė, nieko neįtarsi, tik kad tą nuolatinį bildesį reikėjo tvirti. Vakaraus vieni žmonės linus išmina, o kiti stato naują linų partiją, tai kurį laiką užsitęsdavo. Bet žmonėms išvažiavus prasidėdavo mūsų valandos, kai galėjome laisvai pasišnekėti apie tai, kas vyksta apylinkėje, ką kalba žmonės.

Sykį išgirdome, kad jau šlama apie angą ir Petriukas, ją iškėlęs, paklausė: „Ar jūs nieko nežinote?“. Ne, pasakėm, nieko. O jis: „Jei būčiau turėjęs ginklą, tai šiandien būčiau nusišovęs... Iš ryto atėjo pas mane dvylika Kavarsko sribų su čekistais, išsivedė į klojimą, pastatė prie sienos ir grasino sušaudyti, jeigu tuojau pat neatiduosiu jiems šautuvo, kurį slepiu linaminėj. Gyniausi neturįs jokio šautuvo. Nors tikrai jį turėjau ir slėpdavau linaminėje. Netoliese, krūmuose, naktimis pašaudydavome su draugu, o šautuvą užkišdavome ant linaminės lubų. Galiausiai tas draugelis (pasakė ir jo pavardę, bet jos neprisimenu) tą šautuvą pavogė, o dar ir įskundė čekistams. Žinau, kad šautuvo jie neras, bet gali aptikti bunkerį. Taigi čekistai atsivedę mane į linaminę liepė parodyti, kur paslėptas šautuvas. Sakau jiems: „Kaip aš parodysiu tai, ko neturiu?“. Tada jie pradėjo durtuvais badyti spalius. Laimė, kad badė ne žemyn, o iš šonų. Jei bestų žemyn, tikriausiai aptiktų bunkerį. Atsivedė ir šunį, bet tarp žmonių tas šuo nieko neužuodė.“

Mes nusiramino, taip visas pasibaigė. Kitos dienos vakare Petriukas atidaręs angą pranešė: „Šiandien ir vėl aštuoni sribai surengė kratą jaujoje.“ Dabar jau mes sunerimom - kas gi čia bus? Gal tikrai ims ir išsipildys sesers pranašystės apie karstą? Ką gi, kas bus - tas, neturim kur dingti. Trečios dienos vakare Petriukas, atidaręs angą, pasakė, kad ir vėl jaujoje lankėsi keturi milicininkai, apsidairė ir pareiškė ultimatumą: kad per tris dienas šautuvas būtų pristatytas į Kavarską. O jei ne - linaminė bus iškrėsta iki pamatų, ginklas surastas, ir tada jau bus kita kalba. Protingai mąstant, per tris dienas galima ne tik šautuvą, bet ir bet ką paslėpti, taigi toks ultimatumas - tikras išsigelbėjimas. Deja, bolševikų mąstymas kitoks, ir likti bunkeryje mes nebesiryžome. Pakėlėme sparnus iš čia išskristi. Petriukas tūnojo, susisupęs miline, svarstydamas, ko reikėtų imtis. Pareiškėme, kad jeigu nutartų eiti su mumis, mes jo nelaimėj nepaliknūme, nors mūsų padėtis yra kritiška. Petriukas nusprendė likti namuose ir, jei bunkerį sribai atrastų, gintis. Jauja - ne jo, o kas čia ką daro, iš kur jam žinoti... Pritarėme, kad tai gera mintis, tik reikėtų iš bunkerio viską išnešti, kad nekiltų įtarimų, jog nesenai jame gyventa.

Bet kaip mums nepastebėtiems išslinkti iš tos jaujos? Mėnesiena, šviesu kaip diena. Ultimatumo laikas - turbūt užmaskuota pasala, juk iš jaujos galima per tris dienas išnešti tą šautuvą. Taigi žūtbūt reikia palikti bunkerį.

Tuo laiku, kai naktis baigiasi, o diena dar neišaušo, būna lyg ir ne taip šviesu. Atsisveikinę su Petriuku auštant palikome savo prieglobstį ir išskubėjome į netolimą sodybą pas tuos pačius žmones, kur atsargus šeimininkas kasdien važiuodavo į Ukmergę. Šeimininkai jau buvo atsikėlę ir labai išsigando mus pamatę. Papasakojo, kad netoli Taujėnų buvo rastas ir nušautas šiauduose pasislėpęs partizanas, o tos sodybos šeimininkus ištrėmė į Sibirą. Ir, atseit, sribai pasakę, jog banditai dabar sulindę į šiaudus ir visi bus surasti. Pasakėme, kad keliausim į tą daržinėlę, kur nelaimės atveju niekam negrėstų tiesioginė atsakomybė. Ir tuoj pat išėjome.

Buvo 1950-ųjų vasario 2-oji diena - Grabnyčios. Pašarų gerokai mažiau. Nusprendėme lįsti į šieno palėpę ir praleisti dieną. Šiene pasislėpti jau nebuvo kaip, jo liko nedaug, bet nuo žemės nesimatė, kas vyksta palėpėje. Vos praaušus išgirdau stabdant kieme arklį, po kelių minučių kažkas atėjo į daržinėlę ir ėmė pešti šieną. Net šieno krūva, ant kurios sėdėjome, sujudėjo. Sėdime tylutėliai, nes net menkiausias garsas mus išduotų. Po keliolikos minučių pasirodė šeimininkė ir štai ką paaiškino: vos mums išėjus į daržinėlę, atvažiavo su arkliais kareiviai ir ėmė daryti kratą. Ieškojo kviečių, kuriuos, pasak jų, „išvežė banditai iš Budrių kolchozo“. Viską perkratė ir šitoj daržinėlėje. Atsakėme, kad tai jutome, bet manėme, kad tai žmonės peša savo sukrautą pašarą - šieną gyvuliams šerti. O, pasirodo, kareiviai durtuvais badė šieną, norėdami aptikti paslėptus kviečių maišus. Sužinojome, kad kareivių pilna visoje apylinkėje ir mums jau nebėra kur dingti.

Kareiviai iš šeimininkų paėmė kviečių pavyzdžius ir pareiškė: jeigu jie atitiks kolchozo kviečių mėginius, tai atvažiavę pareigūnai išvers visą pašarą, ir grūdai bus surasti. Taigi mes, net įsirausę giliau į pašarus, vis viena būtume surasti. Beliko viena - sėdėti čia ir laukti, kuo baigsis kratos. Visi kviečiai panašūs į kviečius, o tokiems specialistams, kaip čekistai ir sribai, jie tikrai gali pasirodyti lygiai tokie pat, kaip, anot jų, banditų išvežtieji.

Laukimas buvo įtemptas ir slegiantis. Vienas pats nutariau taip: jeigu atvažiuos, vers pašarus ir mus ras, tai nors vieną pabandyčiau nušauti, po to nusišausiu pats, prieš tai paklausęs Malvinos, ar ir ją reikia nušauti, ar ji pasiduosianti gyva. Nervai įtempti, bet tokia jau partizanų dalia... Beveik visi partizanai jau žuvę, o dabar atėjo mūsų eilė. Apie savo ketinimus Malvinai neprasitariau ir tada, kai pavojus jau buvo praėjęs. Vis tik antrą kartą daryti kratos tą dieną jie nebeatvažiavo. Ar kviečių pavyzdys neatitiko, ar dar kas sutrukdė, bet mes išlikome ir šį kartą. Šeimininkams pažadėjome, sulaukus vakaro, palikti juos ramybėje ir iškeliauti savais keliais.

Kur prisiglausti?

Dabar jautėmės saugiai, nes šiandien čekistai tikrai jau nebeatsibastys. Bet mūsų valandos čia jau baigėsi. Pažadėjome išeiti ir savo žodį tesėsime. Išėjome vos pradėjus temti. Patraukėme link Garbėnų miško. Naktį miške saugu, bet dieną - labai pavojinga, taigi nutarėme eiti į Garbėnų kaimą ir ten ieškoti prieglobsčio.

Pirmieji kaimo vienkiemiai - šalia miško. Žmonės čia Malvinai pažįstami, tad reikia bandyti laimę. Mišku prisiartinome prie pat palaukės. Šunys skalijo neišpasakytai. Supratome, kad čia tikrai tyko pasalautojai. Pasirodyti kaime nedrįsime. Kurį laiką pastovėję miško pakraštyje, pasukom gilyn į mišką. O ką daryti toliau? Be pažįstamų žmonių prapulsiame... Miške amžinai juk nestovėsime, belieka keliauti į mano gimtinės apylinkes. Paėjęjus kelis kilometrus mišku toliau plyti grynai laukai. Jais teks eiti kokių penkis kilometrus. Kelionė labai pavojinga, juolab kad Žaibo būrio partizanai ką tik „nacionalizavo“ kolchozo turtą, taigi čekistai dieną ir naktį siautėja šiose apylinkėse, o mes be vietos čia painiojamės, nes kitos išeities nebeturime. Ir šviečiant mėnesienai išsileidome į plyną kelių kilometrų ilgio lauką. Bridome per sniegą.

Sunki paskutiniųjų partizanų dalia. Mirtis lyg šešėlis juos lydi nuolatos ir niekur nėra saugios vietelės. Mirti nesinori, baisu, o gyventi dar norisi...

Apie vidurnaktį pasiekėme mano apylinkes. Įlindome į mažą miškelį - Piliakalnį. Čia pat - buvusi mano tėviškė. Viskas taip pažįstama ir miela, bet būtent čia esu ypač medžiojamas.

Šalia Piliakalnio gyveno trys gyventojai Vitkauskai. Visi jie artimi giminės. Pas Vitkauskienę, kuri buvo našlė ir turėjo dukterų, kaip tik buvo susirinkęs jaunimas. Kadangi jau buvo vidurnaktis, svečiai šūkaudami pasipylė į namus. Vienas iš tų jaunuolių perspėjo kitus, kad nešūkautų, nes gali garnizoną prisišaukti.

Užuomina apie galimą garnizoną mums buvo ženklas, kad ir čia nėra vilties rasti prieglobstį. Kai tik vakarušninkai nutolo nuo sodybos, tuojau prisistatėme ir sužinojome, kad iš vakaro čia, Piliakalnio miškelyje, lankėsi kareiviai ir leido raketas. Vitkauskienė pasakė, kad jų apylinkėje labai siautėja čekistai, kad ir pas ją darė kratą: visur badė ir ieškojo Kadžionio. Miškelis dunksojo čia pat, neišstčius sargybos gryčioje likti pavojinga, o mes sušalome, reikėjo apšilti. Paprasčiau šeimininkės dukrą Albinutę pabudėti lauke, ypač nuo miškelio pusės, kad priešai mūsų netikėtai neužkluptų. O Albinutę pabūdavo kelias minutes sargyboje ir vėl ateidavo į gryčią... Paklausiau: „Albinut kodėl neišbūni sargyboje ilgiau,

iš karto grįžti?“ Ji atsakė: „Aš basa, kojoms šalta.“ Taip, žmonės tada gyveno vargingai, net žiemą ne visi turėdavo kuo apsiauti.

Taigi - kurgi mums pasislėpti? Vitkauskienė patarė bandyti glaustis klojime, tik kad ten pašaro nedaug, čekistai gali mus kratos metu pasiekti metaliniais strypais. Pamatę, kad iš to nieko gero nebus, sugalvojom kitą planą. Paprašėm pakinkyti arklį ir mus pavėžėti. Šeimininkė bandė mus atkalbėti, esą vidurnaktyje važiuoti pavojinga, nes visur pilna kareivių, jie būtinai mus sustabdys. Aš likau neperkalbamas ir prašiau kuo greičiau kinkyti kumelaitę ir važiuoti. Taigi sėdom į roges ir - pirmyn. Kumelaitė buvo gera, nešė kaip vėjas. Šeimininkės sūnui Juozukui pasakiau: „Dabar mes dainuokim, rėkime kiek begalėdami, atseit, čia važiuoja girti.“ Taip ir padarėme. Girtų neturėtų stabdyti, nes juos sustabdžius pasalautojai išsiduotų. Įkaušusius keliauninkus vis tiek teks paleisti, jie papasakos kitiems, ir pasala bus demaskuota.

Nežinia, ar čekistai girdėjo mūsų dainavimą, ar matė mus važiuojančius, tik aišku, kad laimingai pasiekėme Garbėnų mišką, iš kurio vakare buvome išėję. Pamiškėje paprašiau, kad Juozukas užvažiuotų pas gyventoją ir susitartų, kad, esant reikalui, tas žmogus patvirtintų, jog Juozukas tikrai pas jį lankėsi. Apsikeitėme su Juozuku kepurėmis, jo buvo geresnė. Atsisveikinę patraukėme per mišką Garbėnų kaimo link. Iš vakaro to bijojome, o jau prieš rytą - kaip jau bus, taip. Prieš auštant pasklido tankus rūkas, tikra migla. Aplenkdami vienkiemius tarpulaukėmis pasiekėme tolimų Malvinos giminaičių namus. Buvome taip išvargę, kad kambary kritome ant lovų be jėgų. Kiek atsigavę nuėjom ant tvarto, nes ten, prasikasus lubų kiautą, iš tvarto sklinda šiluma. Šeimininkų paprašėme sužinoti, kodėl vakare taip siuto pamiškės šunys. Pasirodo, neapsirikome. Pamiškės vienkiemiuose nuo miško pusės tykojo pasalautojai, prisitiesę prie klojimų šiaudų. Matyt, pernakt jie gerokai sustipo ir prieš rytą kažkur išsidangino. Šeimininkas buvo labai įsibaiminęs ir sakė, kad jeigu kas, tai ir jis bėgsiąs kartu su mumis.

Vakaro sulaukėme laimingai. Ir šeimininkas išdrąsėjo, nes žinojo, kad sutemus išeisime. Pritemus pašaukė mus vakarienės, bet jos paragauti taip ir neteko. Vos mums nulipus nuo tvartelio netoliese pasirodė mašina, tikriausiai atvežė kareivius. Apetitas iškart dingo. Nuo pamiškės nuėję gerą puskilometrį, užsukome pas Garbėnų gyventoją Daniūną. Ta šeima buvo labai geri žmonės ir labai atjautė partizanus. Pasakė: „Lipkite nors kiek sušilti ant krosnies, mūsųose kol kas nieko neįtaria ir kratų nedarė.“ Ant krosnies gera, tik baisoka, kad sargybos jokios nėra. Pasiprašėme kurį laiką prieglobsčio klojime. Sutiko. Aš tuojau padariau landą prie sienos, šeimininką pamokiau, kaip ją užtaisyti, ir tada pasijutome laimingi. Čia buvo sukrauta apščiai pašaro. Jei niekas neįskųs, kratos neturėtų būti.

Taip ir gyvenom sulig ta diena.

Edvardas

Pas geruosius šeimninkus prabuvome savaitę, nors galėjome būti ir ilgiau. Po kelių dienų šeimninkas paklausė, ar mes sutiktume, jeigu apie mūsų buvimą jis pasakytų savo kaimynui Edvardui Pupeliui. Mat žmonės didžiavosi, kad partizanai neaplenkia jų namų ir tokia garbe norėjo pasidalinti su kaimynais. Sutikome paaiškinę, kad mes vis viena išeisime. Ir mums nesvarbu, ar pasakys kam nors apie mus, ar ne. Jeigu, pasakėm, jis kaimynu pasitiki, lai elgiasi kaip panorėjęs.

Taigi jis pasakė kaimynui ir pakvietė jį į klojimą susitikti su mumis. O manęs paprašė nušauti jų kiaulę, kad nereiktų su ja terliotis, kviesti talką skerdimui. Paaiškinau, kad parabelis garsiai šaudo, Taujėnų miestelis netoli, ten gali girdėti šūvį, o aš to nenoriu. Tada Edvardas užprašė ateiti ankstų sekmadienio rytą, kai žmonės būna atsikėlę ir prasideda darbai, užėti pas jį skerstuvį, ir nekils jokių įtarimų. Padėkojęs už kvietimą paaiškinau: „Čia mes turime kur pasislėpti, o be reikalo vaikštinėti nenorime.“ Jis pasakė, kad jei kas - bus kur ir pasislėpti. Jeigu taip - pažadėjome sekmadienį auštant ateiti pas jį.

Jis buvo ambicingas žmogus, ir aš nedrįsau klausti, kur toji jo slėptuvė, pasitikėdamas jo žodžiais. Buvo sekmadienio diena. Jo sesuo išėjo į Taujėnų bažnyčią o jis liko su mumis namuose. Pro pat jų sodybą ėjo kelias į Garbėnų kaimą. Po kurio laiko mane apėmė kažkoks keistas, baimingas nerimas. To nerodžiau, bet žmona pastebėjo, kad neatsitraukiu nuo langų ir paklausė: „Kodėl toks neramus?“ Atsakiau, kad dairausi šiaip sau, ir tiek. Iš Edvardo sužinojome, kad kažkurį sekmadienį partizanai buvo užėję į vakaruškas, ten aplupo eigulį ar girininką, paėmė iš žmonių arklius ir išvažiavo. Apie partizanų pasirodymą sužinojo čekistai, todėl ir buvo pasalaujama pamiškėje. Mes panorome susitikti su Žaibo būrio partizanais ir parašę laišką perdavėm Edvardui, kad nuneštų jį į pamiškę pas gyventoją, kuris jiems artimiausiu laiku tą laišką perduotų, nes partizanai žadėjo greitai pas tą žmogų ateiti.

Sugrįžusi iš bažnyčios Edvardo sesuo pranešė, kad visur ramu. Mano širdis atsileido ir aš pasitraukiau nuo langų. Staiga Malvina sako: „Jonuk, pažiūrėk, kas čia?“. Aš tik žvilgt pro langą - ogi atrieda dvi pastotės, pilnos stribų ar kareivių, jau čia pat, prie keliuko. Laimė, į vienkiemį nesuko, nudardėjo tiesiai į pamiškę. Paklausėm Edvardo sesers, kur yra ta jų slėptuvė. Pasakė, kad klojime, bet dabar ten negalima eiti, nes pamatys kareiviai. Ant tvarto gal dar ir būtų galima įsitaisyti, jį klojimas užstoja. Ji pabandė nešti kopėčias, kuriomis turėjome

užlipti ant tvarto, bet pamatė kitu keliu važiuojančias dar dvi pastotes ginkluotų. Metė kopėčias vidury kiemo ir sugrįžo mums tai pasakyti. Nuo Taujėnų ėjo du keliai į Garbėnų kaimą, taigi jie ir puolė abiem keliais ir perbėgdami ėmė supti sodybą. O kas žino, ar jie kratys visus vienkiemius, pradėdami nuo pamiškės, ar tik kai kuriuos? Likti gryčioje ir nesislėpti - negerai. Nors į papečkį lįšk, bet ten pilna vištų, o pabandžius jas iš ten išprašyti, jos tik sukėlė didžiausią triukšmą. Ką daryti?.. Netoli miestelio gyveno geri žmonės - Morkūnai, bet kaip juos pasiekti? Jeigu nestabdys mūsų išeinančių ir nesutiksime iš priekio nuo miestelio atvažiuojančių stribų - puiku, bet galvoti nebėra kada, ir mes ryžomės.

Aš vilkėjau ilgus kailinius. Išėjęs ant kelio atsigręžiau, degdamas popirosą ir stebėdamas, ar neatkreips į mus dėmesio. Jie dirbo savo darbą ir mūsų nepaisė - nestabdė. Sniegas pakelėj buvo labai gilus, į šalį - nei žingsnio. Eiti reikia tik keliu. Laimingai pasiekėme Morkūnų sodybą.

Šito nesitikėjome

Malviną Morkūnai iš karto pažino. Jie jau žinojo, kad ji iškeliavo partizanų keliu. Iš karto paklausė, ar čekistai nepastebėjo, kad mes čia atėjome. Atsakėme, kad mūsų nestabdė ir tikriausiai nekreipė dėmesio į moterį su vyru, einančius link miestelio. Jei taip, pasakė Morkūnai, tai pas juos galime jaustis kaip namie. „Mes,- sako,- siūname drabužius, jie pas mus niekada kratos nėra darę.“ Šeiminkas išėjo į klojimą pasekti, kuria kryptimi traukia baudėjai. Grįžęs praneša gerą žinią: visos keturios stribų pastotės grįžta į Taujėnus kitu pamiškės keliu. Jeigu būtų važiaavę ne pamiške, tai pravažiuotų visai pro pat jų namus. Nuo širdies nuslūgo toji pavojinga įtampa, ir mes pasijutome kaip naujai gimę.

Virtuvėje kybojo ant karties džiovinamos dešros, matyt, neseniai čia buvo papjauta kiaulė. Šeiminkė tuoj porą dešrų nukabino nuo karties ir - į puodą svečiams pavaišinti. Dar pakartojo, kad būtume visiškai ramūs, klojime esanti slėptuvė, kurioje gyvena gal šeši partizanai, jie šiuo metu išvykę, grįš po savaitės. Pataikėm kaip į rojų. Paprašėm, kad iš Garbėnų pakviestų Paulę Martinonytę, buvusią Malvinos draugę. Pavakarieniavę nenorėjom ilgai kambaryje užsibūti, nors šeiminkas prašė neskubėti, norėjo su mumis daugiau pasikalbėti.

Miestelis - čia pat, sekmadienio vakaras, jaunimas sau vaikštinėja. Ir pas juos buvo užėjęs vienas jaunuolis, kurio du broliai partizanavo. Mums pasakė, kad nuo jo slėptis nereikia. Atsipalaidavome. Juk mes tiek prisiklajoję, taip norime ramiai pailsėti. Pasakėme jau eisiantys į slėptuvę, esame pavargę. Mums

besiruošiant išeiti, pasirodė ir Paulė. Taigi mus visus tris šeimininkas ir nuvedė į slėptuvę.

Slėptuvė buvo įrengta šieno prėsle, didelė ir jauki, tik to šieno likę nedaug, bet kai nėra įtarimo, nėra ir pavojaus. Mes negalėjome atsidžiaugti tokia sėkme. Juk dabar ne tik pailsėsime, bet ir su partizanais susitiksim, mūsų padėtis keisis iš pagrindų. Tiesa, mums likus dviese po Tigro arešto aš norėjau prisijungti prie Žaibo būrio, bet Malvina pasakė, kad jei nueisim pas Žaibo partizanus, tuojau pat ir žūsime. Mat jie bunkeriuose beveik nebūdavo, bet ištisomis dienomis ir naktimis vaikščiodavo, važinėdavo. Sakydavo: „Vis tiek gausi kastuvu per pilvą.“ Bet dabar tarsi pats likimas suvedė su jais, ir mes džiaugėmės. Pastatas, kuriame įrengta slėptuvė, buvo didelis, po vienu stogu - ir tvartas, ir klojimas. Rytojaus dieną išsikalbėjome su šeimininkais, jie buvo tokie geri, kad neįmanoma apsaakyti. Tas jų pasiaukojimas ir džiugino, ir stebino. Iš kur juose tiek drąsos?

Deja, džiaugėmės tik dvi dienas. Sužinojome, kad naktimis visur siaučia sribai, pasalauja, daro kratas. Šeimininkų sūnus Algiukas eidavo mokyklon į Taujėnų miestelį. Grįžęs pavakary pasakė, kad į miestelį atvyko kelios garnizono mašinos su metaliniais strypais šiaudams badyti. Ši žinia buvo netikėta ir labai pavojinga. Šeimininkai sunerimo: „Dabar tai jau rimtas pavojus.“ Mat šalia gyvena kaimynas, kurio du sūnūs neseniai buvo išėję su partizanais. O partizanai paprašė, kad Petras Sinkevičius nušautų labai aršų Taujėnų sribą. Petras užduotį įvykdė. Dienos metu tą sribą, sargyboje stovintį, užkalbino, pasiūlė užsirūkyti. Padavęs papirosą pasisiūlė jį uždegti. Keliais šūviais nukirto sribą ir nuvažiavo dviračiu savais keliais. Sribas atsigavo, papasakojo, kas į jį šovė, o po to vis dėlto numirė. Taigi broliams Sinkevičiams - Petru ir Jonui teko palikti namus ir išeiti partizanų keliu. Jie gyveno kaimynystėje. Garnizono kareiviai krėsdavo visus vieniemišius iš eilės. Šeimininkai pasakė, kad jeigu mes liksim slėptuvėje, tai jie aukojasi. O jei ne - iš karto ardo slėptuvę.

Lemtingas sprendimas

Jau temo, reikėjo greitai apsispręsti, nes miestelis - čia pat. Įnirtingas šunų lojimas liudijo pavojaus grėsmę. Į šieno slėptuvę nutarėme nebelįsti, ketinome užlipti ant tvarto ir ten slėptis, nes kurgi dingsti, kai aplinkui toks siautimas. Bet šeimininkai ten slėptis nepatarė. Liko vienas kelias - išeiti. Kai pasakėme išeisiantys, šeimininkai tuoj pat suskubo griauti slėptuvę. Tarsi kortų namelis sugriuvo mūsų džiaugsmas ir viltys, kad čia pailsėsime, atsigausime. Padėkoję

šeimininkams už gerą širdį, jų sūnaus Algiuko palydėti iki gretimo mažičio beržynėlio, iškeliavome į nežinią. Žiema, naktis, pavojai. Kur prisiglausti? Už kokio puskiometrio pasibeldėme į nepažįstamo kaimiečio duris. Kitos išeities neliko. Atidaręs duris žmogus suprato, kas mes. Išgirdęs, kad norime pas jį kokią dieną pabūti klojime, jokių būdu nesutiko, iš baimės kone pamišo. Palikę jį ramybėje patraukėm toliau. Kiek paėję užsukome į kitą vienkiemį ir, pamatę kieme stovintį kryžių, apsidžiaugėme. Čia turėtų gyventi geras žmogus. Ir neapsirikome. Įžengę vidun pasakėme, kad esame pavargę ir norime pas juos dieną kitą pailsėti. Jis paklausė, kur norime būti. Atsakėme, kad kur nors kambaryje. Šeimininkas perspėjo, kad kambaryje - nelabai gerai, ten nepasislėpsi nuo pašalinių žmonių akių. Supratome pataikę pas tinkamus žmones ir sutikome eiti į klotimą. Šeimininkas apsidžiaugė. Jo sūnus, jau suaugęs vyras, padėjo klotime šiauduose išpešti urvą, sulindome į šiaudus. Jau šis tas. Ūkininkas, regis, gyveno pasiturinčiai, nes trobesiai buvo dideli, šiaudų likę dar daug, o gal ten kolchozo javai sukrauti?.. Praėjus porai dienų, kai šeimininkas pamatė, kad nesirengiam išeiti, jis mums pasakė tokią dalyką: vienas šeimininko sūnus esąs protiškai atsilikęs. Mes tai pastebėjome užėję jau pirmą vakarą: kelis kartus iš už pečiaus jis tai iškišdavo galvą, tai vėl slėpdavosi. Jau pati išvaizda rodė, kad tas žmogus nesveikas. Taigi šeimininkai ir paaiškino: atseit, tas sūnus žinąs, kad mes esame klotime ir pareiškęs, kad užėjus sribams ar kareiviams jis pasakytų apie mūsų buvimą. Mes nebuvom tikri, ar taip yra iš tiesų, ar taip tik spaudžiama, kad mes greičiau išeitume. Jeigu turėtume kur eiti, po tokių kalbų nedelsiant pasitrauktume, bet... nebuvo kur dingti, teko rizikuoti. Todėl paaiškinau, kad galime išeiti nors šiandien, bet norime nusiprausti pirtyje. O pirtį kūrėnti ne šeštadienį - įtartina. Taigi prižadėjome išeiti šeštadienį po pirties. Šeimininkai nusiramino, o mes dar kelias dienas išlikome pusėtinoje padėtyje. O kur teks traukti šeštadienį, po pirties?..

Noriu paaiškinti, kodėl šeimininkui paklausus, kur mes būsime, atsakiau, kad gryčioje. Taip sakiau todėl, kad žinojau, jog šeimininkai nesutiks ir pasiūlys eiti į klotimą. Tokiais atvejais mes jau turėjome patirtį. Mat, jei mus rastų klotime, žmogus gali gintis to nežinojęs, nes už lauko trobesius jis neatsako. Tokie pastatai kaip tvartas ar klotimas būdavo nerakinami.

Taigi laimingai sulaukę šeštadienio po pirties iš to ūkininko išėjome ir nusprendėme eiti pas komunisto Dlugaborsko šeimą. Jį maždaug prieš metus per klaidą nušovė garnizono kareiviai. Naktį važiavo kažkur ir vieni, ir kiti. Pamanę, kad ten - partizanai, kareiviai atidengė ugnį ir šitą „idėjinį“ nukirto. Jo žmona ir motina palaidojo jį su bažnyčios palaiminimu. Malvina jų šeimą pažinojo, nes gyveno netoliese ir tikėjo, kad nei motina, nei sesuo mūsų tikrai neišduos. Jie gy-

veno prie pat vieškelio mažoje gryčiutėje. Ten būtų buvę labai saugu, nes stribai žinojo, kad tai „idėjinio“ kiemas.

Buvo dar nevėlus žiemos vakaras, kai pasibeldėm į Długaborsko namą duris. Duris atvėrė iš karto, turbūt pamane, kad atėjo kas nors iš kaimynų. Malvina iš karto pažino ir suprato, kas esame. Sutiko labai nuoširdžiai, be jokios baimės. Tos moterėlės gyveno vargingai. Aš labai kosėjau, tai jos pašildė vandens ir patarė pamirkyti kojas karštame vandenyje - šitą receptą žinojo visi kaimiečiai. Papasakojome, kodėl užėjome, kad norime pas juos kurį laiką pabūti. Sutiko iš karto ir nuoširdžiai aiškino, kad galime pas juos būti ir gryčioje, nes čia niekas jokių kratų nedarė. Gryčioje patys nesutikome likti, susitarėme, kad įsikursime ant tvartelio, kur, prasikasus lubų apšildymą, iš tvarto nuo gyvulėlių sklinda šiluma, ir mums bus ne taip šalta. Długaborskaitė, kurios vardas - irgi Malvina, papasakojo apie savo brolių, buvusį „idėjinį“ komunistą. Sakė, kad jis buvo tuo komunizmu nuoširdžiai patikėjęs ir persismelkęs, bet nebuvo žmonių skundikas ir niekas nuo jo nenukentėjo. Mes ten išbuvome gana ilgai ir saugiai. Besisvečiuojant atėjo ir Długaborsko žuvimo metinės. Moterys rengėsi eiti į Taujėnų bažnyčią dalyvauti šv. Mišiose už mirusį ir paklausė, ar galima apie mūsų buvimą pas juos pasakyti toliau gyvenančiai velionio žmonai, kuri dalyvaus Mišiose. Prašėme, kad apie tai nesakytų niečiam.

Nežinau, ar tą prašymą ištesėjo, tačiau mes ir toliau čia saugiai gyvenome. Aišku viena - tie žmonės buvo geri kaip ir dauguma ano meto kaimiečių. Sudėtingas tas žmonių gyvenimas, ir šeimose būna vienas toks, o kitas - kitoks... Prieš Užgavėnės mes iš jų išėjome, nes jautėme, kad vis tik esame našta: juk jos mus ir maitino, nors pačios gyveno vargingai.

Pabandėme keliauti į savo kraštą. Buvo jau polaidis, aš su veltiniais jaučiau si ne kaip. Užėjus pas Kazį Šakalį, gyvenusį prie pat Troškūnų girios, pasiūliau mainyti veltinius į batus mediniais padais, kuriuos vadindavome „mediniais“. Šakalys mielai sutiko. Dabar mano kojos jau buvo sausos, su šitais „mediniais“ buvo šilta, bet labai nepatogu eiti, nes jų padai nesilanksto. Taigi Rezgyje - toks vietovės pavadinimas -apsilankėme ne tik pas Šakalį, bet ir pas Donatą Pivorą. Pastarasis iškūreno pirtį ir dar po pirties pastatė buteliuką naminės. Tas buteliukas po pirties taip mane „nuėmė“, kad užmigau vietoje. Mane pradėjo žadinti Malvina ir šeimnininkas Donatas aiškindami, kad labai loja šunys, gal rusai ateina. O man - tas pats, miegas toks saldus, kad jo į nieką nemainytum. Vis tik pagaliau šiaip taip mane prikėlė ir nuėjom ant tvarto nakvoti. Pernakvoję leidomės toliau. Keliu žingsniavome per Troškūnų girią dienos metu, nes miške buvo daug polaidžio sniego.

Priėjome Maželių kaimo palaukę. Čia gyveno nuo mokyklos laikų pažįstama mergina. Užėję paprašėme užvalgyti. Šeimininkė ištraukė iš krosnies pilną keptuvę šviežios mėsos. Mes, ėję ilgą kelią, su vilko apetitu puolėme doroti tą mėsą. Ir nedaug kas ten liko. Paklausėme, ką plovė, kad tokia gardi šviežiena? Pasakė, kad nieko neplovė, kad kaimynas Užgavėnėms atnešęs skerstuvį. Dabar tik pamatėme, koks namuose skurdas. Jų tėvas šeimą buvo palikęs ir išvažiavęs į miestą laimės ieškoti. Motinos sveikata visai menka. Visas ūkis gulė ant vyriausios dukters Genutės pečių. Be Genutės dar buvo Albinutė, Janutė ir Antanukas. Visi jie dar vaikai. Janutė atrodo labai išblyškusi ir vis kosėjo. Paklausiau, kodėl ji tokia, ir patariau nusipirkti hematogeno, geležies oksido. Atsakė, kad neturi pinigų. Net susigėdau dėl mano tokios savo rekomendacijos. Padaviau jai 25 rublius, o ji puolė man bučiuoti ranką. Genutė atrodo neblogai. Ji sielojosi, kad niekada nebeužiname, kad anksčiau pas juos būdavo pilna partizanų, ir pan. Paklausiau: „Genut, ar norit, kad dažniau užeitume?“. Atsakė norinti. Tada ir sakau: „Sutariam, kad atėjus pavasariui mes čia, jūsų žinioj, apsigyvensim.“

Pradedame atsigauti

Po Genutės pažado, kad ji sutinkanti netoli namų, miške, padėti mums pasidaryti bunkerį ir mus prižiūrėti, nuotaika tapo pavasariška. Sužinojome, kad kratos ir siautimai liovėsi, nes jokių mūsų pėdsakų čekistams nepasisekė užuositi. Išėję iš Genutės dar aplankėme keletą Maželių kaimo gyventojų. O pas Juozą Jakeliūną sužinojome dar tokią naujieną: pamatęs mus jis labai apsidžiaugė ir ėmė prašyti, kad priimtume pas save jam gerai pažįstamą jaunuolį, kuriam pavasarį reikės eiti į kariuomenę, o jis pasiryžęs traukti pas partizanus. Jis maldautė maldavo jį priimti pas save ir už jį garantavo. Sakė, kad jis pas jį kurį laiką gyveno, dirbo, kad tasai yra našlaitis ir vietinis, gerai žinomas žmogus. Aš beveik prižadėjau, nors ir perspėjau, kad iki tol, kol tam jaunuoliui reikės eiti į kariuomenę, mes dar pas jį užeisime ir tarsime galutinį žodį. Taigi išėjome beveik patenkinę jo prašymą. Dar užėjome pas porą to kaimo gyventojų, o nakvynei apsistojome pas Vincą Karvelį, kuris gyveno tik su seserimi. Linaminėje, iš kurios buvom priversti išeiti, mūsų bunkerio nerado. Iš bėdos buvo galima rizikuoti dar ten pabūti, nors ten ir nebetraukė. Reikėjo grįžti į tą kraštą, tačiau kelią pastojus patvinusi Pienės upelė. Buvo laikas prieš balsavimą, prie balsavimo punktų jau budėjo kareiviai. Karvelis užsiminė, kad jam reikės vežti į linaminę linus, ir mums atsirado proga patekti prie tos linaminės. Mes žinojome, kad pirmiausia linus žmonės nuveža

į netoliese esantį klojimą, o kai ateina jų eilė, iš to klojimo gabena į linaminę džiovinti. Mes ir pasakėm: „Vincai, turėsi ir mus linuose nuvežti į tą klojimą.“ Žmogus išsigandęs perspėjo, kad teks važiuoti per Kavarsko miestelį, manydamas, kad mes atsisakysime savo sumanymo. Neprieštaravome, kad gali vežti ir per miestelį, bet juk yra kitas kelias. Jis sutiko vežti mus pro Pakarklės malūną ir pro Budrius. O Budriuose stovėjo garnizonas, atvykęs prieš balsavimą apsaugai, ir reikėjo važiuoti pro pat tą sodybą, kur stovėjo kareiviai. Linų krūvoje įrengėm tarpą, kad mūsų nespaustų, ir, sulindę į tą slėptuvę, pavakary išvažiavome. Klojimą prie linaminės pasiekėme jau temstant ir ten pasilikome, o Vincas, iškrovęs linus, jau ramia širdimi parvažiavo namo.

Sutemus užėjom pas tą patį Makalą, kurio namuose praleidome Kalėdas ir naujuosius 1950-uosius metus. Dabar mums pasiūlė apsistoti negyvenamoje gryčiukėje, kuri priklausė jam ir stovėjo plyname lauke. Taigi dabar jau turėjome šiuokius tokius namus. Apsigyvenome ant tos bakūžės aukšto. Iš ten matėsi toli, o nelaimės - kratos atveju galėjai užsiglausti už kampe sustatytų dvigubų langų rėmų. Daugiau ten nieko nebuvo, tai, mūsų manymu, persekiotojai, užlipę kopėčiomis ir pamatę, kad aukštas tuščias, vargu, ar imtų ten dar ko ieškoti. Mūsų prielaidas išbandyti ilgai laukti nereikėjo. Vieną rytą už kokių poros kilometrų staiga prasidėjo stiprus šaudymas. Šaudymo kryptis ir atstumas visiškai atitiko tą vietą, iš kurios buvome pasitraukę - Rikontiškio Morkūnų, kai į Taujėnus privažiavo garnizono mašinų su specialiais iešmais šiaudams badyti. Staiga pamatėme, kad nuo Budrių kaimo bėga garnizono kareiviai tiesiai mūsų trobelės link. O kur dėti kopėčias - ar užsitraukti ant aukšto, ar palikti vietoje? Galbūt kareiviai, palypėję kopėčiomis ir pamatę, kad aukštas tuščias, nebetikrins tų kampe sustatytų langų rėmų. Apsispręsti reikėjo greitai, nes kareiviai buvo jau čia pat. Nusprendėme kopėčių neliesti, o patys užlindome už rėmų ir laukėme, kas bus.

Išdavystė

Kareiviai pro trobelę prabėgo nesustodami ir nuskubėjo ten, kur vyko kautynės. Sužinojome, kad susišaudymas vyko ten, kur ir manėme - Rikontiškio vienkiemyje pas Morkūnus. Žuvo keturi partizanai, penktasis pasidavė gyvas. Žuvusieji - broliai Sinkevičiai Petras ir Jonas, kurie gyveno kaimynystėje, partizanė Bareikienė-Kunigaikštytė ir partizanas Kupčinskas-Alijošius. Ir gyvas sąmoningai pasidavė Pranas Dirsė-Kraštelis. Kautynių metu sudegė Morkūnų trobesiai. Kautynėms prasidėjus Morkūnaitė pastebėjo, kad Kraštelis visai nešaudė, tik sle-

piasi. Ji spėjo jo paprašyti, kad jis sakytų čekistams, esą pas Morkūnus partizanai atsitiktinai užsuko tik pirmą kartą. Jis, pasidavęs gyvas, taip ir pasakė. Vėliau tardant šie parodymai atitiko, taigi Morkūnų šeimos tąkart nerepresavo.

O nelaimė ištiko todėl, kad važiuodami naktį jie įsmuko į šulinį lauke ir nepajėgė ištraukti arklio. Kaip tik tuo metu iš vakaruškųėjo du vyrai. Partizanai paprašė, kad jie padėtų ištraukti arklį. Jie padėjo, bet vienas iš tų vyrų pasekė, kur nuvažiavo partizanai, ir pranešė. To dar negana - pranešęs suvertė kaltę tam kitam žmogui, su kuriuo padėjo ištraukti arklį. Ir tik per laimingą atsitiktinumą tas nekaltas žmogus liko partizanų nesusaudytas; plačiau apie šitą atsitikimą papasakosiu vėliau. Taigi žuvo partizanai, buvę pas Morkūnus toje šieno slėptuvėje, su kuriais tikėjomės susitikti ir būti drauge. Taip išsipildė Malvinos pranašystė - esą, jeigu prisidėsime prie Žaibo partizanų, greitai ir žūsime. Dabar nebelenkio prie ko ir prisidėti, nors dar buvo likęs Girėnas su keliais savo vyrais. Jį aš asmeniškai pažinojau, tačiau kaip su juo susitikti, nenumanėme. Žinojom tik vieną - dabar jau artėja ir mūsų eilė. Begyvendami tame namelyje aptikome, kad jame galima pasidaryti bunkerį. Žemes galėtume supilti neįrengtame namelio gale, tai labai patogu. Dirbant viduje jokio pavojaus nėra, reikia tik šeimininko sutikimo. Šeimininkas sutiko, ir mes žaibiškai įsirengėme bunkerėlį, o naktį sulindome į jį nakvoti.

Šeimininkas užtaisė angą ir parėjo namo. Mes turėjome primusą ir žibalinę spingsulę - be stiklo. Labai buvome išsiilgę ko nors karšto, nes visą laiką mityme tik šaltu maistu. Sumanėme išsivirti bulvių. Vos joms pradėjus virti ėmė gęsti mūsų spingsulė. Pritrūko deguonies... Dar minutė - ir bulves būtų galima valgyti, bet pajutome, kad nebėra kuo kvėpuoti. Aš pabandžiau iškelti angą, bet nepajėgiau ir labai išsigandau. Pasakiau: „Dabar tai jau viskas.“ Malvina atsakė: „Jonuk, laikykis, gal dar yra kokia išeitis.“ Laimė, bunkeryje buvo likęs toks smailas geležinis prietaisas ant trumpo medinio koto, net nežinau, kokia jo paskirtis, bet jis mus išgelbėjo nuo mirties. Aš tą smailą geležį įkišęs į angos plyšį pradėjau sukoti į visas puses, į bunkerį pabiro žemės, ir kada jau nemažai nubyrėjo, sukaupęs visas jėgas vėl pabandžiau kelti angą ir - iškėliau. Nors bulvių neteko užvalgyti, bet džiaugėmės išsigelbėję nuo mirties. Tai buvo rimta pamoka ir ateičiai, nes bunkeriuose paprastai, ypač vasarą, per karščius, visada trūkdavo oro.

Taigi tame bunkeryje mes ir sulaukėme 1950-ųjų pavasario. Gegužės pabaigoje ar birželio pradžioje mes atėjome pas Genutę jos leidimu įsirengti bunkerį ir ten apsigyventi ilgesnį laiką. Susiradom tą jaunuolį - Bronių Paulauską, kuris atsisakė eiti į kariuomenę, nes buvom pažadėję jį priimti pas save. Jis priėmė priesaiką, gavo ginklą ir slaptyvardį - Varpas. Nedelsdami miške, netoli Genutės

namų, išsikasėme bunkerį. Bunkeryje lengvai galėjo tilpti keturi žmonės, o iš bėdos - ir daugiau. Taigi dabar jau turėjome tris bunkerius.

Miško bunkeryje

Neturėjau praktinių žinių, kaip teisingai įsirengti bunkerį - ypač miške. Tad šitas mūsų bunkeris vėliau mums iškūrė pokštą. 1950-ųjų vasara buvo labai lietinga, vanduo paplovė tiltus, apsėmė kelius. Į mūsų bunkerį irgi ėmė plūsti vanduo. Mes, gelbėdamiesi nuo besikaupiančio vandens, sudėjome visus daiktus į krūvą ir ant jos įsitaisėme, vandenyje juk nesėdėsi... Buvo dar naktis, tikėjomės iki ryto išsilaikyti. Deja, pajutome, kad lubos remia mūsų galvas. Pasirodo, bunkerio lubos slinko žemyn ir mus galėjo prispausti. Iššokę į lauką pamatėme, kad lubos įdubusios - reikalai tikrai blogi. Būtina skubiai nuo lubų nukasti žemes ir perstatyti visą bunkerį. O tam metas buvo labai nepalankus, nes gerai dygo grybai, ir žmonės plūste plūdo miškan grybauti. Vis dėlto nukasėme žemes, nuėmėme lubas ir balkius, viską turėjome perdaryti kitaip negu anksčiau. Juk mes statydami bunkerį balių galus buvome užleidę maždaug po pusmetrį ir jokių statukų po balkiais neįtaisėme. Lietus permerkė žemę ir lubos įdubo. Dabar, gyvenimo pamokyti, supratome, ką reikia padaryti, bet... išgirdome artėjant grybautojus. Buvo aišku, kad visos mūsų pastangos perstatyti bunkerį gali baigtis taip, kad turėsime skubiai dingti iš šios saugios ir mielos vietelės. Liko viena - pasitikti grybautojus ir pasiteirauti, ar saugu apylinkėje. Todėl ten pasiunčiau Bronių-Varpą. Tai mus išgelbėjo.

Grybautojas buvo Maželių kaimo gyventojas. Jis, pasikalbėjęs su partizanu Varpu, toliau nebėjo į mišką, pasuko atgal. Galimas daiktas, kad jis ir kitiems grybautojams patarė gilyn į mišką geriau neiti, bet tai tik mano prielaida. Kad ir kaip ten būtų, bet mes laimingai perstatėme bunkerį ir toliau saugiai jame gyvenome.

Bunkeris slėpėsi sodintame pušynėlyje, linija atskirtas nuo didelio miško masyvo. Mūsų laimė, kad miško darbininkė Emilija Pulokienė eidama mišku pastebėjo užsimaskavusius kareivius, bet apsimetė jų nematanti ir ramiai toliau nužingsniavo mišku. Mes iš karto apie tai sužinojome ir iš bunkerio nė kojos nekėlėme. Kareiviai miške pasalavo keletą dienų. Įsitikinę, kad nieko jame nėra, vieną dieną visi pasipylė iš miško po laukus. Jeigu kareiviai nebūtų buvę pastebėti, mes, be abejo, būtume užėję ant jų pasalos, nes mūsų bunkeris buvo vos už kelių dešimčių metrų nuo pasalautojų. Šis įvykis mums buvo labai nau-

dingas. Pirmiausia, čekistai turėjo susidaryti nuomonę, kad šitame miške mūsų galbūt net nėra. Antra vertus, tai mums buvo rimtas perspėjimas, kad tiksliai nežinodami, ar apylinkėje saugu, nesileistume į jokias keliones. Šios ilgalaikės ir slaptos pasalos didžiuliam miške privertė bunkerį parodyti jaunesnėms Genutės seserims - Albinutei ir Janutei bei jos broliui Antanukui. Tie vaikai jau buvo išbandyti ir verti pasitikėjimo. Kartą sribai, atėję į jų namus, reikalavo, kad Antanukas pasakytų, kokie „banditai“ pas juos užaina. Jis nieko nesakė, jie sugriebė vaiką, užvertė ant lovos ir suriko, pridėję prie gerklės peilį: „Pripažink, arba nupjausim galvą!“. Antanukas tylėjo, nors partizanai pas juos užeidavo nuolatos.

Kadangi Genutė kiekvieną dieną turėjo dirbti kolūkyje, tai Albinutė su Janute mus ir prižiūrėdavo, ir maisto atnešdavo. Albinutei ėjo penkiolikti metai, Janutė buvo gal porą metų jaunesnė. Šeima laikė du nedidelius šuniukus, tai su tais šuniukais mergaitės leisdavosi iš namų į tą pušynėlį, atseit, grybauti ar uogauti. Atėjusios iki linijos, už kurios prasideda didelis miškas, jos grįždavo atgal įsitikinusios, kad miške nieko nėra, nes jei kas - imtų loti šuniukai. Tada duodavo mums sutartinį ženklą, kad iškeltume bunkerio angą. Šuniukai prie mūsų priprato, mat juos truputį pavaišindavome, ir jie žinojo, kad, grįžus jiems nuo linijos, mes jiems atsidėkosim už tarnystę.

Tačiau šita mūsų draugystė su šuniukais sukėlė rimtų problemų. Naktimis miške mes jausdavomės saugiai. Žinojome, kad net ir susekus bunkerio vietą - jei taip atsitiktų - naktį bunkerio nepuls. Taigi naktimis nervai pailsėdavo nuo didžiulės įtampos ir tada su naujomis jėgomis sutikdavome auštantį rytą. Bet vieną naktį mums garsiai besikalbant išgirdome, kad kažkas dunda virš angos. Nutilę įtemptai suklusome. Aiškiausiai girdime - kasa žemes nuo angos. Prišokęs prie angos išgirdau, kad ne tik kasa žemes, bet dar ir papučia, nes į snukį, matyt, papuola žemių. Supratome, kad ten šuo - mūsų bičiulis. Iškėliau angą ir bandžiau piktai jį nuvaryti į namus, bet nepavyko. Šunelis supyko ir pabėgęs toliau ėmė įnirtingai loti. Jis nesijautė mums prasikaltęs, o mes jį atstūmėme... Šuo buvo teisingas ir privertė atrasti kitus elgesio būdus. Pradėjau jį kalbinti gražiuoju, jis liovėsi lojęs ir pašauktas atbėgo susitaikyti. Pakviečiau jį į bunkerį, pavaišinoje ir padraugavome, kol sesutės atėjo pas mus su žiniomis. Paprašėme vaikų, kad šitą šunelį laikytų pririštą, nes jis nežino, ką daro.

Užmezgėme ryšį su pamiškės - Maželių, Naujokų, Sirvydų, Dabuželių - kaimų žmonėmis. Tai buvo tikrai geri žmonės. Pas pamiškės gyventojus mes svečiuodavomės nuolatos. Ypač dažnai apsilankydavome pas Naujokų kaimo gyventojus Peldžius. Ten mano žmona kepdavo blynus, gamindavo maistą, jausdavo-

mės kaip namie. Dažnai užeidavom pas Dabužėlių kaimo gyventoją Šaibokienę ir Navikienę. Šaibokienės sūnus Aleksas ir dukra Kotryna Tučinskienė su savo vyru jau kalėjo lageriuose už ryšį su partizanais. Namie su motina dar gyveno dukra Valiūnė ir sūnus Bronius, kurčėbylys. Navikienės vyras, Nepriklausomybės laikų savanoris, buvo ką tik miręs, jo žmona liko su didžiuliu pulku - aštuoniais vaikais. Buvo jau sukurti kolchozai, žmonės gyveno labai vargingai, bet tas nenusakomas vargas vis tik nenustelbė jų gerumo. Jie aukojosi partizanų labui ir dalijosi paskutiniu duonos kąsniu. Navikienės žentas Juozapas Stasevičius buvo žuvęs jau 1946 metais partizanų kovose.

Turiu pasakyti, kad mes be reikalo nevaikštinėjome ir pažinčių rato neplėtėme, taigi ilgą laiką neužkibome ant išdavikų meškerės. Rezgyje, Papartynėje, Repšėnų, Pusbačių kaimuose turėjom patikimų žmonių, kurie saugodavo, žinojo sutartus ženklus, perspėdavo mus, pavalgydindavo. Kadangi niekas mūsų nepaskundė, tai iš dalies buvo ramu, ir mes dažnai net dienos metu vaikščiodavome Troškūnų giria. Jeigu bent savaitę laiko miške būtų surengta pasala, mes būtume sugauti. Tiesa, tokia pasala sykį buvo surengta, apie tai jau minėjau, bet mes laiku apie ją sužinojome ir iš bunkerio nei kojos nekėlėme. O vėliau įsibrąšino ir ypač po pietų miške jausdavomės gana pakenčiamai, nors didžiulė nervinė įtampa buvo nuolatinė.

Kalėdų belaukiant

Aušo gruodžio 22-osios rytas, o sulig aušra atėjo į žemę nauja gyvybė - mums gimė sūnus.

Jis gimė po žemėmis, tamsiame bunkeryje. Neverkė, nerodė jokio balso. Žmona naujagimį pakrikštijo Antano vardu. Kūdikio akys buvo mėlynos, o per veidelį ropojo vargo palydovė - utelė. Reikėjo skubiai ieškoti, į kokias rankas atiduoti kūdikį. Į Mackeliškių mišką pasikviečiau Zofiją Keraitienę iš Vaidevučių kaimo. Paaiškinau padėtį ir paprašiau pagalbos. Ji sutiko mūsų vaikėlį paimti ir nuvežti į Panevėžį, kur sakė turinti pažįstamą medicinos seserį, su kuria bandys susitarti, kad šis vaikas esąs jos. O toliau jau kaip bus, taip. Ji pažadėjo manęs laukti sutartoje vietoje.

Skubiai suruošėm naujagimį į nežinomą gyvenimo kelią. Gerai, šiltai supome į drabužius ir dviese su partizanu Varpu leidomės į kelionę. Kūdikis juk sveria nedaug, bet ant ištiestų rankų nešant vis viena nuvargina. Nešėme pasi-

keisdami. Buvo dienos metas, ėmė kristi pirmasis sniegas. O pasnigus baudėjai puola ieškoti pėdsakų... Vaikščioti - netinkamas ir pavojingas metas, bet pasirinkimo nebuvo.

Pabučiavau sūnelį, palaiminau ir atidaviau į geradarės rankas. Išskubėjome atgal į bunkerį. Netrukus turėjo būti Kalėdos, žinojome, kad čekistai visuomet prieš šventes suaktyvina savo veiklą. Prie mūsų sudėtingo gyvenimo prisidėjo dar ir naujas rūpestis, nerimas ir įtampa.

Sunku įsivaizduoti, kokią atsakomybės našta prisiėmė ta kilniaširdė moteris - Zofija. Ką pasakys vyras jai, grįžusiai su tokiu kraičiu ir prisiėmusiai atsakomybę, tvarkant šį pavojingą ir sunkiai išsprendžiamą reikalą? Ir jie, per naktį nemiegoję, pasirinko kitokią išeitį. Dar su tamsa išvažiavo į Traupį ir šalia kelio paliko šiltai susuptą mūsų Antanuką, kurį, grįždami iš Traupio, „ras“ ir pasiims auginti.

Deja, atsitiko kitaip. Antanuką rado kiti žmonės ir pasiėmė auginti. Keraičiai grįždami jau nieko prie kelio neberado. Mes, sužinoję, kas atsitiko, labai išgyvenome ir buvome įskaudinti, nes galvojome, kad jie nuėjo lengviausiu keliu. Tik vėliau su jais susitikę sužinojom, kad jie patys ir ketino Antanuką pasiimti ir auginti, net nenumanė, kad atsitiks kitaip, ir dėl to jie nekalti. Jie buvo pasiaukojantys žmonės, bet ar tikrai taip buvo, kaip jie mums aiškino, dabar jau liks paslaptis. Susitikome su jais Rezgyje pas Kazį Šakalį. Keraitis buvo išgėręs ir, bandydamas įrodyti savo teisumą, išsitraukė pasą iš kišenės, pasiruošęs jį suplėšyti ir eiti su mumis partizanų keliu. Turėjau vargo, kol atkalbėjau jį to nedaryti. Mes jau buvome parašę jiems laišką, pasmerkdami tokį sunkiai suprantamą jų poelgį. Galiausiai viską išsiaiškinome ir išsiskyrėme žmoniškai.

Čekistai vėliau įtarė, kad tas vaikas gali būti mūsų, ir siuntinėjo žmones, kad atpažintų, ar jis panašus į kurį nors iš tėvų. Tikriausiai Apvaizdos lėmimu mūsų vaikelis pateko į nepaprastai geras rankas. Degionių Tauginai savo vaikų neturėjo ir jį neapsakomai mylėjo. Patys mes nė karto nebuvome nuėję aplankyti savo sūnelio, tik kokį žmogų pasiūsdavome. Nustebome, kai juos aplankiusi Genutė pasakė, kad Antaniuko akys ne mėlynos, o rudos. Pasirodo, kad būna ir taip.

Tauginas buvo kolūkio brigadininkas. Nors valdžia ir įtarė, kad tai mūsų vaikas, bet prie jo nesikabinėjo. Tačiau labai jį sekė. Kartą Kavarsko stribai pas Tauginą, užsidangstę langus, surengė pasalą, laukdami mūsų ateinant, o Tauginų stribai, ten atslinkę ir pastebėję, kad langai uždangstyti, nieko nelaukdami ėmė pliekti į namus. Sušaudė net vaiko lopšėlį, bet nekludė nė vieno žmogaus. Paskui stribai susigaudė, kad čia kažkas ne taip, ėmė leisti raketas ir suprato, kad šaudėsi tarp savęs.

O mes ir toliau gyvenome pušynėlio bunkeryje Genutės ir jos sesučių globojami. Bandžiau ieškoti ryšio su Dūmo būrio partizanais, tačiau nepasisekė. Likom vieni, nežinojome, kas vyksta pasaulyje. Težinojome, kad sribai ir garnizonas visur ieško mūsų ir skelbia, kad mūsų dienos suskaitytos. Garnizonas buvo apsistojęs Veselavos dvare, kuris nuo mūsų bunkerio maždaug už gerų trijų kilometrų. Kai per pratybas jie imdavo šaudyti, tai bunkeryje puikiai girdėjosi. Nors laukti jau nebebuvo ko, nes žinojom, kad Amerika pagalbon nebeateis, bet gyventi vis viena norėjosi. Nors gyvenome pavojuose, bet buvome laisvi - nepalyginsi su kalėjimu ar tremtimi. Jutau, kad mūsų dienos eina prie pabaigos, įsivaizduodavau save, gulintį ant gatvės grindinio kartu su savo žmona, ir man būdavo dėl jos graudu. Aš juk vyras, bet ji - moteris, ir tokia jos dalia atrodė labai kraupi.

Pušynėlio bunkeris

Dvidešimt antrosios gruodžio rytmetryje
Pateka Aušrinė - mūsų mažų širdžių.
Vargingoj bakūžėj, giliausioj rimtyje
Džiaugsmo pilnos širdys mylimu svečiu.

Niekas nesusildė mūsų, nei mūsų Mažyčio.
Mes tai neverti gal, bet kuo kaltas Jis?
Tačiau šaltus speigus ir žmonių patyčias
Sutirpdino tyras Meilės spindulys.

Mačiau Josios veidą, skausmo iškankintą.
Mačiau jame naują spindesį šviesos,
Motiniška meile širdį išdabintą,
Akis ašarotas nuo laimės rasos.

Rūpestis ir džiaugsmas mūsų krauju sruvena,
Jų netemdo žvarbūs audrų sūkoriai,
Juodą žemės vargą Meilė sukūrena,
Meilės kelią lydi džiaugsmo žiburiai.

*Troškūnų giria - Pušynėlio bunkeris,
1950 m. gruodžio 22 d., ankstyvas rytas
Jonas Kadžionis-Bėda*

Naujas partizanas

1951-ųjų metų maždaug sausio pabaigoje pas save priimti pasiprašė Gintas Puodžiūnas iš Antanavos gyvenvietės, Kavarsko valsčiaus. Jo tėvas Antanas Puodžiūnas 1945 metais žuvo partizanų kovose. Brolis Henrikas Puodžiūnas už ryšį su partizanais 1949-aisiais buvo areštuotas ir nuteistas dešimčiai metų kalėti. Su Puodžiūnų šeima buvau pažįstamas nuo 1948 metų. Gintas aiškino, kad jam greisia areštas ir jis norįs pasirinkti partizano kelią. O iš tiesų jis visą laiką palaikė ryšius su Vyčio apygardos, Žaibo būrio partizanais, bet panorą ateiti pas mane. Aišku, turėjo teisę rinktis. Aš nesvyruodamas sutikau jį priimti ir čia, Pušynėlio bunkeryje, atsirado ketvirtas gyventojas. Jis buvo linksmas, mėgo pokštauti ir tarytum buvo patenkintas pasirinktu gyvenimu.

Bet kartą gavau laišką iš Vyčio apygardos vado Girėno ir bunkeryje ėmiau jį garsiai skaityti. Beskaitydamas radau Ginto Puodžiūno pavardę, apie jį rašė, kad jis partizanų vardu savavališkai kažką yra padaręs. Ką padaręs - smulkiau neparašyta. To visai nesitikėjau ir, pradėjęs apie jį skaityti, perskaičiau iki galo, nes ir sustoti - nusišėpti jau nebebuvo kaip. Gintas paaiškino, kad kažkokiam komunistuojančiam žmogui jis tikrai partizanų vardu yra pagrasinęs ar skyręs prievolę. Paaiškinau, kad toks elgesys neleistinas, bet kadangi dabar jis esąs partizanų gretose, tai kokių nuobaudų tokiu atveju nebus. Tačiau Gintas aiškiai pasikeitė. Dingo jo humoras, o veidas liko pažymėtas kažkokiu nerimu. Iš kilo reali galimybė, kad jis gali pabėgti. Žiemos metas, be pėdsakų neapseisi. Žiemą mes vengdavome be ypatingo reikalo kur nors vaikščioti. Gintas akivaizdžiai nervinosi manydamas, jog mes niekur neiname todėl, kad nebūtų jam progos pabėgti. Iš dalies tai buvo tiesa. Kad išsklaidytume tas jo abejones, kartą nusprendėm nueiti į kaimą. Su partizanų Varpu susitarėme, kad mes, į Gintą tarsi nekreipdami dėmesio, šios kelionės metu akylai jį saugosime. Po šios išvykos Gintas nusiramino, bet tik laikinai.

Taip sulaukėme pavasario. Miške sniego dar buvo, bet vietomis jis jau buvo nutirpęs, galėjome pasivaikščioti nepalikdami pėdsakų. Gintas sakydavo norintis pakvėpuoti grynu oru, ir tai buvo nenuginčijama tiesa. Išėitiet nebuvo. Reikėjo kasdien išeiti iš bunkerio. Kartais jį palikdavome vieną vaikštinenti po mišką, o mes, atseit, išeidavome į kaimą. Taip iš toliau jį sekdavome. Gintas turbūt įtarė esąs sekamas ir pasivaikščiojęs sugrįždavo į bunkerį. Supratome, kad dabar jau tokios sąlygos - jei norės pabėgti, tai ir pabėgs, nes visą laiką mes jo neišsaugosim. Kadangi Gintas, pakvėpavęs grynu oru, sugrįždavo į bunkerį, nutarėme jo

nebesaugoti, kaip jau bus, taip. Ir vieną dieną Gintas į bunkerį nebegrižo. Parašė laišką vos ne su priekaištais, kad, girdi, jis visą žiemą utėles penėjo ir daugiau tokiomis sąlygomis gyventi nebegali. Patikino, kad jam pabėgus mes galime ramiai gyventi bunkeryje, nes jis mūsų neišduos. Savo laiške paprašiau, kad jis grąžintų ginklą ir ramiai sau gyventų. Deja, ginklo jis negražino.

Ir gyventi ramiai nesiruošė. Susirado Garbėnų kaime gyvenančią merginą Leliją Dvilaitytę, tolimą prezidento Antano Smetonos giminaitę. Jos motina, buvusi mokytoja, turbūt slapstydamosi nuo persekiojimų laikinai apsigyveno tame kaime.

Sunku suprasti, kaip visa tai galėjo atsitikti, nes pabėgęs Gintas kurį laiką ramiausiai gyveno savo namuose ir niekas jo nelietė, nes apie tai, kad jis buvo su partizanais, niekas nežinojo, išskyrus mus. Ir šiaip valdžia jo nelietė, nes jis buvo jaunas ir į jų sąrašus dar nebuvo patekęs. Vis dėlto po kurio laiko jis su ta minėta mergina pradėjo kartu slapstytis ir plėšikauti partizanų vardu. Gintas buvo ginkluotas revolveriu ir šautuvu. Ėjo per pažįstamus žmones ir plėšikavo. Tą porą sekė ir čekistai, ir partizanai. Čekistai žinojo, kad jie - ne partizanai, o plėšikai. Ir galiausiai su čekistų pagalba jie buvo sunaikinti, veikiausiai, 1952 ar 1953-iaisiais metais, ir užkasti kažkur miške. Apie tai liudija archyvinė pažyma, kurią buvau aptikęs, bet jos nenusikopijavau.

Gintui pabėgus turėjome palikti bunkerį. Vėl likome be pastogės. Pasikalbėję su žmona sutarėme, kad likus be bunkerio mūsų padėtis nepavydėtina. Sumanėme įsirengti naują bunkerį ir jo niekam neberodyti.

Varpui nurodžiau nueiti pas vieną ūkininką ir laikinai ten pabūti. Pas tą ūkininką buvo neblogo slėptuvė dviems žmonėms. Varpas dar vieną dieną turėjo likti miške, bet jau ne bunkeryje, vakare nueiti pas tą nurodytą žmogų ir ten ramiai bei saugiai kurį laiką pagyventi, kol mes jį iškviesime susitikti. Taigi susiradome žmogų, kuris sutiko padėti mums miške įsirengti bunkerį ir mus prižiūrėti. Prisimenu, buvo balandžio 21-oji diena. Mes keturiose - aš su žmona ir Povilas su savo žmona - pradėjome kasti bunkerį. Per dieną iškasėme duobę, o rytdienai liko sudėti lubas ir užbaigti bunkerį. Šalia duobės supiltas žemes paslėpėme po eglės šakomis, ten ir nakvojome. Naktis praėjo laimingai.

Išaušo naujas rytas. Mes laukėme savo naujų šeimininkų, ruošėmės kibti į darbą. Bet žiūrim - eina žmogus su kirviu rankose, jis dar tolokai, mums pavojaus nėra. Kas jį išvarė į mišką tokį ankstyvą rytą? Ir še tau, - tas žmogelis pradėjo sparčiai artėti link mūsų. Mes sekame jį akimis, o vienintelis mūsų noras - kaip nors nukreipti jo žingsnius. Deja, mūsų pastangos bevaisės. Jis - jau čia pat ir mus pastebėjo. Kas toliau?

Žmogus nepaprastai išsigando ir sako: „Taip ir maniau, kad ištiks koks didelis nemalonumas, nes sapnavau mišką, pilną gyvačių.“ Jis mane pažino ir iš karto prisipažino, kad 1940 metais buvo suklydęs, nes tarnavo milicijoje. Jis labai prašė užversti duobę ir nebekasti čia bunkerio.

Paklausiau, ar jis tikęs į Dievą? Atsakė, kad taip. Pasidomėjau, ar jis nešioja kokį ženklą, įrodantį tikėjimą Dievu. Jis atsakė tokį turintis ir parodė ant kaklo medalikėlį. Paprašiau prisiekti, kad iki laisvės jis niekam neprasitars mus čia matęs. Žmogus prisiekė. Tada pasakiau, kad išdavystės atveju jis pražudys ne tik savo kūną, bet ir sielą. Perspėjau: „Mes pasakysime kitiems partizanams, kad jūs žinote apie mūsų bunkerį. Ir jeigu kas, reikės už tai atsakyti.“ Žmogus maldaute maldavo, kad nestatytume šito bunkerio, nes jis visą gyvenimą nebeturės ramybės. Jis siūlėsi visokiais būdais mums padėti, kad tik neįrengtume čia bunkerio. Mes pasakėme, kad juo pasitikime ir bunkerį užbaigsime, o jis jeigu sužinotų, kad kažkur pasirodė rusai, tegu atėjęs čia mums praneša.

Tiesą sakant, mes jau supratome, kad mūsų reikalai ne kokie, bet nutarėme bunkerį užbaigti ir jame negyventi, tik jame laikinai pasislėpti nelaimės atveju, būnant šioje vietovėje. Dabar nebe paslaptis, kad to žmogaus pavardė - Antanas Šumskus iš Mackeliškių kaimo. Jis buvo tikrai geras žmogus. Sulaukę Emilijos ir Povilo Pulokų jiems pasakėm, kad buvo užėjęs toks Antanas Šumskus, ką dabar darysime?.. Pulokai patvirtino, kad jis - tikrai doras žmogus, o bunkerį reikia pabaigti. Taigi nieko nelaukę puolėme prie darbo.

Ir staiga pamatėme ateinantį kitą žmogų - tiesiai link mūsų. Pasislėpėme kur kas ir laukėme - pastebės jis mus, ar ne. Šitas buvo apskresnis. Pastebėjo, bet nusidavė nematęs ir praėjo pro kasamą duobę gilyn į mišką. Jam praėjus puolėme tartis - pamatė, ar ne. Pulokai pasakė, kad tikrai jis matęs duobę. Tai buvo Mackeliškių kaimo gyventojas Balys Šaučiūnas. Pašokau vytis, o jis prasmego lyg į žemę. Pulokai pasakė, kad jis tikriausiai bus nuėjęs į raisto kalnelį ieškoti gyvačių. Pirmasis ėjo rinkti lazdynų vytelių pintinėms, nes artėjo bulvių sodinimas, o šis - gyvačianti. Ir abu lyg susitarę - tiesiai ant mūsų duobės. Tą kalnelį aš gerai žinojau ir nubėgau tenai. Ir šen, ir ten puolu, bet nieko nematyt. Staiga žiūriu - guli Varpas. Miega ramiausiai. Juk gyvas patekęs, gali visus išduoti! Paėmiau iš jo ginklą, - jis nė nepajuto. Norėjau dar pažiūrėti, ką darys atsibudęs, bet nebuvo laiko terliotis, nes, kaip žmonės sako, - abu galai dega.

Patrepsėjau, jis nubudo. Dairos lyg iš medžio iškritęs. Pasirodžiau, ir jis verkdamas ėmė atsiprašinėti. Ir jau ne pirmą kartą šitaip... Kartą, vidury šviesios dienos, eigulys Antanas Paškevičius rado jį girtą, miegantį miške ant kelio. Priklė ir vėliau apie tai pasakė man. Pasakiau Varpui, kad kasant bunkerį praėjo

Balys Šaučiūnas, apsimetė nieko nepastebėjęs ir dingo miške. Dabar reikia eiti pas jį į namus ir perspėti, kad niekam neprasitartų, ką matęs.

Varpo Mackeliškių kaimo žmonės nepažinojo, jis irgi tame kaime nieko nepažino. Nuėjus į pamiškę parodžiau jų namus ir dar pasakiau, kad jis - šlubas, o tie namai buvo už puskilometro nuo miško. Nuėjęs rado tą žmogų namuose, bet užuot paaiškinęs, ko atėjęs, paklausė, ar čia gyvena Balys Šaučiūnas. Atsakė, kad ne čia, ir nurodė kaimyną. Atėjęs pas kaimyną Varpas vėl paklausė, ar čia gyvena Šaučiūnas. Jam atsakė, kad Šaučiūnas gyvena ten, iš kur jis tik ką atėjo. Grįžęs tuos namus rado tuščius. Suprato esąs apgautas. Varpas lyg ir nekaltas - kaltas jo žioplumas. Kaip sakoma: kur trumpa, ten ir trūksta. Varpas pasakojo, kad, pamatę jį grįžtantį, visa šeimyna patraukė į kaimą. O kai jis buvo jau netoli miško, tai matė juos grįžtančius namo.

Laukti nebuvo kada. Parašiau raštelį, pasirašiau savo pavarde ir paaiškinau: kad ir ką matei miške - tylėk ir niekur iš namų nebėgiok, gyvenk ramiai kaip iki šiolei. Varpui pasakiau: „Jeigu, pamatę tave ateinantį, jie vėl išeis iš namų, tai išdaužk langą ir įmesk raštelį ant stalo.“ Taip ir buvo - jį pamatę vėl išpuolė iš namų, o jam grįžus į pamiškę, sugrįžo ir jie. Kaip sakoma - cirkas be pinigų... Radę raštelį suprato, kad padarė klaidą, nes Šiaučiūnas jau papasakojo kaimo žmonėms, kad partizanai kasa miške didelę duobę, taigi tikriausiai bus iššaudyta daug komunistų. Žmogus jis buvo geras, bet per nesąmoningumą privirė košės. Mes buvome pažįstami ir, gavęs paaiškinimą, jis ėmė kalbėti kitaip: nieko jis miške nematęs, o taip šnekėjęs tyčia - „ant durniaus“.

O mes skubiai pjovėme medžius ir jais užvertėme duobę. Išlyginome žemes, viską paslėpėme, kad neliktų nė ženklo. Taip išpildėme pirmojo mus užklupusio žmogaus prašymą. Varpas tą vakarą nuėjo pas tą nurodytą žmogų į kaimą, o mes su žmona patraukėme į kitą mišką. Rytojaus dieną čekistai puolė į mišką atlikti valymą, tačiau nieko nerado. O mes su žmona, pasikvietę savo ryšininką, praleidome dieną miške tarp eglučių net nenujausdami, kad netoliese čekistai košia mišką. Su ryšininku Jonu Keraičiu sutarėme, kad rytojaus dieną Repšėnų miškelyje kasime bunkerį. Buvo 1951-ųjų balandžio 23 diena. Keraičiai gyveno Vaidevučių kaime, Kavarsko valsčiuje. Tai buvo labai geri, pasišventę žmonės - daugiau nei giminės. Jie labai gražiai sugyveno, net mirė kartu ir buvo palaidoti vieną dieną Traupio parapijos kapinėse. Ir aš dalyvavau jų laidotuvėse.

Taigi kasėme bunkerį Repšėnų miškelyje. Prisimenu, buvo graži 1951-ųjų balandžio 23 diena. Iš ryto susitikome sutartoje vietoje ir puolėme prie darbo. Jonas Keraitis-Liepsna (toks buvo jo partizaninis slapyvardis) atėjo apsirūpinęs kastuvais, maišais ir maistu. Bunkerį nutarėme kasti šalia buvusio didelio 1944-ųjų pu-

siau slapto bunkerio. Čekistams jis senai buvo žinomas, dabar ten buvo likusi tik didžiulė gili duobė. Mums buvo labai patogu toje duobėje paslėpti naujai kasamo bunkerio žemes. Tą šv. Jurgio dieną atėjus pusiaudieniui, šv. Mišių metui, aš pasiūliau Keraičiui padaryti pertrauką ir pasimelsti. Keraitis paprieštaravo: verčiau kaskim, paskubėkime, o pasimelsime vakare, po darbo. Aš tvirtai pareiškiau, kad per šv. Mišias nekasim, o jeigu jis nesutinka, tai aš iš viso atsisakau kasti šitą bunkerį. Žinoma, jis sutiko ir pasimeldę tęsėme savo darbą. Daug laiko užima žemių išnešimas ir jų slėpimas, bet šįsyk, pilant jas į seną duobę, darbas ėjo gana sparčiai. Požemio „rūmus“ lengvai pasistatėme per dieną. Bet čia jau buvo kitokios sąlygos. Bunkeris - vidury miško, ir niekas mums nebesuteiks žinių apie esamą padėtį. Taigi rytais neskubėdavome lįsti iš bunkerio, nebent reikėdavo kur keliauti. Nors ir po žemėmis gyvendami, bet vis tiek buvome laisvi ir elgdavomės kaip panorėję.

Bunkerį žinojo tik Keraitis ir jo žmona. Jie mus aplankydavo gana dažnai, atėję ir pernaktodavo su mumis bunkeryje, bet per dažnai pas mus vaikščioti - tai jau supratome - negalima, kad nekiltų įtarimo. Būdavo, sėdim per dienas netoli bunkerio ir kalbamės - ko mes sulauksim? Visur žalia, gražu. Žydi miško gėlės, paukščiai traukia savo giesmes. Ir mes šitoj miško karalijoj jautėmės pasakiškai laimingi. Mums niekada nepritrūkdavo kalbos, nebūdavo sunku, buvome kantrūs ir pasišventę savo pasirinktame kelyje. Gyvenome sulig ta diena, nes supratome, kad nors mūsų bendražygiai troško gyventi, kūrė planus, tačiau visi jau buvo žuvę.

Mes tada jau žinojom, kad provokatoriai, apsimetę partizanais, stengiasi išsiaiškinti partizanų rėmėjus ir pakenkti partizanams. Mums patikimiems žmonėms, pas kuriuos dažnai užeidavome, pasakėme, kad be mūsų žinios jokie partizanai pas juos nebeužeis, o jeigu užeitų - tai tik provokatoriai, kurie gali imituoti kautynes, atbėgti sužeisti, kruvini ir prašyti juos paslėpti ar suvesti su vietiniais partizanais. Su tokiais liepėme į jokias kalbas nesileisti, bet ir neišsiduoti, kad visiškai aišku, jog jie - netikri partizanai. Šitie perspėjimai atnešė teigiamų rezultatų. 1951 metų birželio mėnesį atėjo pas Keraitį į namus Silvestras Ginietis ir bandė įduoti jam laišką, kad šis jį perduotų man. Abu jie - buvę partizanai, kartu partizanavo, o vėliau legalizavosi. Keraitis legalizavosi, paskelbus Bartašiūnui amnestiją; sakė, kad slapstėsi namuose vienas, vengdamas mobilizacijos. O kadangi jis buvo vedęs ir vyresnio amžiaus žmogus, juo turbūt patikėjo ir, kurį laiką patampę po instancijas, paliko ramybėje. Jis ir jo žmona buvo neturtingi, abu iki vedybų tarnaudavo pas ūkininkus, tik sukūrę šeimą apsigyveno tėvų trobelėj. Silvestras legalizavosi vėliau ir buvo dalyvavęs kautynėse 1944-ųjų rugsėjo 14 dieną, kai žuvo šeši pasienio užkardos kariai, tarp jų - ir vado pavaduotojas. Čekistai apie tai žinojo ir Silvestrą užverbavo.

Taigi Keraitis to laiško nepriėmė ir pasakė, kad jokio ryšio su Bėda jis neturintis. Silvestras aiškino, kad ryšininkei čia ateiti buvę nesaugu, ji ir paprašiusi jo pagalbos, o jis dabar vykdo jos valią. Kitą dieną, ankstų rytą Silvestras vėl prisi-statė ir atnešė laišką jau nuo tos ryšininkės. Keraitis supykęs išvarė jį lauk. Dabar iš archyvų paaiškėjo, kad tai buvo NKVD planas. Neblogai sumanyta...

Laiške, kurį Keraitis atsisakė priimti, buvo paskutinio Vyčio apygardos, Žai-bo būrio vado Vaclovo Paulikonio-Girėno vardu parašyta, kad „azijatai lipa ant kulnų ir todėl prašau kuriam laikui priimti pas save keletą mano kovotojų. Yra gerų naujienų, bet apie tai pakalbėsime susitikę. Sveikinimai jūsų kovotojams. Susitiksime pas laiško įteikėją Silvą Ginietį. Būtų gerai, kad susitiktume birželio 24 dieną. Kuopos vadas - Girėnas.“

Kai Keraitis atsisakė priimti laiškus, čekistai suabejojo: arba jis yra atsargus, arba tikrai šiuo metu neturi ryšio su Bėda. Ir sukūrė kitą planą: pasiusti pas Keraitį partizanaus apsimesusių enkavėdistų ir grasinti jam karo lauko teismu už tai, kad atsisakė priimti minėtus laiškus. Tą planą jie siuntė į Vilnių, kad patvirtintų, bet Vilniuje jo nepatvirtino motyvuodami, kad taip gali išaiškinti brangų agentą Kostą, tai yra - Silvestrą Ginietį. Pasirodo, čekistai nežinojo, jog mes senai jau tą Kostą esame išaiškinę.

Apsigalvojome

Gyvendami Repšėnų miškelio bunkeryje, jokių pavojų nepatyrėme. Tačiau supratome, kad jame galėsime gyventi tik vasarą, o žiemai prieglobsčio reikės ieškoti kitur, kad turėtume nuolatinį ryšį su žmonėmis. Sulaukę vasaros apsigalvojome ir pasikvietėme partizaną Varpą. Jam vienam ten tupėti, kad ir labai saugiai, tikriausiai nusibodo.

Kai atėjome prie bunkerio, paprašiau, kad Varpas surastų angą. Bet jis rasti angos negalėjo ir pats stebėjosi, kad ji taip puikiai užmaskuota. Taigi laimingai praleidome 1951-ųjų vasarą. Reikėjo ruošti žiemai ir statyti kitą bunkerį, kuriame galėtumėte mus prižiūrėti patikimi žmonės. Be jų pagalbos žiemą neišgyvensi... Pakalbinau eiguilį Antaną Paškevičių, kuris žinojo ir tą pirmą mūsų bunkerį pušynėlyje, ten buvo jo eiguva. Žmogus iš karto sutiko. Paprašiau, kad išpjautų bunkeriu lentų, taip patogiau ir greičiau jį įrengtume. Dar paprašiau Puloką ir Pulokienę, su kuriais jau kartą bandėme kasti bunkerį, bet nesėkmingai: ten užėjus žmonėms, turėjome duobę užlyginti, užmaskuoti ir greitai nešdintis. Tą mūsų

pirmą Pušynėlio bunkerį žinojo ir Pulokienė. Tik jos dėka jau tada, 1950 metais išvengėme žūties.

Taigi šita trijulė vienas kitu pasitikėjo ir nesukėlė jokių problemų. Paškevičius dirbo eiguliu, o Pulokas su žmona - nuolatiniais miško darbininkais. Po mišką jie galėjo vaikščioti kasdien, nesukeldami jokių įtarimų. Ir štai - pasibaigus grybavimo, uogavimo laikui, mes įrengėme neaukštą trijų metrų pločio ir trijų metrų ilgio bunkerį. O patys vis dar tebegyvenome Repšėnų miško bunkeryje.

Atėjus vėlyvam rudeniiui iš Repšėnų miško persikėlėme į naująjį, didesnį bunkerį. Atidaręs angą nustebau - jis buvo pilnas vandens. Vanduo - ne giluminis, bet gruntinis. Iš pradžių iš lauko pusės jį sėmėme kibirais, o jam kiek nusėkus, įlindau į vidų ir, būdamas vandenyje, skubiai jį sėmiau kibirais ir kėliau į lauką. Vanduo buvo labai šaltas, tiesiog ledinis. Smarkiai peršalo kojos, teko jas trinti denatūratu. Prie angos iškasėme duobę, į kurią susirinko vanduo iš po grindų, ir taip įsikūrėm naujoje vietoje.

Aptiko mūsų pėdsakus

Gyvendami Repšėnų miškelyje palaikėme ryšį su Repšėnų kaimo gyventoju Juozu Šleikumi. Jis buvo Repšėnų pieno surinkimo punkto vedėjas. Jis parūpindavo ir mums pristatydavo sviesto. Jo motina mano seseriai yra pasigyrusi, kad aš tuo metu gyvenantis jų žinioje. Tas pasigyrimas vienam ar kitam žmogui tikriausiai pasiekė ir tuos, kurie mūsų ieškojo. Juozas Šleikus buvo slapta užverbuotas ir apginkluotas, kad eilinio mūsų susitikimo metu būtų galima mus likviduoti. Jis pradėjo slapstytis ir klausinėti gyventojų, kaip rasti partizanus. Ginklą jis tiesiog demonstravo. Mano manymu, jis taip elgėsi sąmoningai - tikriausiai nenorėjo pakenkti partizanams. Juk jei būtų norėjęs, tai atnešęs sviesto galėjo mane ir žmoną nušauti, nes mes visiškai juo pasitikėjome. Ir tas demonstratyvus mūsų ieškojimas, manau, liudija jo gerą valią. Mes laikėmės nuomonės, kad jis mums nepavojingas, tad palikome jį ramybėje ir stengėmės su juo nebesusitikti. Ir dabar aš laikausi tos nuostatos. Nežinau, ar jis tebėra gyvas, tik žinojau, kad Juozas gyvena Ukmergėje ir yra rimtas ligonis. Ir lieku dėkingas jam už mums suteiktą paramą.

Naujokų kaimo gyventojas Kaunietis - jo vardas lyg ir Kazys - prisipažino man, kad yra užverbuotas ir kad jam įduota degtinė mus nunuodyti. Jis buvo patikimas žmogus. Saugodavo sutartinius ženklus savo namuose. Miške ganydamas gyvulius, dainuodavo sutartas dainas, kurios reiškė arba pavojų apylinkėje,

arba saugumą. Valiūnė Seibokaitė iš Dabužėlių kaimo, pakviesta susitikti su mumis, atėjusi pasisakė esanti užverbuota. Kazys Šakalys iš Rezgių vienkiemio prisipažino man, kad pas jį buvo užėję du partizanai, kurie visą dieną praleido gryčioje, kalbino dukrą, pokštavo, žadėjo sulaukus laisvės ją vesti, prašė samagono, ketino vėl ateiti. Kai sutemus jie išvažiavo, Šakalys pranešė apie buvusius svečius Kavarsko enkavėdistams. Šakalį už tai pagyriau. Mat jam buvau paaiškinęs, kad be mūsų žinios niekas iš partizanų nebeužeis. Po to pranešimo čekistai nebepasirodė nei pas jį, nei apylinkėje. Supratome, kad pavojai tyko kiekviename žingsnyje, todėl buvome atsargūs, be reikalo niekur nevaikščiojome ir neieškojome naujų pažinčių. Pamiškės gyventojams mes buvome ir savotiška našta. Juk mes, kur buvę, kur nebuvę, - ir vėl pas juos. Ir valgyti paprašydavom, ir pavojų sukeldavom, nes susidūrimo atveju čekistai gyventojų nepaglostydavo.

Kartą užėjau pas vieną Rezgių vienkiemio gyventoją ir paprašau duonos. Jis atsakė, kad duonelės ir jie pristigo - nebeturi. Staiga sulojo šuo ir pamatėme ateinantį kažkokį žmogų. Pašaliniam rodytis negalėjome, ir aš greitai įsmukau į kitą kambarį, sėdausi ant suolo ir... pataikiau tiesiai ant duonos kepalą. Duona buvo ką tik iškepta, kepalai užtiesti rankšluosčiu. Kai tas pašalinis žmogus išėjo, grįžęs pas šeimininkus nusidaviau nieko nepastebėjęs ir išėjau be duonos. Supratau, kad žemė prasta, vaikų - daug, jų gyvenimas nėra lengvas. O žmonės jie buvo geri, mums blogo tikrai nelinkėjo. Dažnas nelaime stengėsi atitolinti nuo savęs - toks jau tas savisaugos instinktas, tokia jau žmogaus prigimtis. Tačiau jie stropiai saugodavo sutartinius ženklus ir išpildydavo kitus mūsų prašymus, o jų pasitaikydavo visokių. Apgailestaudavo, kad mūsų tiek nedaug likę, kad nieko gera ateitis nežada. O mes žmonėms kalbėjome, kad viskas bus gerai, kad ateis permainos, sulauksime laisvės, kad nėra nieko amžino. Supratome, kad privalome stiprinti jų viltį, nors patys jos mažai teturėjome. Tačiau susitaikėme su likimu ir nebeieškojome jokių išeičių. Tokia buvo mūsų dalia ir valia.

Žvalgas

Apisistoję Repšėnų miškelyje 1951-ųjų vasarą susipažinome su Jonu Tilindžiu, gyvenusiu prie Pusbačių kaimo - tiksliai jo gyvenimo vietos nežinojau. Jis buvo ne vietinis. Du jo žmonos broliai - Mincės - 1945 metais žuvo Traupio apylinkėse. Jis pats, vengdamas bolševikų nemalonės, pasitraukė iš savo gimtinės. Jis buvo pasišventęs partizanų rėmėjas ir palaikė glaudžius ryšius su Vyčio apygardos partizanais, veikusiais Raguvo apylinkėse. Susitikimo metu jis ir

pasisiūlė mus suvesti su Mykolo Janulio-Tautvydo partizanais. Mes pritarėme ir sutartu laiku susitikome Troškūnų girioje. Susitikime dalyvavo pats Tautvydas, tuo metu ėjęs Vyčio apygardos Ūkio skyriaus viršininko pareigas, Ipolitas Mulevičius-Pavasaris ir, berods, Kazys Mackevičius-Diemedis. Jie davė mums spausdintų lapelių, kuriuos dalindavome žmonėms, aukojusiems maistą, rūbus, kitus reikmenis. Ant kiekvieno lapelio buvo užrašyta: „Atiduok Tėvynei, ką privalai.“ Tuose lapeliuose buvo trys nuorodos - „gauta, aukota, rekvizuota“. Gauta prašant, gauta neprašant, kai gyventojas pats pasiūlo ir kai paimama už kokią prasižengimą. Dar paliko instrukcijų, statutų, atsišaukimų į gyventojus, mokytojus ir pan. Taip po dviejų metų vėl buvo atkurtas ryšys su partizanais, pasijutome nebe tokie vieniši. Tas ryšys buvo nuolatos palaikomas, nors susitikdavome retai. O su Jonu Tilindžiu, kuriam davėme slapyvardį „Žvalgas“, susitikdavome dažnai, iš jo gaudavome daug įvairios informacijos. Tačiau Žvalgas 1953 metais buvo iššifruotas ir legalus jo gyvenimas baigėsi.

Sugavome šnipą

1951-ųjų rudenį pas mus, į Dabužių mišką Troškūnų girios masyve atėjo trys Tautvydo partizanai - Pavasaris, Diemedis ir Kerštas. Porą dienų pasisvečiavę jie rengėsi keliauti į savo valdas. Buvo graži, saulėta rudens diena. Pažadėjau svečiams parodyti didelį Barboros akmenį, stūksantį vidury Troškūnų girios. O paskutinę naktį prieš išlydint partizanus žmona sapnavo labai nemalonų sapną. Sapne ji vėmusi žmogaus kaulais.

Nuo Mackeliškių kaimo iki Troškūnų ėjo kelias. Mes juo turėjome nužingsniuoti maždaug kilometrą. Svečiai vilkėjo uniformas. Aš tada turėjau ilgus plaukus - supintas kasas. Ėjome greta su žmona. O tas šnipas buvo įsitaisęs patogioje vietoje - prie kelio ir miško kvartalo linijos. Buvo vidurdienis. Šnipas apsirikęs prisileido mus gana arti. Jis pagalvojo, kad ateina kareiviai ar sribai, kartu dar ir moteris, bet kai pamatė mane su kasomis - šoko bėgti. Besivejant kažkuris partizanas suriko: „Stoj!“ (liet. „Stok!“). Jis stabtelėjo ir įsitikinęs, kad čia - tikrai partizanai, metėsi nuo linijos į miško tankmę. Bet toje vietoje miškas nebuvo bėgliui palankus, pasitaikydavo išrėtėjimai - aikštelės, ir partizanai, Pavasaris su Diemedžiu, baigė jį prisivyti. Bėglys sėdosi ant žemės. Partizanas ranka šėrė jam per galvą, bėgliui nukrito kepurė ir persisuko. Kepurės priekyje buvo dirželis, po kuriuo buvo įsiūta raudonos spalvos sagutė. Paklaustas, kam reikalinga šita saga, jis atsakė, kad dėl gražumo. „Jeigu dėl gražumo, - pasakė partizanas, - tai

reikia, kad saga būtų matoma, o dabar ji paslėpta.“ Tas nieko neatsakė. Paklaustas, ko atsidūręs vidury miško, sakė einąs pas moterį - našlę šieno pjauti. Jos pavardės nežinantis, tik žino jos kaimą, o žmonės jam sakė, kad ji našlė ir jos ūkyje pievos nenušienautos.

Su savimi jis turėjo krepšį, kuriame buvo dalgio pustyklė ir pentelė dalgiui plakti. Vilkėjo rusišką šimtasiulę, avėjo aulinius brezentinius batus. Jokių dokumentų neturėjo. Paklaustas, ar pažįsta Troškūnų NKVD vadą, atsakė, kad ne. Sakėsi nevedęs ir niekur nedirbantis, pragyvena uogaudamas ir grybaudamas. O žiemą maistui papjovęs savo karvę ir taip, va, gyvenantis. „O ar nebijote uogaudamas ir grybaudamas partizanų?“ - paklausėme. „Ne, nebijau.“ „Jei nebijai, tai kodėl nuo mūsų bėgai?“. Atsakė, kad žmonės kalba, jog partizanų yra visokių - gerų ir blogų. Pasiūlėme prisidėti prie partizanų ir kartu gyventi - būti virėju. Sutiko, bet vėliau prašėsi, kad paleistume jį namo. Partizanai žinojo, kad čekistai siuntinėja savo šnipus į miškus, kad tie sektų partizanus, taip jie kontroliuodavo didelius miškų masyvus. Šnipams buvo nurodoma, kokius miško kvartalus sekti ir būtinai kas antrą ar trečią dieną pranešti čekistams, ką pastebėjo. O jei šnipai dingdavo, čekistai suruošdavo plataus masto miško košimus, nes tiksliai žinojo, kurioje miško vietovėje jų sekiai įkliuvo partizanams. Taip buvo ir ši kartą. Po kelių dienų mišką apsupo daugybė kariuomenės,ėjo kareivis prie kareivio. Žmonės pasakojo, kad jie net kiškį nudūrę miško košimo metu. Mes, žinoma, sėdėjome bunkeryje nujausdami, kad rengiamas siautimas bus.

Taigi į duobę, kasamą partizanams, tasai „seklys“ įkrito pats. Jis buvo rusas, atsibastęs net iš Jaroslavlio gubernijos ir dalyvaudavęs Lietuvos gyventojų trėmimuose. Tad NKVD žinojo, kad mes pasirodome Troškūnų girioje, bet be tikslesnių pranešimų mus dideliuose miškuose nelengva buvo susekti.

1950 metais vasarą kareiviai išbuvo miške apie dvi savaites - visai netoli mūsų bunkerio. Gerai, kad doras žmogus pastebėjo šią pasalą ir mums pranešė, kitaip jau būtume įkliuvę. 1951-ųjų vasarą atvyko penkios mašinos kareivių, kurie puolė Dabužių mišką. Tuo atveju būta išdavystės, ir tada tikrai būtume patekę į jų rankas. Bet mes atėjome diena anksčiau, ir tai mus išgelbėjo. Maždaug prieš mėnesį buvome susitikę miške eigulį. Pasiteiravau jo, ar jis negalėtų partizanams paaukoti savo vieno mėnesio algą. Jis mielai sutiko, tik pasakė dabar pinigų neturintis. Susitarėme, kad kitą mėnesį jis pinigus pristatys į sutartą vietą, pas vieną pamiškės gyventoją. Mes iš vakaro atėjome pas tą žmogų ir sužinojome, kad niekas pas jį jokių pinigų neatnešė. Turbūt tikėjosi, kad čia jų neradę mes būtinai ateisime pas tą eigulį. Gal būtume taip ir padarę, bet atbėgęs žmogus, Paškevičius, pranešė, kad penkios mašinos kareivių atvažiavo į Dabužių pamiškę prie eigulio Broniaus Keibaus namų. Iš karto supratau, kad pats Keibus mus ir išda-

vė. Jau tą mūsų susitikimo dieną jis man pasirodė apsimestinais geras, saldus. Siūlėsi pakviesti pas mus į mišką Dabužių kunigą, bet aš atsisakiau. Jei būčiau sutikęs, tai gal tą pačią dieną mus ir sugaudytų? Taigi to žmogaus - Antano Paškevičiaus - pastangomis tą kartą išsigelbėjom.

1951-ųjų žiemą net dvi savaites prie Sirvydų ir Naujokų kaimų palaukės miške pasalavo burliokai*, tikėdamiesi mus sučiupti. 1952-ųjų vasarą Dabužių miško palaukės kvartaluose atliko „valymą“. Aš, ankstų rytą pakėlęs angą, išgirdau miško kvartalo pusėje neaiškius garsus ir greitai užvėriau angą. Jausdami pavojų iš bunkerio nelindome. Tos dienos pavakare atėjusi globėja pasakė, kad vyko miško „valymas“ ir kad kareiviai iš miško jau pasitraukę. Čia pat, prie linijos, radome primėtytų tuščių konservų dėžučių ir dar šiltus priešų guolius. Bunkeris nuo linijos buvo maždaug už septyniasdešimties metrų. Taigi - išgelbėjo gera klausa. Jei būtume išlindę iš bunkerio, vargu ar būtume kada nors į jį sugrįžę... Tokiomis akimirkomis savijauta būna ne per geriausia.

PIRMOSIOS KNYGOS PABAIGA

Nuotraukos iš vėlesnio J. Kadžionio gyvenimo laikotarpio

[Jono] žmona ir sesuo Genutė. Nuotrauka iš Lietuvos ypatingojo archyvo

Jonas Kadžionis (pirmas iš dešinės) ir Kazys Kaunietis (Ukmergės kalėjimo prižiūrėtojas). K. Kaunietis, 16-osios divizijos karys, padėjo kaliniams Ukmergėje

Sūnus Antanas (7 m.) ir globėja
Liuda Tauginienė, Degionių k.,
1957 m.

Sūnus Antanas ir giminaitė Onutė, Degionių k.
(Jonas ir žmona paprašė, kad šitą nuotrauką
atsiųstų į tremtį.)

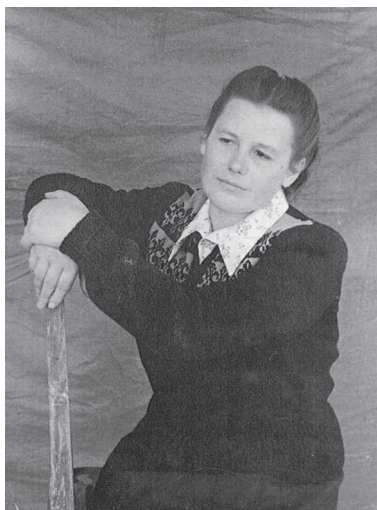
Iš dešinės - Jonas Kašėta, Jonas Kadžionis, Kostas Trunca, Jonas Volodkevičius.
Omsko lageris, apie 1956 m.

Omsko lageryje. Visi lietuviai, apie 1956 m.

Jonas Kadžionis tremtyje

Jono žmona Malvina. 1956 m.

Sūnus Antanas, Omsko sritis, 1959 m.

Jonas ir jo žmona su gėlėmis rankose. 1959 m. Irkutsko srityje, Čuna lageryje Nr. 19. Slapta daryta nuotrauka fotoaparatu, kurį nelegaliai įvežė lageryje kalėjusio ukrainiečio seserys

Jonas Mordovijos lageryje, 1961 m.

Jonas Kadžionis (iš kairės) ir A. Vapšys, Mordovijos lageris, 1960 m.

Velykos Suslovo lageryje. (Lietuvaitės)

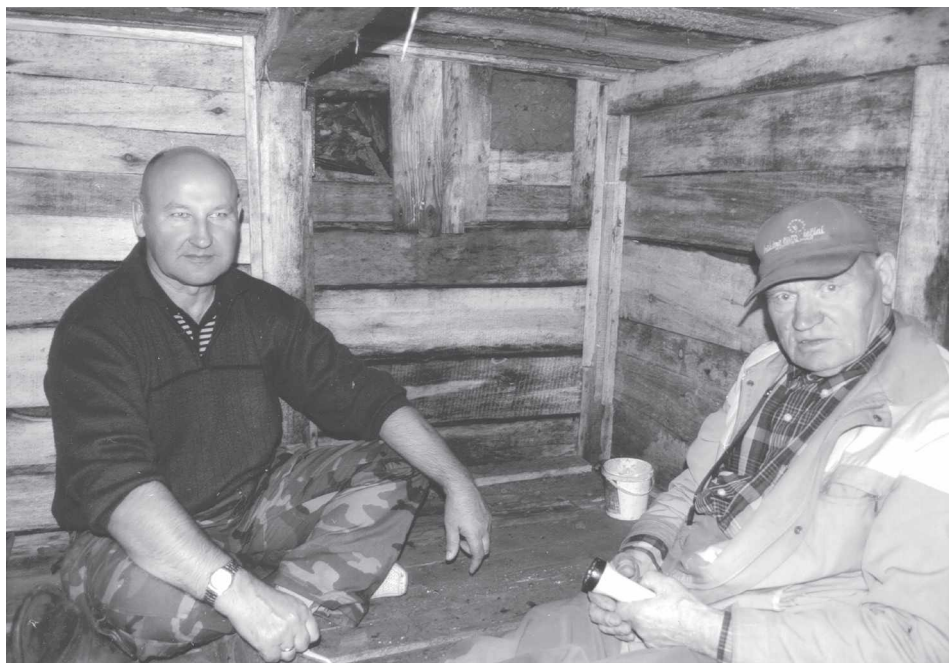
Sūnus Antanas, jo žmona „Stepa“,
Širvinta, 1974 m.

Jonas Abukauskas (pirmas iš kairės), Malvina ir Jonas Kadžionis, Pajūris, Šilalės raj. 1980 m.

Jono Kadžionio žmona Malvina ir anūkė Laura. Tremtis. Kaliningradas, 1983 m.

Robertas Patamsis (iš kairės) ir Jonas Kadžionis bunkeryje, 2010 m.

Jono pastatytas paminklas žmonai, 1993 m.

Jonas Kadžionis pagerbia partizanų kovos draugus, Kavarsko r., 2016 m.

Tarminės leksikos ir svetimybių žodynėlis

B

Bardankė - ilgavamzdis šautuvas „Berdan“ (pavadintas JAV ginklų konstruktoriaus Hiram Berdano vardu), naudotas Rusijos kariuomenėje XIX-XX a.
Šnekamojoje kalboje gali reikšti tiesiog seną ilgavamzdį šautuvą.

Bizūnas - botagas.

Boba - moteris (vert. iš lenkų ir rusų k. „baba“).

Bravoras (lenk.) - spirito ar alaus darykla.

Burliokai (rus.) - Rusijos darbininkai, kilę iš nuskurdusių valstiečių, vilkė arba irklavę upėmis laivus; atsirado XVI a. pabaigoje - XVII a. pradžioje. Šioje knygoje, pašiepiamai - sovietų samdiniai, juodadarbiai, pakalikai.

Č

Čemodanas (rus.) - lagaminas

Čiūdai (rus.) - stebuklai, nepaprasti dalykai.

G

Gonkeliai (lenk.) - priebutis, prienamis, veranda.

Gaspadorius (lenk.) - šeimininkas.

Gryčia - troba, gyvenamasis namas.

K

Kapčius (žarg.) - sukastas žemės kaubury (kaupas) lauko ribų ežiaženklis; krūva daržovių (šakniavaisių), apskleista šiaudais ir apmesta storai žemėmis.

Kaptūras (*koptūras*) - duonkepės krosnies priešakys, mūrelis viršuj krosnies kaktos, stogelis ties priežda; skylė viršuj viryklos garams išeiti, garinė, garvilka.

Karakulis (turkm.) - ėrena, dirbinys iš ėriuko kailio. Karakuliai - riebiauodegių avių veislė, auginama dėl ėriukų kailių.

Kartežnikas (rus., lenk.) - kortuotojas.

Katiuša - SSRS kariuomenės reaktyvinės artilerijos įrenginys, naudotas Antrojo pasaulinio karo metais.

Kolchozas (rus.) - kolektyvinis ūkis, kolūkis.

Kviestinės - pasilinksminimas, vakarėlis tik kviestiems svečiams.

L-M-N

Liktarna (lenk.) - žibintas.

Mota (motai) - iš šiaudų nupintas ar suraišiotas uždangalas langams; iš šiaudų ar mieldų padarytas patiesalas.

Neprieteliai (lenk.) - priešai.

P

Padabonė (lenk.) - patiktuvės, žvalgytuvės.

Palociai (lenk.) - rūmai, dvaras.

Parabelis - vokiečių gamybos pistoletas „Parabellum“.

Pečius (rus.) - krosnis.

Priepečkis - priekrosnis.

Pušinė - pušų šakų šluota.

R

Rakėtnikas - raketinis pistoletas.

Razbaininkai (rus.) - plėšikai.

S

Samagonas (rus.) - namie gaminta degtinė, „naminukė“.

Septintukas - septinto kalibro pistoletas (gali būti vokiečių gamybos „Walher“ ir kt.).

Sodželka (svet.) - kūdra.

Sovchozas (rus.) - tarybinis ūkis.

Š

Šalikėlis (šalikas) - pailga skarelė kaklui apsirišti, kaklaskarė, kaklajuostė.

Šinielius - liet. „milinė“.

Šliūbinis (lenk.) - vestuvinis, tuoktuvių.

Štabelis - (vok. *Stabel*), rietuvė - tvarkingai sukrauta vienetinių daiktų krūva, pvz., malkų, rąstų.

Štuka (lenk.) - daikto vienetas, objektas.

Šturmgiverka - (vok. „Sturmgewehr 44“) - vokiškas automatas.

Švogeris - svainis.

U-V-Ž

Ulyčia (rus.) - gatvė.

Vakaruškos (žarg.) - vakaronė, susibuvimas.

Venzliukas (lenk.) - ryšulėlis.

Ženytis (rus.) - tuoktis.

Turinys

Autoriaus žodis	5
Vaikystės dienos	6
Kūdikio melas	7
Pečionė	8
Duona	9
Mesk man stiklą iš dangaus	10
Jau gyvename vienkiemyje	11
Vaikystės išskilmės	12
Išgąstis	13
Šita jau buvo nebereikalinga	13
Berniuk, nenusileisk!	14
Dar apie šeimą	15
Kastyno dovanos	17
Okupacija	18
Viršaičio kepurė	21
Karas	22
Išvaduotojai jau Anykščiuose	30
Skubame į namus	32
Jaunystė ir partizaninis karas	34
Puota	36
Brolis Karolis - jau partizanų gretose	39
Ir aš toks pat.....	42
Kasame bunkerį	43
Nelaimė	44
Pirmoji meilė	46
Sužeidžia partizaną Silvestrą	49
Šypsokis, jaunime	51
Sakyk, kiek reikia	53
Danutė	55
Kūlimo talka pas dėdę	58
Naujos kliūtys	59
Mamos gimtinė	63
Pragiedrėjimas	64
Ultimatumas	68
Kodėl taip yra?	71
Išeinu	72
Staigmena	86
Išsipildė	87
Gal jau važiuosim į Kavarską?	88
Džiaugsmas	91
Dėdės pastangos	93
Atlaidai.....	96

Kraupūs dalykai	97
Pagavome.....	99
Kryžkelė	100
Žvilgsnis atgal	102
Sprendimas	123
Benamis.....	126
Prieblanda.....	127
Miškas - mirtis, dokumentai - kalėjimas	130
Skirkimės	133
Viskas baigta	135
Sapnas	136
Stribai.....	142
Ieškom saugesnės vietos	143
Pasiaukojimas.....	147
Malvina	149
Papartynė.....	152
Repšėnų dvaro sode	154
Žolinės	155
Smūgis ir gyvenimo iškilmės	161
Kraupi žinia	162
Tigras	165
Šuns bučkis	168
Liūdnos žinios	169
Sušildė	170
Naktis tyli, o nieks nelaukia	172
Gera pradžia	173
Čekistų pinklės	176
Kur prisiglausti?	179
Edvardas	181
Šito nesitikėjome	182
Lemtingas sprendimas	183
Pradedame atsigauti	186
Išdavystė.....	187
Miško bunkeryje	189
Kalėdų belaukiant	191
Naujas partizanas	194
Apsigalvojome.....	199
Aptiko mūsų pėdsakus	200
Žvalgas	201
Sugavome šnipą	202
Nuotraukos iš vėlesnio J. Kadžionio gyvenimo laikotarpio	205
<i>Tarminės leksikos ir svetimybų žodynelis</i>	<i>216</i>

Knygoje panaudotos asmeninės
Jono Kadžionio-Bėdos ir Okupacijų ir laisvės kovų
muziejaus fondų nuotraukos.

Pirmajame viršelyje: Algimanto apygardos Šarūno rinktinės Butageidžio kuopos partizanai, Repšėnų miškas prie Troškūnų girios, 1948 m. Centre - Albinas Milčiukas-Tigras. Stovi iš kairės: Aleksas Velanis-Tigras, Jonas Kadžionis-Bėda, Antanas Blauzdys-Konkurentas, Antanas Karvelis-Vachmistras, Jonas Darela-Dieduška, Liudvikas Bajarūnas-Kilbukas, Butageidžio kuopos vadas Antanas Jogėla-Ąžuolas, Simonas Dailidėnas-Miesčionis, Petras Šakėnas-Šauksmas, Jonas Butkus-Karklas, Pranas Pakalnis (Taujanskas)-Pranytė, Anicetas Simanonis-Sigitas. (Iš Okupacijų ir laisvės kovų muziejaus)

Ketvirtajame viršelyje: Jonas ir jo žmona su gėlėmis rankose. Irkutsko sritis, 1959 m. (J. Kadžionio-Bėdos asmeninė nuotrauka)

Jonas Kadžionis-Bėda

Per skausmo pelkes

Pirmoji knyga

Dailininkas *Romas Dubonis*
Redaktorė *Audronė Gečiauskienė*
Maketuotoja *Dalė Dubonienė*

Antroji pataisyta laida

2021 03 31.13,75 sp. 1. Tiražas 500 egz.
Išleido Lietuvos gyventojų genocido ir
rezistencijos tyrimo centras,
Didžioji g. 17, LT-03153 Vilnius
www.genocid.lt

Spausdino UAB „Morkūnas ir Ko“,
Draugystės g. 17, LT-51229 Kaunas

Jonas ir jo žmona su gėlėmis
rankose. 1959 m. Irkutsko srityje,
Čuna lageryje. Slapta daryta
nuotrauka fotoaparatu, kurį
nelegaliai įvežė lageryje kalėjusio
ukrainiečio seserys.

www.genocid.lt